

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE JURIDICE ȘI ECONOMICE

Cu titlu de manuscris:

C.Z.U:342.722 (043.3)

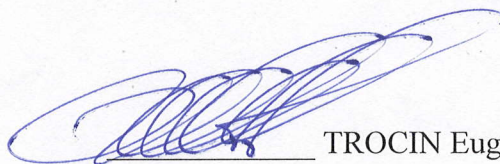
TROCIN EUGENIU

ACCESUL LIBER LA JUSTIȚIE – GARANȚIE
PRELIMINARĂ DESFĂȘURĂRII UNUI PROCES ECHITABIL

Teză de doctor în drept

Specialitatea: 552.01 - Drept constituțional

Autor:

TROCIN Eugeniu

Conducător de doctorat:

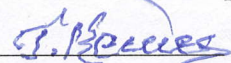

SMOCHINĂ Andrei, doctor habilitat în drept,
profesor universitar

Comisia de îndrumare:

GUCEAC Ion, doctor habilitat în drept,
profesor universitar, academician

COSTACHE Cheorghe, doctor habilitat în drept,
profesor universitar

GORIUC, Silvia, doctor în drept,
conferențiar universitar

CHIȘINĂU, 2024

© TROCIN Eugeniu, 2024

CUPRINS:

ADNOTARE (în limbile: română, rusă, engleză).....	4
LISTA ABREVIERILOR	7
INTRODUCERE	8
1. REFLECȚII PRIVIND ACCESULUI LIBER LA JUSTIȚIE - GARANȚIE PRELIMINARĂ DESFĂȘURĂRII UNUI PROCES ECHITABIL	15
1.1. Analiza studiilor științifice privind accesul liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil	15
1.2. Consacrarea normativă a dreptului de acces liber la justiție	35
1.3. Concluzii la Capitolul 1.....	48
2. ACCESUL LIBER LA JUSTIȚIE – DREPT FUNDAMENTAL CU VALOAREA DE PRINCIPIU CONSTITUȚIONAL	50
2.1 Semnificația științifico-juridică a dreptului de acces liber la justiție	50
2.2. Natura juridică a dreptului de acces liber la justiție	62
2.3. Condițiile de exercitare a dreptului de acces liber, egal și efectiv la justiție.....	71
2.4 Concluzii la Capitolul 2.....	100
3. GARANȚIILE DE ASIGURARE A UNUI ACCES EFECTIV LA JUSTIȚIE	102
3.1. Garanțiile generale a unui acces efectiv la justiție	102
3.1.1 Publicitatea procedurilor judiciare.....	103
3.1.2 Contradictorialitatea procesului	109
3.1.3 Egalitatea armelor.....	117
3.1.4 Soluționarea cauzei într-un termen rezonabil.....	123
3.1.5. Motivarea hotărârilor judecătorești	131
3.2 Garanțiile specifice a unui acces efectiv la justiție	135
3.2.1 Independența și imparțialitatea judecătorilor	136
3.2.2 Dreptul la apărare și asistență juridică calificată.....	142
3.3 Concluzii la Capitolul 3.....	159
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	161
BIBLIOGRAFIE	166
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	194
CV-ul AUTORULUI	195

ADNOTARE

TROCIN Eugeniu. „Accesul liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil”. Teză de doctor în drept la specialitatea: 552.01. Drept constituțional. Chișinău, 2024

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 393 de surse, text de bază 165 de pagini. Rezultatele obținute sunt reflectate în 8 articole științifice.

Cuvinte-cheie: acces la justiție, drept fundamental, principiu constituțional, proces echitabil, efectivitate, dreptul la apărare, asistență juridică, jurisprudența CtEDO.

Domeniul de studiu: Drept constituțional.

Scopul lucrării constă în aducerea unei lumini clarificatoare privind accesul la justiție ca o garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil prin prisma garanțiilor generale și specifice care asigură justițiabililor un acces efectiv la justiție.

Obiectivele cercetării: examinarea cadrului doctrinar, legislativ și jurisprudențial privind accesul liber la justiție; cercetarea evoluției normative și conceptuale a dreptului de acces la justiție în lumina dreptului fundamental cu valoare de principiu constituțional; determinarea naturii juridice a accesului la justiție; detalierea limitelor dreptului fundamental nominalizat; identificarea condițiilor de exercitare a accesului la justiție; elucidarea principalelor garanții generale și specifice care asigură justițiabililor un acces efectiv la justiție.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute constă în faptul că prezentul demers științific este printre puținele lucrări din perspectiva accesului liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil, fiind abordat dreptul de acces la justiție în lumina dreptului fundamental cu valoare de principiu constituțional, precum și formularea unor propuneri de *lege ferenda*, pentru remedierea dificultăților actuale în vederea garantării și asigurării respectării drepturilor fundamentale ale omului, în general, și a dreptului de acces efectiv la justiție, în special. Identificarea și analiza principalelor garanții generale și specifice ale unui acces efectiv la justiție a permis în final justificarea ipotezei tratării accesului la justiție ca o garanție preliminară a unui proces echitabil în vederea protecției drepturilor subiective ale persoanelor.

Problema științifică soluționată constă în elucidarea conținutului asigurării dreptului de acces liber la justiție în lumina dreptului fundamental cu valoare de principiu constituțional și a gradului său de reglementare, ca drept de sinestătător, din perspectiva doctrinei, axată, în principiu, și pe valorile constituționale ale statelor Uniunii Europene, dar mai ales ca drept complex, astfel încât să răspundă cerințelor democrației și aspirațiilor umane din perspectiva reglementărilor juridice internaționale și naționale, precum și a jurisprudenței europene și constituționale.

Importanța teoretică se manifestă prin faptul că rezultatele studiului vor contribui la amplificarea și aprofundarea cunoștințelor privind accesul la justiție ca drept - principiu fundamental. Conceptele și concluziile formulate pot fi utilizate în vederea desfășurării unor eventuale cercetări științifice cu referire la accesul la justiție, ori contribui la clarificarea corectitudinii prevederilor corespunzătoare din Constituție, în coroborare cu prevederile procesual penale sau procesual civile.

Valoarea aplicativă a lucrării constă în faptul că soluțiile expuse, concluziile științifice anunțate pot fi utilizate pentru perfecționarea legii fundamentale sau procesuale.

Implementarea rezultatelor științifice: Rezultatele studiului își găsesc reflecție axiologică și juridică în lucrări științifice publicate în reviste de specialitate sau în culegerile forurilor științifice naționale/internaționale efectuate în calitate de autor și coautor. Considerăm că, rezultatele investigațiilor reflectate în prezenta lucrare pot fi utile studenților, masteranzilor din cadrul instituțiilor de învățământ superior cu profil juridic.

АННОТАЦИЯ

ТРОЧИН Евгений. «Свободный доступ к правосудию – предварительная гарантия справедливого суда». Докторская диссертация по специальности: 552.01. Конституционное право. Кишинев, 2024 г.

Структура диссертации: введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 393 источников, основной текст 165 страниц. Полученные результаты отражены в 8 научных статьях.

Ключевые слова: доступ к правосудию, основное право, конституционный принцип, справедливое судебное разбирательство, эффективность, право на защиту, правовая помощь, судебная практика ЕСПЧ.

Область исследования: Конституционное право.

Цель диссертации – является разъяснение доступа к правосудию как предварительной гарантии проведения справедливого судебного разбирательства через призму общих и конкретных гарантий, которые обеспечивают эффективный доступ к правосудию.

Задачи исследования: изучение доктринальной, законодательной и судебной-правовой базы, касающейся свободного доступа к правосудию; исследование нормативной и концептуальной развития права на доступ к правосудию как фундаментальное права со значением конституционного принципа; определение правовой природы доступа к правосудию; детализация границ основного права на доступ к правосудию; определение условий для осуществления доступа к правосудию; разъяснение общих и конкретных гарантий, обеспечивающих эффективный доступ к правосудию.

Научная новизна полученных результатов заключается в том, что данный научный подход относится к числу немногих работ, рассматривающих проблему свободного доступа к правосудию как предварительной гарантии проведения справедливого судебного разбирательства, затрагивая право доступа к правосудию как фундаментальное права с ценностью конституционного принципа, а также формулирование некоторых предложений по изменению в законодательство чтобы исправить трудности в его реализаций, гарантировать и обеспечить основные права человека в целом и права эффективного доступ к правосудию, в частности. Выявление и анализ общих и конкретных гарантий эффективного доступа к правосудию позволили обосновать гипотезу о трактовке доступа к правосудию как предварительной гарантии справедливого судебного разбирательства в целях защиты субъективных прав личности.

Решаемая научная задача состоит в выяснении содержания права свободного доступа к правосудию с точки зрения основного права и трактовке его как конституционного принципа, степени его регулирования с позиции доктрины, ориентированной в принципе, на конституционные ценности государств Европейского Союза, но особенно как на комплексный закон, так, чтобы он отвечал требованиям демократии и человеческим устремлениям с точки зрения международного и национального правового регулирования.

Теоретическая значимость состоит в том, что результаты исследования будут способствовать расширению знаний о доступе к правосудию как праве – основополагающем принципе. Сформулированные концепции и выводы могут быть использованы для проведения возможных научных исследований по вопросам доступа к правосудию или способствовать выяснению правильности соответствующих положений Конституции во взаимосвязи с уголовно-процессуальными или гражданско-процессуальными положениями.

Прикладная ценность работы состоит в том, что представленные решения, озвученные научные выводы могут быть использованы для совершенствования основного или процессуального права.

Внедрение научных результатов: Результаты исследования находят своё аксиологическое и правовое отражение в научных работах, опубликованных в специализированных журналах или в сборниках национальных/международных научных форумов, выполняемых в качестве автора и соавтора. Полагаем, что результаты исследований, отражённые в данной работе, могут быть полезны студентам, магистрантам вузов юридического профиля.

ANNOTATION

TROCIN Eugeniu. „Free access to justice - preliminary guarantee of a fair trial”. Doctor of Law thesis in specialty: 552.01. Constitutional right. Chisinau, 2024

The thesis structure: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography from 393 sources, basic text 165 pages. The results are reflected in 8 scientific articles.

Keywords: access to justice, fundamental right, constitutional principle, fair trial, effectiveness, right of defence, legal aid, ECtHR jurisprudence.

The field of study: Constitutional law.

The aim of the study is to clear the subject of access to justice as a preliminary guarantee of a fair trial through the general and specific guarantees that ensure effective access to justice for the litigants.

The research objectives: examination of the doctrinal, legislative and jurisprudential framework on free access to justice; research on the normative and conceptual evolution of the right of access to justice in the light of the fundamental right with the value of a constitutional principle; determination of the legal nature of access to justice; definition of the limits of the fundamental right; identification of the conditions for exercising access to justice; elucidation of the main general and specific guarantees ensuring effective access to justice.

The scientific novelty of the obtained results consist in the fact that the present scientific approach is among the few works from the perspective of free access to justice - a preliminary guarantee for a fair trial, the right of access to justice being addressed in the light of the fundamental right with the value of a constitutional principle, as well as the formulation of proposals of lege ferenda, to remedy the current difficulties in guaranteeing and ensuring respect for fundamental human rights in general and the right of effective access to justice in particular. The identification and analysis of the main general and specific guarantees of effective access to justice finally made it possible to justify the hypothesis of treating access to justice as a preliminary guarantee of a fair trial for the protection of the subjective rights of persons.

The solved scientific problem consists in elucidating the content of ensuring the right of free access to justice in the light of the fundamental right with the value of a constitutional principle and its degree of regulation, as a stand-alone right, from the perspective of doctrine, focused, in principle, also on the constitutional values of the states of the European Union, but especially as a complex right, so as to meet the requirements of democracy and human aspirations from the perspective of international and national legal regulations, as well as European and constitutional jurisprudence.

The theoretical importance is that the results of the study will contribute to a deeper knowledge on access to justice as a fundamental right. The concepts and conclusions formulated can be used to carry out further scientific research on access to justice or to help clarifying the correctness of the relevant provisions of the Constitution in conjunction with the provisions of criminal or civil procedure.

The applicative value of the work consists in the fact that the presented solutions, the scientific conclusions announced can be used to improve the fundamental or procedural law.

The implementation of the scientific results: the results of the study find their axiological and legal reflection in scientific works published in specialized journals or in the collections of national/international scientific forums carried out as author and co-author. We believe that the results of the investigations reflected in this research can be useful for students, master students in higher education institutions with legal profile.

LISTA ABREVIERILOR

AJGS – asistența juridică garantată de stat

C.E. – Consiliul Europei

Ct.E.D.O. – Curtea Europeană a Drepturilor Omului

CNAJGS – Consiliul Național de Asistență Juridică Garantată de Stat

C.P.P. – Cod procedură penală

C.P.C. – Cod procedură civilă

dr. – doctor

prof. – profesor

R.M. – Republica Moldova

U.E. – Uniunea Europeană

Vol. – Volumul

alin. – alineat

art. – articol

etc. – etcetera

lit. – litera

nr. – număr

p. – pagină

par. – paragraf

pct. – punct

sec. – secolul

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei de cercetare. Cercetarea dreptului de acces liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil reprezintă în zilele noastre o necesitate, fiind în concordanță și cu Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”¹ potrivit căreia justiția urmează să devină una restaurativă, de resocializare a persoanelor în conflict cu legea și doar apoi represivă.

Întrucât asigurarea drepturilor omului reprezintă un deziderat indispensabil procesului de organizare a vieții politice și de stat, accesul la instanțele de judecată a devenit un element esențial al dezvoltării drepturilor omului, democrației și statului de drept, deoarece într-un stat de drept persoanelor trebuie să li se ofere încrederea că drepturile lor pot fi protejate, inclusiv prin opțiunea de a depune cereri în justiție.

Normele constituționale referitoare la accesul liber la justiție și interzicerea îngrădirii acestui drept, construiesc un drept fundamental cu valoare de principiu constituțional, deoarece acest drept prezumă ideea de egalitate, nu atât în plan formal, ceea ce prevede legea în sensul egalității în drepturi, dar în mod efectiv – egalitate în posibilități, inclusiv diverse opțiuni prin care sistemul de justiție ajută persoanele să soluționeze conflictele, asigurând justițiabilului accesul la asistență juridică garantată de către stat, dreptul la apărare, dreptul la examinarea litigiului într-un termen rezonabil de către o instanță independentă și imparțială, etc., iar Constituția Republicii Moldova (art.20) reprezintă blocul fondator al sistemului democratic în care orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă în cazul lezării drepturilor sale.

Aspectele teoretice și de evoluție istorică ale accesului liber la justiție nu reprezintă un subiect nou de cercetare în Republica Moldova, dar el este departe de a fi epuizat, or, performanțele justiției se situează sub așteptările cetățenilor din Moldova, fapt reflectat și Raportul privind evaluarea reformei Hărții Judiciare (Iulie 2021)², potrivit căruia insuficiența specialiștilor specializați (procurori, judecători, avocați) constituie un impediment în vederea asigurării unui acces efectiv la justiție.

Astfel, dreptul de acces liber la justiție presupune ca orice pretenție exprimată prin acțiune să fie adusă înaintea unui judecător, ultimul având sarcina de a verifica circumstanțele pe care s-a fundamentat exercitarea acțiunii, cât și temeiurile în virtutea cărora a fost structurată³.

---

¹ Legea nr. 315 din 17.11.2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”. În: Monitorul Oficial nr. 409-410 din 21.12.2022.

² Raport privind evaluarea reformei Hărții Judiciare (Iulie 2021). Disponibil: https://crjm.org/wp-content/uploads/2022/05/Final-Report-JMA_Ro.pdf (vizitat la 17.12.2023)

³ PATANCIUS T.-VI. *Accesul la justiție în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2019. p. 491

Aspectul enunțat, denotă că accesul liber la justiție se identifică ca un principiu care guvernează justiția, fapt recunoscut și de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova în jurisprudența sa⁴, iar modul de exercitare a acestuia este indispensabil legat de garantarea unui proces echitabil, prin care se asigură calitatea actului de justiție într-un stat de drept.

Având în vedere că accesul la justiție constituie una dintre garanțiile procedurale pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale prevăzută în majoritatea constituțiilor, iar în Republicii Moldova, cheia de boltă a tuturor garanțiilor procedurale a drepturilor și libertăților fundamentale, împărtășim opinia că dreptul la un judecător constituie o caracteristică proprie tuturor sistemelor de drept care sunt conforme exigențelor statului de drept, fiind instituite limite „*rezonabile*”⁵ de exercitare a acestuia, or, restrângerea drepturilor și libertăților persoanei poate fi admisă doar cu respectarea obligatorie a unor principii care fixează limitele și condițiile restrângerii, precum: principiul legalității, principiul echității, principiul realizării scopurilor și a intereselor legitime, principiul proporționalității.

Prin urmare, cel mai important drept pe care este construit un proces echitabil este anume accesul la justiție, întrucât în lipsa sa judecătorul nu poate fi investit cu competența soluționării litigiului, iar orice alte acte de procedură ar fi anulabile⁶.

Liberul acces la justiție este și un principiu constituțional, iar orice limitare a acestuia poate fi realizată doar în interiorul prevederilor legii fundamentale, considerent din care acestea nu trebuie să fie excesive și pot fi instituite pentru motive ce țin de buna desfășurare a justiției și disciplinarea justițiabililor, aspect analizat în cadrul studiului, cu referințe la practica CtEDO.

Chestiunile enunțate aduc în planul cercetării noastre una din marile interogații ale epocii contemporane și anume, în ce măsură, astăzi legislațiile răspund aspirațiilor și nevoilor existențiale, mai exact, accesibilității la justiție, iar o cercetare în acest sens devine cu atât mai provocatoare în contextul în care asociem acest drept fundamental complex cu garantarea unui proces echitabil, așa cum bine știm, dă substanță tuturor așteptărilor omului în acest domeniu.

Identificarea problemei de cercetare. Identificarea și analiza garanțiilor unui acces efectiv la justiție în condițiile unui proces echitabil rămâne a fi un demers care prezintă interes deosebit în contextul reformei justiției și integrării europene a Republicii Moldova.

---

⁴ Hotărârea Curții Constituționale nr. 38 din 07.12.2021 pentru interpretarea articolelor 1 alin. (3), 20 și 116 alin. (1) și (2) din Constituție și controlul de constituționalitate al articolului 11 alin. (1) din Legea nr. 544 din 20 iulie 1995 privind statutul judecătorului (numirea în funcție a judecătorilor până la atingerea plafonului de vârstă). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 325-333 din 31.12.2021.

⁵ RIDEAU J. *Le droit au juge dans l'Union européenne*. Paris: LGDJ, 1998, p.13

⁶ CHIRIȚĂ R. *Dreptul la un proces echitabil*. București: Universul Juridic, 2008, p. 127

Problema științifică pe care o lansăm spre cercetare constă în elucidarea dreptului constituțional - accesul liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil, fapt care generează necesitatea clarificării dimensiunilor și a conținutului său complex, în contextul unei societăți democratice, a rolului autorității judecătorești, a dificultăților pe care le întâmpină realizarea acestui drept, precum și a modalităților și a mecanismelor necesare depășirii respectivelor dificultăți.

Ipoteza de cercetare are un caracter anticipativ și se axează pe relevarea dimensiunii științifico-practice pe care o ocupă, din perspective constituționale, accesul liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil, în cadrul asigurării drepturilor fundamentale conexe acestui proces implicit și determină rolul indispensabil al dreptului de acces liber la justiție.

În susținerea fezabilității acestui demers, vom expune mai întâi cercetările și studiile efectuate până în prezent cu privire la noțiunile, conceptele și teoriile indispensabile tematicii, inclusiv cadrul normativ și jurisprudențial al temei supuse cercetării.

Scopul și obiectivele tezei. Cercetarea se desfășoară în miezul concepțiilor științifice și a reglementărilor normative a accesului liber la justiție ca drept fundamental cu valoare de principiu constituțional și are drept scop aprofundarea cercetării în vederea aducerii unei lumini clarificatoare privind accesul la justiție ca o garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil prin prisma garanțiilor generale și specifice care asigură justițiabililor un acces efectiv la justiție.

Sigur că asemenea provocări și consecințe ale reformelor de sistem – scot în relief provocările prezentului, însă dau expresie obiectivelor necesare atingerii scopului tezei de doctorat, ***obiective*** care constau în:

- examinarea cadrului doctrinar, legislativ și jurisprudențial privind accesul liber la justiție;
- cercetarea evoluției normative și conceptuale a dreptului de acces la justiție în lumina dreptului fundamental cu valoare de principiu constituțional;
- determinarea naturii juridice a accesului la justiție;
- detalizarea limitelor dreptului fundamental nominalizat;
- identificarea condițiilor de exercitare a accesului la justiție;
- elucidarea principalelor garanții generale și specifice care asigură justițiabililor un acces efectiv la justiție.

Pentru a defini exigențele care ne călăuzesc pașii în atingerea acestor obiective care, finalmente, se vor reflecta în concluziile și recomandările de modificare a normelor

constituționale, a legislației naționale și a manierei exercitării accesului liber la justiție în Republica Moldova, vom identifica și analiza dificultățile actuale ale asigurării garanțiilor unui acces efectiv la justiție (dificultăți înțelese din perspectiva provocărilor legislative, și nu numai).

Metodologia de cercetare. Fără îndoială metodologia utilizată este revendicată de rigoarea construcției și de interpretările doctrinare și critice a dreptului de acces liber la justiție, iar metodele folosite în procesul de investigare și cercetare științifică sunt: metoda analizei istorice, dialectică, analizei sistemice, analizei comparative și sintezei.

Metoda istorică a fost utilizată pentru cercetarea genezei, evoluției și consacrării normative a dreptului de acces liber la justiție, fapt ce a permis identificarea diverselor modalități de asigurare a unui acces efectiv la justiție în condițiile unui proces echitabil.

Metoda dialectică, care presupune supunerea analizei a opiniilor contrare față de un fenomen sau proces, a permis identificarea naturii juridice a accesului la justiție și a conținutului său, fiind supuse examinării opinii doctrinare contradictorii și formulat propriul punct de vedere asupra problemei analizate.

Metodele logice (analiza sistemică, sinteza, inducția, deducția) au servit la interpretarea principalelor concepții doctrinare și a prevederilor legislației cu privire la limitele dreptului de acces la justiție, precum și a condițiilor necesare exercitării unui acces efectiv la justiție.

Metoda comparativă a permis expunerea asemănarilor și deosebirilor în tratarea acestei instituții în doctrina națională și în cea străină, inclusiv prin analiza jurisprudenței.

Metoda analizei sintetice, a contribuit la generalizarea cercetării înfăptuite, cu prezentarea concluziilor de ordin general și formularea unor propuneri de *lege ferenda* în scopul eficientizării accesului la justiție ca garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute. Deși noutatea științifică principală este dată de scopul și obiectivele lucrării, încercăm să supunem atenției și faptul că prezentul demers științific este printre puținele lucrări care s-au preocupat de respectul cuvenit OMULUI din perspectiva accesului liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil.

Pe de altă parte, reflecțiile directe, de detaliu, care aduc un suflu nou prezentei cercetări științifice se găsesc și în formulările teoretice ale autorului între care putem reține:

- abordarea dreptului de acces la justiție în lumina dreptului fundamental cu valoare de principiu constituțional;
- formularea unor propuneri *de lege ferenda*, unele destul de inedite, pentru remedierea dificultăților actuale în vederea garantării și asigurării respectării drepturilor fundamentale ale omului, în general, și a dreptului de acces efectiv la justiție, în special.

Totodată, identificarea și analiza principalelor garanții generale și specifice ale unui acces efectiv la justiție a permis justificarea ipotezei tratării accesului la justiție ca o garanție preliminară a unui proces echitabil în vederea protecției drepturilor subiective ale persoanelor.

Problema științifică soluționată constă în elucidarea conținutului asigurării dreptului de acces liber la justiție în lumina dreptului fundamental cu valoare de principiu constituțional și a gradului său de reglementare, ca drept de sinestătător, din perspectiva doctrinei, axată, în principiu, și pe valorile constituționale ale statelor Uniunii Europene, dar mai ales ca drept complex, astfel încât să răspundă cerințelor democrației și aspirațiilor umane din perspectiva reglementărilor juridice internaționale și naționale, precum și a jurisprudenței europene și constituționale.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. În ceea ce privește relevanța cercetării, considerăm că rezultatele studiului vor contribui la amplificarea și aprofundarea cunoștințelor privind accesul la justiție ca drept - principiu fundamental, iar în funcție de finalitatea urmărită, rezultatele cercetării pot fi utilizate în soluționarea problemelor legate, în special, de sporirea gradului de efectivitate a accesului la justiție, care trebuie să fie unul concret și efectiv, nu teoretic și iluzoriu, fără anumite limite nerezonabile, or, în cazul când sunt aplicabile efectiv garanțiile sale generale și specifice se asigură justițiabililor un acces liber, egal și efectiv la un proces echitabil.

Conceptele și concluziile formulate pot fi utilizate în vederea desfășurării unor eventuale cercetări științifice cu referire la accesul la justiție, ori contribui la clarificarea corectitudinii prevederilor corespunzătoare din Constituție, în coroborare cu prevederile procesual penale sau procesual civile. Valoarea aplicativă a lucrării constă în faptul că soluțiile expuse, concluziile științifice anunțate pot fi utilizate pentru perfecționarea legii fundamentale sau procesuale.

Aprobarea rezultatelor științifice. Elaborarea tezei a avut loc sub egida Școlii Doctorale de Drept și Economie, Universitatea de Stat din Moldova, iar rezultatele cercetării își găsesc reflecția axiologică și juridică în 8 (opt) lucrări științifice, printre care 3 (trei) sunt articole publicate în reviste de specialitate, iar altele 5 (cinci) sunt publicate în culegerile forurilor științifice naționale/internaționale efectuate în calitate de autor și coautor:

1. SMOCHINĂ Andrei, TROCIN Eugeniu. *Dreptul la apărare ca garanție complexă a dreptului de acces liber la justiție*. În: Revista Studii Juridice Universitare, ULIM, nr.1,2021;

2. TROCIN Eugeniu. *Publicitatea procesului – garanție a unui proces echitabil*. În: Revista Studii Juridice Universitare, ULIM, ULIM, nr.2/2023;

3. SMOCHINĂ Andrei, TROCIN Eugeniu. *Aspecte privind evoluția și consacrarea dreptului de acces liber la justiție*. În: Revista Națională de Drept. Nr. 1 (247), anul 23 (2022);

4. TROCIN Eugeniu. *Unele aspecte cu privire la condițiile de exercitare a accesului liber la justiție*. Comunicare științifică susținută în cadrul mesei rotunde cu participare internațională, consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului 6 decembrie 2017. Mecanisme de protecție a drepturilor omului. Chișinău: CEP USM, 2018;

5. TROCIN Eugeniu. *Aspecte teoretico-practice cu privire la soluționarea cauzei într-un termen rezonabil prin prisma jurisprudenței CEDO*. Comunicare științifică susținută în cadrul mesei rotunde cu participare internațională, consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului 6 decembrie 2018. Rolul instituțiilor democratice în asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Chișinău: AAP, 2019;

6. SMOCHINĂ Andrei, TROCIN Eugeniu. *Natura juridică a dreptului de acces liber la justiție*. Comunicare științifică susținută în cadrul simpozionului cu tema: Sistemele juridic, economic și administrativ, componente fundamentale ale unei societăți bazate pe respectarea drepturilor omului. Universitatea Spiru Haret – Facultatea de Științe Juridice, Economice și Administrative din Craiova, România, 25 noiembrie 2021. Simpozion. Craiova: SITEH, 2021;

7. TROCIN Eugeniu. *Dreptul - principiu la un proces contradictoriu - condiție indispensabilă realizării unui acces la justiție efectiv*. Comunicare științifică susținută în cadrul Conferinței științifico-practice naționale consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului cu genericul „Drepturile persoanei: probleme actuale în lumina jurisprudenței naționale”. În onoarem Andrei SMOCHINĂ la 75 de ani. ICJPS, 8 decembrie 2021;

8. TROCIN Eugeniu. *Motivarea hotărârii judecătorești - garanție generală implicită a dreptului de acces la justiție*. În: Universitas Europaea: spre o societate a cunoașterii prin europenizare și globalizare, conferință științifică internațională. Chișinău: ULIM, 2023.

Sumarul compartimentelor tezei. Lucrarea debutează cu o introducere (în care sunt inserate argumentarea alegerii și actualitatea temei investigate, scopul și obiectivele lucrării, argumentarea noutății științifice, a semnificației teoretice și valorii aplicative a lucrării, rezultatele propuse spre susținere, aprobarea și structura tezei) și este structurată în 3 compartimente, împărțite la rândul lor în subcapitole, urmate de concluzii și recomandări, precum și de referințe bibliografice.

În **Compartimentul 1**, denumit „*Reflecții privind accesului liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil*,” prezentăm opiniile și rezultatele cercetărilor în legătură cu tema investigată, așa cum le-am putut identifica în tratatele și revistele de specialitate,

în diverse studii, lucrări monografii, articole online etc, și de asemenea expunem reglementările normative și jurisprudențiale în această direcție. Ca suport teoretico-științific al tezei au servit lucrările a mai multor cercetări, între care ținem să-i amintim pe Guceac Ion, Popa Victor, Costachi Gheorghe, Arseni Alexandru, Smochină Andrei, Cârnaț Teodor, Negru Boris, Goriuc Silvia, Dolea Igor, Deleanu Ion, Arama Elena, Zubco Valeriu, Zaharia Victor, etc.

Luând în considerație scopul lucrării, în acest compartiment am identificat și obiectivele cercetării, care, așa cum am arătat, privesc accesul la justiție ca o garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil prin prisma garanțiilor generale și specifice care asigură justițiabililor un acces efectiv la justiție.

În **Compartimentul 2**, intitulat, „*Accesul liber la justiție – drept fundamental cu valoarea de principiu constituțional*” vom trece de la partea descriptivă a compartimentului 1 către partea analitică a cercetării. Această etapă ne dezvăluie, mai întâi, evoluția concepțiilor cu referire la accesul la justiție ca drept fundamental cu valoare de principiu constituțional, natura și caracterele juridice ale dreptului de acces liber la justiție, limitele accesului la justiție, precum și analiza condițiilor de exercitare a dreptului de acces liber la justiție.

În **Compartimentul 3**, denumit „*Garanțiile de asigurare a unui acces efectiv la justiție*”, am continuat cercetarea ca o expresie dictată de arhitectura logică a considerentelor doctrinare, jurisprudențiale și legislative – axată pe jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, a tezei precum că accesului liber la justiție este o garanție preliminară a unui proces echitabil, în condițiile în care îi sunt asigurate garanțiile generale și specifice pentru a-i conferi un grad mai sporit de efectivitate, precum sunt: dreptul la apărare, egalitatea armelor, procesul contradictoriu, publicitatea procedurii în fața instanței și a hotărârilor pronunțate de către aceasta, soluționarea cauzei într-un termen rezonabil, independența și imparțialitatea judecătorilor. Practic cercetarea materializată în cuprinsul acestui compartiment vine să aprofundeze și să elucideze garanțiile unui acces efectiv la justiție în condițiile unui proces echitabil.

Considerăm că, **concluziile generale și recomandările** vor completa doctrina juridică națională în domeniul cercetat, vor contribui la dezvoltarea continuă a instituției accesului la justiție în procesul de înlăptuire a unei justiții echitabile, iar recomandările vor servi ca suport științific pentru activitatea creativ-legislativă.

1. REFLECȚII PRIVIND ACCESULUI LIBER LA JUSTIȚIE - GARANȚIE PRELIMINARĂ DESFĂȘURĂRII UNUI PROCES ECHITABIL

1.1. Analiza studiilor științifice privind accesul liber la justiție - garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil

În literatura de specialitate, atât autohtonă, cât și străină întâlnim diverse concepții doctrinare cu referire la instituția accesului la justiție ca garanție a unui proces echitabil, fapt ce permite abordarea complexă a subiectului vizat.

Întru realizarea studiului prenotat, un punct de plecare îl reprezintă opinia veritabilului prof. român Ion DELEANU expusă în lucrarea „*Instituții și proceduri constituționale în dreptul comparat și în dreptul român*” (Arad, 2003), potrivit căreia justiția reprezintă cel mai eficient remediu față de actele sau faptele de încălcare a drepturilor subiective, inclusiv a celor fundamentale, sau a intereselor legitime, iar principiile care guvernează organizarea și funcționarea instanțelor, precum și statutul magistratului, cristalizează și fundamentează o activitate jurisdicțională care, prin vocație și finalitate, trebuie să culmineze cu rostirea dreptului de către judecător - *iuris dictio*.⁷

În aceeași ordine de idei, și prof. Ioan MURARU în lucrarea „*Drept constituțional și instituții politice*” (București, 1998), susține că justiția a fost și este încredințată unei autorități (puteri) distincte, investită cu puteri statale care-i dau eficiență și care trebuie să fie independentă și imparțială, tipică și prin faptul că nu poți fi judecător în propria cauză, deoarece, obiectiv, nu poți fi nici independent, nici imparțial, astfel că, actul de justiție poate fi înfăptuit numai de un al treilea, neutru și imparțial⁸.

Conceptul precum că justiția este o virtute, un sentiment de echitate, de dreptate, având o puternică amprentă subiectivă, care este privită atât ca idealul intangibil al dreptului, cât și cea mai înaltă expresie a dreptului, îl regăsim în lucrările prof. român CIOBANU Viorel Mihai „*Tratat teoretic și practice de procedură civilă. Vol I. Teoria generală*” (București, 1996)⁹, și „*Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Vol II*” (București, 1997)¹⁰. De asemenea, justiția

⁷ DELEANU I. *Instituții și proceduri constituționale în dreptul comparat și în dreptul român*. Arad: Servo-Sat, 2003, p. 475.

⁸ MURARU I. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Actami, 1998. p. 456

⁹ CIOBANU V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Vol I*. București: Național 1996

¹⁰ CIOBANU, V. M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Vol. II*. București: Național, 1997

este privită de către autor, ca un monopol de stat întrucât nici o altă autoritate decât instanțele judecătorești, legal instituite, nu pot împărți justiția, prin intermediul hotărârilor care se bucură de autoritatea lucrului judecat și de forță executorie, considerent din care statul este obligat să împartă justiția atunci când este solicitat¹¹. Astfel, în opinia prof. CIOBANU Viorel Mihai, prin aplicarea principiului constituțional al liberului acces la justiție se protejează nu numai pe reclamant, dar și pe ceilalți participanți la proces, în sensul că aceștia beneficiază la fel ca și reclamantul de dreptul ca cererile lor să fie dezbătute în fond, pentru a se stabili dacă ele sunt sau nu întemeiate¹².

Reflecțiile doctrinare enunțate, conduc la o altă idee, la fel de relevantă pentru studiul nostru, precum că liberul acces la justiție se găsește într-o indivizibilă conexiune cu statul de drept constituind un veritabil mecanism de funcționare a acestuia.

În acest sens, reținem opiniile prof. Ion GUCEAC potrivit căreia un acces real și efectiv la justiție capătă un anumit sens doar în cazul în care instanța de judecată este capabilă să restabilească în drepturi persoana ale cărei drepturi și interese legitime au fost încălcate, în caz contrar, normele constituționale care consacră acest drept vor rămâne literă moartă¹³, iar exigențele principiilor statului de drept consacrate în textul constituțiilor urmăresc anume realizarea valorilor sociale primordiale, inclusiv prin asigurarea supremației Constituției, sincronizarea sistemului de drept cu conținutul normativ al acesteia. Astfel, calitatea de element-cheie al acestui proces poate fi atribuită reformei justiției, orientată spre crearea unui sistem de protecție jurisdicțională a drepturilor și libertăților omului, funcție primordială a sistemului judiciar¹⁴.

În „*Tratat elementar de drept constituțional*” (Chișinău, 2020), prof. Ion GUCEAC, susține că statul de drept este un ideal, o valoare spre care tinde omenirea, dar care nici pe departe nu se aseamănă cu o utopie¹⁵, or, statul de drept este cea de-a treia trăsătură fundamentală a constituționalismului european, care semnifică că orice formațiune statală, orice sistem juridic, oricât de primitive și simple ar fi, nu puteau să apară și să se dezvolte în lipsa unor idei despre stat și drept, despre forma de organizare statală a societății, despre metodele și formele de realizare a puterii de stat, despre organele prin intermediul cărora se realizează

¹¹ CIOBANU, V. M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*. Vol. II. București: Național, 1997, p. 42

¹² CIOBANU V.M. *Tratat teoretic și practice de procedură civilă*. Vol I. București: Național 1996, p. 154

¹³ GUCEAC I. *Liberul acces la justiție în legislația națională și prevederile Convenției Europene pentru apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale*. În revista: *Academos*, nr.2 (21) din 2011, p.43

¹⁴ GUCEAC I. *Constituționalismul și statul de drept în Republica Moldova. Realități și perspective*. În revista: *AKADEMOS*, nr.3, 2017, p. 79

¹⁵ GUCEAC I. *Tratat elementar de drept constituțional*. Vol. I. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2020, p. 249

puterea de stat, despre relațiile sociale reglementate de normele juridice și măsurile de asigurare a procesului de realizare a normelor juridice, despre drepturile și obligațiile subiecților de drept, consacrate și asigurate de către stat¹⁶.

Astfel, în opinia autorului, conceptul stat de drept, rămâne a fi concentrat pe individ¹⁷, deoarece statul de drept nu înseamnă numai o legalitate formală care asigură regularitatea și coerența în instaurarea și punerea în aplicare a ordinii democratice, ci o justiție bazată pe recunoașterea și deplina acceptare a valorii supreme a persoanei umane și garantată de instituțiile care vizează un cadru larg pentru exprimarea sa cea mai completă.

În condițiile unui stat de drept, prof. Ion GUCEAC consideră că puterea judecătorească trebuie să fie subordonată următoarelor principii¹⁸: legalității, accesul liber la justiție, egalitatea în fața legii, prezumția nevinovăției, limba de procedură și dreptul la interpret, caracterul public al dezbaterilor judiciare, principiul contradictorialității, asistența juridică la înfăptuirea justiției, motivarea tuturor acțiunilor întreprinse de instanțele judecătorești, independența justiției.

În opinia profesorilor autohtoni Ion GUCEAC și Gheorghe COSTACHI, o sentință judecătorească trebuie să fie legală, întemeiată și motivată, bazându-se pe principiile generale ale efectuării justiției, asigurându-se astfel contradictorialitatea procesului, egalitatea cetățenilor în fața judecării și a legii, respectarea cinstei și demnității persoanei, cercetarea nemijlocită și publică a probelor, cercetarea sub toate aspectele, completă și obiectivă, a probelor prezentate și administrate, respectarea cerințelor privind publicitatea, precum și secretul deliberării judecătorilor¹⁹.

Astfel, mecanismul protecției judecătorești este privit ca cel mai eficient mijloc de protecție a drepturilor și libertăților de către stat, or, odată cu consacrarea dreptul cetățenilor la protecție judecătorească prin libertatea accesului la justiție, Constituția a oferit fiecăruia posibilitatea de a cere justiției restabilirea echității și dreptății, indiferent de sfera relațiilor sociale în cadrul căreia au fost încălcate drepturile și libertățile lui, ceea ce face din puterea judecătorească un protector real al persoanei față de pericolele ce pot să parvină de la semenii săi sau de la autoritățile statului²⁰.

---

¹⁶ GUCEAC I. *Tratat elementar de drept constituțional*. Vol. I. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2020, p. 245

¹⁷ *Ibidem*, p. 248

¹⁸ GUCEAC I. *Tratat elementar de drept constituțional*. Vol. II. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2022, p.520-524

¹⁹ COSTACHI Gh., GUCEAC I. *Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept*. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2003, p. 25.

²⁰ COSTACHI Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept*: Monografie. Chișinău: Print-Caro, 2021, p. 462

Opinii valoroase aferente subiectului abordat se regăsesc și în alte lucrările ale prof. Gheorghe COSTACHI „*Cetățeanul și puterea în statul de drept*” (Chișinău, 2019) și „*Rolul justiției în edificarea statului de drept*” (Chișinău, 2021), în care autorul reține că statul de drept reprezintă un stat în care sunt recunoscute și garantate drepturile omului și cetățeanului, sunt asigurate domnia dreptului și supremația legii, separarea și colaborarea puterilor în stat²¹, iar prin obligația asigurării de către instanța de judecată a dreptului la un proces echitabil statul asigură o măsură de garantare efectivă a protecției eficiente a drepturilor și libertăților persoanei în cadrul proceselor judiciare, ca o manifestare relevantă a statului de drept în perioada contemporană²². Subsecvent, obligația fundamentală a statului de a asigura protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, prin intermediul constrângerii juridice, este indisolubil legată de cea de asigurare a respectării valorilor date nemijlocit în procesul aplicării acesteia, pentru a se exclude posibilitatea exercitării ilegale a constrângerii și evitării exceselor și abuzurilor din partea statului asupra cetățenilor săi²³.

În studiul „*Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova*” (Chișinău, 2009), prof. Gheorghe COSTACHI reține că fără o organizare corespunzătoare a puterii de stat, nu poate fi vorba de domnia dreptului, de legi care să corespundă acestuia, cu atât mai mult de supremația lor. La rândul său, nerespectarea cerințelor legii ce corespunde dreptului face imposibilă organizarea sistemului puterii în statul de drept și realizarea drepturilor și libertăților omului²⁴.

Un proces echitabil presupune garantarea respectării tuturor drepturilor procedurale ale participanților la proces în scopul soluționării juste și echitabile a cauzelor deduse judecății, considerent din care susținem și promovăm în continuare opinia prof. Gheorghe COSTACHI precum că respectivul principiu general al procesului judiciar necesită a fi expres reglementat, atât la nivel de Constituție, cât și la nivelul tuturor legilor de drept procesual, or, numai în asemenea condiții, statul va reuși să garanteze tuturor justițiabililor respectarea acestui drept la nivel intern și să consolideze fundamentele statului de drept²⁵.

---

²¹ COSTACHI Gh. *Cetățeanul și puterea în statul de drept. Monografie*. Chișinău: S.n., 2019 (Tipogr. „Print Caro”), p. 46.

²² COSTACHI Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept: Monografie*. Chișinău: Print-Caro, 2021, p. 476

²³ *Ibidem*, p. 58

²⁴ COSTACHI Gh. *Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova*. Chișinău: S.n., 2009, p. 15; COSTACHI Gh. *Cetățeanul și puterea în statul de drept. Monografie*. Chișinău: S.n., 2019 (Tipogr. „Print Caro”), p. 45

²⁵ COSTACHI Gh., CARP S. *Dreptul la un proces echitabil*. În: Teoria și practica administrării publice, materialele conferinței internaționale din 17 mai 2018. Chișinău: AAP, 2018, p. 310.

În aceeași ordine de idei, reținem și opinia prof. Alexandru ARSENI precum că deși Constituția nu reglementează ca atare „*dreptul la o justiție echitabilă*”, acest fapt nu pune la îndoială că un asemenea drept rezultă din interpretarea sistematică a dispozițiilor constituționale (art.20, art.115), care stabilesc condițiile minime ale unei justiții echitabile, condiții care trebuie întregite cu cele ale legii organice cu privire la organizarea și funcționarea instanțelor judecătorești²⁶, or, autoritatea judecătorească ca una dintre cele trei ramuri distincte ale puterii de stat, investită cu funcția jurisdicțională, își are sediul juridic în primul rând în Constituție și, în al doilea rând, în legi organice, care reglementează în detaliu funcționarea acestei autorități. Astfel, ca parte componentă a puterii de stat, puterea judecătorească influențează direct exercitarea drepturilor și libertăților omului, fapt care impune asigurarea autonomiei și independenței sale²⁷.

Prin urmare, statul de drept a devenit de neconceput fără justiție, or, lipsa unei justiții veritabile înseamnă arbitrar și nedreptate, opinie care aparține prof. Alexandru ARSENI. Astfel, autorul consideră că, dacă viața socială trebuie să se desfășoare potrivit constituției și legilor, în mod firesc trebuie să existe o funcție care să le cunoască și să le poată interpreta și aplica atunci când sunt încălcate. Subsecvent, această funcție trebuie să fie încredințată unei autorități (puteri) distincte, investită cu puteri statale și care trebuie să fie independentă și imparțială, întrucât, este cunoscut și admis că nu poți fi judecător în propria cauza, pentru că, obiectiv, nu poți fi nici independent, nici imparțial. Din considerentele enunțate, se afirmă în studiul „*Recursul constituțional-pârghie de garantare a drepturilor omului în justiție*” că actul de justiție poate fi înfăptuit numai de un al treilea²⁸, iar sintagmele utilizate de „*putere judecătorească*” și „*putere jurisdicțională*” nu sunt sinonime, ci reprezintă caracteristicile imanente statului ca instituție. Cât privește termenii „*autoritate judecătorească*” și „*autoritate jurisdicțională*” autorul consideră că sunt adecvați menirii lor pentru a pune în practică „*puterea judecătorească*” nepalpabilă în esența ei. Subsecvent, autoritatea judecătorească reprezintă unitatea corpului de magistrați (judecători), încadrați în sistemul distinct al organelor judecătorești, chemați prin realizarea puterii judecătorești, în conformitate cu prevederile Constituției și altor legi, să săvârșească actul de justiție, să facă dreptate, or, a face justiție înseamnă a face dreptate²⁹.

---

²⁶ ARSENI A. *Respectarea drepturilor omului în procesul judiciar - garant al statului de drept*. În: Avocatul Poporului, nr. 10, 2008, p. 10

²⁷ ARSENI A., BALABAN S. *Legalitate și legitimitate – principii de bază aplicate în reglementarea organizării și funcționării sistemului judecătorec*. În: Studia Universitatis Moldaviae, nr. 3, 2022, p. 100

²⁸ ARSENI A. *Recursul constituțional-pârghie de garantare a drepturilor omului în justiție*. În: Avocatul Poporului, nr. 10, 2008, p. 2.

²⁹ ARSENI A., GHEDROVICI N. *Autoritatea judecătorească și unele cerințe întru realizarea autentică a actului de justiție: reglementări legale și abordări teoretice*. În: Revista Națională de Drept, nr. 11, 2014, p.10

Conceptul precum că restabilirea normelor încălcate prin actul justiției³⁰ a devenit un element esențial al dezvoltării drepturilor omului, democrației și statului de drept, îl regăsim în lucrările prof. POPA Victor, care opinează precum că garantarea, exercitarea și respectarea drepturilor omului sunt strâns legate de organizarea vieții politice și de stat, de ansamblul măsurilor luate pe teritoriul unei țări pentru reglementarea raporturilor umane, iar acordarea unui acces direct la justiția constituțională ar fi prematură din următoarele considerente:

- accesul cetățenilor la justiția constituțională nu înseamnă democratizarea societății, iar cetățenii dispun de suficiente mecanisme care le garantează aceste drepturi și libertăți, îi protejează în cazul în care aceste drepturi sunt încălcate;

- hotărârile și avizele Curții Constituționale sunt definitive și nu pot fi atacate, deci cei care vor sesiza Curtea, în cazul unei hotărâri nefavorabile, își vor închide posibilitățile de a-și revendica drepturile în alte instanțe;

- în cazul în care le este încălcat un drept constituțional, cea mai bună soluție ar fi să se acorde tuturor judecătorilor dreptul de a sesiza Curtea Constituțională pe motivul excepției de neconstituționalitate;

- în cazul în care cetățenii vor avea acces direct la Curtea Constituțională, aceasta se va transforma într-un organ suprastatal, deoarece nici o lege nu ar intra în vigoare până nu se va pronunța Curtea Constituțională³¹.

În lucrarea „*Protecția juridică a drepturilor omului*” (Chișinău, 2006), prof. Teo CÂRNAȚ, afirmă că acordarea accesului liber la justiția constituțională tuturor cetățenilor, ar fi un pas important spre majorarea gradului de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale într-un stat de drept și democratic, stat în care drepturile și libertățile omului nu sunt doar garantate ca valori supreme, ci și realizate³², însă în același timp aceasta ar duce supraîncărcarea activității Curții Constituționale, or, sesizările înaintate Curții trebuie să fie întemeiate numai pe încălcarea drepturilor materiale constituționale, dar nu a drepturilor procedurale. Respectiv, în opinia autorului, ar trebui să fie admisă numai sesizarea ce stabilește încălcarea directă și concretă a drepturilor și libertăților constituționale, de către autoritățile publice, dar nu și în cazurile când numai le limitează³³.

---

³⁰ POPA V. *Tratat de drept constituțional și instituții politice*. Chișinău: Notograf Prim SRL, 2021, p. 156

³¹ POPA V., SUSARENCO Gh. *Raportul național privind exercitarea justiției constituționale în Republica Moldova*. Chișinău: Prut International, 2004, p. 61-62

³² CÂRNAȚ T., CÂRNAȚ M. *Protecția juridică a drepturilor omului*. Chișinău: Reclama, 2006. p.158

³³ *Ibidem*, p.159-160

Având în vedere opiniile enunțate cu privire la accesului liber la justiția constituțională tuturor cetățenilor, menționăm că, în cadrul studiului, am acordat o atenție deosebită subiectului abordat, fiind supuse analizei un spectru mai larg de concepții, cu identificarea mecanismelor cele mai fiabile de realizarea a unui acces efectiv la justiția constituțională.

Accesul liber la justiție este și o condiție obligatorie ce rezultă din actele internaționale la care Republica Moldova este parte, concept regăsit în studiul „*Accesul la justiție ca principiu al statului de drept*” (Chișinău, 2006), unde autorul remarcă că este important a lua în considerare incidența justiției asupra problemelor comunitare, răspunsul autorităților publice la necesitățile potențialilor justițiabili, barierele care împiedică accesul la justiție, motivația internă a persoanei de a se adresa justiției, conștientizarea și atitudinile populației referitor la sistemul de justiție. În acest sens, autorul identifică următoarele criterii de accesibilitate la justiție:

a) lipsa unor impedimente organizatorice de acces la instanțele de judecată și alte mijloace judiciare de soluționare a conflictelor;

b) cunoașterea de către populație a informației referitor la disponibilitatea mecanismelor judiciare și procedurilor de funcționare a acestora;

c) existența unui sistem optim de cheltuieli judiciare și unui mecanism complex de asigurare a asistenței juridice pentru păturile social-vulnerabile;

d) independența puterii judecătorești și imparțialitatea, procesul echitabil și aplicabilitatea practică și reală a mecanismelor de înlăptuire a justiției (executarea deciziilor instanțelor de judecată și asigurarea unui impact social efectiv)³⁴.

Cele analizate, conduc la ideea de bază precum că accesul liber la justiție constituie atât un principiu de bază al statului de drept, cât și o obligație a statului de a asigura un drept al persoanei de a declanșa o acțiune în justiție.

În acest sens, reținem opinia prof. român Tudor DRĂGANU în lucrarea „*Liberul acces la justiție*” (București, 2003), potrivit căreia accesul liber la justiție reprezintă facultatea nestânjenită a persoanelor de a introduce, după libera lor apreciere, o acțiune în justiție, fie ea chiar nefondată în fapt sau în drept³⁵. Totuși, în opinia autorului, existența dreptului de acces la justiție nu duce în mod automat la declanșarea procedurii judiciare, deoarece în materie civilă regula este că persoana trebuie să-și manifeste voința în acest sens, iar accesul „*liber*” nu înseamnă faptul că instanțele judecătorești pot fi sesizate oricum și oricând, deoarece legea stabilește condițiile de exercitare a acțiunii, reguli de competență și de timbrare, astfel că în

³⁴ ZAHARIA V. *Accesul la justiție ca principiu al statului de drept*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2006, p. 89

³⁵ DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție*. București: LUMINA LEX, 2003. p. 7

niciun caz, dreptul de acces liber la justiție nu este un drept absolut, ci el este supus unor limitări sau condiționări, fără ca acest drept să fie atins în însăși substanța sa.³⁶

În contextul raționamentului expus, prof. Tudor DRĂGANU identifică și următoarele condiții de admisibilitate a acțiunilor în justiție comune mai multor ramuri de drept, care în consecință reprezintă limitări a dreptului de acces liber la justiție:

a) capacitatea procesuală de folosință și de exercițiu;

b) instituția prescripției extinctive și a decăderilor de drepturi;

c) instituirea prin lege a unor proceduri exagerat de complicate prealabile soluționării de către instanțele judecătorești a litigiilor juridice, prin obligarea justițiabililor de a suporta taxe de timbru și cheltuieli de judecată foarte ridicate sau prin recurgerea la alte obstacole juridice sau de fapt chemate să-i descurajeze de a se adresa justiției în vederea apărării drepturilor lor³⁷.

În opinia autorului, accesul liber la justiție nu este un simplu principiu constituțional, ci un adevărat drept fundamental, care se analizează ca o facultate de voință recunoscută și garantată persoanelor de a se adresa instanțelor judecătorești în vederea soluționării în fond a litigiilor, facultate căreia îi corespunde obligația pentru aceste organe ale statului de a desfășura activitatea judiciară prevăzută de lege³⁸. Totodată, liberul acces la justiție este un drept fundamental social-politic, care servește atât la promovarea intereselor materiale și culturale ale individului, cât și la garantarea participării acestuia la conducerea de stat³⁹.

Conceptul că accesul liber la justiție, reprezintă dreptul oricărei persoane de a se adresa justiției pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor sale legitime este împărtășit și de către prof. român Ștefan DEACONU, în studiul „*Drept constituțional*” (București, 2011), care afirmă că acesta reprezintă unul dintre acele drepturi-principii, care prin conținutul lor asigură exercitarea tuturor celorlalte drepturi și libertăți în contextul în care independența și imparțialitatea justiției reflectă poziția cetățeanului⁴⁰. Subsecvent, autorul consideră că, accesul la justiție este liber și neîngrădit, însă nu în sensul de acces fără niciun fel de reguli, dar cu stabilirea unor condiții de exercitare a acestui drept, pentru că accesul liber la justiție nu este un drept absolut, și nu semnifică în întregime un acces gratuit, dar presupune careva costuri stabilite prin legi pentru diferite categorii de cauze pe care le soluționează instanțele judecătorești⁴¹.

---

³⁶ DRĂGANU T. *Considerații critice cu privire la caracterul absolut atribuit dreptului la liber acces la justiție de Legea de revizuire a Constituției din 21 noiembrie 2003*. În: *Pandectele Române*, nr. 4 din 2004, p.118

³⁷ DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție*. București: Lumina Lex, 2003, p. 70-73

³⁸ *Ibidem*, p. 17

³⁹ DRĂGANU T. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Lumina Lex, 1998, p. 171

⁴⁰ DEACONU Șt. *Drept constituțional*. București: C.H. Beck, 2011, p. 207-224

⁴¹ DEACONU Șt. *Drept constituțional*. București: C.H. Beck, 2011, p. 225

În aceeași ordine de idei, prof. român Corneliu BÎRSAN în studiul „*Convenția Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol. I. Drepturi și libertăți*” (București, 2005) analizează accesului liber la justiție ca dreptul la un tribunal, care se subsumează dreptului la un proces echitabil⁴². În opinia autorului, dreptul de acces la o instanță, inclusiv constituțională, reprezintă un aspect al dreptului de liber acces la justiție situat la limita dintre drept și politică⁴³, care trebuie să fie permis oricărei persoane, în scopul satisfacerii intereselor pe care le-a urmărit prin promovarea acțiunii în fața judecătorului, care trebuie să fie efectiv, dar nu și absolut, deoarece statul, își rezervă dreptul ca într-o anumită marjă de apreciere, să stabilească condițiile și procedura în vederea exercitării concrete și efective a dreptului la un tribunal⁴⁴.

O abordare similară, întâlnim la prof. RENUCCI Jean-François „*Tratat de drept european al drepturilor omului*” (București, 2009), care examinează accesul la justiție ca un drept fundamental și o realitate juridică ce implică afirmarea unui anumit număr de principii, atât în cadrul drepturilor substanțiale ale justițiabilului, cât și în domeniul drepturilor procedurale. Astfel, dreptul la justiție trece prin respectarea dreptului la un judecător și a unui proces echitabil, și presupune semne de egalitate între accesul la justiție și dreptul la un judecător, din considerentul că ar fi iluzoriu de vorbit despre accesul la justiție fără o justiție bună și proces echitabil⁴⁵.

Prof. SUDRE Frédéric în „*Drept european și internațional al drepturilor omului*” (Iași, 2006), tratează accesul la justiție ca un drept care presupune că justițiabilul trebuie să beneficieze de o posibilitate clară și concretă de a contesta un act constituind o atingere adusă drepturilor sale și să dispună de mijloacele concrete de a ajunge în fața judecătorului⁴⁶.

Prof. român Mircea DAMASCHIN, în lucrarea „*Dreptul la un proces echitabil în materie penală*” (București, 2009) la fel, tratează liberul acces la justiție, ca un drept subiectiv public, care semnifică dreptul cetățenilor de a avea acces la justiție și, pe cale de consecință, de a se adresa instanțelor prevăzute de lege. Având în vedere importanța sa, autorul reține că acest drept trebuie asigurat obligatoriu de stat, unde, instanțele au datoria de a lua în considerare acțiunile în justiție introduse de cei interesați și de a se pronunța în măsura pretențiilor invocate de aceștia⁴⁷.

---

⁴² BÎRSAN C. *Convenția Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*. București: All Beck, 2005, p.456-457

⁴³ *Ibidem*, p.436

⁴⁴ *Ibidem*, p.456-460

⁴⁵ RENUCCI J.-F. *Tratat de drept european al drepturilor omului*. București: Hamangiu, 2009, p. 357

⁴⁶ SUDRE F. *Drept european și internațional al drepturilor omului*. Iași: Polirom, 2006, p. 267

⁴⁷ DAMASCHIN M. *Dreptul la un proces echitabil în materie penală*. București: Universul Juridic, 2009, p. 56

În doctrina juridică rusă, conceptul dreptului de acces la justiție este dezvoltat mai mult de către specialiști din domeniul dreptului procesual și constituțional. Astfel, în opinia prof. Bogdan ZIMNENCO, dreptul de acces la o instanță include: a) dreptul de a iniția o acțiune în justiție; b) dreptul la o soluționare pe fond a unei cauze privind drepturile și obligațiile civile; c) dreptul la inadmisibilitatea revizuirii nefondate a unei hotărâri judecătorești care a intrat definitiv în vigoare⁴⁸.

Prof. Antonina GUSICOVA, tratează dreptul de acces la justiție ca un element al dreptului la protecție juridică și la un proces echitabil, care asigură o oportunitate reală pentru fiecare cetățean de a se adresa justiției⁴⁹. În aceeași ordine de idei, și prof. Leonid GOLOVCO, consideră că conceptul dreptului de acces la justiție este identic cu cel al dreptului la protecție juridică, iar unica diferență constă în faptul că dreptul la protecție juridică este un concept dezvoltat în literatura și practica juridică rusă, pe când cel de drept de acces la justiție este un produs al gândirii străine, cu referință la țările europene. Subsecvent, înfăptuirea justiției și protecția juridică nu pot fi asigurate fără de asigurarea unui acces la justiție⁵⁰.

Alți specialiști în domeniu din Federația Rusă, examinează accesul la justiție ca un principiu care asigură punerea în aplicare a altor drepturi și libertăți ale omului, întrucât permite unei persoane, în cazul unei presupuse încălcări a drepturilor sale, să sesizeze instanțele judecătorești competente, care vor fi obligate să primească cererea depusă și să emită o decizie legală, corectă și motivată⁵¹. Astfel tratat ca principiu fundamental de realizare a justiției, accesul la justiție se identifică prin:

- dreptul de a depune plângere la instanță pentru orice persoană interesată de protecția judiciară, chiar dacă încălcarea a fost doar presupusă;
- existența unor drepturi procesuale de a participa activ la apărarea intereselor cuiva;
- atribuirea examinării cauzelor în competența instanței de judecată cea mai apropiată din punct de vedere teritorial de locul de reședință al cetățenilor pentru a asigura cheltuiulă minimă de timp și bani;
- absența oricăror obstacole materiale;

---

⁴⁸ZIMNENKO Б.Л. *Право на справедливое судебное разбирательство в условиях фактических обстоятельств дела: практика Европейского суда по правам человека в отношении Российской Федерации*. В: Законы России: опыт, анализ, практика, 2008. – № 12, с. 15–30.

⁴⁹ *Международная и внутригосударственная защита прав человека: Учебник / Под ред. Р.М. ВАЛЕЕВА*. Москва: Статут, 2011, с. 325.

⁵⁰ ГОЛОВКО Л. В. *Отечественное понятие «право на судебную защиту» и европейское понятие «право на доступ к правосудию»: попытка функционального сравнения*. В: *Право на судебную защиту в уголовном процессе: Европейские стандарты и российская практика*. Томск: Изд-во Том. ун-та, 2007, с. 3–13

⁵¹ *Комментарий к Конституции РФ*. Под общ. ред. В.Д. КАРПОВИЧА. Москва: Юрайт, 2002. с. 317

- disponibilitatea asistenței juridice⁵².

În articolul științific „*Paradigmele accesului la justiție. Cât de liber este accesul liber la justiție?*”, dr. CHIRIȚĂ Radu optează, de asemenea, pentru asimilarea accesului liber la justiție din categoria drepturilor fundamentale la categoria principiilor aplicabile tuturor drepturilor și libertăților fundamentale, precum și îndatoririlor consacrate constituțional⁵³.

Astfel, analizând accesul la justiție din perspectiva principiului constituțional al egalității în domeniul justiției, prof. TĂNĂSESCU Elena Simina în studiul său „*Principiul egalității în dreptul românesc*” (București, 1999), de asemenea, definește accesul la justiție ca fiind un veritabil principiu cu valoare generală, din considerentul că beneficiarii săi nu sunt doar cetățenii statului, ci și străinii sau apatrizii, și oferă posibilitatea unei protecții juridice mai mari decât celelalte drepturi fundamentale cărora le servește de sprijin, întrucât se referă la drepturi, libertăți și interese legitime. În opinia autoarei, deși accesul la justiție este calificat de textul constituțional doar ca un drept liber sub aspectul exercitării, el trebuie să mai fie și egal pentru toate persoanele, indiferent de criteriul apartenenței la un stat sau de drepturile, libertățile și interesele legitime pe care le protejează⁵⁴. Prin urmare, egala vocație a oricărei persoane de a fi judecată constituie o aplicare specifică a principiului constituțional al egalității în domeniul justiției, care din această perspectivă, reprezintă premiza fundamentală a oricărui act de justiție⁵⁵.

Împărtășim opinia prof. TĂNĂSESCU Elena Simina precum că generalitatea formulării textul constituțional care recunoaște oricărei persoane accesul la justiție și vizează apărarea oricărui drept sau libertăți și a oricărui interes legitim, indiferent dacă acesta rezultă din Constituție sau din alte legi, constituie o regulă constituțională, care împrumută de la principiul general al egalității caracterul ambivalent, atât sub forma unei egalități stricte cât și în cea a unei egalități relative⁵⁶.

Este de menționat că respectivele concepții se regăsesc și în lucrarea „*Drept constituțional și instituții politice*” (București, 2008), unde profesorii români MURARU Ioan și TĂNĂSESCU Elena Simina, examinează accesul liber la justiție ca principiu constituțional aplicabil drepturilor și libertăților fundamentale, justificând că acesta se aplică indiferent de calitatea persoanei protejate, cetățean român, cetățean străin ori apatrid, și care permite accesul la justiție pentru

⁵² СЕМЕНОВ В.М. *Демократические основы гражданского судопроизводства в законодательстве и судебной практике*. Свердловск:1979. с. 59

⁵³ CHIRIȚĂ R. *Paradigmele accesului la justiție. Cât de liber este accesul liber la justiție?* Disponibil: <https://www.unbr.ro/publicam-articolul-intitulat-paradigmele-accesului-la-justitie-cat-de-liber-e-accesul-liber-la-justitie-reprodus-cu-acordul-autorului-lect-univ-dr-radu-chirita-facultatea-de-d/> (vizitat la 30.05.2022)

⁵⁴ TĂNĂSESCU S.E. *Principiul egalității în dreptul românesc*. București: ALL BECK 1999. p. 234

⁵⁵ *Ibidem*, p. 233

⁵⁶ TĂNĂSESCU S.E. *Principiul egalității în dreptul românesc*. București: ALL BECK 1999, p. 233- 238

apărarea oricărui drept sau a oricărei libertăți și a oricărui interes legitim, fără deosebire dacă acestea rezultă din Constituție sau din legi⁵⁷. În opinia autorilor, accesul la justiție reprezintă expresia faptului că justiția a devenit una dintre garanțiile exercitării efective a drepturilor și libertăților cetățenești datorită locului puterii judecătorești în sistemul puterilor publice⁵⁸.

Totodată, autorii consideră că, liberul acces la justiție se configurează atât ca o garanție a restabilirii legalității, dar și ca un principiu general de organizare judecătorească, alături de separarea funcțională a autorităților publice, colaborarea și controlul mutual al autorităților publice, organizarea ierarhică a instanțelor, colegialitatea, unitatea de jurisdicție în materie penală și civilă, caracterul permanent și sedentar al instanțelor de judecată⁵⁹.

În opinia prof. Alexandru ARSENI, regăsită în lucrarea „*Autoritatea judecătorească – veritabilă instituție de realizare a ramurii puterii de stat în condițiile edificării statului de drept (Chișinău, 2013)*”, justiția rămâne partea substanțială a activității jurisdicționale, iar, membrii jurisdicțiilor, pentru a aplica legea la cazurile concrete ce le sunt deduse spre rezolvare, mai întâi interpretează legile, contractele sau convențiile ce sunt invocate, le stabilesc sensul lor oficial. Astfel, autorul reține că ansamblul judecăților lor formează jurisprudența, care limpezește textele obscure, ambigue, cu mai multe sensuri sau lacune și uneori le completează, or, rolul justiției este anume acela de a aplica dreptul, și nu de a crea drept⁶⁰. În ordinea celor reținute, autorul atribuie accesul liber la justiție la categoria principiilor fundamentale, potrivit cărora se realizează justiția, pe lângă: a) principiul legalității; b) independența judecătorului; c) neretroactivitatea legii; d) prezumția de nevinovăție; e) garantarea dreptului la apărare; f) justiția este unică și egală pentru toți; g) folosirea limbii oficiale și dreptul la interpret; h) caracterul public al dezbaterilor judiciare; i) folosirea căilor de atac.⁶¹

De asemenea, prof. Alexandru ARSENI afirmă că, în rezolvarea litigiilor, judecătorul nu poate primi nici un fel de ordine, instrucțiuni, indicații, sugestii, sau alte asemenea impulsuri privind soluția pe care trebuie să o dea, întrucât independența judecătorului, de altfel independența justiției, ține de separația puterilor în stat, iar printre garanțiile independenței judecătorilor, autorul identifică: a) recrutarea, b) inamovibilitatea, c) avansarea și d) controlul⁶².

---

⁵⁷ MURARU I., TĂNĂSESCU E.S. *Drept constituțional și instituții politice*. București: CH Beck, 2008. p. 163

⁵⁸ MURARU I., TĂNĂSESCU E.S. *Constituția României. Comentariu pe articole*. București: C.H Beck, 2008, p. 177

⁵⁹ *Ibidem*, p. 61

⁶⁰ ARSENI A. *Autoritatea judecătorească – veritabilă instituție de realizare a ramurii puterii de stat în condițiile edificării statului de drept*. În: *Revista Națională de Drept*, nr. 11, 2013, p. 18

⁶¹ *Ibidem*, p. 19

⁶² ARSENI A. *Autoritatea judecătorească – veritabilă instituție de realizare a ramurii puterii de stat în condițiile edificării statului de drept*. În: *Revista Națională de Drept*, nr. 11, 2013, p. 20

În cadrul unui altui studiu elaborat „*Aspecte conceptuale privind scopul sancțiunii în activitatea judecătorilor (Chișinău, 2023)*”, prof. Alexandru ARSENI reține că independența judecătorului este indispensabilă pentru o justiție imparțială și conformă legii, și nu reprezintă o prerogativă sau un privilegiu acordat în interesul personal al judecătorilor, dar în interesul statului de drept și al oricărei persoane care solicită și așteaptă o justiție imparțială și independentă. În acest sens, este foarte important ca toate instituțiile și autoritățile, atât cele naționale, cât și cele internaționale, să respecte, să protejeze și să apere această independență, iar procesul de luare a deciziilor de către judecători trebuie, pe de o parte, asociată cu un nivel înalt de răspundere a judecătorilor dar, pe de altă parte, judecătorii nu trebuie pedepsiți pentru opiniile lor juridice exprimate în deciziile judecătorești, or, procedând în așa mod, ar provoca un efect de descurajare în privința procesului de luare a deciziilor de către judecător și ar submina independența judiciarului⁶³.

Susținem opinia precum că, independența judecătorului nu exclude angajarea responsabilității acestuia, deoarece responsabilitatea judecătorului stă, printre alte elemente, la baza calității actului de justiție și implicit, la baza imparțialității acestuia. Totodată, Constituția Republicii Moldova (art. 116 alin. (5¹)) garantează judecătorilor imunitate funcțională și protejează judecătorul de tragere la răspundere pentru opinia sa juridică. Anume din aceste considerente, prof. Alexandru ARSENI, consideră că, independența nu poate fi privită ca un privilegiu al judecătorului, ci ca o datorie a fiecărei persoane care ocupă aceasta funcție. Prin urmare, principiul independenței judecătorului poate fi înțeles doar în legătură cu principiul responsabilității/răspunderii judecătorului, pentru calitatea activității sale, or, independența justiției este strâns legată de responsabilitate, iar responsabilitatea însoțește permanent răspunderea⁶⁴.

Este de reținut și opinia prof. Alexandru ARSENI potrivit căreia soluționarea procesului de către un tribunal independent și imparțial, stabilit prin lege constituie garanția fundamentală și inherentă unui proces echitabil, care poate fi descompusă în câteva elemente: a) instanța să fie stabilită prin lege; b) judecătorii să fie independenți; c) să se judece cauza cu desăvârșită imparțialitate⁶⁵.

---

⁶³ ARSENI A. *Aspecte conceptuale privind scopul sancțiunii în activitatea judecătorilor. În: Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală*. Vol. 1. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2023, p. 264

⁶⁴ *Ibidem*, p. 265

⁶⁵ ARSENI A. *Respectarea drepturilor omului în procesul judiciar - garant al statului de drept*. În: Avocatul Poporului, nr. 10, 2008, p. 12

Prin urmare, reieșind din reflecțiile enunțate, independența și imparțialitatea judecătorilor se configurează ca o garanție *sine qua non* ale unui acces efectiv la justiție, iar accesul liber la justiție se identifică ca un drept fundamental cu valoare de principiu constituțional fiindu-i atribuite diferite criterii.

Astfel, în lucrarea „*Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații. Vol. I.*” (București, 2007)⁶⁶ dr. CHIRIȚĂ Radu, evidențiază următoarele caractere definitorii ale dreptului la acces liber la justiție:

1. Implică atât obligația statului de a acorda tribunalului o competență de plină jurisdicție, cât și obligația pozitivă a statelor de a asigura în mod real posibilitatea oricărei persoane de a-și susține cauza în fața unui judecător.

2. Presupune stabilirea unor limitări pentru această libertate, impuse de puterea de stat cu scopul salvagădării altor interese, cum ar fi drepturile și libertățile altora, principiul securității juridice etc., însă cu condiția ca respectivele limitări să vizeze un scop legitim și să existe un raport de proporționalitate între mijloacele utilizate de stat și scopul vizat de acesta.

În opinia autorului, ar fi de neconceput ca statele să fie obligate să permită un acces la justiție necondiționat de anumite aspecte de formă ori de fond, iar în consecință, existența unor limitări ale accesului la justiție este implicită exercitării normale a acestui drept⁶⁷, considerent din care împărtășim opinia dr. CHIRIȚĂ Radu, referitor la faptul că nu trebuie realizată o confuzie între stabilirea unor condiții privind exercitarea unor drepturi și stabilirea unor limite ale accesului liber la justiție, întrucât primul aspect urmărește să împiedice abuzul de drept, să realizeze celeritatea procedurii, or, însuși prin natura lui, dreptul de acces la justiție presupune o reglementare din partea statului privind posibilitățile unei persoane de a sesiza o instanță, care nu poate contraveni libertății de acces la justiție, prin simpla sa existență, cu excepția cazului când o condiție tinde să îl anuleze, impunând condiții nerezonabile⁶⁸.

Accesul liber la justiție ca o garanție procedurală generală a dreptului la un proces echitabil a fost abordată în literatura de specialitate de către dr. Igor BĂCU, în studiul „*Garanțiile constituționale ale dreptului la un proces echitabil*” (Chișinău, 2020), care a reținut că, atribuind un caracter absolut dreptului de liber acces la justiție, legiuitorul național a admis introducerea în Constituție a unui text, ce cuprinde o regulă condamnată încă de la început să nu poată fi respectată, pe motiv că, dacă instanțele de judecată ar fi aplicat cu consecvență

---

⁶⁶ CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații. Vol. I.* București: C.H. BECK, 2007, p. 282-290

⁶⁷ *Ibidem*, 2007, p. 298

⁶⁸ *Ibidem*, p. 300

prevederile alin. (2) al art. 20 și ale alin.3 din art.54 din Constituție, potrivit cărora nici o lege nu poate îngreuna liberul acces la justiție, concluzia inevitabilă la care ar fi trebuit să se ajungă ar fi fost că, nici una din condițiile de admisibilitate a acțiunilor în justiție nu ar mai fi putut fi invocată în litigiile de drept privat după intrarea în vigoare a Constituției din 1994, căci fiecare dintre aceste condiții constituie o limitare a liberului acces la justiție⁶⁹.

În opinia autorului, deși Constituția prin art.20 consacră accesul liber la justiție, acest drept în calitate de garanție a unui proces echitabil este lipsit în contextul constituțional actual de o finalitate, și anume posibilitatea de a beneficia de un proces echitabil. Astfel, autorul consideră că reglementarea cât mai clară, accesibilă și previzibilă a dreptului la un proces echitabil, atât în Constituție, cât și în legile organice, ar fi mult mai benefică, nu pentru că judecătorul-magistrat nu ar fi în măsură să recurgă la aplicarea prioritara a instrumentelor internaționale în materie, care promovează un standard mult mai avansat în materie de protecție a drepturilor și libertăților omului decât multe Constituții ale statelor, ci pentru că există posibilitatea de a nu se face o aplicare unitară a acestor prevederi din documentele internaționale, creându-se astfel o practică neunitară, și de ce nu, posibilitatea teoretică de a solicita condamnarea statului moldovenesc la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în caz de neaplicare din partea judecătorului-magistrat a dispozițiilor considerate de justițiabil (și ipotetic, de alte instanțe din ordinea internă) superioare celor naționale. Prin urmare, alinierea la exigențele stabilite în tratate internaționale, la care și statul nostru este parte, prin intermediul unei legislații interne - clare, previzibile și accesibile - materiei în discuție, reprezintă o soluție judicioasă⁷⁰.

Cercetând condițiile speciale de examinare a cauzei în lipsa pârâtului, autorul studiului „*Garanțiile procesual-civile ale părților la examinarea cauzei în lipsa pârâtului*” (Chișinău, 2022) dr. MOSCALCIUC Vitalie a reținut că reclamantul beneficiază de un cerc specific de garanții, îndreptate în primul rând spre asigurarea accesului reclamantului la instanță, precum și spre asigurarea unei continuități a procedurilor judiciare, oferind instrumente menite să excludă orice posibil blocaj din partea pârâtului ca urmare a lipsei intenționate sau neintenționate a acestuia. Astfel, punând pe balanța echității dreptul reclamantului de a accede la un tribunal, pe de o parte, și imperativul prezenței pârâtului la examinarea cauzei, pe de altă parte, trebuie să

---

⁶⁹ BĂCU I. *Garanțiile constituționale ale dreptului la un proces echitabil*. Teză doctor în drept. Chișinău, 2020, p. 62

⁷⁰ *Ibidem*, p. 66

acceptăm jertfirea intereselor pârâtului nu doar pentru a recunoaște dreptul reclamantului, ci și pentru a apăra interesele întregii societăți prin garantarea accesului fiecărei persoane la justiție⁷¹.

În opinia autorului, scoaterea cererii de pe rol nu exclude și nu limitează dreptul reclamantului de a se adresa instanței ulterior, repetat, cu aceeași acțiune, având același obiect, subiecți și temeuri invocate, or, prin această măsură dreptul de acces liber la justiție nu este încălcat, ci doar o garanție ca reclamantul să nu abuzeze de drepturile sale procesuale⁷².

Subsecvent, prin aplicarea unor garanții procesuale pentru ambele părți, se asigură echilibrul actului de justiție, întrucât se respectă atât drepturile reclamantului de acces liber și nestingherit la justiție, cât și drepturile pârâtului, prin asigurarea condițiilor și mijloacelor necesare pentru prezervarea drepturilor pârâtului, chiar și în condițiile în care cauza se examinează fără prezența și participarea acestuia⁷³.

În opinia autorului, din perspectiva reclamantului, accesul liber la justiție, în plenitudinea realizării sale, incluzând accesul la judecător, derularea procedurilor într-un termen rezonabil, finalizarea procedurilor printr-o hotărâre și eventuala posibilitate de executare a hotărârii, constituie cea mai valoroasă garanție a drepturilor sale, chiar și în condițiile în care pârâtul nu poate sau nu dorește să participe la examinarea cauzei, întrucât, dreptul la accesul liber la justiție este pus în funcțiune și asigurat printr-un șir de garanții procesuale, fără de care realizarea deplină a accesului la justiție ar fi inimaginabilă, și anume:

- art.5 alin. (2) CPC, care stabilește: *„Nici unei persoane nu i se va refuza apărarea judiciară din motiv de inexistență a legislației, de imperfecțiune, coliziune sau obscuritate a legislației în vigoare”*;

- art.5 alin. (3) CPC, care stabilește: *„Renunțarea uneia dintre părți la dreptul de a se adresa în judecată prin încheierea în prealabil a unei convenții nu are efect juridic, cu excepția cazurilor de încheiere, în condițiile legii, a unei convenții arbitrale”*;

- art.168 alin. (1) CPC, care prevede: *„Cererea de chemare în judecată introdusă în instanță se repartizează, în termen de 24 de ore, judecătorului sau, după caz, completului de judecată în mod aleatoriu, prin intermediul Programului integrat de gestionare a dosarelor”*;

- art.85 și art.86 CPC, care stabilesc cazurile și temeiurile pentru *„Scutirile de taxă de stat”* și pentru *„Amânarea și eșalonarea plății taxei de stat”*;

---

⁷¹ MOSCALCIUC V. *Garanțiile procesual-civile ale părților la examinarea cauzei în lipsa pârâtului*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2022, p. 112

⁷² *Ibidem*, p. 92

⁷³ *Ibidem*, p. 36

- art.108 și art.206 CPC, ambele având rolul și sarcina de a asigura depășirea absenței pârâtului și de a garanta continuitatea procedurilor judiciare, prin citarea legală a acestuia.⁷⁴

Autorul studiului „*Mijloace de apărare a pârâtului în cadrul procesului civil*” (Chișinău, 2022), dr. DUMITRAȘCU Dumitru, reține că în majoritatea statelor democratice, pârâtul dispune de posibilitatea de a se apăra împotriva acțiunii reclamantului, legea stabilind modalitățile de acțiune în acest sens, iar mijloacele de apărare ale pârâtului reprezintă un aspect al dreptului la acțiune, astfel încât, pârâtul, în cadrul procesului civil, se poate apăra prin mijloace material-juridice și procesual-juridice⁷⁵. Astfel, în opinia autorului, orice persoană interesată este în drept să se adreseze în instanța judecătorească pentru apărarea drepturilor și a intereselor legitime încălcate sau contestate, adică titularul dreptului subiectiv civil trebuie să sesizeze instanța de judecată pentru examinarea și soluționarea litigiului.

Având în vedere faptul că accesul liber la justiție nu este un drept absolut, legislația procesual civilă instituie anumite exigențe față de actul de sesizare al instanței judecătorești, precum și reglementează competența generală și jurisdicțională a instanțelor judecătorești, pe care trebuie să le respecte autorul sesizării. Astfel, instanța trebuie să cerceteze cauza, pentru ca în final să dispună repararea dreptului încălcat de către pârât sau să constate inexistența dreptului subiectiv civil al reclamantului, iar în asemenea condiții, exercitarea apărării de către pârât în cadrul procesului civil reprezintă o parte componentă a acțiunii civile și implică dreptul la acțiune al acestuia. Prin urmare, dreptul la acțiune nu trebuie înțeles în mod restrictiv că reprezintă numai beneficiul reclamantului de a urmări în justiție realizarea dreptului subiectiv prezumat încălcat, ci dreptul la acțiune implică și posibilitatea pârâtului de a se apăra în cadrul procesului civil, or, dreptul pârâtului de a răspunde la pretențiile reclamantului se poate realiza prin invocarea unor excepții sau, obiecții procesuale⁷⁶.

Dr. Dinu OSTAVCIUC, în studiul „*Principiile procesului penal*” (Chișinău, 2022), reține că pentru a asigura drepturile și interesele legitime ale unor participanți la proces, precum acuzatul (bănuitul, învinuitul, inculpatul), victima (partea vătămată) sau alt participant la proces, acestora trebuie să le fie asigurată posibilitatea de a-și expune poziția în fața instanței de judecată și să prezinte argumente pe care aceștia le consideră necesare pentru a-și apăra această poziție. Subsecvent, a avea un acces liber la justiție nu înseamnă că persoanei care s-a adresat instanței i

---

⁷⁴ MOSCALCIUC V. *Garanțiile procesual-civile ale părților la examinarea cauzei în lipsa pârâtului*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2022, p. 106-112

⁷⁵ DUMITRAȘCU D. *Mijloace de apărare a pârâtului în cadrul procesului civil*. Teză de doctor în drept, Chișinău, 2022, p. 13

⁷⁶ *Ibidem*, p. 70

se va da câștig de cauză ori că cel ce se adresează primul autorităților este de bună credință și are dreptate, întrucât a avea acces la justiție înseamnă a avea dreptul de a te adresa autorităților ca acestea să judece cine totuși are dreptate⁷⁷.

Anume din aceste raționamente, dr. Dinu OSTAVCIUC consideră că realizarea accesului la justiție începe o dată cu prima adresare a persoanei (victimei) organelor judiciare (organului de constatare, celui de urmărire penală sau procurorului, după caz, judecătorului), adică nu din momentul începerii urmăririi penale, ci din momentul sesizării acestor organe, iar pentru garantarea accesului la justiție în acest sens, legea procesuală penală a intervenit cu norme care obligă aceste organe de a acționa prompt în soluționarea cazului, fie la sesizarea externă, fie chiar și din oficiu⁷⁸, precum ar fi prevederile art. 55 alin. (4) CPP care obligă organul de urmărire penală, concomitent cu înregistrarea sesizării, să înceapă urmărirea penală, dacă există indici ai infracțiunii, să efectueze acțiuni de urmărire penală în vederea descoperirii ei și fixării probelor care confirmă sau infirmă săvârșirea infracțiunii, să ia măsuri în vederea asigurării acțiunii civile sau a unei eventuale confiscări a bunurilor dobândite ilicit, or, prevederile art. 262 alin. (4) CPP, care obligă procurorul să se autosesezeze în orice caz de deces al persoanei aflate în custodia statului în legătură cu urmărirea penală sau executarea pedepsei. Dispoziția art. 262 alin. (4¹) obligă transmiterea imediată a materialelor procurorului în cazuri ce oferă temei de a presupune că persoana a fost supusă acțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. În același timp, legea procesuală penală obligă organele judiciare să primească plângerile și denunțurile referitoare la infracțiuni, chiar dacă acestea nu țin de competența lor (art. 265 alin. (1) CPP), iar refuzul acestor organe poate fi contestat procurorului sau, după caz, judecătorului de instrucție (art. 265 alin. (2), art. 313 alin. (2) pct. 1) lit. a) CPP). Astfel, toate aceste norme procesuale citate, autorul consideră că sigură și garantează dreptul accesului liber la justiție⁷⁹.

Deși legea procesual-penală, prin art. 19 alin. (1) CPP, garantează accesul liber la justiție, dr. Dinu OSTAVCIUC opinează precum că această normă procesuală trebuie modificată și completată, întrucât să reglementeze expres dreptul persoanei de a se adresa instanțelor de judecată, or, în opinia autorului, din norma actuală acest fapt se presupune, deoarece examinarea și soluționarea cauzei are loc ulterior adresării persoanei. Modificarea și completarea acestei norme va oferi claritate și nu va da posibilitatea unor interpretări ambigue, chiar dacă, actualmente, respectiva normă procesuală, în mare parte, corespunde standardelor internaționale

---

⁷⁷ OSTAVCIUC D. *Principiile procesului penal*. Chișinău: Print-Caro, 2022, p. 421

⁷⁸ *Ibidem*, p. 431

⁷⁹ *Ibidem*, p. 432

și a celor constituționale, asigurând și garantând dreptul la justiție oricărei persoane, fără a limita accesul unor participanți⁸⁰.

În context, menționăm că, suntem de aceeași părere, considerent din care am propus ca urmare a proclamării explicite a dreptului la un proces echitabil în Legea Supremă, acest principiu să se regăsească ca principiu de bază (fundamental) în legislația procesuală penală și civilă.

Pornind de la ipoteza că accesul la justiție este un drept relativ și poate fi supus unor condiționări, dr. IALANJI Arina, în cadrul studiului „*Particularitățile judecării cauzei în lipsa inculpatului*” (Chișinău, 2019), a abordat subiectul aplicării procedurii de judecare a cauzei penale în lipsa inculpatului, respectând condiția existenței normelor clare și previzibile menite să asigure garanțiile unui proces echitabil. Astfel, în opinia autoarei, echitatea procesului penal implică și principiul accesului liber la justiție, or, facultatea de a participa în cadrul unui proces penal relevă obligația statului de a asigura respectarea dreptului inculpatului de acces la justiție prin citarea legală, precum și înștiințarea privind pornirea unei cauze penale pe numele său⁸¹.

Autoarea studiului a mai reținut faptul că, judecarea cauzei în lipsa inculpatului este o măsură excepțională și urmează a fi dispusă doar în limitele legii, care deși aduce unele ingerințe și limitări în drepturile inculpatului la un acces efectiv la justiție, implică și unii factori pozitivi:

- realizarea dreptului de acces la instanță a victimei și compensarea daunei produse în urma comiterii infracțiunii;
- judecarea cauzei într-un termen rezonabil;
- prin adoptarea sentinței se realizează scopului legii penale de pedepsire a persoanei culpabile în comiterea infracțiunii și imposibilitatea invocării termenului de prescripție pentru înlăturarea răspunderii penale;
- sunt soluționate un set de chestiuni stringente la momentul adoptării sentinței legate de acțiunea civilă, corpurile delictive, confiscarea averii etc., care, odată cu trecerea timpului prin neexaminarea cauzei pe motiv de eschivare a inculpatului, pot să-și piardă importanța pentru participanții la proces⁸².

Subsecvent, îndepărtarea inculpatului din sală constituie o sancțiune pentru nerespectarea ordinii procesului prin nesupunerea prevederilor legale și urmează a fi tratată ca o sancțiune datorată culpei acestuia. În atare condiții, instanța de judecată trebuie să acorde prioritate principiului oficialității și necesității înfăptuirii justiției, decât posibilității asigurării prezenței în

⁸⁰ OSTAVCIUC D. *Principiile procesului penal*. Chișinău: Print-Caro, 2022, p. 429

⁸¹ IALANJI A. *Particularitățile judecării cauzei în lipsa inculpatului*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2019, p. 49

⁸² *Ibidem*, p. 166

persoană a inculpatului la proces și accesul liber la justiție, prin realizarea unor acțiuni de către acesta de împiedicare în desfășurarea justiției și lipsă de respect⁸³.

Conceptul că accesul la justiție constituie o garanție fundamentală, este susținut și de către autorii lucrării „*Manualul judecătorului pentru cauze penale*” (Chișinău, 2013), în opinia cărora fiecare individ are dreptul la examinarea acuzațiilor în materie penală orientate împotriva sa de către un magistrat investit de lege cu atribuții speciale în acest sens, iar dreptul individului de acces la justiție constituie un aspect fundamental al dreptului la tribunal, alteleori denumit ca fiind și dreptul la judecător⁸⁴. Totodată, în opinia autorilor, accesibilitatea la justiție este asigurată inclusiv prin dreptul la asistență juridică, întrucât persoana acuzată poate să fie privată de posibilități materiale în vederea desemnării unui jurist profesionist care să-i reprezinte interesele în cadrul procesului penal, precum și în faptul că interesele justiției, și anume desfășurarea unui proces legitim și echitabil, impune necesitatea asistării acuzatului de către un avocat, care să-l direcționeze în cadrul procesului⁸⁵.

Prof. Gheorghe AVORNIC în studiul „*Intensificarea activismului juridic al cetățenilor prin intermediul instituției avocaturii - condiție de edificare a statului de drept*” (Chișinău, 2005) și dr. VESCO Ivan în lucrarea „*Acordarea asistenței juridice de către avocat în faza de urmărire penală*” (Chișinău, 2011), rețin că, numai reprezentat în mod calificat cetățeanul poate să-și apere drepturile și interesele sale legitime⁸⁶, iar prin respectarea garanțiilor procesuale ale învinutului în procesul penal în care lipsesc contradicțiile între interesele legale a persoanei și cele ale statului, se asigură supremația legii și dreptății în procesul înfăptuirii justiției, or, dreptului la apărare constituie nu numai o manifestare a democratismului, dar și o condiție necesară pentru realizarea eficientă a justiției și a funcției educative a justiției⁸⁷.

Prin asigurarea dreptului la apărare, se asigură și un acces efectiv la justiție, întrucât, atunci când una sau mai multe părți ale raportului juridic penal solicită asistență juridică, organele judiciare sunt obligate să acorde părții sau părților interesate posibilitatea angajării unui apărător și să permită acestuia exercitarea pleneră a drepturilor ce sunt conferite prin lege. În asemenea cazuri, cei interesați sunt lăsați să decidă dacă își aleg, sau nu un avocat care să le susțină interesele, în caz contrar, i se va desemna un avocat care acordă asistență juridică garantată de

---

⁸³ IALANJI A. *Particularitățile judecării cauzei în lipsa inculpatului*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2019, p. 179

⁸⁴ *Manualul Judecătorului pentru cauze penale*, coord. ed.: Mihai Poalelungi. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 23

⁸⁵ *Ibidem*, p. 41

⁸⁶ AVORNIC Gh. *Intensificarea activismului juridic al cetățenilor prin intermediul instituției avocaturii - condiție de edificare a statului de drept*. Teză de dr.hab. în drept. Chișinău, 2005, p. 110

⁸⁷ VESCO I. *Acordarea asistenței juridice de către avocat în faza de urmărire penală*. Teză de doctor în drept, Chișinău, 2011, p. 39

stat. Astfel, în opinia autorului, prevederile legale, care impun obligativitatea asistenței juridice, sunt condiții imperative ale valabilității actelor efectuate și orice abatere de la aceste norme se sancționează prin nulitate absolută⁸⁸, iar prin prisma jurisprudenței Curții Europene o lezare a dreptului de acces efectiv la justiție.

Împărtășim și opinia autorilor lucrării „*Explicații teoretice ale Codului de procedură penală Român. Partea generală. Vol. I.*” (București, 1976), potrivit căreia dreptul la apărare constă din totalitatea prerogativelor, facultăților și posibilităților pe care potrivit legii le au părțile pentru apărarea intereselor lor, iar asistența juridică, prin natura sa, reprezintă o garanție a asigurării principiilor fundamentale ale răspunderii juridice și a dreptului de apărare, fiind numită și apărarea tehnică sau profesională, deoarece se efectuează de o persoană cu studii juridice și funcționează alături de autoapărarea, care se efectuează de fiecare parte din proces⁸⁹.

Prin urmare, asistența juridică se identifică ca un mecanism de asigurare a accesibilității justiției, iar apărarea ca o condiție de asigurare a unui acces efectiv la justiție.

Ținem să remarcăm că în doctrina românească accesului liber la justiție este cercetat mai complex, aspect care ușor se va observa și în conținutul respectivei lucrări științifice, iar doctrina internațională și din Republica Moldova expusă și utilizată la elaborarea lucrării, a permis să efectuăm o cercetare comparată, integratoare și multidimensională, în scopul probării noutății științifice și a rezultatelor obținute.

1.2. Consacrarea normativă a dreptului de acces liber la justiție

Drepturile și libertățile fundamentale reprezintă baza oricărei democrații, care trebuie să fie consacrate și garantate la nivel juridic, inclusiv prin posibilitatea conferită titularului său ca, în caz de încălcare a drepturilor ori libertăților sale, să ceară concursul instanțelor judecătorești pentru a i le restabili și respecta, întrucât accesul la justiție semnifică dreptul persoanei de a se adresa justiției⁹⁰, care constituie și cel mai eficient remediu față de actele sau faptele de încălcare a drepturilor subiective, inclusiv a celor fundamentale, sau a intereselor legitime.

---

⁸⁸ VESCO I. *Acordarea asistenței juridice de către avocat în faza de urmărire penală*. Teză de doctor în drept, Chișinău, 201, p. 47-48

⁸⁹ DONGOROZ V. ș. a. *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală Român. Vol. I*. București: Academia R.S.R., 1976. p. 360

⁹⁰ MURARU I. *Dreptul constituțional și instituții politice*. București: Actami, 1997, p. 2013-214

Evoluția drepturilor omului, trebuie privită prin prisma evenimentelor care s-au produs de-a lungul etapelor istorice parcurse de omenire⁹¹, considerent din care o perioadă îndelungată de timp, justiția a fost legată de infailibilitatea voinței populare⁹².

Cele mai vechi referiri privitoare la justiție, au lăsat ca moștenire și primele coduri: Codul lui Lipit-Istor din Akkad, Codul lui Ur-Nammu, Codul lui Bilalam, or, Codul lui Hammurabi⁹³.

La romani, justiția se fonda pe principiul moral al dreptății având la baza ei acel „*honeste vivere*” (a trăi cinstit)⁹⁴, iar la greci prin noțiunea de „*Dike*” se înțelegea necesitatea de a împărți în mod egal bunurile, în baza calității de membru al cetății, indiferent de contribuția avută⁹⁵. Socrate, spre exemplu, credea într-o justiție de esență superioară care nu trebuie exprimată exclusiv printr-o formulă scrisă și/sau sancționată printr-o constrângere de ordin pozitiv⁹⁶, iar Aristotel considera că justiția reprezintă o virtute al cărei scop îl reprezintă prosperitatea altora și nu a celui care acționează⁹⁷. Platon, a consacrat ideea corespondenței justiției umane cu justiția divină, afirmându-se ca un promotor al conceptelor de drept natural, just, justiție, universalitate și unitate, conceptele care sunt părți componente ale rațiunii⁹⁸.

În opinia prof. Alexandru ARSENI, justiția s-a impus din cele mai vechi timpuri ca o funcție de judecare a proceselor și de reprimare a actelor și persoanelor care produc pagube și suferințe altora prin încălcarea regulilor sociale convenite sau stabilite. Treptat, însă, justiția și-a îmbogățit conținutul, în sensul efectuării controlului asupra modului cum guvernării acționează în limitele dreptului, adică în realizarea principiului legalității⁹⁹.

Ideea de a conferi oricărei persoane dreptul de a recurge la un judecător a constituit o preocupare și pentru juriștii Antichității, or, în Atena lui Pericle erau desemnați anual zece avocați care să pledeze gratis cauzele justițiabililor săraci, iar edictele pretorilor romani stabileau că persoanelor incapabile să își asigure apărarea din diferite motive, printre care și lipsa mijloacelor financiare, li se asigura un apărător prin grija pretorului „*Ait praetor si non habent advocatum, ego dabo*”¹⁰⁰.

---

⁹¹ POPA V. *Drept public*. Chișinău: [s.n.], 1998. p. 307

⁹² ALEXANDRU I. *Politică, administrație, justiție*. București: All Beck, 2004. p. 105-106

⁹³ ZAMAROVSHY V. *La început a fost Sumerul*. București: Albatros, 1981, p. 191

⁹⁴ CHIUZBAIAN G.I. *Sistemul puterii judecătorești*. București: Continent XXI, 2002, p. 11

⁹⁵ SOLBERG P.C., CROS Guy-Ch. *Le droit et la doctrine de la justice*. Paris: Alcon, 1936, p. 83.

⁹⁶ BĂLĂNESCU I.- R. *Curs de enciclopedia dreptului*. București: Ed. Litografiată, 1947-1948, p. 71

⁹⁷ GOMPERZ Th. *Les penseurs de la Grèce. Histoire de la philosophie antique*. Paris: Librairie Felix Alcan, 1908, p. 288

⁹⁸ BRIMO A. *Les Grands courants de la philosophie du droit et de L'Etat*. Paris: A. Pedone, 1968, p.21

⁹⁹ ARSENI A. *Autoritatea judecătorească – veritabilă instituție de realizare a ramurii puterii de stat în condițiile edificării statului de drept*. În: Revista Națională de Drept, nr. 11, 2013, p. 17

¹⁰⁰ GREENIDGE A. H. J. *Infamia: its place in Roman Public and Private Law*. Oxford: Clarendon 1894, p. 117-118

La egipteni nu exista separația puterilor, iar șeful suprem al justiției era „*faraonul*” pe care după caz îl înlocuia „*vizirul*” sau „*djati*”, iar procedura de judecată se îndeplinea mai mult în scris¹⁰¹, deoarece se recunoștea dreptul de a se prezenta în fața organelor judecătorești pentru a apăra interesele celor aflați în nevoie, însă, se interzicea acordarea apărării în formă orală pentru ca să nu influențeze judecătorul prin mimică, gesturi sau tonul patetic al vocii. Din considerentul că în această perioadă erau foarte puțini cunoscători de carte, iar apărarea scrisă era rar întâlnită¹⁰².

Din nevoia de securitate juridică, a apărut și necesitatea fortificării puterii lucrului judecat, deoarece fără consacarea principiului autorității lucrului judecat, justiția nu ar avea nici un rost, iar hotărârile n-ar avea nici o utilitate practică, din considerentul că ele nu ar pune capăt proceselor pentru că un drept câștigat cu ocazia unei judecăți ar putea fi contestat și contrazis printr-o hotărâre ulterioară. În acest sens, în dreptul babilonian, pentru întărirea puterii hotărârii judecătorești se impunea obligația părților de a nu intenta un proces pentru a doua oară, astfel că pârâtul sau reclamantul trebuia să-și ia în scris această îndatorire, iar în caz de nerespectare a acesteia, cel vinovat era pedepsit de judecător¹⁰³.

Necesitatea ca hotărârea pronunțată de judecător să pună capăt definitiv neînțelegerilor dintre părți, fără posibilitatea reluării lor din cauza incertitudinii ce s-ar fi creat, a apărut încă la romani, în cea mai veche procedură de judecată – „*legis actiones*”, nimănui nemaifiindu-i permis să folosească aceeași legisacțiune de două ori pentru satisfacerea aceluiași interes¹⁰⁴.

Mai mult decât atât, în această procedură judiciară, accesul la justiție nu numai că era asigurat tuturor părților implicate în proces, dar și avea un caracter obligatoriu pentru pârât și reclamant, deoarece judecata în lipsa unei părți nu era recunoscută, iar desfășurarea procedurii presupunea voința părților de a se judeca. Deschiderea procesului se realiza prin luare de martori, care trebuiau să asiste la îndeplinirea procedurii de judecată¹⁰⁵.

Asigurarea accesului la justiție se realiza și prin intermediul „*patronilor*” care îndeplineau funcția de apărători pentru clienții lor, apoi „*oratores*”, care pledau în favoarea ligitanților. Acestora li s-au asociat, ulterior, jurisconsultii, ce lămureau litigiul în fapt și în drept pe baza legilor și principiilor de drept. De obicei, patronul făcea oficiul de apărător în litigiile dintre client și administrația centrală. Astfel patronii erau precursorii avocaților de astăzi, iar cei

---

¹⁰¹ SMOCHINĂ A. *Istoria Universală a Statului și Dreptului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 29

¹⁰² GRUNEANȚU L. *Istoria Baroului Timiș*. Timișoara: Mirton, 2012, p. 27

¹⁰³ SMOCHINĂ A. *Istoria Universală a Statului și Dreptului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 45

¹⁰⁴ HANGA VI. *Drept privat roman*. București: EDP, 1978, p. 111-126

¹⁰⁵ SMOCHINĂ A. *Istoria Universală a Statului și Dreptului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 108

protejați - clienții lor¹⁰⁶. Clienții, la rândul lor, îl însoțeau pe patron în instanță, la ceremoniile publice formând în jurul acestuia un cortegiu „*numeros – suita*”¹⁰⁷.

În dreptul roman, convenția dintre avocat și client era gratuit și nu comporta reprezentarea. Mandatul era gratuit fiindcă deriva din acel „*oficium*” și „*amicitia*” pe care le găsim la baza raporturilor dintre patricienii patroni și clienții lor „*clientes*”. Avocatul roman, ca simplu mandatar, nu reprezenta pe client, în virtutea principiului „*alteri stipulari nemo potest*”, care excludea reprezentarea în materia obligațiunilor. Însă, ca o excepție de la această interdicție de reprezentare, sub forma de „*procurator*” și „*cognitor*”, procedura formulară a permis, cu ajutorul formulelor cu transpunere de persoane, o rudimentară reprezentare a părților în justiție în caz de absență. Acești reprezentanți însă erau părți în proces, „*domini litis*”, numele lor figura în „*condemnation*”, deși „*intentio*” conținea numele reprezentatului¹⁰⁸.

Romanii pentru a-și apăra drepturile și interesele sale, își luau de obicei mai mulți avocați pentru aceeași cauză, în special în vremea lui Cezar, pentru ca apoi prin lege să se stabilească posibilitatea ca un client să poată avea 12 avocați din care doar unul pleda, iar ceilalți îl ajutau cu sfaturi. În opinia autorului, totuși, exista o reglementare care obliga părțile să aibă un număr egal de avocați nefiind permis nici uneia dintre părți să aibă mai mulți avocați decât cealaltă parte¹⁰⁹, fapt ce demonstrează că accesul liber la justiție era atât liber, cât și egal pentru părțile în proces.

Totodată, este de remarcat că publicitatea procedurii jurisdicționale ca o garanție împotriva unei justiții secrete, care să contribuie la păstrarea încrederii în justiție, se realiza prin faptul că sentința scrisă în latinește, și mai rar, în limba greacă, era citită în public și trebuia executată de cel ce a pierdut procesul, în caz contrar, executarea sentinței se făcea prin organele statale, inclusiv prin vânzarea bunurilor celui care pierduse procesul¹¹⁰.

Grecii, de asemenea, erau și ei recunoscuți în arta pledoariei, însă aceasta se concretiza în discursuri scrise, pe care clienții trebuiau să le citească în fața audienței, fără a avea avocați specialiști și cu atât mai puțin o organizație a avocaților. Însă, deși cunoșteau arta pledoariei exercitată de așa numiții „*logografi*”, nu au perceput instituția avocatului ca mijloc de asigurare a accesului liber la justiție, astfel cum este ea percepută în modernitate, și cu atât mai puțin instituția corpului profesional al avocaților¹¹¹.

---

¹⁰⁶ MĂRGINEANU I., OSOIAN L. *Avocatura în Republica Moldova – o subtilă diplomatie în dezvoltare, instituție juridică a societății civile cu viziune spre integrarea europeană*. Chișinău: [s. n.], 2003, p. 7

¹⁰⁷ GRUNEANȚU L. *Istoria Baroului Timiș*. Timișoara: Mirton, 2012, p. 29

¹⁰⁸ DĂNILĂ L. *Organizarea și exercitarea profesiei de avocat*. București: C.H. Beck, 2007, p. 149-150

¹⁰⁹ GRUNEANȚU L. *Istoria Baroului Timiș*. Timișoara: Mirton, 2012, p. 32

¹¹⁰ SMOCHINĂ A. *Istoria Universală a Statului și Dreptului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 111

¹¹¹ HAMELIN J., DAMIEN A. *Les regles de la profession d'avocat*. Dalloz: Erreur Perimes, 1989, p. 26

În condițiile progresului social economic, al dezvoltării noilor relații de producție, apare meseria de apărător, mandator, împuternicit, care se unesc în uniuni medievale de breaslă și instruiu juriști pentru „*a trudi în afaceri străine*” și a le apăra interesele prin acordarea unei asistențe juridice calificate¹¹². Astfel, procedural, accesul la justiție era asigurat prin depunerea unei plângeri din partea reclamantului, iar pârâtul avea dreptul de a o contesta, care dacă era aprobată, procesul nu se mai judeca, iar în caz contrar, procesul se judeca, prin ascultarea martorilor și părților, cu examinarea înscrisurilor, și se finaliza cu emiterea hotărârii¹¹³.

La geto-daci, de asemenea, putem deduce că accesul la justiție era asigurat, dat fiind faptul că inscripția descoperită la Callatis indica existența colegiul „*eisagogilor*”, cunoscut și la Atena, iar la Histria o inscripție lacunară informează că uneori cetățile apelau la judecători străini pentru rezolvarea litigiilor, întrucât prezentau mai multă garanție privind imparțialitatea¹¹⁴.

După cucerirea romană a statului dac, dreptul roman s-a extins și în Dacia, însă acest fapt nu a adus careva îngrădiri dreptului de acces liber la justiție. Astfel, cetățenii romani se adresau guvernatorului sau reprezentantului său potrivit procedurii formulare, care putea judeca singur sau după ce da formula, putea trimite altui judecător, iar peregrinii erau judecați tot de guvernator sau de reprezentantul acestuia, care după formularea de judecată putea adresa cauza unui judecător sau mai multor judecători. În litigiile dintre un cetățean roman și un peregrin, peregrinul era considerat cetățean roman pe durata procesului¹¹⁵. Este de menționat faptul că în această perioadă, Guvernatorul avea dreptul de a condamna la moarte pe cei care au comis fapte grave, cu excepția fruntașilor acestor comunități pentru care pedeapsa cu moartea (*ius gladii*) se pronunța numai de către împărat¹¹⁶.

În spațiul românesc, în Evul Mediu, accesul la justiție era asigurat prin instituția „*oamenilor buni și bătrâni*”, cunoscută pentru aplicarea cu imparțialitate și după o dreaptă judecată a dreptății în obștile românești. Bărbații, șefi de familii și de gospodării, numiți oameni vrednici, erau cei care depuneau mărturii și jurau pentru bunul nume al părții în proces, iar ceata de flăcăi ajuta la formarea opiniei publice. Procedural procesul se judeca contradictoriu, ambele părți fiind egale în fața justiției. Partea în proces, care afirma ceva trebuia să-și aducă minimum 6 jurători, iar partea ca se apăra avea obligația să aducă un număr dublu de jurători - 12, astfel

---

¹¹² MĂRGINEANU I., OSOIAN L. *Avocatura în Republica Moldova – o subtilă diplomatie în dezvoltare, instituție juridică a societății civile cu viziune spre integrarea europeană*. Chișinău: [s. n.], 2003, p. 7

¹¹³ SMOCHINĂ A. *Istoria Universală a Statului și Dreptului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 87

¹¹⁴ DVORACEK M. V. *Istoria dreptului românesc*. Iași: Chemarea, 1992, p. 23

¹¹⁵ ARAMĂ E. *Istoria dreptului românesc*. Chișinău: Reclama S.A., 2003, p. 16

¹¹⁶ NEGRU I. *Istoria dreptului românesc*. Lugoj: Nagard , 2014, p. 35

că întrecerea continua prin dublarea numărului de jurători și se socotea ca având dreptate acela pe care îl susținea obștea, adică pentru cine au jurat mai mulți membri ai săi¹¹⁷.

În dreptul feudal din Transilvania, accesul la justiție se înfăptuia prin depunerea acțiunii la instanța competentă „*in ius vocatio*” în care se formula pretenția contra pârâtului arătându-se împrejurările în care au avut loc faptele, iar ulterior, urma o nouă fază constând în înștiințarea părții adverse (pârâtului) să se prezinte în ziua fixată pentru judecată la locul stabilit pentru derularea judecății. Pe lângă procedura normală, obișnuită, se întâlnea și o procedură accelerată pentru anumite categorii de cauze a căror soluționare impunea celeritate, precum și procedura ordaliilor „*ordalia iudicium Dei*” sau „*judecata lui Dumnezeu*”. Specific este faptul că dreptul feudal cutumiar din Transilvania nu a cunoscut instituția autorității lucrului judecat, însă, partea nemulțumită de sentința pronunțată avea dreptul de apel „*apellatio*” la scaunul de judecată superior. Înainte de aceasta, a existat calea plângerii contra judecătorului nedrept, fiind stabilite anumite măsuri și pedepse împotriva părții care fără temei depune asemenea plângeri¹¹⁸.

În dreptul feudal, toți oamenii liberi și persoanele juridice (bisericele, mănăstirile, breslele) aveau capacitatea să stea în justiție. Spre exemplu, oamenii dependenți (rumâni sau vecini) puteau sta în justiție numai în procesele în care se punea în discuție însăși starea lor de dependență, iar robul țigan fără stăpân avea o personalitate juridică redusă, putând sta în justiție în procesele care priveau persoana sa, pe când cel cu stăpân era reprezentat de acesta. Femeia necăsătorită sau văduvă putea sta în justiție, iar femeia căsătorită stătea în instanță asistată de soțul ei sau chiar nu apărea deloc, fiind reprezentată de acesta, însă era capabilă să stea singură în instanță numai în acțiunea de divorț sau în altă acțiune în legătură cu persoana ei¹¹⁹.

Treptat actul de justiție devine atât un instrument de guvernare la îndemâna boierimii, cât și o sursă de venit, iar redeschiderea procesului presupune deja și o taxă însemnată numită inițial „*zavesca*”, apoi „*herâie*” ori „*gloaba*”, pe care cel care voia să reia un proces trebuia s-o plătească în prealabil vistieriei domnești¹²⁰.

Limitări a accesului la justiție sunt întâlnite și în perioada Rusiei medievale, unde prin Ordinul imperatoarei din 1783 s-a interzis țăranilor să depună plângeri împotriva stăpânilor, iar orice încercare de acest gen era interpretată ca răscoală¹²¹.

---

¹¹⁷ ARAMĂ E. *Istoria dreptului românesc*. Chișinău: Reclama S.A., 2003, p. 25

¹¹⁸ NEGRU I. *Istoria dreptului românesc*. Lugoj: Nagard, 2014, p. 65

¹¹⁹ CREANGA L. *Elemente probatorii în justiția medievală*. În: *Anale științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAIRM: științe juridice*. Nr. XII(2) din 2012, p. 32-33

¹²⁰ LONGINESCU G.D. *Feria*. În revista istorică: *Balcania*. Nr. II - III \ 1939-1940, p. 269

¹²¹ SMOCHINĂ A. *Istoria Universală a Statului și Dreptului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 258

În spațiul românesc, împricinații se prezentau de obicei în instanță în persoană, iar din secolul al XVI-lea documentele încep să ateste prezentarea prin reprezentant, folosindu-se pentru aceasta termeni ca: omul unui împricinat, cel care a fost în locul acestuia, vătaf, ispravnic, sau nici o denumire. Totodată, este de remarcat că până în secolul al XIX-lea se admitea în mod curent reprezentarea unei cete prin șeful acesteia sau prin „cetașii lui”, respectiv „egumenul” sau „călugării mănăstirii” etc¹²².

În Transilvania, procedura chemării în judecată consta din înaintarea acțiunii de către reclamant la instanța competentă și trimiterea citației, iar asistența juridică era asigurată de către „procuratori” sau „procuratori”, termen ce derivă din latinescul „procurator” (reprezentant), preluat și folosit deopotrivă în documentele de limbă maghiară, germană și română. Prin Tripartitum, elaborat de juristul Werbocki István (1514), s-a reglementat atât angajarea de către părți a reprezentanților, cât și atribuirea de către instanțe în anumite cazuri a avocaților. Procuratorii, care erau angajați prin așa-numitele „*litterae procuratoriae*”, au reprezentat părțile când acestea nu trebuiau să se prezinte în persoană la proces¹²³.

În Franța medievală, regii manifestau preocupări în scopul asigurării judecării și apărării gratuite a tuturor celor care nu puteau acoperi, prin mijloace proprii, cheltuielile implicate de derularea unui proces, astfel că un edict regal din 6 mai 1601 stipula că, în fiecare jurisdicție din regat, vor fi desemnați avocați și procurori pentru apărarea în instanță a săracilor, care urmau să fie remunerați din visteria regală pentru această activitate a lor¹²⁴.

În Moldova, valorificarea în justiție a unui drept de natură civilă sau cererea de reparare a unei pagube pricinuite printr-un fapt penal și de condamnare a făptașului se adresau în general domnului țării, printr-o plângere orală sau scrisă (pără, jalobă, jalbă), înmănată uneori domnului chiar într-un proșap când trecea cu alaiul. Plângerea era luată de al treilea spătar, care în momentul când ajungea la curte o pune pe masa domnului¹²⁵.

Este de reținut că toți sftnicii domnești și boierii divanului din starea întâi aveau putere să judece și să hotărască pricinile de judecată în toată Moldova, iar în cetăți și târguri au fost orânduți judecători care să judece pricinile locuitorilor Moldovei, fiind numiți în unele locuri pârcălabi, iar în altele vornici și cămărași. Prin multitudinea dregătorilor însărcinați să facă

---

¹²² CREANGA L. *Elemente probatorii în justiția medievală*. În: Anale științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAIRM: științe juridice. Nr. XII(2) din 2012, p. 33

¹²³ IONESCU M., MIRON G.-M. *Istoria Baroului Cluj*. Cluj-Napoca: Argonaut Mega, 2012, p. 15

¹²⁴ RENAULT M.H. *L'accès à la justice dans la perspective de l'histoire du droit*. În: Revue historique de droit français et étranger. Vol. 78, no. 3/2000, p. 474

¹²⁵ CREANGA L. *Elemente probatorii în justiția medievală*. În: Anale științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAIRM: științe juridice. Nr. XII(2) din 2012, p. 33

dreptate locuitorilor Moldovei, Domnitorul avea intenția de a facilita judecarea câtor mai multe pricini, instituind, prin delegare, suficiente instanțe care, datorită apropierii geografice de împetricinați, să fie în măsură să suplinească judecata domnească, rezolvând litigii pe care domnul, din cauze obiective, nu le putea soluționa. Astfel, atât boierii mari cât, și ceilalți dregători cărora domnul le delega atribuții judecătorești aveau îndatorirea de a tranșa, pe baza unor norme juridice și în cadrul unei proceduri organizate (potrivit dreptului cutumiar, omniprezent în epoca feudală) orice chestiune privind cauza ce le-a fost adusă spre rezolvare¹²⁶.

În vederea facilitării accesului la justiție, în Condicta de porunci, corespondențe, judecăți și cheltuieli a lui Constantin Mavrocordat, s-a dispus: „*Deoarece mulți locuitori nu pot, din cauza sărăciei, să facă față cheltuielilor unei lungi călătorii, pentru ca procesele să le fie judecate de către Curtea noastră și pentru a nu li se poate face dreptate de către conducătorii ținuturilor, am stabilit comisari aaleși din rândul nobilimii și le-am acordat o pensie de la Visteria publică, le-am ordonat să facă dreptate săracilor, să-i ferească de orice nedreptate (...)*”¹²⁷.

Reglementări cu privire la instituția reprezentării ca mijloc de asigurare a accesului la justiție se regăsesc în Pravilniceasca condică a lui Alexandru Ipsilanti –1780¹²⁸ și în Proiectul de pravilă, redactat de Andronache Donici (Codul Andronache Donici) – 1814¹²⁹. Pravilniceasca condică a lui Alexandru Ipsilanti numită și „*Monument de drept scris*”¹³⁰ cuprindea și dispoziții cu privire la activitatea judecătorilor menite să asigure accesul la justiție¹³¹: „*Toți judecătorii după datorie netăgăduită să se adune de dimineață la departamenturi și foarte cu amănuntul și cu luare aminte să judece pricinile ce se întâmplă, urmînd cu totul la poruncile pravililor și la obiceiurile pămîntești (...) fără de a nu face la acestea niscarevaș tîlmăciri reale, căci oricare să va dovedi tîlmăcind sau stricînd pravila, unul care acela este să se pedepsească foarte greu. (...) Judecătorii să asculte foarte cu luare aminte, fără de a nu li se supăra de îndelungatele zise celor ce să judecă, și să nu cuteze a zăticni zisele celui ce să judecă (...)*.

Totodată, Pravilniceasca Condică consacra expres și separația între funcția executivă și cea judecătorească¹³² deoarece prevedea că nu se „*cuvine vreodată să se dea poruncă*

¹²⁶ PASCU S., HANGA V. *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.* Vol. II. București: Editura Științifică, 1958, p. 718

¹²⁷ IONESCU C. *Dezvoltarea constituțională a României. Acte și documente (1741-1991)*. București: Lumina Lex, 1998, p. 31

¹²⁸ RĂDULESCU A. *Pravilniceasca condică – 1780*. București: Editura Academiei Române, 1957, p. 62

¹²⁹ DUȚU M. *O istorie a avocaturii române. De la origini până la primul război mondial*. București: Economică, 2001, p. 28

¹³⁰ MICULESCU P., CLIPA C. *Istoria dreptului românesc*. Timișoara: Universitas Timisiensis, 2002, p. 109

¹³¹ PASCU S., HANGA V. *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.* Vol. III. București: Editura Științifică, 1963, p. 837-838

¹³² MICULESCU P., CLIPA C. *Istoria dreptului românesc*. Timișoara: Universitas Timisiensis, 2002, p. 133

domnească către judecători, cum și în ce chip să caute pricina (...), ci să urmeze pravililor”, fiind firesc ca și domnul să voiască „ce și pravilile poruncesc”.

Cu excepția prevederilor privind instituția reprezentării ca mijloc de asigurare a accesului la justiție, în Manualul juridic al lui Andronache Donici întâlnim reglementări și cu privire la limitarea veniturilor pe care judecătorii ar urma să le primească pentru soluționarea litigiilor: *„Judecătoriuul datoriu iaște să primească cu blândețe pre aceia care cer să se mai cerceteze de iznoavă pricina lor. Judecătoriuul să nu primească peșcheș decât un puțin lucru, care iaște spre mâncare sau spre băutură”*¹³³.

Atât în Codul Calimach al Moldovei – 1817, cât și în Legiuirea lui Caragea Vodă (Codul Caragea al Munteniei) au fost inserate transformări de esență în domeniul dreptului procesual, determinate, mai cu seamă, de măsura modernizării instanțelor începută încă din vremea lui Alexandru Ipsilanti. Astfel, au fost introduse condicile de judecată la toate instanțele, iar formularea în scris a hotărârilor și motivarea lor cu arătarea capului de pravilă (menționarea legii pe care se bazează) au constituit un progres însemnat în domeniu. Totodată, vechiul probatoriu bazat pe misticism a trecut pe plan secundar în detrimentul înscrisurilor laice, a depozițiilor de martori oculari și cercetările instanței, iar instituția reprezentării ca mijloc de asigurare a accesului la justiție a fost pe larg recunoscută odată cu introducerea în justiție a mandatarilor sau avocaților (vechili de judecăți)¹³⁴.

Regulamentele organice adoptate stipulau principiul separației puterilor, justiția fiind despărțită de administrație și a început să dețină organizare separată. Pe această cale s-a trecut la organizare pe baze noi a justiției¹³⁵, fiind stabilite pentru personalul judecătoresc măsuri noi cu scopul de a da eficiență justiției și a înlătura abuzurile. S-a pus accent pe selectare și profesionalizare, s-a introdus salarizarea judecătorilor, încercându-se astfel să se confere o dimensiune deontologică activității acestora. Totodată, Regulamentele organice au adus în spațiul juridic „*actori*” noi, precum procurorii și avocații, al căror rol începe să devină tot mai important în derularea actului de justiție, odată cu trecerea către etapa modernă¹³⁶.

Regulamentul Organic al Munteniei din 1831, prevedea necesitatea acordării asistenței juridice în scopul asigurării unei apărări efective *„formalitățile cele rânduite de pravilă pentru alcătuirea jebilor și altor înscrisuri, ce dau prigonitoarele părți în judecată, precum și*

---

¹³³ PASCU S., HANGA V. *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.* Vol. III. București: Editura Științifică, 1963, p. 825

¹³⁴ NEGRU I. *Istoria dreptului românesc.* Lugoj: Nagard, 2014, p. 98

¹³⁵ HANGA VI. *Istoria dreptului românesc. Dreptul cutumiar.* Iași: Chemarea, 1993, p. 143

¹³⁶ NEGRU I. *Istoria dreptului românesc.* Lugoj: Nagard, 2014, p. 102

trebuința ce cercă de mai multe ori de a se judeca prin oamenii cu mai multă știință de pravilă, cer ca stăpânirea să așeze un număr hotărât de advocați. .... Însă cu toate că se află advocați știuți de stăpânire, prigonitoarele părți nu sunt oprite de a nu se judeca însele pentru pricinile lor de judecată de vor voi sau de a-și rândui alți vechili în care pot să se încreadă”, iar în Regulamentul Organic al Moldovei se stipula că „toți lăcuitorii prințipatului, fără osăbire, sânt supuși rânduielilor giudecătorești a tribunalurilor așzate; supt această regulă se cuprind și toți streinii ce se află supt protecție ori și a căria puteri, în toate pricinile și giudecățile ce ar avea cu pământeni”¹³⁷, fapt ce demonstrează tendințe de instituire a unui mecanism privind asigurarea liberului acces liber la justiție tuturor locuitorilor.

În timpul domniei lui A.I.Cuza au fost elaborate coduri procesuale care la fel prin principiile consacrate în textul lor, instituiau mecanisme de asigurare a accesului la justiție în scopul desfășurării unui proces echitabil. Spre exemplu, „Codicele de procedură criminală” pus în aplicare la 30 aprilie 1865, prevedea principiul care guverna materia penală potrivit căruia orice infracțiune dă naștere la o acțiune publică (acțiunea penală propriu-zisă), fiind încredințată unui corp de magistrați cunoscuți sub denumirea de Ministerul Public. Subiecte ale procesului penal erau: judecătorul, cel căzut sub acțiunea penală (inculpatul, acuzatul, condamnatul, persoana certată de judecată și recidivistul), ministerul public (organul acuzării); partea civilă și, dacă era cazul, partea responsabilă civilmente. Astfel celui căzut sub acțiunea penală i se atribuia calitatea de „*inculpat*” din momentul când autoritatea competentă a luat împotriva sa măsuri asigurătoare, cel de „*acuzat*” atunci când camera de acuzare a pronunțat împotriva lui dare în judecată, de „*condamnat*” când s-a pronunțat pedeapsa pronunțată de lege, iar „*certat de judecată*”, era considerat cel care a suferit cândva, mai înainte, o condamnare criminală, Recidivist, în materie criminală și corecțională, a fost cel condamnat pentru o crimă, și care a comis, în cei 10 ani după împlinirea condamnării, o altă crimă sau un alt delict¹³⁸.

Important este de menționat, că dreptul la apărare a existat pentru învinuit la toate etapele procesului, iar inculpatul sau reprezentantul ministerului public aveau dreptul să ridice excepții în Camera de acuzare cu privire la faptă și făptuitor. Totodată, împotriva hotărârii pronunțate de către instanță, părțile sau ministerul public aveau dreptul să formuleze recurs ori să solicite revizuirea hotărârii pronunțate, care era admisă atât la organele de instrucție, când dosarul se afla în această fază, cât și la instanță când hotărârea era definitivă, indiferent dacă obiectul îl constituia condamnarea sau achitarea inculpatului.

¹³⁷ NEGULESCU P., ALEXIANU G. *Colecțiunea vechilor legiuri administrative*. București: Întreprinderile „Eminescu” S.A., 1944, p. 107, p. 317

¹³⁸ FIROIU D. V. *Istoria statului și dreptului românesc*. Vol. I. Cluj – Napoca: Argonaut, 1998, p. 248

În materie procesual civilă, la 9 septembrie 1865 a fost decretat Codul de procedură civilă, care consfințează următoarele principii de bază:

- principiul conducerii procesului de către părțile din litigiu sau de către reprezentanții lor, judecătorul având rolul de a supraveghea mersul judecării înlăturând toate actele neconforme;

- principiul publicității dezbaterilor, care înseamnă că judecata oricărui proces, trebuie să se desfășoare într-o anumită încăpere, denumită ședință publică, la sediul instanței și nu numai părțile, dar orice persoană care dorește să urmărească modul de desfășurare al judecării, are dreptul să o facă în toate fazele judecării;

- principiul contradictorialității dezbaterilor, părțile având posibilitatea să își expună pretențiile sau apărările, probele și argumentele față de solicitările celeilalte părți¹³⁹.

În România, spre exemplu, un pilon important al asigurării accesibilității dreptului de acces la justiție, l-a constituit acordarea ajutorului financiar persoanelor lipsite de resursele necesare inițierii unei proceduri judiciare în materie non penală. Astfel, Legea nr. 610 din 21 februarie 1923 privind organizarea și unificarea corpului de avocați¹⁴⁰, prevedea expres că :

- „*fiecare consiliu al corpului de avocați va fi dator să organizeze un serviciu de asistență judiciară în cuprinsul circumscripției sale*”, care va fi condus „*de unul din consilierii baroului, ajutat de un număr de avocați care își vor oferi voluntar serviciile sau se vor desemna de consiliu în ordine succesivă, și se vor schimba prin buna înțelegere*” (art.98);

- „*acolo unde nu vor putea fi delegați avocați, asistența judiciară va fi condusă de judecătorul de ocol respectiv, ajutat de greșierul său*”. La cererea părții judecătorul va desemna un avocat ca sfătuitor” (art. 99);

- „*atât conducerea biroului de asistență judiciară cât și susținerea în justiție în baza delegației date de acest birou, constituiesc servicii legalmente datorite*” (art.100);

- „*au dreptul la asistență judiciară persoanele care vor dovedi lipsa de mijloace printr-un certificat emanat în orașe de la circumscripția polițienească respectivă, iar în județ de la perceptorul respectiv, menționând în el și averea, ocupația, etatea și numărul membrilor familiei solicitantului*” (art. 102).

Este de remarcat că instituția persoanei care acordă asistență juridică în scopul asigurării efectivității accesului la justiție, fie gratuit, fie contra unui anumit onorariu, a evoluat și au urmat calea unei specializări progresive: pe de o parte s-a conturat gruparea avocaților pledanți, a celor care în numele și pentru clienții lor apăreau în fața organelor de împărțire a dreptății

¹³⁹CERNEA E., MOLCUȚ E. *Istoria statului și dreptului românesc*. București: Press Mihaela SRL, 2001, p. 207

¹⁴⁰ Legea nr. 610 din 21 februarie 1923 privind organizarea și unificarea corpului de avocați. În: Monitorul Oficial nr. 231 din 21 februarie 1923. Disponibil: <http://www.legex.ro/Legea-610-1923-29.aspx> (vizitat la 03.05.2022)

pledând, și pe de altă parte gruparea celor care asumându-și o specializare din ce în ce mai mare pe domenii și subdomenii ale științei dreptului, acordau în principal consultanță juridică¹⁴¹.

În sistemul sistemul anglo-saxon persoanele care acordau asistență juridică în scopul asigurării accesului la justiție erau cunoscuți și sub denumirea de „*barristers*”, avocații pledanți și „*solicitors*” avocații de consultanță, ultimii având dreptul de a pleda atât la instanțele de drept comun cât și la instanțele de atac, dar fără acces la Curtea Supremă, cu excepția cazului când dețineau o calificare suplimentară denumită „*advocacy qualification*”¹⁴².

Solicitorii în calitate de avocați de rang inferior, adunau materiale necesare la proces, sau exercitau dreptul de a acorda asistență juridică în judecătoriiile de magistratură¹⁴³.

Tendențe de constituționalizare a dreptului de acces la justiție întâlnim în proiectul de constituție pentru Moldova, elaborat de Mihail Kogălniceanu în anul 1848 care proclama că: „*Dreptatea este gratuită în toată întinderea țării*” (art. 64), și că „*sloboda apărare este închezășluită atât în cele țivile cât și în cele criminale*” (art. 65)¹⁴⁴.

Constituția din 1866 consfințează principiul constituționale progresiste moderne, printre care și principiul separației puterilor, fiind menționat că „*emană de la națiune și se exercită prin delegație*”, iar puterea judecătorească se exercită de curți și tribunale, adică de organe speciale judecătorești, constituite în baza legii. Astfel, prin utilizarea sintagmei „*judecătorii ce-i dă legea*” (art. 14) Constituția din 1 iulie 1866, asigură dreptul oricărei persoane de a recurge la un judecător, adică dreptul de acces la justiție. Mai mult decât atât, era recunoscut și principiul supremației Constituției, care presupunea că toate legile trebuie să corespundă Constituției, și că aceasta nu poate fi suspendată nici total, nici parțial. Prin urmare, justiția era competentă să judece inclusiv constituționalitatea legilor în caz de contradicție între o lege și Constituție. Totodată, pe baza dreptului cetățenilor de a reclama în justiție faptele funcționarilor publici care le-au lezat drepturile, s-a înființat și contenciosul administrativ ca o formă de control judecătorec asupra actelor administrației, astfel că Consiliul de Stat creat în 1864 avea competența de a primi reclamațiile particularilor pentru anularea unui act administrativ¹⁴⁵.

În comparație cu textele fundamentale anterioare prin care s-a încercat consacrarea accesului la justiție, constituțiile adoptate în condițiile regimului totalitar nu conțineau careva

---

¹⁴¹ DĂNILĂ L. *Organizarea și exercitarea profesiei de avocat*. București: LUMINA LEX, 1999, p. 10-11

¹⁴² *Dictionary of Law*. Oxford: University Press, 1994, p. 37, p. 375

¹⁴³ MĂRGINEANU I., OSOIAN L. *Avocatura în Republica Moldova – o subtilă diplomatie în dezvoltare, instituție juridică a societății civile cu viziune spre integrarea europeană*. Chișinău: [s. n.], 2003, p. 8

¹⁴⁴ STRATAN V. *O perspectivă istorică asupra accesului la justiție în dreptul românesc*. În: *Analele Universității de Vest din Timișoara*, Nr. 2 din 2019, p. 225

¹⁴⁵ ARAMĂ E. *Istoria dreptului românesc*. Chișinău: Reclama S.A., 2003, p. 103-104

prevederi clare cu privire la accesul la justiție ca un drept-principiu, ci doar specificau organele împuternicite să înfăptuiască justiția. Spre exemplu Constituția R.A.S.S.M. din 23 aprilie 1925 specifica că justiția se înfăptuiește de judecățile norodnice, de Judecata Supremă a RASS Moldovenești, cât și de judecățile speciale ale Uniunii RSS, iar procesul de judecată numit și „*dizlegarea afacerilor*” era deschis și se petrecea în limbile moldovenească și ucraineană, fiind asigurat un traducător celor care nu cunoșteau limba, deoarece în partea de casație-revizie, Judecătoria Principală a RASSM se supunea controlului Judecătoriei Supreme a RSS Ucrainene¹⁴⁶.

Indiferent că erau organizate instanțe competente să examineze litigiile, un factor care pune sub îndoială efectivitatea actului de justiție este faptul că Procuratura U.R.S.S. avea dreptul de a cere orice dosar la orice fază a procesului, inclusiv de a cere reexaminarea sentinței sau deciziei judecătorești¹⁴⁷. Totuși, un pas semnificativ în scopul asigurării accesului la justiție ar fi organizarea birourilor colective de asistență juridică. Astfel, prin ordonanța Comitetului Executiv Central al U.R.S.S., la 24 octombrie 1924 au fost aprobate „Bazele organizării judecătorești în U.R.S.S. și în republicile unionale”, iar în art.17 se menționa că pentru acordarea asistenței juridice populației și în scopul efectuării apărării se formează colegii ale apărătorilor. În anul 1925 în Balta, capitala de atunci a R.A.S.S.M. a fost format Colegiul apărătorilor din R.A.S.S.M. în frunte cu Prezidiul temporar (organ executiv al Colegiului), care exercita în această perioadă conducerea, acordând, asistență juridică populației. În anul 1927 pe teritoriul RASSM funcționau 13 consultații juridice¹⁴⁸.

Constituțiile ulterior aprobate la fel se refereau la organizarea judecătorească și procuratură, fără însă a consacra exhaustiv accesul la justiție ca un drept – garanție, așa cum rezultă din art. 10 din Declarația Universală a Drepturilor Omului¹⁴⁹, art. 14 alin. (1) și alin.(5) din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice¹⁵⁰ sau art. 6 alin. (1) și art. 13 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului¹⁵¹.

---

¹⁴⁶ SMOCHINĂ A. *Organele constituționale ale Republicii Moldova în condițiile regimului totalitar*. Chișinău: Tipografia PRAG-3, 2001, p. 14

¹⁴⁷ARAMĂ E. *Istoria dreptului românesc*. Chișinău: Reclama S.A., 2003, p. 161

¹⁴⁸ FRUNZĂ I. *Organele judiciare și extrajudiciare din Moldova sub regim totalitar bolșevic*. Chișinău: Pontos, 2000, p. 162

¹⁴⁹Declarația Universală a Drepturilor Omului, New-York, 10 decembrie 1948, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. În: *Tratate Internaționale*, Vol. I. Chișinău – 1998, p. 11 – 17.

¹⁵⁰ Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, New-York, 16 decembrie 1966, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. În: *Tratate Internaționale*, Vol. I. Chișinău – 1998, p. 30 – 49.

¹⁵¹ Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Roma, 04 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298-XIII din 24.07.1997. În: „*Tratate Internaționale*”, Vol. I. Chișinău – 1998, p. 341 – 358.

Odată cu declararea puterii judecătorești subordonată numai legii, iar amestecul în înfăptuirea justiției – inadmisibil, accesul liber la justiție a fost constituționalizat și expres consacrat în Constituția Republicii Moldova. Astfel, în corespundere cu art.20 din Constituția Republicii Moldova „*Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. Nici o lege nu poate îngrădi accesul liber la justiție*”¹⁵².

În ordinea celor cercetate, ne alăturăm opiniilor precum că numai într-un stat de drept este asigurată domnia dreptului și supremația legii, separarea și colaborarea puterilor în stat¹⁵³, iar exigențele principiilor statului de drept consacrate în textul constituțiilor asigură supremația Constituției, sincronizarea sistemului de drept cu conținutul normativ al acesteia¹⁵⁴, considerent din care, statul are obligația de a nu exclude pe nimeni de la posibilitatea de a beneficia de sistemul de justiție, ca mecanism de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale, or, accesul la justiție se afirmă ca un drept general și egal¹⁵⁵.

Norma constituțională, la rândul său, implică o corectă delimitare între dreptul la acțiune în justiție și obligația constituțională de ocrotire a drepturilor, libertăților și intereselor legitime, fapt ce v-a fi dezvoltat în cursul prezentului studiu, or, potrivit argumentelor expuse, accesul la justiție reprezintă un veritabil principiu al dreptului internațional și intern, care rezidă în dreptul fundamental al persoanei de a se adresa instanțelor de judecată și de a formula cereri prin care să urmărească ocrotirea sau constituirea unui drept al său.

1.3. Concluzii la Capitolul 1

Urmare a celor analizate, conchidem:

1) Deși în literatura de specialitate autohtonă întâlnim diverse studii care abordează accesul la justiție atât ca drept fundamental, cât și ca principiu constituțional, prezentul demers științific vine să completeze obiectul de cercetare prin prisma elucidării garanțiilor de sorginte constituționale și procedurale care asigură persoanelor un acces liber, egal, real și efectiv la justiție.

---

¹⁵² Constituția Republicii Moldova adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27 august 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.

¹⁵³ COSTACHI Gh. *Cetățeanul și puterea în statul de drept. Monografie*. Chișinău: S.n., 2019 (Tipogr. “Print Caro”), p. 46.

¹⁵⁴ GUCEAC I. *Constituționalismul și statul de drept în Republica Moldova. Realități și perspective*. În revista: AKADEMOS, nr.3, 2017, p. 79

¹⁵⁵ ZAHARIA V. *Accesul la justiție: concept, exigențe, realizări și perspective*. Chișinău: Cartier Juridic, 2008, p. 18

2) Analiza reflecțiilor doctrinare a permis să identificăm aspectele mai puțin abordate și să venim cu propriul aport, fiind pe această cale determinat faptul că importanța deosebită a accesului la justiție sau a „*dreptului la un judecător*”, rezidă în supremația dreptului și implică un control eficient al oricărei ingerințe a statului în drepturile persoanelor, cu toate garanțiile oferite de puterea judecătorească. Subsecvent, un stat de drept nu poate fi conceput fără a oferi justițiabililor săi o justiție aptă să corecteze încălcările regulii comune, fapt demonstrat prin numeroasele reglementări începând cu perioada antică și până în prezent, și care au culminat cu constituționalizarea dreptului de acces la justiție în majoritatea constituțiilor lumii.

3) Simpla declarare a drepturilor și libertăților nu asigură de la sine, o protecție eficientă a acestora, însă, prin consfințirea acestora în Legea fundamentală, așa cum s-a procedat cu accesul la justiție, se constituie una dintre garanțiile respectării drepturilor și libertăților fundamentale, întrucât numai astfel drepturile și libertățile cetățenești capătă forța juridică a unei dispoziții constituționale¹⁵⁶.

În legătură cu cele reținute și analizate, formulăm următoarea *problema științifică importantă*: elucidarea dreptului constituțional de acces liber la justiție ca garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil, fapt care generează necesitatea clarificării dimensiunilor și a conținutului său complex, în contextul unei societăți democratice, a rolului autorității judecătorești, a dificultăților pe care le întâmpină realizarea acestui drept, precum și a modalităților și a mecanismelor necesare depășirii respectivelor dificultăți.

Prin urmare, identificarea și analiza garanțiilor unui acces efectiv la justiție în condițiile unui proces echitabil rămâne a fi un demers actual care prezintă interes deosebit în contextul reformei justiției și integrării europene a Republicii Moldova.

---

¹⁵⁶ SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Aspecte privind evoluția și consacrarea dreptului de acces liber la justiție*. În: Revista Națională de Drept nr. 1, 2022, p. 122

2. ACCESUL LIBER LA JUSTIȚIE – DREPT FUNDAMENTAL CU VALOAREA DE PRINCIPIU CONSTITUȚIONAL

2.1 Semnificația științifico-juridică a dreptului de acces liber la justiție

În literatura de specialitate s-a configurat conceptul potrivit căruia justiția reprezintă o virtute, un sentiment de echitate, de dreptate, purtând o puternică amprentă subiectivă, care este privită ca idealul intangibil al dreptului, ultima și cea mai înaltă expresie a dreptului, iar asigurarea accesului la justiție constituie una dintre cele mai eficiente garanții procedurale pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale prevăzută în majoritatea constituțiilor, reprezentând cheia de boltă a tuturor garanțiilor procedurale a drepturilor și libertăților fundamentale¹⁵⁷.

Astfel, restabilirea normelor încălcate prin actul justiției¹⁵⁸, a devenit un element esențial al dezvoltării drepturilor omului, democrației și statului de drept, întrucât garantarea, exercitarea și respectarea drepturilor omului sunt strâns legate de organizarea vieții politice și de stat, de ansamblul măsurilor luate pe teritoriul unei țări pentru reglementarea raporturilor umane. Subsecvent, justiția mai reprezintă opțiuni și soluții bazate pe exigențele dreptății, moralității și corectitudinii atât în procesul de elaborare a dreptului, cât și în procesul de aplicare a normelor juridice¹⁵⁹.

În această ordine de idei, justiția este acea stare generală ideală a societății, realizată prin asigurarea pentru fiecare individ în parte și pentru toți împreună a satisfacerii drepturilor, libertăților și intereselor lor legitime, or, practica demonstrează că puterea judecătorească a jucat și joacă un rol deosebit în apărarea și realizarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, precum și a celorlalte drepturi și interese legitime deduse judecății.

Puterea judecătorească este separată de celelalte puteri ale statului, având atribuții proprii ce sunt exercitate prin instanțele judecătorești, în conformitate cu principiile prevăzute de Constituție și celelalte legi.

Puterea judecătorească se exteriorizează și în activitatea competentă de decizie asupra conflictelor apărute între diferite subiecte de drept prin aplicarea legii în vigoare, iar pentru a

¹⁵⁷ DELEANU I. *Instituții și proceduri constituționale în dreptul comparat și în dreptul român*. Arad: Servo-Sat, 2003, p. 475; CIOBANU V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*. București: Național, 1996, p. 10

¹⁵⁸ POPA V. *Tratat de drept constituțional și instituții politice*. Chișinău: Notograf Prim SRL, 2021, p. 156

¹⁵⁹ DUNĂREANU I.A. *Justiție, judecător, management*. București: ALL Beck, 2005, p. 3

concretiza și a conferi plenitudine dreptului de acces liber la justiție, legiuitorul stabilește prevederi constituționale și le dezvoltă, le concretizează detaliat în legile organice. Astfel, aceste prevederi au valoare de principiu pentru întregul sistem de drept, ele reprezentând, de fapt, temeiul oricărui demers legislator¹⁶⁰.

În acest sens, reținem conceptul că liberul acces la justiție are semnificația atât a unui principiu constituțional prin intermediul căruia se garantează exercitarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, dar și a unui de organizare și funcționare a justiției ca premisă esențială pentru existența statului de drept¹⁶¹, întrucât protecția drepturilor și libertăților omului este asigurată anume prin reacția statului la încălcarea acestora, exprimată prin aplicarea constrângerii juridice în vederea sistării încălcării drepturilor și libertăților, impunerii restabilirii acestora, reparării prejudiciilor cauzate, și/sau sancționării factorilor care au admis lezarea valorilor sociale date.

În opinia prof. Alexandru ARSENI, odată cu cristalizarea statului de drept și democratic, s-a evidențiat și rolul autorității judecătorești în societate, întrucât au devenit tot mai pronunțate demersurile cetățenilor către puterea judecătorească privind restabilirea drepturilor lor legitime, încălcate, inclusiv și de autoritățile statului¹⁶².

În acest sens, împărtășim opinia precum că justiția semnifică instanțele judecătorești și opera lor de judecată, desfășurată în conformitate cu legea, cu idealurile de morală și de echitate, de bună-credință, corectitudine, justețe și echilibru în relațiile sociale¹⁶³, or, prin actul de justiție se stabilește ceea ce este și ceea ce nu este legal, în conformitate cu prevederile legale, se delimitează ceea ce este just de ceea ce este injust, se restabilesc drepturile încălcate și are loc sancționarea juridică a celui vinovat de comiterea actelor ilegale¹⁶⁴.

În opinia prof. Gheorghe COSTACHI, într-un stat de drept, obligația fundamentală a statului de a asigura protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, prin intermediul constrângerii juridice, este indisolubil legată de cea de asigurare a respectării valorilor date

---

¹⁶⁰ COJOCARIU B.N., LUPAȘCU Z., MOROZAN N., ZAGORNEANU A. *Aplicarea garanțiilor judiciare pentru evitarea restrângerii exercițiului unor drepturi și libertăți fundamentale ale omului*. În: Abordări moderne privind drepturile patrimoniale. Chisinau: MS Logo, 2022, p. 311-312

¹⁶¹ DAMASCHIN M. *Dreptul la un proces echitabil în materie penală*. București: Universul Juridic, 2009, p.53

¹⁶² ARSENI A. *Autoritatea judecătorească – veritabilă instituție de realizare a ramurii puterii de stat în condițiile edificării statului de drept*. În: Revista Națională de Drept, nr. 11, 2013, p. 16

¹⁶³ IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură*. București: Universul Juridic, 2010, p. 44

¹⁶⁴ CREANGĂ I., GURIN C. *Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții*. Chișinău: TISH, 2005. p. 263

nemijlocit în procesul aplicării acesteia, pentru a se exclude posibilitatea exercitării ilegale a constrângerii și evitării exceselor și abuzurilor din partea statului asupra cetățenilor săi¹⁶⁵.

Din această perspectivă, pe parcursul perioadei de afirmare a statului de drept, justiția s-a consolidat ca o funcție statală, prin intermediul căreia autoritățile competente sunt chemate să pronunțe dreptul, care se realizează în mod suveran de stat, constând în activitatea de soluționare a proceselor civile, penale, administrative, comerciale, etc., în aplicarea de sancțiuni, precum și în restabilirea drepturilor și intereselor legitime¹⁶⁶.

În aceeași ordine de idei, justiția este percepută ca acel mecanism destinat soluționării unui conflict juridic și care se realizează prin aplicarea legii de către sistemul judiciar în cadrul unor proceduri penale, civile, administrative, de arbitraj și constituționale¹⁶⁷. Subsecvent, fără o organizare corespunzătoare a puterii de stat, o repartizare concretă a sarcinilor, funcțiilor și împuternicirilor diferitelor organe ale puterii, în lipsa unei anumite ordini de interacțiune a acestora etc., nu poate fi vorba de domnia dreptului, de legi care să corespundă acestuia, cu atât mai mult de supremația lor. Nerespectarea cerințelor legii ce corespunde dreptului face imposibilă organizarea sistemului puterii în statul de drept și realizarea drepturilor și libertăților omului¹⁶⁸.

Considerăm că corect s-a reținut faptul că, justiția poate fi înfăptuită doar de către instanțele judecătorești și în numele legii, fiind exercitată numai prin metode stabilite de lege, prin examinarea și soluționarea în ședințele de judecată a cauzelor civile, penale sau a celor ce izvorăsc din raporturile administrative și realizată într-o formă procesuală stabilită de lege¹⁶⁹.

Autoritatea judecătorească investită cu funcția jurisdicțională, își are sediul juridic în primul rând în Constituție și, în al doilea rând, în legi organice, care reglementează în detaliu funcționarea acestei autorități. Astfel, ca parte componentă a puterii de stat, puterea judecătorească influențează direct exercitarea drepturilor și libertăților omului, fapt care impune asigurarea autonomiei și independenței sale¹⁷⁰.

Este de reținut că și statul de drept a devenit de neconceput fără justiție, întrucât lipsa justiției veritabile înseamnă arbitrar și nedreptate, or, viața socială trebuie să se desfășoare

¹⁶⁵ COSTACHI Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept*: Monografie. Chișinău: Print-Caro, 2021, p. 58

¹⁶⁶ DAMASCHIN M. *Dreptul la un proces echitabil în materie penală*. București : Universul Juridic, 2009. p. 28

¹⁶⁷ НАДЕЛЯЕВА Т. В. *Современное понятие и сущность правосудия в Российской Федерации*. В: Российский юридический журнал, 2011, № 6, с. 60–65.

¹⁶⁸ COSTACHI Gh. *Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova*. Chișinău: S.n., 2009, p. 15; COSTACHI Gh. *Cetățeanul și puterea în statul de drept. Monografie*. Chișinău: S.n., 2019 (Tipogr. „Print Caro”), p. 45

¹⁶⁹ CĂRNAȚ T. *Drept constituțional*. Ediția a II-a. Chișinău: „Print – Caro” SRL, 2010. p. 454

¹⁷⁰ ARSENI A., BALABAN S. *Legalitate și legitimitate – principii de bază aplicate în reglementarea organizării și funcționării sistemului judecătorec*. În: Studia Universitatis Moldaviae, nr. 3, 2022, p. 100

potrivit constituției și legilor, în mod firesc trebuie să existe o funcție (o putere, o autoritate) care să le cunoască și să le poată interpreta și aplica atunci când sunt încălcate. Anume această funcție a fost și este încredințată unei autorități (puteri) distincte, investită cu puteri statale care îi dau eficiență și care trebuie să fie independentă și imparțială. Prin urmare, este cunoscut și admis că nu poți fi judecător în propria cauză, pentru că, obiectiv, nu poți fi nici independent, nici imparțial. Anume din aceste considerente s-a statuat că actul de justiție poate fi înfăptuit numai de un al treilea¹⁷¹.

Protecția judecătorească s-a conturat ca fiind cel mai eficient mijloc de protecție a drepturilor și libertăților de către stat, iar consacarea dreptului cetățenilor la protecție judecătorească prin libertatea accesului la justiție, Constituția a oferit fiecăruia posibilitatea de a cere justiției restabilirea echității și dreptății, indiferent de sfera relațiilor sociale în cadrul căreia au fost încălcate drepturile și libertățile lui, ceea ce face din puterea judecătorească un protector real al persoanei față de pericolele ce pot să parvină de la semenii săi sau de la autoritățile statului¹⁷².

Fiind privită ca o funcție a statului, al cărei scop este acela de a examina și soluționa diferite conflicte sociale legate de încălcări reale sau presupuse a normelor juridice¹⁷³, justiția prezumă și faptul că judecătorul care a fost investit cu soluționarea unei cereri nu poate refuza judecata, sub sancțiunea denegării de dreptate¹⁷⁴, deoarece nici o altă autoritate decât instanțele judecătorești legal instituite nu poate înfăptui justiția, or, prin pronunțarea unor hotărâri care să se bucure de autoritatea lucrului judecat și de forță executorie, justiția reprezintă acel instrument în care oamenii cred că-i poate apăra atunci când drepturile și interesele legitime le sunt încălcate, ca exponent al dreptății mereu triumfătoare¹⁷⁵.

Este de reținut, că instanțele de judecată acționează în calitate de autoritate statală specializată în activitatea de distribuire a justiției, care poate fi organizată pe principiul unicității justiției civile și a justiției penale sau pe principiul separației celor două forme de realizare a justiției. În temeiul primului principiu aceleași instanțe judecătorești judecă și cauzele civile și

---

¹⁷¹ ARSENI A. *Recursul constituțional-pârghie de garantare a drepturilor omului în justiție*. În: Avocatul Poporului, nr. 10, 2008, p. 2.

¹⁷² COSTACHI Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept*: Monografie. Chișinău: Print-Caro, 2021, p. 462

¹⁷³ САВИТСКИЙ В. М. *Комментарий к ст. 118 Конституции РФ 1993 г. В: Конституция Российской Федерации. Комментарий*. Москва, 1994, с. 499;

¹⁷⁴ IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură*. București: Universul Juridic, 2010. p. 49

¹⁷⁵ MURARU I., TĂNĂSESCU E. S. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. II. București: CH Beck, 2006. p. 268

cauzele penale, iar în temeiul celui de-al doilea principiu funcționează instanțe judecătorești care judecă numai cauzele civile și instanțe judecătorești care judecă numai cauzele penale.¹⁷⁶

Astfel percepută ca o stare ideală a societății, caracterizată prin traducerea în fapt a integrității drepturilor subiective ale tuturor membrilor ei, justiția presupune și că orice persoană care se consideră lezată într-un drept al său poate să se adreseze unei instanțe judecătorești competente pentru a obține dreptate din partea acesteia. Respectiv, numai prin actul de justiție se poate obține o egalitate cât mai desăvârșită, datorită unui studiu mai amănunțit al situațiilor de fapt în limitele drepturilor și îndatoririlor¹⁷⁷, or, funcțiile justiției sunt anume de a interpreta și aplica legile în cazuri concrete, de a judeca și aplica sancțiuni, de a face dreptate, iar realizarea acestor funcții este asigurată prin: publicitatea, oralitatea și contradictorialitatea dezbaterilor, obligația de motivare a hotărârilor, posibilitatea exercitării căilor de atac¹⁷⁸.

Justiția semnifică și un echilibru între părți¹⁷⁹, care poartă amprenta subiectivismului¹⁸⁰, din considerentul că partea care a pierdut procesul simte nevoia să provoace o nouă judecată, la o instanță superioară, unde speră că i se va recunoaște dreptatea¹⁸¹.

Prof. Ion GUCEAC, atribuie justiției următoarele caracteristici¹⁸²:

- obiectul specific al activității desfășurate îl formează soluționarea litigiilor juridice prin intermediul unor acte ce se bucură de o stabilitate mai mare decât cea a actelor administrative;
- se poate exercita numai pe baza unor sesizări din partea celui interesat sau a altor organe de stat prevăzute de lege;
- constă în luarea unor măsuri însoțite de constrângerea de stat prin care persoana cu comportament ilegal este obligată să restabilească situația anterioară a acestei încălcări, sau se aplică privațiunea de libertate, amenda și alte sancțiuni astfel încât în scopul restabilirii echilibrului social tulburat cel ce a încălcat legea și ceilalți cetățeni să fie determinați să nu mai săvârșescă asemenea fapte;
- se exercită prin judecătorii aflați în serviciul legii și care nu se supun decât legii, și nu pot primi ordine sau îndrumări de la nici o autoritate a statului;

---

¹⁷⁶ LEȘ I. *Tratat de drept procesual civil*. București: C. H. Beck, 2008, p. 60; Theodoru Gr. *Tratat de drept procesual penal*. București: Hamangiu, 2008, p. 61.

¹⁷⁷ DJUVARA M. *Teoria generală a dreptului. Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*. București: ALL BECK, 1999, p. 270

¹⁷⁸ MURARU I., IANCU Gh. *Drepturile, libertățile și îndatoririle constituționale*. București: IRDO, 1992. p. 36

¹⁷⁹ DOGARU I., DĂNIȘOR D.C., DĂNIȘOR Gh. *Teoria generală a dreptului*. București: Științifică, 1999, p. 75

¹⁸⁰ PERROT R. *Institutions judiciaires*. Paris: Montchrestien, 2000, p. 21

¹⁸¹ CIOBANU V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*. București: Național, 1996, p.11

¹⁸² GUCEAC I. *Curs elementar de drept constituțional*. Volumul II. Chișinău: F.E.P. Tipografia Centrală, 2004. p. 421

- se exprimă în decizii de speță, care spre deosebire de legiuitor, judecătorul nu poate stabili norme de aplicare generală;

- se exprimă după ce s-a produs un fapt prin care ordinea de drept a fost încălcată sau un fapt cu potențial generator de conflict;

- hotărârile judecătorești au autoritatea de a judeca în privința obiectului judecării, pentru cauza litigiului și între părțile în proces;

- organele judecătorești au obligația să-și motiveze hotărârile, care reprezintă o garanție de legalitate, ce nu se regăsește în activitatea autorităților legislative și executive;

- procedura în fața instanțelor judecătorești este supusă unui anumit formalism.

Conceptul de justiție în sensul cel mai larg, include atât sistemul organelor acreditate cu înfăptuirea ei, cât și activitatea desfășurată de aceste organe¹⁸³. Subsecvent, odată cu apariția regimurilor democratice, au fost puse și bazele administrării justiției în numele poporului, întrucât justiția semnifică atât valoare etică, un sentiment de echitate¹⁸⁴, dar și un mecanism ce produce echilibrul necesar relațiilor interumane, după cum sugerează simbol ei - balanța.

Prin intermediul instanțelor judecătorești legal instituite statul este obligat să se pronunțe în orice cauză ce-i este deferită spre judecată, or, judecătorul care a fost învestit cu soluționarea unei cereri nu poate refuza judecata, sub sancțiunea denegării de dreptate¹⁸⁵. Mai mult decât atât, dacă legea prezintă neclarități sau lacune, judecătorul este obligat să recurgă la interpretarea legii, iar în lipsă de text expres, să apeleze la analogia legii ori la analogia dreptului pentru a soluționa cauza cu care a fost învestit.

Având în vedere cele expuse, susținem opinia că partea interesată, nu va putea să aleagă la libera ei apreciere instanța căreia i se va adresa, ci, sub sancțiunea eventuală a declinării de competență sau ca acțiunea să-i fie respinsă ca greșit introdusă, aceasta va trebui să se adreseze instanței anume prevăzută de lege, însă odată ce este depusă acțiunea, este în obligația corelativă a statului ca, prin instanța competentă, să se pronunțe asupra acestei acțiuni¹⁸⁶, fie ea chiar nefondată în fapt ori în drept.

Accesul la justiție garantează că litigiul în care figurează ca parte persoana, să fie judecat în fond de acea instanță care este prevăzută de lege, ci nu de către instanța pe care și-o dorește, or,

---

¹⁸³ RĂDULESCU A. *Puterea judecătorească. Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor*. București: Humanitas, 1990, p.98

¹⁸⁴ PERROT R. *Institutions judiciaires*. Paris: Montchrestien, 2000. p. 21

¹⁸⁵ IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură*. București: Universul Juridic, 2010. p. 49

¹⁸⁶ CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului*. Comentarii și explicații. Vol. I. București: C.H. BECK, 2007, p. 176

instanțele sunt constituite într-un sistem, iar fiecărei verigi i se stabilește o anumită competență, fie în funcție de obiectul sau natura litigiului (competență materială), fie având în vedere spațiul teritorial în care ea se exercită (competență teritorială)¹⁸⁷.

În opinia prof. Ioan LEȘ, competența reprezintă o componentă a jurisdicției, pe motiv că judecătorul este investit cu o jurisdicție, care este limitată la cazurile prevăzute în lege¹⁸⁸.

Într-o altă ordine de idei, conceptul de „*justiție*” se suprapune noțiunii de „*jurisdicție*”, din considerentul că jurisdicția constă în puterea statală de a decide asupra conflictelor între diferite subiecte de drept, persoane fizice sau juridice, prin aplicarea legii.¹⁸⁹

Activitatea instanței judecătorești privind soluționarea litigiilor juridice este privită ca „*jurisprudență*”, iar aspectul referitor la obiect și spațiu al acestei activități poate fi definit ca „*jurisdicție*”¹⁹⁰, or, justiția într-o societate democratică, reprezintă o așezare piramidală, ierarhică, ordonare care are o relevanță juridică deosebită pentru cel puțin două instituții procedurale, competența și căile de atac, iar regula dublului grad de jurisdicție asigură o garanție pentru ca o eventuală eroare să fie îndreptată, dar și, un temei pentru partea nemulțumită de a solicita și de a obține, dacă se justifică o atare soluție, prin desființarea hotărârii date în fond.

În opinia autorului, sintagmele „*putere judecătorească*” și „*putere jurisdicțională*” nu sunt sinonime, însă reprezintă caracteristicile imanente statului ca instituție și care se materializează de la sine. Termenii „*autoritate judecătorească*” și „*autoritate jurisdicțională*” sunt adecvați menirii lor pentru a pune în practică „*puterea judecătorească*” nepalpabilă în esența ei. Subsecvent, autoritatea judecătorească reprezintă unitatea corpului de magistrați (judecători), încadrați în sistemul distinct al organelor judecătorești, chemați prin realizarea puterii judecătorești, în conformitate cu prevederile Constituției și altor legi, să săvârșescă actul de justiție, să facă dreptate, or, a face justiție înseamnă a face dreptate¹⁹¹.

Astfel, în opinia autorului¹⁹², exprimarea „*autoritate jurisdicțională*” nu diminuează rolul justiției, ci evidențiază similitudinea de conținut și principii între mai multe activități care se impun, atunci când legile nu sunt executate, or, justiția rămâne partea substanțială a activității jurisdicționale. Astfel, ansamblul judecăților lor formează jurisprudența, care limpezește textele

---

¹⁸⁷ DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție*. București : Lumina Lex, 2003, p.11

¹⁸⁸ LEȘ I. *Sisteme judiciare comparate*. București: All Beck, 2002, p. 3

¹⁸⁹ COSTIN M. *Dicționar de drept procesual civil*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1983. p. 287

¹⁹⁰ ARSENI A., IVANOV V., SUHOLITCO L. *Drept constituțional comparat*. Chișinău: CE USM, 2003, p.186

¹⁹¹ ARSENI A., GHEDROVICI N. *Autoritatea judecătorească și unele cerințe întru realizarea autentică a actului de justiție: reglementări legale și abordări teoretice*. În: Revista Națională de Drept, nr. 11, 2014, p.10

¹⁹² ARSENI A. *Autoritatea judecătorească – veritabilă instituție de realizare a ramurii puterii de stat în condițiile edificării statului de drept*. În: Revista Națională de Drept, nr. 11, 2013, p. 18

obscur, ambigu, cu mai multe sensuri sau lacune și uneori le completează, or, rolul justiției este de a aplica dreptul, și nu de a crea drept.

Dreptul de acces la justiție ghidează persoana fizică sau juridică, parte a unui diferend, să determine ori să declanșeze soluționarea acestuia de către „*puterea judecătorească*”, precum și să o sesizeze pe aceasta, pe când „*dreptul de acces la o instanță*” vizează atributele determinante pentru instanța de judecată prevăzută de lege și care a fost sesizată sau pentru judecătorul independent și imparțial investit cu puterea de a rosti dreptul¹⁹³.

Indiferent de cele reținute cu privire la termenii utilizați, justiția reprezintă o dovadă a gradului de dezvoltare și a locului unui stat în procesul general de civilizare, or, odată ce judecătoriile au devenit instituții de stat, se demonstrează că omenirea s-a dezis de răfuiala fără judecată (linșarea)¹⁹⁴.

În ordinea celor expuse, reținem că procesul de creare a statului de drept durează în timp și necesită schimbări fundamentale în domeniile-cheie ale vieții publice și sociale a țării, precum și în conștiința juridică a cetățenilor, considerent din care, calitatea de element-cheie al acestui proces poate fi atribuită reformei justiției, orientată spre crearea unui sistem de protecție jurisdicțională a drepturilor și libertăților omului, funcție primordială a sistemului judiciar.

În opinia prof. Ion GUCEAC, accesul la justiție capătă un anumit sens doar în cazul în care instanța de judecată este capabilă să restabilească în drepturi persoana ale cărei drepturi și interese legitime au fost încălcate, în caz contrar, normele constituționale care consacră acest drept vor rămâne literă moartă¹⁹⁵.

Astfel, dreptul de acces la justiție urmează să satisfacă trei așteptări ale justițiabilului: a) accesul propriu-zis la judecător; b) obținerea unei hotărâri în legătură cu pretenția exprimată prin acțiune; și c) punerea în executare a hotărârii astfel pronunțate¹⁹⁶, or prin prisma prevederilor art.20 din Constituția RM, orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime, iar statului îi revine obligația de a lua măsurile necesare pentru ca executorii judecătorești să poată duce la îndeplinire sarcina cu care au fost investiți, în vederea executării hotărârii instanței.

---

¹⁹³ DELEANU I. *Drepturile fundamentale ale părților în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2008, p.129-131

¹⁹⁴ GORIUC S. *Puterea judecătorească în sistemul separației puterii în stat*. În: Protecția drepturilor omului: mecanisme naționale și internaționale, Chișinău, 2014, p. 36

¹⁹⁵ GUCEAC I. *Liberul acces la justiție în legislația națională și prevederile Convenției Europene pentru apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale*. În revista: Akademos, nr.2(21), 2011, p.43

¹⁹⁶ RIDEAU J. *Le droit au juge dans l'Union européenne*. Paris: LGDJ, 1998, p.12

Dreptul la executarea unei hotărâri judecătorești constituie parte integrantă a dreptului de acces la justiție, care semnifică nu doar posibilitatea juridică efectivă a persoanei de a se adresa unui organ de plină jurisdicție pentru soluționarea unei contestații și obținerea unei satisfacții, ci și dreptul de executare a hotărârii obținute, iar sub acest aspect, Curtea Europeană a Drepturilor Omului¹⁹⁷ a reținut că dreptul de acces la justiție ar fi iluzoriu și lipsit de eficiență dacă statul ar permite ca o hotărâre judecătorească sau un alt înscris care constituie titlu executoriu să rămână neexecutată în detrimentul unei părți, or, executarea unei sentințe sau a unei hotărâri, indiferent căreia jurisdicții ar aparține, trebuie considerată ca făcând parte integrantă din proces, întrucât dreptul la executarea hotărârii judecătorești este un drept circumscris accesului liber la justiție.

Reieșind din cele menționate, dreptul de acces la o instanță include: a) dreptul de a iniția o acțiune în justiție; b) dreptul la o soluționare pe fond a unei cauze privind drepturile și obligațiile civile; c) dreptul la inadmisibilitatea revizuirii nefondate a unei hotărâri judecătorești care a intrat definitiv în vigoare¹⁹⁸.

Tratat ca principiu fundamental de realizare a justiției, accesul la justiție se identifică prin:

- dreptul de a depune plângere la instanță pentru orice persoană interesată de protecția judiciară, chiar dacă încălcarea a fost doar presupusă;

- existența unor drepturi procesuale care oferă posibilitatea de a participa activ la apărarea intereselor cuiva;

- atribuirea examinării cauzelor în competența instanței de judecată cea mai apropiată din punct de vedere teritorial de locul de reședință al cetățenilor pentru a asigura cheltuială minimă de timp și bani;

- absența oricăror obstacole materiale;

- disponibilitatea asistenței juridice¹⁹⁹.

În literatura de specialitate, întâlnim opinii potrivit cărora, cel mai important obstacol, care nu poate fi eliminat exclusiv prin mijloace procedurale, este distanța dintre subiectul dreptului și sediul instanței de judecată care este împuternicită să examineze litigiul, întrucât presupune costuri suplimentare legate de necesitatea deplasării la sediul instanței. În acest caz, se consideră

---

¹⁹⁷ Ct.E.D.O., Cazul Hornsby contra Greciei, hotărârea din 19 martie 1997, cererea nr. 18357/91. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58020> (vizitat la 14.08.2022); Ct.E.D.O., Cazul Pini și Bertani și Manera și Atripaldi împotriva României, hotărârea din 22 iunie 2004, cererile nr. 78028/01 și 78030/01. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122719> (vizitat la 14.08.2022)

¹⁹⁸ ЗИМНЕНКО Б. Л. *Право на справедливое судебное разбирательство в условиях фактических обстоятельств дела: практика Европейского суда по правам человека в отношении Российской Федерации*. В: *Законы России: опыт, анализ, практика*, 2008. – № 12, с. 15–30.

¹⁹⁹ СЕМЕНОВ В. М. *Демократические основы гражданского судопроизводства в законодательстве и судебной практике*. Свердловск:1979. с. 59

că, în scopul asigurării depline a principiului accesibilității, desfășurarea unei ședințe de judecată prin videoconferință reprezintă un mecanism eficient de depășire a acestei limitări prin conectarea participanților online la procedurile legale într-un litigiu privind dreptul civil²⁰⁰.

Principalul aspect al accesibilității, este asigurarea oportunității reale de a avea acces la mecanismul juridic procesual în vederea protejării dreptului încălcat sau ilegal contestat²⁰¹, or, accesibilitatea la justiție implică și disponibilitatea instituțiilor competente de a primi cereri de la persoane, existența condițiilor de acces fizic în instanțe sau alte instituții ale statului, accesul la informații, accesibilitatea hotărârilor judecătorești, aspecte care au constituit obiect de examinare și pentru CtEDO, fiind constatat în repetate rânduri încălcarea dreptului de acces la instanță prin lipsa unui acces fizic la aceasta din cauza mobilității reduse²⁰² sau plasarea forțată în instituții de tratament, instituționalizarea forțată a persoanelor cu dizabilități psihosociale²⁰³.

Accesul grupurilor vulnerabile la justiție, rămâne a fi o problemă, întrucât constrângerile de acces al grupurilor vulnerabile și mobilitatea mai redusă în rândul populației rurale, în tandem cu distanțele mai mari de deplasare și transportul costisitor, generează îngrijorări potrivit Raportului privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2020²⁰⁴, conform căruia accesul la justiție este deseori limitat pentru persoanele care trăiesc în sărăcie și pentru cele cu dizabilități, pentru supraviețuitoarele violenței în bază de gen și pentru vârstnici.

Accesul la justiție acționează ca o condiție inițială declanșării procedurii de protecție judiciară a drepturilor subiective, astfel că în lipsa unui acces liber și neîngrădit al cetățenilor, mecanismul de protecție a drepturilor omului rămâne a fi unul imobilizat. Anume din aceste considerente, accesul la justiție este definit ca un „mecanism de declanșare” și o condiție necesară pentru exercitarea puterii judecătorești²⁰⁵.

În ordinea celor expuse, susținem opinia că dreptul de acces la justiție este subordonat cerinței de introducere a unei acțiuni, în scopul valorificării unui drept subiectiv sau a unui interes legitim, or, afirmarea existenței unui drept ce trebuie protejat este indispensabilă

---

²⁰⁰ *Судебная власть* / Под ред. И.Л. ПЕТРУХИНА. Москва: Проспект, 2003, с. 242

²⁰¹ ЖИЛИН Г.А. *Правосудие по гражданским делам. Актуальные вопросы*. Москва: Проспект, 2010, с. 148

²⁰² Ct.E.D.O., Cazul Farcaș și alții contra României, hotărârea din 11 noiembrie 2005, cererea nr.67020/01. Disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:\[%22001-123818%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:[%22001-123818%22]) (vizitat la 17.12.2023)

²⁰³ Ct.E.D.O., Cazul Gorshkov contra Ucrainei, hotărârea din 8 noiembrie 2005, cererea nr. 67531/01. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-70855> (vizitat la 17.12.2023)

²⁰⁴ Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2020. Disponibil: <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/RAPORT2020romana.pdf> (vizitat la 17.12.2023)

²⁰⁵ ВОСКОБИТОВА Л.А. *Процессуальное регулирование доступа граждан к правосудию в уголовном судопроизводстве*. В: Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации: год правоприменения: материалы. Междунар. науч.-практ. конф. Москва, 2004, с. 43

exercitării acțiunii și a demonstrării legitimității dreptului pretins, fapt ce poate fi realizat numai prin desfășurarea judecății și pronunțarea hotărârii în cauză²⁰⁶.

Manifestarea procesuală a dreptului de acces la justiție presupune că pretenția exprimată prin acțiune trebuie să fie adusă înaintea unui judecător, ultimul având sarcina de a verifica dacă atât circumstanțele pe care s-a fundamentat exercitarea acțiunii, cât și cele în virtutea cărora a fost structurată respectiva exercitare sunt legiferați în scopul apărării dreptului pretins lezat²⁰⁷.

Astfel, instanța investită nu trebuie să caute un temei special pentru introducerea acțiunii ori să o respingă pe aceasta ca inadmisibilă atunci când el nu există, ci trebuie să se ghideze după regula că, în lipsa interdicției exprese, este permisă contestarea/atacarea în instanță, însă, dacă acest drept este limitat în mod expres, instanța are obligația să verifice dacă această interdicție este justificată, întrucât dreptului de acces la justiție îi este atribuită următoarea structură:

- tranșarea fondului litigiului („determinarea contestației”);
- cerința privind deplina jurisdicție a instanței;
- accesul justițiabilului la fazele procesului (fond, căi de atac, dar și la executarea silită);
- aspecte vizând obligațiile pozitive ale statelor²⁰⁸.

Cu alte cuvinte, instanța competentă sesizată cu o acțiune, nu poate să se mărginească la înregistrarea mecanică a acesteia, ci trebuie să străbată, dacă sunt competente, toate etapele procedurale prevăzute de lege în vederea soluționării litigiului, începând cu citarea părților, continuând cu susținerea în contradictoriu a pretențiilor lor, cu administrarea probelor și sfârșind cu pronunțarea hotărârii, iar, dacă este cazul, cu soluționarea căilor de atac²⁰⁹.

La modul practic, doctrina a avansat formula potrivit căreia, pentru a determina câte grade de jurisdicție sunt într-un sistem procedural, trebuie văzut de câte ori o pricină poate fi judecată în fond, atât din punct de vedere al legalității (conformitatea cu normele aplicabile), cât și al temeiniciei (conformitatea cu faptele, cu aprecierea probelor administrate în cauză)²¹⁰.

În scopul aflării adevărului, aprecierea fiecărei probe se face de instanța de judecată ca urmare a examinării conjugate a tuturor probelor administrate, însă, libera apreciere a probelor nu presupune arbitrării, ci libertatea de a aprecia probele în mod rezonabil și imparțial, rezultatele fiind prezentate de către instanța de judecată în acte procedurale, care trebuie să fie motivate în mod obiectiv și sub toate aspectele potrivit legii, or motivarea constă anume în faptul

---

²⁰⁶ HEROVANU E. *Principiile procedurii judiciare*. București: IAG, „Lupta” N. Stroilă, 1932, p. 143

²⁰⁷ PATANCIUS T.-VI. *Acesul la justiție în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2019, p. 491

²⁰⁸ BOGDAN D. *Procesul civil echitabil în jurisprudența CEDO*. București: Rosetti International, 2009, p.7-8

²⁰⁹ DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție*. București: Lumina Lex, 2003, p. 7

²¹⁰ TĂBÂRCĂ M. *Drept procesual civil*. București: Universul juridic, 2007, p. 43.

că la admiterea unor probe și la respingerea altora judecătorul este obligat să prezinte argumentele unei asemenea soluții²¹¹.

În acest sens, respectarea principiului liberei aprecieri a probelor, care exclude posibilitatea conferirii unei puteri probante dinainte stabilite unei probe, iar fiecare probă urmează să fie apreciată din punctul de vedere al pertinentei, concludenței, utilității și veridicității ei, permite instanțelor de judecată să aprecieze existența sau inexistența faptelor și implicit constatarea vinovăției sau a nevinovăției făptuitorului.

În jurisprudența sa, Curtea Constituțională din Republica Moldova, a reținut la acest capitol că, în calitate de garanție a unui acces efectiv la justiție ar fi prerogativa instanței de apel de a cerceta suplimentar probele administrate în prima instanță și probele noi²¹², or, cum a menționat și prof. Ioan LEȘ, regula dublului grad de jurisdicție poate fi considerată un atribut esențial al justiției, întrucât excede interesele private, și favorizează profesionalismul organelor înzestrate cu funcție jurisdicțională²¹³.

În Republica Moldova instanța de judecată are „*un rol mixt*”, adică pasiv în ceea ce privește administrarea probelor²¹⁴, cu excepția dispunerii expertizelor, atunci când acestea sunt obligatorii, și activ în ceea ce privește activități pentru buna desfășurare a procesului. Printre excepțiile în ceea ce privește rolul activ al instanței de judecată se numără:

- atunci când instanța amână, la cererea procurorului, examinarea dosarului pentru o lună și restituie dosarul procurorului împreună cu rechizitoriul în vederea modificării acuzației în sensul agravării (art. 326 alin. (2) CPP);

- atunci când în urma judecării cauze a fost emisă o sentință de achitare pe motiv că fapta nu a fost comisă de inculpat și, la cererea procurorului, instanța restituie cauza penală pentru a fi reluată urmărirea penală (art. 396¹ CPP);

- atunci când instanța de judecată, prin sentință, clasează procedura privind aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical, dacă găsește că starea de iresponsabilitate a persoanei a cărei cauză se judecă nu a fost dovedită sau că boala persoanei care a săvârșit infracțiunea nu împiedică pedepsirea ei, restituind cauza procurorului pentru urmărirea penală în procedură generală (art. 499 alin. (2) CPP).

---

²¹¹ TROCIN E. *Motivarea hotărârii judecătorești - garanție generală implicită a dreptului de acces la justiție*. În: Universitas Europaea: spre o societate a cunoașterii prin europenizare și globalizare, conferință științifică internațională. Chișinău: ULIM, 2023, p. 211

²¹² Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 23.01.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din articolul 6 pct. 111) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 44-54 din 14.02.2020

²¹³ LEȘ I. *Organizarea sistemului judiciar românesc. Noile reglementări*. București: ALL BECK, 2004, p 30

²¹⁴ OSTAVCIUC D. *Principiile procesului penal*. Chișinău: Print-Caro, 2022, p. 434

Aspectele cercetate, denotă că accesul la justiție presupune existența unor competențe clare, a unor proceduri și termeni de adresare, precum și posibilitatea persoanei de a face cunoștință cu aceste informații într-o limbă pe care o înțelege, or, precum s-a reținut în literatura de specialitate, dreptul de acces la justiție privit ca un element al dreptului la apărare și la un proces echitabil, asigură o oportunitate reală pentru fiecare cetățean să se adreseze instanței de judecată pentru protecția drepturilor și intereselor sale legitime²¹⁵.

Sumând cele analizate, reținem că, în materie civilă, dreptul de acces la justiție aparține unei părți, persoană fizică sau juridică, care se consideră lezată într-un drept sau interes legitim, în timp ce în materie penală prevalează dreptul persoanei care urmează a fi supusă unui judecător sau unei instanțe, în vederea adoptării unei decizii, însă, pentru ca dreptul de acces la o instanță să fie respectat trebuie ca instanța în fața căreia este adus un litigiu, fie în materie civilă, fie în materie penală, să se bucure de jurisdicție deplină, să fie competentă să analizeze atât aspectele de fapt cât și de drept.

Conchidem că, justiția presupune egalitatea rațională a persoanelor libere, limitate în acțiunile lor doar de drepturi și libertățile celorlalți, sau egalitatea tuturor persoanelor fără nici un privilegiu, adică o egalitate, care se obține decât printr-un progres cât mai accentuat și un studiu cât mai amănunțit al situațiilor de fapt în limitele drepturilor subiective și a obligațiilor corelative, iar prin garantarea dreptului de acces liber la justiție, se asigură persoanei interesate opțiunea de a introduce o acțiune în justiție și de a beneficia de dreptul ca cauza sa să fie examinată de către o instanță competentă, fără careva obstacole abuzive de natură juridică sau practică.

2.2. Natura juridică a dreptului de acces liber la justiție

În opinia prof. Ion DELEANU, prin proclamarea accesului liber la justiție în Constituție, nu numai că s-a calificat acest drept ca unul fundamental, dar și ca un principiu care guvernează materia drepturilor și libertăților fundamentale²¹⁶, or, dispozițiile constituționale prevăd că orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime și nici o lege nu poate îngreuna exercitarea acestui drept.

---

²¹⁵ *Международная и внутригосударственная защита прав человека. Учебник / Под ред. Р.М. ВАЛЕЕВА. Москва, 2011, с. 325.*

²¹⁶ DELEANU I. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. 2. București: Europa Nova, 1996, p.186

Prin urmare, accesul liber la justiție este atât un drept fundamental al omului care permite oricărei persoane accesul la justiție, dar și un principiu care are un conținut foarte general²¹⁷ cu următoarele trăsături definitorii:

1. Poate implica limitări, inclusiv de ordin procedural, cât timp acestea sunt rezonabile și proporționale cu scopul urmărit, iar dincolo de limitele care circumscriu conținutul acestui drept, există loc pentru restrângeri aduse implicit. Subsecvent, dreptul de acces la o instanță de judecată impune, prin însăși natura sa, a fi reglementat de către stat, reglementare care poate fi variabilă în timp și spațiu, în funcție de nevoile și resursele comunității și ale indivizilor.

2. Se garantează prin respectarea principiului *non bis in idem*, care impune autorităților publice competente nu doar interdicția de a judeca repetat o persoană, dar și interdicția de a urmări penal de mai multe ori persoana pentru aceeași faptă. Astfel, reluarea urmăririi penale după încetarea urmăririi penale, după clasarea cauzei penale sau după scoaterea persoanei de sub urmărire de către procurorul ierarhic superior prin ordonanță, dacă, ulterior, se constată că nu a existat în fapt cauza care a determinat luarea acestor măsuri sau că a dispărut circumstanța pe care se întemeia încetarea urmăririi penale, clasarea cauzei penale sau scoaterea persoanei de sub urmărire, este contrară garanțiilor instituite prin Constituție²¹⁸.

3. Este compatibil cu reglementarea unor proceduri administrative sau administrativ-jurisdicționale, cu condiția ca hotărârea organului de jurisdicție administrativă să fie supusă controlului judecătoresc al instanței de contencios administrativ sau al altei instanțe competente.

4. Garanțiile ce caracterizează accesul liber la justiție privesc ambele faze ale procesului civil: judecata și executarea silită.

5. Este compatibil cu reglementarea unor proceduri speciale, cu condiția asigurării posibilității neîngrădite a tuturor celor interesați de a utiliza aceste proceduri, în formele și modalitățile prevăzute de lege, precum și a asigurării caracterului efectiv al dreptului.

6. Este garantat și prin instanțelor judecătorești specializate.

7. Controlul constituțional este o garanție a dreptului de acces la justiție.

Într-o altă ordine de idei, accesul la justiție este tratat ca un principiu care guvernează justiția, de rând cu alte principii²¹⁹:

- justiția constituie monopol de stat și este unică;

---

²¹⁷ POPOVICI C., ȘOVA L. *Accesul liber la justiție – principiu constituțional*. În: Integrare prin cercetare și inovare. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2017, p. 289

²¹⁸ Hotărârea Curții Constituționale nr.12 din 14 mai 2015 privind excepția de neconstituționalitate a art. 287 alin. (1) din Codul de procedură penală (reluarea urmăririi penale). În: Monitorul Oficial nr. 254-257 din 11.09.2015.

²¹⁹ CRAIOVAN I., ISTRATE M. *Ipostazele justiției*. București: Universul Juridic, 2012, p. 139

- egalitatea în fața justiției, care este de esența funcționării acesteia;
- jurisdicțiile sunt permanente și sedentare;
- organizarea justiției pe sistemul dublului grad de jurisdicție,
- colegialitatea și unitatea funcției jurisdicționale.

Accesul liber la justiție este un principiu de temelie pentru procesul penal, din care reies alte principii, drepturi și garanții, care pentru a fi unul efectiv este asigurat prin: a) existența unei instanțe constituită legal; b) instanța trebuie să fie independentă și imparțială; c) instanța trebuie să acționeze în strictă conformitate cu prevederile procesual penale, ceea ce înseamnă, în linii mari, să fie competentă să judece cazul, prin respectarea drepturilor și libertăților părților în proces; d) exercitarea reală și efectivă a dreptului la liberul acces la justiție²²⁰.

Dreptul de acces la justiție sau la un tribunal constituie un element inerent dreptului la un proces echitabil, legat și de principiul preeminenței dreptului²²¹, fiind identificate în practica instanței de la Strasbourg două categorii de obiective care presupun utilizarea noțiunii de „preeminență a dreptului”, și anume:

- a) utilizarea ca temei pentru realizarea unei interpretări extensive a prevederilor Convenției, în situațiile în care unele drepturi nu sunt prevăzute în mod expres în aceasta; și
- b) realizarea unui control preventiv, vizând modalitatea în care statele au limitat ori restrâns anumite drepturi și libertăți garantate de Convenție, cu deosebit accent pe respectarea principiului legalității și al remediilor ce se impun pentru înlăturarea consecințelor eventualei interpretări arbitrare a legii, realizate de autoritățile statelor contractante²²².

În opinia Curții Europene, din principiul preeminenței dreptului se inspiră însăși Convenția, în ansamblu²²³, reprezentând una dintre caracteristicile patrimoniului spiritual comun al statelor-membre²²⁴, iar statul de drept reprezintă unul dintre principiile fundamentale ale unei societăți democratice, menționat expres în Preambulul Convenției²²⁵.

În literatura de specialitate se face distincție dintre dreptul de acces la justiție și dreptul la un recurs efectiv, astfel că primul își găsește aplicare în privința contestațiilor vizând existența și

²²⁰ OSTAVCIUC D. *Principiile procesului penal*. Chișinău: Print-Caro, 2022, p. 445

²²¹ BOGDAN D. *Procesul civil echitabil în jurisprudența CEDO*. București: Rosetti International, 2009, p.7

²²² BÎRSAN C. *Convenția Europeană a drepturilor omului*. București: All Beck, 2010, p.10-12

²²³ Ct.E.D.O., Cazul Engel și alții contra Olandei, hotărârea din 23 noiembrie 1976, cererile nr. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 și nr. 5370/72. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57478> (vizitat la 25.06.2022)

²²⁴ Ct.E.D.O., Cazul Golder contra Regatului Unit, hotărârea din 25 februarie 1975, cererea nr. 4451/70, Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496> (vizitat la 25.06.2022)

²²⁵ Ct.E.D.O., Cazul Klass și alții contra Germaniei, hotărârea din 6 septembrie 1978, cererea nr. 5029/71, Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57510> (vizitat la 25.06.2022)

întinderea drepturilor cu caracter civil, pe când cel la un recurs efectiv se raportează la drepturile și libertățile recunoscute de Convenție²²⁶.

Subsecvent, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice²²⁷ prevede că statele părți se angajează să garanteze că orice persoană ale cărei drepturi sau libertăți recunoscute au fost violate, va dispune de o cale de recurs efectivă, chiar și atunci când încălcarea este comisă de persoane acționând în exercițiul funcțiilor oficiale.

Dreptul la recurs efectiv are o aplicare mai largă, întrucât recursul poate fi adresat oricărei autorități naționale competente căreia îi revine atribuția de a emite o decizie obligatorie, fiind, inclus în această sferă și dreptul de exercitare a recursului ierarhic sau a celui grațios, proprii contenciosului administrativ. Utilitatea legiferării dreptului la un recurs efectiv constă tocmai în aceea că generează pentru state sarcina pozitivă de a asigura persoanelor mijloace utile pentru a sesiza o autoritate competentă în ipoteza în care drepturile subiective sau interesele legitime ale acestora sunt periclitate sau încălcate, fără să prezinte relevanță cine este persoana responsabilă pentru atingerea sau încălcarea dreptului. Astfel, în opinia autorului, exercitarea dreptului la un recurs efectiv se poate concretiza inclusiv prin sesizarea unei autorități nejurisdicționale, în timp ce dreptul de acces la justiție implică accesul la o autoritate de jurisdicție²²⁸.

Accesul la justiție, este tratat și ca un drept subiectiv public, în sensul că dreptul cetățenilor de a avea acces la justiție și, pe cale de consecință, de a se adresa instanțelor prevăzute de lege, trebuie asigurat obligatoriu de stat, unde, instanțele au datoria de a lua în considerație acțiunile în justiție introduse de cei interesați și de a se pronunța în măsura pretențiilor invocate de aceștia²²⁹.

Prin plasarea accesului liber la justiție în categoria regulilor generale aplicabile întregului capitol al drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale, se poate deduce ideea că legile nu pot îngreuna exercitarea acestui drept, fiind necesară delimitarea corectă între dreptul la acțiune în justiție și obligația de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale, precum și a intereselor legitime, ce decurg din normele constituționale²³⁰.

Așadar, accesul liber la justiție este un principiu, care domină democrația constituțională, pentru că, democrația presupune dominația legii, iar justiția paznicul legii²³¹, considerent din

---

²²⁶ DELEANU I. *Drepturile fundamentale ale părților în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2008, p. 131

²²⁷ Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, New-York, 16 decembrie 1966, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. În: *Tratate Internaționale*, Vol. I. Chișinău, 1998, p. 30 – 49.

²²⁸ GUINCHARD S. *Droit processuel; droits fondamentaux du procès (8e édition)*. Paris: Dalloz, 2015, p. 515

²²⁹ DAMASCHIN M. *Dreptul la un proces echitabil în materie penală*. București: Universul Juridic, 2009, p. 56

²³⁰ *Constituția României - Comentariu pe articole*. București: CH Beck 2008, p.178.

²³¹ MURARU I., Constantinescu M. *Studii constituționale*. București: Actami, 1995, p. 184-185; CIOBANU V.M. *Accesul liber la justiție - principiu constituțional*. În: *Despre constituții și constituționalism*. București: Hamangiu,

care împărtășim opinia potrivit căreia dreptul la un judecător constituie o caracteristică proprie tuturor sistemelor de drept care sunt conforme cu exigențele statului de drept, fiind instituite limite rezonabile de exercitare a acestuia²³².

Luând în considerație strânsa dependență dintre accesul la justiție și statul de drept, primul poate fi abordat fie ca principiu fundamental de organizare și funcționare a justiției, sau ca un drept fundamental al omului, și mai nou ca o garanție implicită a dreptului la un proces echitabil²³³, or, justiția trebuie să răspundă unor exigențe fundamentale printre care: legalitatea, buna administrare a justiției, accesul la un tribunal, garanția unui proces echitabil, publicitatea procesului, imparțialitatea judecătorului, proporționalitatea în stabilirea sancțiunilor etc.

Astfel, accesul liber la justiție nu poate fi o garanție constituțională suficientă a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale, dacă justiția însăși nu este echitabilă, considerent din care prof. Alexandru ARSENI, afirmă că Constituția nu reglementează ca atare „*dreptul la o justiție echitabilă*”, însă acest fapt nu pune la îndoială că un asemenea drept rezultă din interpretarea sistematică a dispozițiilor constituționale (art.20, art.115), care stabilesc condițiile minime ale unei justiții echitabile, condiții care trebuie întregite cu cele ale legii organice cu privire la organizarea și funcționarea instanțelor judecătorești²³⁴.

Prin urmare, dreptul de acces la justiție se subsumează dreptului la un proces echitabil, alături de alte garanții precum dreptul la o instanță neutră, dreptul la asistență juridică, or, dreptul la o procedură marcată prin contradictorialitate etc.

În opinia dr. Radu CHIRIȚĂ, cel mai important drept pe care este construit un proces echitabil este accesul la justiție, întrucât în lipsa acestuia judecătorul nu poate fi investit cu soluționarea litigiului, iar orice alte acte de procedură ar fi anulabile²³⁵.

De fapt, un proces echitabil este indispensabil într-o societate democratică și într-un stat de drept, un ideal de justiție adevărată, realizată cu respectarea drepturilor omului²³⁶, iar prin consacrarea sa, se urmărește asigurarea dreptul la o bună administrare a justiției²³⁷, reprezentând în același timp o garanție a exercitării celorlalte drepturi din Convenția Europeană²³⁸.

2006, p. 56-66; VOICU M. *Accesul liber la justiție*. În revista: *Dreptul*, Nr.4/1997, p. 8-11; SELEJAN-GUȚAN B. *Excepția de neconstituționalitate*. București: All Beck, 2005, p. 240-241

²³² RIDEAU J. *Le droit au juge dans l'Union européenne*. Paris: LGDJ, 1998, p.13

²³³ ȚURCAN O. *Accesul liber la justiție: reglementare normativă și interpretare conceptuală*. În: *Teoria și practica administrării publice*. Chișinău, 2016, p. 315

²³⁴ ARSENI A. *Respectarea drepturilor omului în procesul judiciar - garant al statului de drept*. În: *Avocatul Poporului*, nr. 10, 2008, p. 10

²³⁵ CHIRIȚĂ R. *Dreptul la un proces echitabil*. București: Universul Juridic, 2008, p. 127

²³⁶ RENUCCI J.-F. *Tratat de drept european al drepturilor omului*. București: Hamangiu, 2009, p. 378-379

²³⁷ SUDRE F. *Drept european și internațional al drepturilor omului*. Iași: Polirom, 2006. p. 250

²³⁸ SELEJAN-GUȚAN B. *Protecția europeană a drepturilor omului*. București: CH Beck, 2011, p. 128

Garanțiile de ordin procedural reprezintă o condiție esențială pentru existența și funcționarea statului de drept, iar sub acest aspect, dreptul la un proces echitabil deține o poziție centrală în sistemul de protecție a drepturilor fundamentale, aflându-se în relație directă cu toate celelalte drepturi fundamentale. Astfel, chiar dacă lista obligațiilor ce constituie conținutul dreptului la un proces echitabil și care incumbă statelor pot conduce la ideea că exigențele sunt imposibil de îndeplinit, respectarea tuturor acestora este justificată prin aceea că respectivul drept este prevalent în sistemul de valori pe care se fundamentează statul de drept²³⁹.

Din această perspectivă, accesul la justiție reprezintă un principiu fundamental al organizării oricărui sistem judiciar democratic, dar și o expresie a faptului că justiția a devenit una dintre garanțiile exercitării efective a drepturilor și libertăților cetățenești datorită locului puterii judecătorești în sistemul puterilor publice²⁴⁰.

Faptul că accesul la justiție constituie un principiu fundamental al organizării oricărui sistem judiciar democratic, este reținut și de către prof. Ioan LEȘ, în opinia căruia acest drept prezintă semnificații deosebite atât pentru dreptul procesual, cât și pentru dreptul constituțional, din considerentul că este consacrat într-un număr important de documente internaționale²⁴¹. În context, este de menționat că, inițial, autorul a tratat dreptul de a acces la justiție în contextul dreptului general de petiționare²⁴², însă, ulterior, a revenit asupra acestui punct de vedere, apreciind accesul la justiție ca un principiu fundamental al organizării sistemului judiciar democratic.

În opinia prof. Tudor DRĂGANU, dreptul de acces liber la justiție și dreptul la petiționare dispun de o anumită individualitate proprie²⁴³, și anume:

- dreptul de petiționare urmărește atât valorificarea unor drepturi și interese personale, cât și a unor interese obștești, iar accesul la justiție este chemat să protejeze numai drepturi subiective și, în cazurile prevăzute de lege, interese personale;

- dreptul de petiționare este aplicabil în raporturile persoanelor cu toate organele statului, pe când accesul la justiție vizează doar raporturile cu instanțele judecătorești;

- accesul la justiție poate fi exercitat numai în condițiile în care persoanele fizice sau juridice au capacitatea procesuală de folosință și capacitatea procesuală de exercițiu (capacitatea

---

²³⁹ CHIRIȚĂ R. *Dreptul la un proces echitabil*. București: Universul Juridic, 2008, p. 10-11

²⁴⁰ MURARU I., TĂNĂSESCU E.S. *Constituția României. Comentariu pe articole*. București: Ed. C.H Beck, 2008, p. 177

²⁴¹ LEȘ I. *Organizarea sistemului judiciar românesc*. București: ALL BECK, 2004, p. 57-6

²⁴² LEȘ I. *Principii și instituții de drept procesual civil*. București: Lumina Lex, 1998, p. 224;

²⁴³ DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție*. București : Lumina Lex, 2003, p.18-20

de a sta în judecată), pe când dreptul de petiționare poate fi exercitat chiar și de cei care sunt lipsiți de capacitatea procesuală de folosință și de exercițiu;

- dreptul la petiționare dă naștere în sarcina organului sesizat numai obligația de a răspunde în termenul prevăzut de lege, în timp ce liberul acces la justiție obligă instanțele judecătorești să examineze în fond litigiul și să pronunțe o hotărâre care, după epuizarea căilor de atac sau dacă acestea nu sunt exercitate în termen, se bucură de autoritatea lucrului judecat;

- exercitarea dreptului de petiționare este întotdeauna gratuită, în timp ce, accesul la justiție cunoaște și admite anumite limitări.

Prof. Andrei SMOCHINĂ, definește dreptul de petiționare ca o totalitate a normelor de drept, ce asigură realizarea dreptului constituțional al fiecăruia cu înaintarea petițiilor către organele statului de drept întru participarea la treburile statului și revendicarea unor drepturi încălcate, iar rolul de bază în mecanismul realizării acestui drept îi aparține normelor de drept constituțional, indiferent de faptul că procedura de realizare a dreptului de petiționare este reglementată de multiple acte normative ce aparțin diferitelor ramuri de drept²⁴⁴.

Subsecvent, prof. Teo CÂRNAȚ, afirmă că dreptul la petiționare este un drept fundamental, care oferă posibilitate cetățenilor de a se adresa organelor de stat, unităților economice și altor organizații cu propuneri, sesizări, reclamații și cereri privind interesele personale sau obștești și obligația acestor organisme de a primi, examina și rezolva petițiile, precum și de a comunica petiționarilor soluțiile adoptate²⁴⁵.

În ordinea raționamentelor expuse, susținem opinia că dreptul de petiționare ca drept fundamental reprezintă o modalitate de rezolvare a unor probleme personale sau colective, iar deosebirea substanțială între dreptul de petiționare și liberul acces la justiție se concretizează în faptul că, în cazul accesului la justiție, partea interesată se adresează instanțelor judecătorești în vederea recunoașterii dreptului său, anulării actului administrativ ilegal sau acordării de despăgubiri, în timp ce, atunci când acționează în temeiul dreptului de petiționare, persoana sesizează însuși organul autor al actului sau autoritatea superioară acestuia, ambele interesate, direct sau indirect, ca decizia administrativă să rămână în picioare²⁴⁶.

Dreptul de acces liber la justiție face parte din categoria garanțiilor juridice care acționează ca o condiție de drept inițială și obligatorie declanșării procedurii de protecție juridică a

---

²⁴⁴ SMOCHINĂ A. *Noțiunea și elementele structurale ale dreptului de petiționare*. În: Studii Juridice Universitare, nr. 3-4 din 2015, p. 51

²⁴⁵ CÂRNAȚ T. *Drept constituțional*. Chișinău: Print-Caro SRL, 2010, p. 306

²⁴⁶ GORIUC S., CRASNOBAEV A. *Aspecte cu referire la exercitarea dreptului constituțional de petiționare*. În revista: Administrația publică nr. 3, 2018, p. 42

drepturilor subiective, astfel că în lipsa unui acces liber și neîngrădit al cetățenilor, mecanismul de protecție a drepturilor omului rămâne a fi unul imobilizat. Anume din aceste considerente, în literatura de specialitate, accesul la justiție este definit ca un mecanism de declanșare și o condiție necesară pentru exercitarea puterii judecătorești²⁴⁷.

Totuși, accesul la justiție nu poate fi redus doar la actul de sesizare al organului competent să soluționeze litigiul, or, declanșarea unei proceduri prin intermediul căreia se urmărește obținerea protecției dreptului subiectiv²⁴⁸, constituie un mijloc procedural care întreține și justifică întreaga activitate a instanței sesizate cu o pretenție²⁴⁹.

Aplicarea principiului constituțional al liberului acces la justiție, protejează nu numai pe reclamant, dar și pe ceilalți participanți la proces, în sensul că aceștia beneficiază la fel ca și reclamantul de dreptul ca cererile lor să fie dezbătute în fond, pentru a se stabili dacă ele sunt întemeiate sau nu²⁵⁰, iar normele constituționale construiesc un drept fundamental cu valoare de principiu constituțional, optându-se pentru asimilarea accesului la justiție din categoria drepturilor fundamentale la categoria principiilor aplicabile tuturor drepturilor și libertăților fundamentale, precum și îndatoririlor consacrate constituțional²⁵¹.

Mai mult, liberul acces la justiție se regăsește într-o indivizibilă conexiune cu statul de drept constituind un veritabil mecanism de funcționare a acestuia, o garanție a restabilirii legalității, atunci când aceasta a fost încălcată²⁵², iar datorită sferei și conținutului său, se manifestă ca un drept garanție care presupune dreptul persoanei de a se adresa justiției pentru apărarea celorlalte drepturi, libertăți și interese legitime²⁵³.

Prin atribuirea examinării cauzelor în competența instanței de judecată cea mai apropiată din punct de vedere teritorial de locul de reședință al cetățenilor, semnifică existența unor drepturi care oferă posibilitatea de a participa activ la apărarea intereselor legitime, or, accesul la

---

²⁴⁷ВОСКОВИТОВА Л.А. *Процессуальное регулирование доступа граждан к правосудию в уголовном судопроизводстве*. В: Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации: год правоприменения: материалы междунар. науч.-практ. конф. Москва, 2004, с. 43

²⁴⁸ LEȘ I. *Principii și instituții de drept procesual civil*. București: Lumina Lex, 1998, p. 224

²⁴⁹ CORNU G., FOYER J. *Procédure civile*. Paris: PUF, 1996, p. 31; PERROT R. *Institutions judiciaires*. Paris: Montchrestien, 1992, p. 436

²⁵⁰ CIOBANU V.M. *Tratat teoretic și practice de procedură civilă*. București: Național 1996, p. 154

²⁵¹ CHIRIȚĂ R. *Paradigmele accesului la justiție. Cât de liber este accesul liber la justiție?* Disponibil: <https://www.unbr.ro/publicam-articolul-intitulat-paradigmele-accesului-la-justitie-cat-de-liber-e-accesul-liber-la-justitie-reprodus-cu-acordul-autorului-lect-univ-dr-radu-chirita-facultatea-de-d/> (vizitat la 30.05.2022)

²⁵² DELEANU I. *Instituții și proceduri constituționale - în dreptul comparat și în dreptul român – tratat*. Arad: Servo-Sat, 2003, p. 84

²⁵³ DEACONU Șt. *Drept constituțional*. București: C.H. Beck , 2011, p. 207, 224; IONESCU C. *Instituții politice și drept constituțional*. București: 2004, p. 305

justiție, presupune absența oricăror obstacole materiale și disponibilitatea asistenței juridice²⁵⁴.

Respectiv, accesul la justiție ar fi golit de conținut dacă nu s-ar proteja, întrucât semnifică o facultate de voință garantată prin Constituție și căreia îi corespunde obligației statului de a desfășura o activitate jurisdicțională²⁵⁵.

Liberul acces la justiție este tratat atât ca un drept public, cât și o libertate publică²⁵⁶, astfel că, prin noțiunea de „*libertăți publice*” se înțelege situațiile juridice legale și reglementare în care individul își vede recunoscut dreptul de a acționa fără constrângere în cadrul limitelor fixate de dreptul pozitiv în vigoare și eventual determinate, sub controlul judecătorului, de autoritatea polițienească însărcinată să mențină ordinea publică, ori ocrotirea prin acțiune în justiție, în mod esențial prin îndeplinirea controlului legalității a dreptului lezat²⁵⁷.

Într-o altă ordine de idei, accesul la justiție este încadrat în categoria libertăților individuale, pentru că o persoană, prin acțiunea ei, poate sesiza instanța judecătorească competentă fără să aibă nevoie de concursul altor persoane²⁵⁸.

În acest sens, ne alăturăm opiniei precum că accesul la justiție reprezintă posibilitatea oricărui subiect de drept de a se adresa unei instanțe judecătorești competente și de a obține o satisfacție efectivă a cererii/pretenției sale din partea acesteia, de a găsi un remediu efectiv pentru satisfacerea unor pretenții sau protejarea unor drepturi sau interese legitime (în accepție extensivă), dar și posibilitatea oricărei persoane de a cunoaște despre funcționarea sistemului de justiție și de a fi implicat în luarea unor decizii în îndeplinirea justiției (în sens participativ)²⁵⁹.

Așadar, indiferent de faptul că mai întâlnim opinii potrivit cărora accesul la justiție, ar face parte fie din categoria drepturilor fundamentale social-economice²⁶⁰ sau din categoria drepturilor de primă generație, drepturi civile și politice, conchidem că accesul la justiție implică un control eficient al oricărei ingerințe a statului în drepturile persoanelor, cu toate garanțiile oferite de puterea judecătorească, iar legătura acestuia cu principiul supremației dreptului este evidentă,

---

²⁵⁴ СЕМЕHOB B. M. *Демократические основы гражданского судопроизводства в законодательстве и судебной практике*. Свердловск, 1979, с. 59.

²⁵⁵ DRĂGANU T. *Drept constituțional și instituții politice - tratat elementar*. București: Lumina Lex, 1998, p.171

²⁵⁶ GLASSON E., TISSIER A. *Traité théorique et pratique d'organisation judiciaire, de compétence et de procédure civile*. Paris: Recueil Sirey, 1925, p. 415

²⁵⁷ DRĂGANU T. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Lumina Lex, 1998, p. 155

²⁵⁸ DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție*. București: Lumina Lex, 2003, p.16; ȚURCAN O. *Accesul liber la justiție: reglementare normativă și interpretare conceptuală*. În: Teoria și practica administrării publice, materialele conferinței științifico-practice internaționale, din 20 mai 2016. Chișinău: AAP, 2016, p. 316.

²⁵⁹ ZAHARIA V. *Accesul la justiție: concept, exigențe, realizări și perspective*. Chișinău: Cartier Juridic, 2008, p. 121

²⁶⁰ DELEANU I. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. I. București: Europa Nova, 1996, p.89; DRĂGANU T. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Lumina Lex, 1998, p. 171; CREANGĂ I., GURIN C. *Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții*. Chișinău: TISH, 2005. p. 263

atât timp cât este adevărat că un stat de drept nu poate fi conceput fără a oferi justițiabililor săi o justiție aptă să corecteze încălcările regulilor comune²⁶¹, considerent din care acest drept nu necesită niciun fel de autorizații din partea puterii pentru a fi exercitat²⁶².

Urmare a celor analizate, reținem că accesul la justiție este un drept fundamental cu valoare de principiu constituțional comun întregului edificiu al drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale, garantat tuturor, și egal pentru toate persoanele, indiferent de criteriul apartenenței la un stat sau de drepturile, libertățile sau interesele legitime pe care le protejează, iar prin modalitatea în care este reglementat, acesta urmărește protecția unor interese legitime, și este predispus unor limitări pe care legea le impune, fiind interzise numai acele îngrădiri care ar aduce atingere substanței acestuia.

2.3. Condițiile de exercitare a dreptului de acces liber, egal și efectiv la justiție

În opinia prof. Ștefan DEACONU, pentru a fi efectiv, actul de justiție trebuie să fie bazat pe rigorile legii și pe aplicarea lor corectă, precum și imparțial, adică să nu fie părtinitor pentru niciuna dintre părți, deoarece legea este una pentru toți, fără niciun fel de discriminare, judecătorul fiind singurul în măsură să aplice această lege²⁶³.

Subsecvent, accesul la justiție trebuie să fie și egal pentru toate persoanele, indiferent de criteriul apartenenței la un stat sau de drepturile, libertățile și interesele legitime pe care le protejează, întrucât oferă posibilitatea unei protecții juridice mai mari decât celelalte drepturi fundamentale cărora le servește de sprijin²⁶⁴.

Totodată, liberul acces la justiție reprezintă și un principiu eminent sistemului de garanții al drepturilor și libertăților, alături de principiul universalității, neretroactivității legii, egalității în drepturi a cetățenilor, protecției cetățenilor în străinătate, protecției străinilor și apatrizilor pe teritoriul unui stat²⁶⁵.

---

²⁶¹ SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Natura juridică a dreptului de acces liber la justiție*. În: Sistemele juridic, economic și administrativ, componente fundamentale ale unei societăți bazate pe respectarea drepturilor omului. Simpozion. Craiova: SITEH, 2021, p. 25

²⁶² FAVOREAU L. *Droits et libertés fondamentales*. Paris: Précis Dalloz, 2012, p. 301

²⁶³ DEACONU Șt. *Drept constituțional*. București: CH Beck, 2011, p. 226

²⁶⁴ TĂNĂSESCU S.E. *Principiul egalității în dreptul românesc*. București: 1999. p. 234

²⁶⁵ IANCU Gh. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Lumina Lex, 2002, p. 138; CORBEANU I., CORBEANU M. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Lumina Lex, 2004, p. 61; DUCULESCU V., CĂLINESCU C., DUCULESCU G. *Constituția României comentată și adnotată*. București: Lumina Lex.1997, p. 89-90; MURARU I., TĂNĂSESCU E.S. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol.I. Ediția 13. București: CH Beck, 2008, p. 163

Astfel, egala vocație a oricărei persoane de a fi judecată constituie o aplicare specifică a principiului constituțional al egalității în domeniul justiției, care din această perspectivă, reprezintă premiza fundamentală a oricărui act de justiție²⁶⁶, or, accesul la justiție nu trebuie să fie doar general, dar și egal, statul având obligația de a nu exclude pe nimeni de la posibilitatea de acces la o instanță de judecată independentă și imparțială care ar judeca cauza în mod echitabil, indiferent dacă cauza vizează libertatea sau proprietatea²⁶⁷.

În jurisprudența sa, Curtea Europeană a admis existența unor ipoteze în care nu este permisă deschiderea unei proceduri judiciare contra unor persoane ce beneficiază de imunitățile de jurisdicție parlamentară sau diplomatică, deoarece sunt recunoscute de principiile dreptului internațional public. Totuși, statul nu trebuie să admită existența unui mecanism de imunități, care ar permite o exonerare a acestei categorii de persoane de la orice formă de responsabilitate, inclusiv cea în domeniul non-penal, care se înscriu în cadrul unei dispute particulare, și nu conține un caracter politic²⁶⁸.

Astfel, orice persoană poate, într-o modalitate clară și concretă, să conteste orice act care aduce atingere drepturilor sale. În cauza Urechean și Pavlicenco contra Republicii Moldova, Curtea Europeană a reținut că dreptul de acces la o instanță este o parte inerentă a garanției unui proces echitabil, iar imunitatea parlamentară nu reprezintă o restricție disproporționată a dreptului de acces la un tribunal. Subsecvent, practica statelor de a conferi deputaților nivele de imunitate, urmărește scopul legitim de protecție a libertății de exprimare în Parlament și menținerea separării puterilor între legislativ și puterea judecătorească.

Suplimentar, Curtea a reținut că, imunitate parlamentară servește pentru a proteja o democrație politică eficientă și cu cât este mai vastă imunitatea, cu atât mai convingătoare trebuie să fie justificarea sa, astfel că, lipsa unei legături clare cu activitate parlamentară, determină Curtea să adopte o interpretare restrictivă a noțiunii de proporționalitate între scopul urmărit și mijloacele utilizate, or, în cazul în care imunitatea implică un conflict personal, nu ar fi echitabil refuzul accesului la justiție doar în temeiul caracterului politic al disputei sau în legătură cu activitățile politice.

Așadar, într-o societate democratică ar trebui să fie acceptabil să se permită șefilor de stat o imunitate funcțională, în scopul de a proteja exprimarea liberă în exercitarea funcțiilor lor și pentru a menține separarea puterilor în stat, însă, o asemenea imunitate, trebuie să fie

---

²⁶⁶ TĂNĂSESCU E.S. *Principiul egalității în dreptul românesc*. București: ALL BECK, 1999, p. 233

²⁶⁷ *Assessing the Effectiveness of National Human Rights Institutions*. Swizeland: I.C.H.R.P., 2005, p. 16

²⁶⁸ Ct.E.D.O., Cazul Cordova contra Italiei, hotărârea din 30 ianuarie 2003, cererea nr. 40877/98. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60913>(vizitat la 20.08.2022)

reglementată și interpretată într-o manieră clară și restrictivă, iar instanțele naționale au obligația de a stabili dacă declarațiile contestate au fost făcute în exercitarea atribuțiilor sale oficiale sau în alte circumstanțe²⁶⁹.

Având în vedere raționamentele expuse, constituie o restrângere a dreptului de acces la o instanță, în cazul în care instanțele naționale nu determină dacă persoanele au acționat sau nu în calitate sa oficială atunci când lansează declarațiile contestate sau dacă au existat alte probleme de interes public sau personal în cauză, care ar justifica o analiză de fond a cererii.

Prin urmare, imunitatea nu trebuie privită ca o măsură care contravine valorilor democratice, întrucât imunitatea contribuie la construcția unor aprecieri defavorabile la adresa instituției legislative, discreditând calitatea democrației într-un stat²⁷⁰.

Prof. Ion GUCEAC consideră că, deși imunitățile instituite la nivel național semnifică o lovitură asupra principiului egalității cetățenilor în drepturi, asigurând parlamentarilor un regim juridic privilegiat în raporturile lor cu justiția, totuși acestea reprezintă o garanție pentru buna funcționare a Parlamentului, deoarece se evită situațiile în care un reprezentant al poporului ar putea fi judecat pentru declarațiile ostile guvernului²⁷¹.

În jurisprudența sa, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a reținut că instituirea prin lege a unor reguli speciale de procedură și a modalităților de exercitare a drepturilor procedurale la examinarea litigiilor unei categorii distincte de persoane oficiale de stat nu contrazice principiului din art. 20 din Constituție, deoarece aceste reguli rezultă din necesitatea înlăturării unor acțiuni exclusiv politice²⁷², or, justiția presupune egalitatea rațională a unor persoane libere, ale căror acțiuni sunt limitate prin drepturi și datorii²⁷³.

Aplicarea principiului constituțional al egalității în domeniul justiției urmărește scopul ca toate persoanele să fie judecate de către aceleași tribunale și după aceleași reguli de procedură, fără nici o discriminare²⁷⁴, întrucât accesul la justiție include în sine ideea de egalitate, nu atât în plan formal, ceea ce prevede legea în sensul egalității în drepturi, dar în mod efectiv o egalitate

---

²⁶⁹ Ct.E.D.O., Cazul Urechean și Pavlicenco contra Republicii Moldova, hotărîrea din 20 aprilie 2015, cererile nr. 27756/05 și 41219/07. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-148267> (vizitat la 20.08.2022)

²⁷⁰ PREDESCU I., PREDESCU B. *Mandatul parlamentar și imunitatea parlamentară*. Craiova: Scrisul Românesc, 2002, p. 12

²⁷¹ GUCEAC I. *Curs elementar de drept constituțional*. Volumul II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004, p. 316

²⁷² Hotărîrea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 39 din 9 iulie 2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 090 din 02.08.2001

²⁷³ DJUVARA M. *Teoria generală a dreptului. Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*. București: ALL BECK, 1999, p. 270

²⁷⁴ CIOBANU V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*. București: Național, 1996, p. 47

în posibilități²⁷⁵, inclusiv diverse opțiuni prin care sistemul de justiție ajută persoanele să soluționeze conflictele.

Egalitatea în fața justiției presupune egalitatea în materie de căi de atac și de arme în materia dreptului procesual, care în fața procedurilor judiciare ar semnifica bază egalității în drepturi, și prin ea însăși o egalitate pe care Constituția o acordă tuturor cetățenilor²⁷⁶.

Principiul constituțional al egalității în drepturi poate fi analizat și ca obligația statului de a înfăptui justiția în mod egal, extins la toate persoanele și nu doar la cetățeni, cu eliminarea discriminării oamenilor în fața justiției, întrucât aceasta se înfăptuiește egal pentru toți²⁷⁷.

Prin urmare, justițiabililor trebuie să li se aplice aceleași legi, judecați de aceleași instanțe, iar procedurile judiciare, atât în materie penală cât și în materie civilă ori administrativă să fie aceleași pentru toți, având aceleași drepturi și aceleași obligații procesuale.

Echitatea în cadrul unui proces inițiat constituie o garanție a principiului egalității în fața justiției²⁷⁸, întrucât toate persoanele au o vocație egală de a fi judecate de aceleași instanțe judecătorești și după aceleași reguli de procedură, fără nici o discriminare. Fiecare dintre părți trebuie să se bucure de aceleași drepturi, deoarece orice dispoziție care ar pune pe una dintre părți în inferioritate față de cealaltă, este incompatibilă cu principiul egalității.

Menționăm că, egalitatea nu echivalează automat cu obligația judecătorului de a soluționa în echitate cauza civilă, ci se materializează în respectarea unor principii fundamentale, cum sunt: dreptul de apărare, contradictorialitatea, adică egalitatea cu toate exigențele proprii fiecăruia dintre ele. Pe cale de consecință, condiția esențială pentru asigurarea procesului echitabil este ca fiecare parte să beneficieze de șanse suficiente, echivalente și adecvate în susținerea punctului său de vedere asupra chestiunilor de fapt și de drept și să nu fie dezavantajată față de adversar²⁷⁹.

Un proces echitabil poate fi asigurat numai prin anumite garanții explicite, (dreptul la un tribunal instituit de lege, independent și imparțial, dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil și public), implicite (motivarea hotărârilor judecătorești și egalitatea armelor) și speciale (prezumția de nevinovăție și dreptul la apărare)²⁸⁰.

Recurgând la interpretarea extensivă, Curtea Europeană a stabilit că un proces echitabil se configurează printr-un sistem de garanții cu privire atât la drepturile materiale (dreptul la un tribunal independent, imparțial și stabilit prin lege), cât și a unor garanții de natură procedurală

---

²⁷⁵ ETHERINGTON B. *Notes on Diversity and Access to Justice*. In: Queen's Law Journal, 2000-2001, vol. 26, p. 61

²⁷⁶ *Constituția României revizuită - comentarii și explicații*. București: CH Beck, 2004, p. 21

²⁷⁷ COCHINESCU N. *Organizarea puterii judecătorești în România*. București: Lumina Lex, 1997, p. 45-46

²⁷⁸ TĂNĂSESCU S.E. *Principiul egalității în dreptul românesc*. București: All Beck, 1999, p. 243-252

²⁷⁹ MURARU I., TĂNĂSESCU E.S. *Constituția României. Comentariu pe articole*. București: 2008, p. 181

²⁸⁰ RENUCCI J.-F. *Tratat de drept european al drepturilor omului*. București: Hamangiu, 2009, p.355

(o procedură de judecată desfășurată în mod echitabil, publică și cuprinsă în cadrul unui termen rezonabil) ori garanții speciale în materie penală (prezumția nevinovăției și dreptul la apărare)²⁸¹. În acest sens, au fost declarate neconstituționale textele de lege care încălcau dreptul la un proces echitabil prin nerespectarea unor garanții precum: dreptul la independența instanței, dreptul la asistență juridică, egalitatea armelor, prezumția de nevinovăție sau dreptul la celeritatea procedurii, statuând că aplicarea principiului procesului echitabil se impune nu numai în legătură cu procedura de desfășurare a procesului, dar și în materia dreptului substanțial²⁸².

Caracterului echitabil al dreptului la acțiune poate fi evaluat prin următoarele criterii:

- cadrul juridic care reglementează admisibilitatea și aprecierea probelor;
- calitatea probelor, credibilitatea sau acuratețea acestora;
- existența sau inexistența posibilității pentru persoană de a contesta autenticitatea probelor și de a se opune utilizării acestora;
- ponderea probelor și altor mijloace de probă în cauză²⁸³.

Respectiv, echitatea este nucleul atât al procedurii penale, cât și al procedurii civile, sau un criteriu de apreciere al respectării de către instanțele de judecată a drepturilor substanțiale.

Dreptul la un proces echitabil este privit ca un veritabil drept substanțial²⁸⁴, care trebuie să se regăsească în conținutul oricărei proceduri, pe toată durata derulării procesului, fiind conceput ca o sumă de garanții procedurale acordate persoanei implicate în cauza examinată²⁸⁵.

Caracterul echitabil al dreptului la acțiune presupune garantarea respectării tuturor drepturilor procedurale ale participanților la proces, în scopul soluționării juste și echitabile a cauzelor deduse judecării, or, însăși procesul echitabil este apreciat ca un principiu general al procesului judiciar, care necesită a fi expres reglementat, atât la nivel de Constituție, cât și la nivelul tuturor legilor de drept procesual, întrucât, numai în asemenea condiții statul va reuși să garanteze tuturor justițiabililor respectarea acestui drept la nivel intern și să consolideze fundamentele statului de drept²⁸⁶.

---

²⁸¹ BOGDAN D., SELEGEAN M. *Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*. București: All Beck, 2005, p. 198

²⁸² *Decizia Curții Constituționale a României nr. 1168 din 15 septembrie 2011*. În: Monitorul Oficial al României, nr. 806 din 15 noiembrie 2011

²⁸³ Ct.E.D.O., Cazul Ibrahim și alții contra Marii Britanii, hotărârea din 13 septembrie 2016, cererile nr. 50541/08, 50571/08, 50573/08 și 40351/09, Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-166680> (vizitat la 06.08.2022)

²⁸⁴ PREDESCU O., UDROIU M. *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal roman*. București: C.H.Beck, 2008, p. 536

²⁸⁵ MATEUȚ Gh. *Tratat de procedură penală*. Partea generală. București: C.H.Beck, 2007, p. 238

²⁸⁶ COSTACHI Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept*: Monografie. Chișinău: Print-Caro, 2021, p. 484; COSTACHI Gh., CARP S. *Dreptul la un proces echitabil*. În: Teoria și practica administrării publice, materialele conferinței internaționale din 17 mai 2018. Chișinău: AAP, 2018, p. 310.

Este de menționat că, în cazul Constituției României, dreptul părților la un proces echitabil este consacrat în cadrul aceluiași text constituțional, care consacră accesul liber la justiție (art. 21 a Constituției României)²⁸⁷, iar prin instituirea acestei garanții se asigură realizarea de rând cu dreptul la o instanță și alte drepturi precum: dreptul de a sesiza instanța, îndeplinirea condiției ca instanța să fie independentă, imparțială și stabilită de lege, desfășurarea procesului într-un termen optim și previzibil, dreptul de a obține pronunțarea unei soluții în urma examinării cauzei de către instanță, dreptul de a obține executarea hotărârii²⁸⁸.

Spre deosebire de Constituția României, Constituția Republicii Moldova nu reglementează ca atare dreptul la un proces echitabil, care însă, este asigurat prin interpretarea extensivă și sistematică a următoarelor dispoziții constituționale:

- art. 16 alin. (2), potrivit căruia toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială;

- art. 20, conform căruia orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime, iar alin. (2) declară că nici o lege nu poate îngreuna accesul la justiție;

- art. 21, care proclamă că orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale;

- art. 26, care consfințește că dreptul la apărare este garantat și fiecare om are dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale, iar în tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu;

- art. 54, potrivit căruia în Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului, iar exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege și proporționale cu situația care a determinat-o, ori care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sînt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției;

---

²⁸⁷ DELEANU I. *Instituții și proceduri constituționale în dreptul comparat și în dreptul român*. Arad: Servo-Sat, 2001, p. 483

²⁸⁸ *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole*. București: Hamangiu, 2013, p. 26-34

- art. 114, art. 115, art. 117, art. 119 și art. 120, care stabilesc că justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești, a căror organizare, competență și procedura de judecată sînt stabilite prin lege organică. Ședințele de judecată sînt publice, cu excepția cazurilor admise prin lege, iar respectarea sentințelor și a altor hotărâri definitive ale instanțelor judecătorești, precum și colaborarea solicitată de acestea în timpul procesului, al executării sentințelor și a altor hotărâri judecătorești definitive sunt obligatorii.

Așadar, un proces echitabil echivalează cu totalitatea garanțiilor procedurale regăsite în orice litigiu, neprezentând importanță materia sau domeniul în care acesta s-a ivit. Respectiva soluție este explicată prin aceea că dreptul la un proces echitabil excedează sferei obligațiilor pozitive și negative, prevăzute la art. 6 din Convenție și prin observarea faptului că litigiile cărora dispozițiile art. 6 nu le sunt aplicabile sunt însoțite de o serie de garanții procesuale, al căror *sedes materiae* îl constituie, în principal, art. 5 și art. 13 ale Convenției.

Astfel, în doctrină²⁸⁹, noțiunea de proces echitabil, este utilizată precum în art. 6 par. 1 din Convenție, și este susceptibilă de două semnificații, și anume: „*lato sensu*” adică sfera garanțiilor explicite (judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege) și implicite (oralitatea procedurilor, obligativitatea motivării hotărârilor, dreptul de a obține executarea hotărârii judecătorești etc), iar în „*stricto sensu*” reprezintă acea garanție fundamentală a procesului, explicit legiferată și care este inclusă în aceeași categorie de garanții, alături de principiile egalității armelor, contradictorialității, publicității procesului, soluționarea cauzei în termen rezonabil, independența și imparțialitate instanței, etc.).

Echitatea, în sensul de egalitate a părților, mai presupune:

- un proces în cadrul căruia nici una dintre părți nu se află în dezavantaj substanțial în cursul procedurii, în raport de cealaltă parte²⁹⁰;

- o egalitate a armelor, deoarece respectiva egalitate implică obligația de a oferi fiecărei părți o posibilitate rezonabilă de a-și prezenta cauza, fără a plasa vreuna dintre părți într-o situație vizibil dezavantajoasă față de cealaltă²⁹¹;

- un proces care impune respectarea de către judecător a unor principii fundamentale, precum contradictorialitatea, dreptul la apărare, egalitatea, or, pentru a fi echitabil, procesul trebuie să se desfășoare după o procedură contradictorie, cu respectarea dreptului de apărare și a

²⁸⁹ BOGDAN D. *Procesul civil echitabil în jurisprudența CEDO*. București: Rossetti International, 2011, p. 22-23

²⁹⁰ *La Convention européenne des droits de l'homme: commentaire article par article*. Paris: Economica, 1999, p.265-266

²⁹¹ SUDRE F. *Drept european și internațional al drepturilor omului*. Iași: Polirom, 2006. p. 275-276;

egalității armelor sau ca fiecare dintre părți să dispună de posibilități suficiente, echivalente și adecvate pentru a-și susține poziția asupra problemelor de drept și de fapt și ca niciuna dintre părți să nu fie defavorizată în raport cu cealaltă²⁹².

Prin urmare, garanția unui proces echitabil acoperă nu numai perioada de desfășurarea a unui proces, ci și perioada anterioară – recunoașterea dreptului de acces la un tribunal – și ulterioară – dreptul de a obține o hotărâre judecătorească cu caracter obligatoriu și care se va bucura de autoritatea lucrului judecat și dreptul de a obține executarea hotărârii²⁹³.

Din această accepțiune, un proces echitabil este tratat ca un drept de ordin procesual, care impune ca apărarea tuturor drepturilor personale și patrimoniale ale unui subiect de drept să fie realizată în cadrul unui proces echitabil, cu sancțiunea specifică, în caz de nerespectare a uneia din componentele sale²⁹⁴.

Întru asigurarea echității dreptului la acțiune, în jurisprudența Curții Constituționale, s-a reținut că principiul egalității de tratament este încălcat atunci când situații comparabile sunt tratate în mod diferit sau când situații diferite sunt tratate în același mod, cu excepția cazului în care un astfel de tratament este justificat în mod obiectiv. Respectiv, Curtea a constatat, în una din cauzele supuse examinării, o încălcare a principiului egalității de tratament la aplicarea unor sancțiuni identice pentru situații care sunt diferite în mod obiectiv²⁹⁵.

Admiterea instanțelor speciale, stabilirea în unele cazuri a competenței materiale a instanțelor penale în funcție de calitatea persoanelor, stabilirea unor norme procedurale de protecție a unor persoane în raport cu funcțiile pe care acestea le îndeplinesc, etc. rămân a fi analizate dacă cumva nu ar contraveni principiului egalității în fața justiției. În acest sens, dreptul de acces direct la o instanță constituțională, este un subiect actual în mediul academic, or, accesul la Curtea Constituțională reprezintă un aspect al dreptului de acces la justiție situat la limita dintre drept și politică²⁹⁶.

În opinia prof. Alexandru ARSENI, una din funcțiile Curții Constituționale constă în garantarea responsabilității statului față de cetățean or, această responsabilitate vizează, în primul rând, garantarea și asigurarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor. Astfel,

---

²⁹² CIOBANU V.M. *Accesul liber la justiție-principiu constituțional*. În: *Despre constituție și constituționalism*. București: Hamangiu, 2006, p. 62-63.

²⁹³ BEȘTELIU R.M., BRUMAR C. *Protecția internațională a drepturilor omului*. București: Universul Juridic, 2008, p. 147

²⁹⁴ BÎRSAN C. *Convenția Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*. Vol. I. Drepturi și libertăți. București: All Beck, 2005, p. 394

²⁹⁵ Hotărârea Curții Constituționale nr. 20 din 04.07.2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi de la articolul 260 alin. (4) din Codul fiscal. În: *Monitorul Oficial* nr. 267-275 din 20.07.2018

²⁹⁶ BÎRSAN C. *Convenția Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*. Vol. I. Drepturi și libertăți. București: All Beck, 2005. p.436

dreptul cetățeanului de a se adresa Curții Constituționale cu un recurs referitor la încălcarea unor drepturi fundamentale exclusive ține de realizarea actului de justiție²⁹⁷.

Jurisdicția constituțională și justiția de drept comun sunt privite ca două universuri ale asigurării legalității, însă, cea constituțională reprezintă o formă de justiție ce se înfăptuiește pe baza și în cadrul constituției, iar prin crearea Curții Constituționale, s-a instituit un mecanism real de protejare a Constituției și de contracarare a încălcării dispozițiilor ei²⁹⁸. Anume din aceste raționamente, justiția constituțională este încredințată unei Curți sau unui Tribunal Constituțional, independent, de toate celelalte autorități etatice, întrucât condiția acestei independențe este existența unui „*statut constituțional*” al organului care înfăptuiește justiția constituțională, definind organizarea, funcțiile și atribuțiile acestuia. Subsecvent, însăși constituția urmează să conțină dispoziții cu privire la justiția constituțională.

În ordinea celor expuse, prof. Alexandru ARSENI, consideră că, justiția constituțională este o justiție exclusivă și concentrată, având monopolul contenciosului constituțional, iar, instanțelor de drept comun nu li se pot recunoaște prerogative în domeniul contenciosului constituțional și, cu atât mai mult, ele nici nu și le pot aroga²⁹⁹.

Se consideră că acordând cetățenilor dreptul de a sesiza Curtea Constituțională, s-ar face un pas important spre majorarea gradului de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale într-un stat de drept și democratic, stat în care drepturile și libertățile omului nu sunt doar garantate ca valori supreme, ci și realizate³⁰⁰, însă lipsa unui mecanism bine determinat cu privire la actele ce pot forma obiectul sesizării constituționale și termenele de înaintare a sesizărilor, ar crea o eventuală supraîncărcare a activității Curții Constituționale, or, accesul la justiție, trebuie să fie efectiv, dar nu și absolut, iar statul, își rezervă dreptul ca prin reglementarea sa, într-o anumită marjă de apreciere, să stabilească condițiile și procedura exercitării concrete și efective a dreptului la un tribunal³⁰¹ și a subiecților cu drept de sesizare.

Accesul direct la justiția constituțională este considerat a fi prematur și din următoarele considerente:

---

²⁹⁷ ARSENI A. *Recursul constituțional-pârghie de garantare a drepturilor omului în justiție*. În: Avocatul Poporului, nr. 10, 2008, p. 2.

²⁹⁸ ARSENI A., DABIJA T. *Interdependența dintre jurisdicția constituțională și justiția de drept comun în domeniul asigurării legalității*. În: Revista Națională de Drept, nr. 3, 2014, p.10

²⁹⁹ *Ibidem*, p.11

³⁰⁰ CĂRNAȚ T., CĂRNAȚ M. *Protecția juridică a drepturilor omului*. Chișinău: Reclama, 2006. p.158-159; ZUBCO V. *Curtea Constituțională – unica autoritate publică politico-jurisdicțională*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2000, p. 199

³⁰¹ BÎRSAN C. *Convenția Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*. Vol. I. Drepturi și libertăți. București: All Beck, 2005. p.456-460

- cetățenii dispun de suficiente mecanisme care le garantează exercitarea drepturilor și libertăților fundamentale, și îi protejează în cazul în care aceste drepturi sunt încălcate;

- hotărârile și avizele Curții Constituționale sunt definitive și nu pot fi atacate, astfel că, în cazul unei hotărâri nefavorabile, justițiabilii își vor închide posibilitățile de a-și revendica drepturile în alte instanțe;

- prin accesul direct, Curtea Constituțională se va transforma într-un organ suprastatal, deoarece nici o lege nu ar intra în vigoare până nu se va pronunța Curtea Constituțională, grație faptului că întotdeauna se va găsi cineva care va ataca legea adoptată³⁰².

Întâlnim și opinii privind promovarea ideii unei plângerii constituționale, care ar reprezenta o modalitate de acces direct la Curtea Constituțională, fiind aplicată pe larg în Germania, unde orice persoană care consideră că drepturile sale fundamentale au fost încălcate de către autoritățile publice poate introduce o astfel de plângere numai în cazul în care vizează o problemă de constituționalitate de maximă importanță, ori când pretinsa încălcare a drepturilor fundamentale este de o severitate specială sau dacă reclamantul ar suferi un prejudiciu important în cazul în care Curtea nu ar decide asupra acelei probleme. Astfel, plângerea constituțională ca o cale de recurs subsidiară, accesibilă oricărei persoane, după epuizarea căilor de atac ordinare, prin care se pretinde lezarea persoanei de o autoritate publică într-un drept constituțional, printr-un act public jurisdicțional sau administrativ³⁰³, ar putea constitui un pas important spre consolidarea unui acces efectiv la justiția constituțională. Subsecvent, se consideră că trebuie admise numai sesizările ce stabilesc încălcarea directă și concretă a drepturilor și libertăților constituționale, de către autoritățile publice, dar nu cazurile când numai le limitează³⁰⁴.

La situația actuală, cea mai eficientă modalitate de acces al cetățenilor la Curtea Constituțională rămâne a fi excepția de neconstituționalitate pe care o pot ridica părțile în procesul de judecată, iar în acest sens, Curtea stabilește incidența unui drept fundamental sau ingerința într-un drept fundamental în raport cu actul contestat³⁰⁵.

Prof. Victor POPA, afirmă că, calea indirectă, care permite cetățenilor accesul la justiția constituțională, oferă posibilitate Curții Constituționale, în calitatea sa de garant al supremației Constituției, să-și exercite controlul asupra puterii legiuitoare cu privire la respectarea drepturilor

---

³⁰² POPA V., SUSARENCO Gh. *Raportul național privind exercitarea justiției constituționale în Republica Moldova*. Chișinău: Prut International, 2004, p. 61-62

³⁰³ ZAPOROJAN V. *Protecția drepturilor fundamentale în justiția constituțională a Republicii Moldova*. Autoreferat al tezei de doctor în drept. Chișinău, 2007, p. 17

³⁰⁴ CÂRNAȚ T., CÂRNAȚ M. *Protecția juridică a drepturilor omului*. Chișinău: Reclama, 2006, p.159- 160

³⁰⁵ GUCEAC I. *Tratat elementar de drept constituțional*. Vol. II. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2022, p.553

și libertăților fundamentale, or, o condiție de a apela la mecanismul excepției de neconstituționalitate constă în faptul că ea nu se poate ridica direct în fața unei instanțe, fără să existe un proces pendinte în fața acesteia, ea având un caracter incidental. Astfel, controlul concret de constituționalitate pe cale de excepție constituie singurul instrument prin intermediul căruia cetățeanul are posibilitatea de a acționa/apăra împotriva actelor autorităților care exercită puterea de stat, în cazul în care consideră că drepturile sale constituționale sunt încălcate³⁰⁶.

Excepția de neconstituționalitate, ca act de procedură, provine de la una dintre părțile din cadrul unui litigiu pendinte și căreia instanța este obligată să îi răspundă printr-o hotărâre interlocutorie sau printr-un considerent din cadrul hotărârii finale în respectiva cauză³⁰⁷.

Cu alte cuvinte, excepția de neconstituționalitate, ca și alte excepții, este o cale procedurală ridicată în fața unei instanțe judecătorești, prin care un organ cu atribuții de soluționare a unor litigii, este sesizată pentru a decide asupra constituționalității legilor și a ordonanțelor.

Astfel, prin esența sa, excepția de neconstituționalitate constituie o garanție constituțională a drepturilor și libertăților conferite cetățenilor, pentru apărarea lor împotriva unor eventuale atentate ale legiuitorului prin instituirea unor reguli neconstituționale concrete. Pe cale de consecință, prin excepția de neconstituționalitate, Curtea Constituțională își îndeplinește rolul de garant al supremației Constituției, implicit reprezintă și un garant al realizării drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, asigurând în acest scop accesul cetățenilor la justiția constituțională pentru protecția acestor drepturi și libertăți³⁰⁸.

În România, față de obiectul excepției de neconstituționalitate sunt înaintate restricții³⁰⁹ :

- să fie o lege sau ordonanță ori o dispoziție dintr-o lege sau dintr-o ordonanță;
- legea sau ordonanța ori dispoziția criticată să fie în vigoare ori ale căror efecte juridice continuă să se producă și după ieșirea lor din vigoare;
- legea sau ordonanța ori dispoziția criticată trebuie să aibă legătură cu soluționarea cauzei în orice fază a litigiului și oricare ar fi obiectul acestuia;
- legea sau ordonanța ori dispoziția criticată să nu fi fost constatată ca fiind neconstituțională printr-o decizie anterioară a Curții Constituționale.

Astfel, excepția de neconstituționalitate cuprinde trei elemente obligatorii: textul contestat din punctul de vedere al constituționalității (prevederea legală), textul de referință pretins a fi

³⁰⁶ POPA, Victor. *Tratat de drept constituțional și instituții politice*. Chișinău: Notograf Prim SRL, 2021, p. 531

³⁰⁷ TĂNĂSESCU E.S. *Transfigurarea semantică a excepției de neconstituționalitate în România*. În: Buletin de informare legislativă, nr. 2, 2013, p. 3

³⁰⁸ MURARU I., Constantinescu M. *Curtea Constituțională a României*. București: Albatros, 1997, p. 142

³⁰⁹ Legea nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale. Republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.807 din 3 decembrie 2010

încălcat (prevederea constituțională) și motivarea de către autorul excepției a relației de contrarietate dintre cele două texte, adică motivarea neconstituționalității textului criticat. Dacă excepția de neconstituționalitate nu cuprinde motivarea pretensei neconformități, iar autorul sesizării nu demonstrează raportul contradictoriu dintre prevederile contestate și Constituție, sesizarea privind excepția de neconstituționalitate poate fi declarată inadmisibilă, fără a fi acceptată pentru examinare în fond³¹⁰.

În ordinea celor cercetate, excepția de neconstituționalitate se afirmă ca o garanție procedurală de acces la justiția constituțională, care este chemată să ducă în final la luarea unei hotărâri de admitere sau de respingere a unei acțiuni de către o instanță judecătorească de drept comun, iar din moment ce procesul nu poate fi soluționat în absența unei decizii date de Curtea Constituțională, prof. Tudor DRĂGANU consideră că ar fi de neconceput ca părții să i se refuze dreptul de a sesiza această Curte³¹¹.

În acest sens, excepției de neconstituționalitate ca formă de acces la justiția constituțională îi este specifică următoarele particularități³¹²:

a) este o procedură de exercitare a controlului constituționalității, care poate fi ridicată numai de către instanța de judecată sau cu acordul ei, în cazul unui proces judiciar declanșat, în care judecătorul prezumă sau partea pretinde că legea sau o dispoziție a ei, ce urmează a fi aplicată în cauza în curs de examinare, nu corespunde rigorilor Constituției;

b) este un drept important pentru cetățean, deși insuficient, din considerentul că este imoral și logic inadmisibil ca persoanei să i se pretindă mai întâi să fie victima unei legi neconstituționale pentru ca abia după aceea s-o poată acționa în justiție, însă, în caz că o lege, ce contravine Constituției, nu a făcut obiectul controlului de constituționalitate din lipsa sesizării, numai excepția o poate împiedica să producă efecte nocive, cel puțin pentru persoana concretă, a cărei cauză se află pe rol în instanța de judecată³¹³;

c) poate fi ridicată numai în fața instanței de judecată, care, înfăptuiește justiția;

d) trebuie să cuprindă punctul de vedere al părților pentru susținerea sau combaterea excepției, opinia instanței asupra excepției, acestea fiind însoțite de dovezile depuse de părți. În

³¹⁰ Decizia nr. 69 din 18.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 40g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 60 alin. (3) din Legea privind societățile cu răspundere limitată (modificarea și abrogarea hotărârilor adunării generale a asociațiilor societății cu răspundere limitată). În: Monitorul Oficial nr. 205-221 din 14.08.2020; Decizia nr. 152 din 26.12.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 208g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 225 alin. (3) din Legea insolvenței nr. 149 din 29 iunie 2012. În: Monitorul Oficial nr. 36-43 din 07.02.2020

³¹¹ DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție*. București: Lumina Lex, 2003, p. 59-60

³¹² ZAPOROJAN V., CAZACU G. *Aspecte generale privind ridicarea și aplicarea excepției de neconstituționalitate*. În: Revista Națională de Drept, nr. 10, 2014, p. 18

³¹³ DELEANU I. *Justiția constituțională*. București: Lumina Lex, 1995, p.124

cazul când excepția a fost ridicată de instanța de judecată din oficiu, ea trebuie motivată, cuprinzând susținerile părților și dovezile necesare;

e) nu poate avea ca obiect se sesizare actele juridice adoptate până la intrarea în vigoare a Constituției și cele care au fost supuse controlului constituționalității;

f) este de ordine publică, astfel, invocarea acesteia revine atât părților în proces, inclusiv reprezentanților acestora, drepturile și interesele cărora pot fi afectate prin aplicarea la soluționarea cauzei a unei norme neconstituționale, cât și instanțelor de judecată din oficiu, care, respectând principiul supremației Constituției, nu sunt în drept să aplice o normă prezumată drept neconstituțională;

g) poate fi ridicată în orice fază/ etapă a procesului de judecare în fond, apel sau recurs³¹⁴;

h) este de competența exclusivă a Curții Constituționale prin exercitarea controlului constituționalității legii și actelor juridice a căror legitimitate este contestată;

i) obiectul de examinare îl poate constitui o lege sau un act juridic constitutiv de drepturi emis de autoritățile publice centrale, cu caracter coercitiv, general și obligatoriu ori o dispoziție dintr-o lege sau dintr-un act juridic cu caracter legislativ, dar nu și actele administrative.

În ordinea celor expuse, se deduce faptul că dreptul de acces la justiția constituțională prin intermediul excepției de neconstituționalitate trebuie înțeles ca un drept de acces concret și efectiv, în caz contrar, drepturile oferite justițiabililor fiind iluzorii. Totodată, constituie singurul instrument prin intermediul căruia cetățeanul are posibilitatea de a acționa pentru a se apăra împotriva legislatorului, în cazul în care sunt încălcate prin lege drepturile sale constituționale.

Subsecvent, procedura în fața unei instanțe constituționale nu trebuie să realizeze exigențele art. 6 a Convenției Europene a Drepturilor Omului³¹⁵, cu excepția cazului când aceste jurisdicții exercită controlul de constituționalitate la sesizarea particularilor³¹⁶.

Astfel, accesibilitatea la justiție reprezintă o condiție esențială pentru exercitarea efectivă a dreptului de acces liber la justiție, or, trăsătura justiției de a fi gratuită, trebuie înțeleasă *ratio legis*, adică, ca o dreaptă cumpătare a efortului justițiabilului în raport cu calitatea de serviciu public a justiției, care trebuie să guverneze grija pentru echilibrul dintre putința financiară a justițiabilului și prețul serviciului justiției pentru ca scumpătatea excesivă a justiției să nu devină însăși o injustiție³¹⁷.

---

³¹⁴ ARSENI A. *Jurisdicția constituțională a Republicii Moldova*. Chișinău: Euro-Press, 2000, p. 37

³¹⁵ Ct.E.D.O., Cazul Buchholz contra Germaniei, hotărârea din 6 mai 1981, cererea nr. 7759/77. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57451> (vizitat la 25.06.2022)

³¹⁶ SELEJAN-GUTAN B. *Protecția europeană a drepturilor omului*. București: C. H. Beck, 2008, p. 123

³¹⁷ HEROVANU E. *Principiile procedurii judiciare*. București: IAG „Lupta” N. Stroilă, 1932, p. 32

Astfel, în scopul armonizării principiul liberului acces la justiție cu realitatea care demonstrează imposibilitatea sau dificultatea pe care anumite categorii de justițiabili o resimt atunci când urmează să suporte anumite costuri în vederea avansării unor taxe, statului i s-a impus obligația de a asigura un mecanism de asistență juridică gratuită, pentru ca taxele sau onorariile de avocat și expert ca un element al caracterului real al accesului la justiție, să nu afecteze gratuitatea justiției³¹⁸.

Introducerea unei acțiuni în instanță nu poate fi condiționată de plata efectuată către stat de una din părți a unei sume nejustificat de mare în raport cu speța dedusă judecătii, iar în măsura în care cheltuielile de procedură constituie un obstacol evident pentru accesul la justiție, ele trebuie reduse sau eliminate dacă este posibil³¹⁹.

Curtea Constituțională a reținut că accesul la justiție nu presupune gratuitatea actului de justiție și nici, implicit, realizarea unor drepturi pe cale judecătorească în mod gratuit. În cadrul mecanismului statului, funcția de restabilire a ordinii de drept, care se realizează de către autoritatea judecătorească, reprezintă un serviciu public ale cărui costuri sunt suportate de la bugetul de stat. În consecință, legislatorul este îndreptățit să instituie taxe de stat pentru cererile de chemare în judecată pentru a putea acoperi anumite costuri ale procedurii judiciare la care participă părțile aflate în litigiu³²⁰. Astfel, în opinia Curții Constituționale, legislatorul are legitimitate constituțională de a impune taxe de stat judiciare fixe sau calculate la valoare, în funcție de obiectul litigiului, iar instanței de judecată i se acordă competența de a decide asupra faptului și de a acorda scutiri, reduceri, eșalonări sau amânări pentru plata taxelor de stat.

Prin urmare, și jurisprudența reține precum că justiția nu trebuie să fie gratuită, însă ar fi necesar să fie accesibilă din punct de vedere financiar, deoarece, uneori costurile ridicate ale procedurilor pot aduce atingere acestui drept, iar o taxă în quantum ridicat, o cauțiune proporțională cu valoarea obiectului procesului sau alte cheltuieli de judecată disproporționate față de posibilitățile financiare ale reclamantului pot semnifica o descurajare în fapt a liberului acces la justiție și o îngrădire a acestuia³²¹, or, cheltuielile de judecată sau imposibilitatea acordării unei asistențe gratuite efective împiedică accesul liber la justiție³²².

---

³¹⁸ BOGDAN D. *Procesul civil echitabil în jurisprudența CEDO*. București: Rosetti Educational, 2011, p.58

³¹⁹ Recomandarea nr. (81) 7 privind mijloacele de facilitare a accesului la justiție, adoptată de Comitetul Miniștrilor în 14 mai 1981. În: *Eficiența și echitatea justiției*. București, 2006, p. 13-16

³²⁰ Decizia nr. 74 din 21.05.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 93g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 267 lit. k¹) din Codul de procedură civilă. În: *Monitorul Oficial* nr. 230-237 din 19.07.2019

³²¹ SELEGEAN M. *Dreptul de acces la o instanță reglementat de art. 6 paragraf 1 din Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*. În: *Themis*, nr. 1/2005, p. 23.

³²² CIOBANU V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*. București: Național, 1996, p. 155

Este de reținut că deseori acest subiect constituie temei de sesizare a Curții Europene a Drepturilor Omului prin prisma prevederilor a articolului 6 § 1 al Convenției³²³, fiind constatat că dreptul de acces la o instanță a fost, în mod efectiv, limitat până când acesta a devenit iluzoriu.

În legătură cu acest fapt, toate societățile democratice statuează următoarele principii:

- nimănui nu trebuie să i se interzică accesul la justiție din pricina lipsei de fonduri;
- clientul ar trebui să poată să-și aleagă el avocatul care vrea să îl reprezinte;
- prestatorul de servicii trebuie să dețină calitatea și abilitatea necesară rezolvării tuturor problemelor de drept, cu respectarea principiului egalității armelor, adică cel care se apără pe el însuși trebuie să aibă la dispoziție aceleași resurse ca și cealaltă parte implicată în caz.

Este unanim recunoscut faptul că costurile accesului la justiție este cel mai serios obstacol în încercarea de a accede la justiție, astfel că prin asigurarea dreptul la asistență juridică se instituie un sistem de garanții drepturilor procesuale ale persoanelor bănuite și învinuite, întrucât un bănuț asistat de un avocat eficient este într-o poziție mai bună în ceea ce privește punerea în aplicare a tuturor celorlalte drepturi ale sale, deoarece el va fi mai bine informat despre acele drepturi dat fiind că avocatul este capabil să contribuie la asigurarea respectării drepturilor sale. În aceeași ordine de idei, avocatul va fi în măsură să reprezinte mai efectiv interesele persoanei bănuite și învinuite decât dacă acestea sunt nereprezentate³²⁴.

În practica Curții Europene, s-a reținut că nu este suficientă numai legiferarea unor sisteme de ajutor public judiciar, dar și ca acest sistem să fie funcțional, astfel ca orice persoană fizică ori juridică să se poată adresa instanțelor judecătorești, fără ca acest demers să fie împiedicat prin aceea că achitarea taxei judiciare este de natură să conducă la afectarea deosebită a modului de trai al persoanei fizice ori la tulburarea gravă a activității persoanei juridice³²⁵.

În vederea asigurării accesibilității dreptului de acces liber la justiție, statul Republica Moldova asigură organizarea și funcționarea instituțiilor responsabile de acordarea asistenței juridice garantate de stat din contul mijloacelor destinate acordării unor astfel de servicii persoanelor, care nu dispun de suficiente mijloace financiare pentru plata lor și care întrunesc condițiile stipulate în legislație³²⁶.

---

³²³ Ct.E.D.O., Cazul Tudor-Comerț contra Moldovei, hotărârea din 4 noiembrie 2008, cererea nr. 27888/04. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127961> (vizitat la 15.08.2022)

³²⁴ CAPE E., NAMORADZE Z. *Apărarea efectivă în Europa de Est*. Chișinău: Bons Offices, 2013, p. 45

³²⁵ BRICIU Tr.-C. Unele aspecte de noutate în materia taxelor judiciare de timbru pentru criteriile introduse la instanțele judecătorești. În: RRDP, nr. 4/2013, p. 42.

³²⁶ Legea nr. 198/2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat. În: Monitorul Oficial nr.157-160/614 din 05.10.2007

Astfel, asistența juridică ca măsură de asigurare a accesibilității dreptului la acțiune intervine atunci când persoanele au o problemă de natură juridică, însă deseori acestea nu conștientizează existența problemei de natură juridică, uneori renunță la soluționarea problemei din cele mai diverse motive, iar într-un anumit număr de cazuri încearcă a le soluționa, dar fără succes³²⁷.

Indiferent de faptul că accesul liber la justiție are trăsătura de a fi liber, neîngrădit, egal, acesta condiționează și existența unor reguli de ordin procesual, ceea ce denotă faptul că dreptul de acces la justiție nu mai poate fi considerat ca având un caracter absolut³²⁸. Astfel, printre elemente definitorii ale condițiilor de exercitare a dreptului de acces la justiție se identifică:

— cuprinde sub protecția sa atât cetățeni statului, cât și cetățeni străini, apatrizi, persoane fizice și juridice (în funcție de calitatea lor procesuală);

— are ca scop nu numai protecția sau valorificarea drepturilor subiective, dar și a intereselor legitime ale persoanei;

— în condițiile prevederilor constituționale, se poate proceda la restrângerea exercițiului unor drepturi sau a unor libertăți, la general, însă exercitarea dreptului de a se adresa justiției nu poate fi îngădită³²⁹.

Restrângerea drepturilor și libertăților persoanei este admisă cu respectarea obligatorie a unor principii care fixează limitele și condițiile restrângerii, precum: principiul legalității, principiul echității, principiul realizării scopurilor și a intereselor legitime, principiul proporționalității, care are ca scop prevenirea abuzului de drept, și în același timp, să se păstreze caracterul democratic al societății³³⁰.

Încălcarea principiului proporționalității este considerată ca fiind depășirea libertății de acțiune, lăsată la discreția autorităților și ca urmare, exces de putere³³¹, iar aprecierea gradului de proporționalitate reprezintă o sarcină dificilă, pe de-o parte, din cauza diversității spețelor care sunt înaintate instanței europene, iar pe de altă parte, din cauza funcției acesteia - „mecanism subsidiar, de protecție a dreptului de acces la justiție”.

Proporționalitatea se înfățișează ca o expresie teoretică a echilibrului contopit în miezul echității și al actului de justiție, ceea ce înseamnă că ideea de justiție conține mărcile

---

³²⁷ ZAHARIA V., CAPĂȚINĂ I. *Ghid privind acordarea asistenței juridice primare garantate de stat de către viitorii juriști*. Chișinău: IRP, 2015, p. 8

³²⁸ DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție*. București: Lumina Lex, 2003, p. 9-10

³²⁹ *Cod de procedură penală*. Comentariu. Chișinău: Cartier, 2005, p. 40

³³⁰ MICU D. *Garantarea drepturilor omului în practica Curții Europene a Drepturilor Omului și în Constituția României*. București: All Beck, 1998, p. 9

³³¹ APOSTOL T. D. *Puterea discreționară și excesul de putere al autorităților publice*. București: All Beck, 1999, p. 50

proporționalității: măsura, echilibrul, dialogul, compromisul. Datorită transformării sale într-un important mijloc de evaluare/măsurare a legitimității ingerinței puterii statale, acest principiu se întemeiază pe 3 criterii principale de evaluare care suscită controversate dezbateri:

- al eficacității și adecvării (alegerea celei mai eficiente sau adecvate măsuri față de scopul legitim urmărit);
- al necesității (alegerea măsurii necesare atingerii scopului);
- al echilibrului (alegerea echilibrului just între interesele implicate și scopurile urmărite), ceea ce semnifică proporționalitatea în sensul ei restrâns³³².

În opinia prof. Victor POPA, principiul proporționalității presupune că orice restrângere trebuie stabilită și aplicată numai în scopul pentru care a fost prevăzută și în limitele strict necesare, în funcție de situația care o justifică. Astfel, dacă nu există dispoziții legale care să determine limitele proporționalității, problema se soluționează pornind de la situațiile și circumstanțele concrete (de fapt), care trebuie verificate și apreciate de către autoritatea (instanța) în fața căreia se invocă neproporționalitatea. În legătură cu principiul proporționalității, este semnificativă ideea că restrângerea trebuie să se facă în vederea favorizării interesului general³³³.

Totodată, cei ce aplică dreptul în procesul de soluționare a litigiilor, dispun (trebuie să dispună) de împuterniciri discreționare, pentru ca în situațiile de imperfecțiune a legislației, o decizie justă, echitabilă, conformă drepturilor pretinse a subiectului de drept, să fie pronunțată prin intermediul „*dreptului discreționar*”, adică prin aplicarea împuternicirilor discreționare, inclusiv atunci când se constată lacuna în lege sau în drept. Subsecvent, pentru aplicarea corectă a împuternicirilor discreționare este absolut necesar ca cel ce le aplică să înțeleagă pe deplin spiritul actului normativ, dar și să cunoască sensul principiilor generale ale dreptului, a legislației și scopul urmărit, or, în acest proces de înțelegere a dreptului un rol aparte îi revine tehnicii interpretării dreptului³³⁴.

Dreptul discreționar reprezintă posibilitatea de a opta între mai multe soluții posibile corespunzătoare scopului legii atunci când se aplică o dispoziție legală. Subsecvent, exercitarea dreptului discreționar nu permite desfășurarea unei activități administrative arbitrare, or, aplicarea dreptului discreționar presupune rezistența unui test legal, deoarece:

- oferă discreție pentru a decide indiferent dacă ar trebui să acționeze sau nu într-un caz specific, ceea ce înseamnă testul de selecție a măsurii;

---

³³² SMOCHINĂ A., VLĂESCU G. *Evoluția și vocația universală aplicativă a principiului proporționalității în viața socială*. În: Știință, educație, cultură. Vol.2. Comrat, 2020, p. 357

³³³ POPA V. *Tratat de drept constituțional și instituții politice*. Chișinău: Notograf Prim SRL, 2021, p. 156

³³⁴ NEGRU B., NEGRU A. *Teoria generală a dreptului și statului*. Chișinău: Bons Offices, 2006, p.423

- trebuie să fie determinată o consecință legală din mai multe măsuri posibile, permise în fiecare caz.

Astfel, stările de fapt identice în esență se tratează identic, iar pentru o tratare neidentică a două stări de fapt identice se admite numai dacă există un motiv obiectiv.

În jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, aprecierea proporționalității ingerinței se realizează prin raportare la o serie de factori, cum sunt: a) stadiul procesual în care a intervenit limitarea (fie la fondul cauzei, fie cu ocazia exercitării căilor de atac); b) situația materială a justițiabilului (dacă își permite achitarea taxelor de timbru, a cauțiunilor, taxelor de executare silită, să își angajeze un avocat); c) miza procesului; d) dacă reclamantul beneficiază și de alte mijloace procedurale pentru apărarea dreptului civil respectiv și dacă, prin raportare la circumstanțele litigiului, nu ar fi disproporționată invitarea acestuia să le exercite; e) modul în care judecătorul național a făcut interpretarea normelor de procedură (se observă ca aceasta să nu fie prea strictă); f) motivele avute în vedere de statele care au restrâns dreptul (invocate de acestea înaintea Curții); g) modalitatea în care aceleași state au manifestat diligență (ori dacă aceasta nu reiese din acțiunile lor); h) diligența manifestată de însuși justițiabilul care a sesizat³³⁵.

Susținem că, condițiile de formă privind acțiunile în instanță, condițiile privind termenele de introducere a acestora, condițiile privind taxele și alte sume de bani necesare deschiderii procedurii, imunitățile de jurisdicție, obligativitatea unor proceduri prealabile etc., sunt de natură să împiedice abuzul de drept și să realizeze celeritatea procedurii, și nicidecum să limiteze aria de aplicare a dreptului de acces la justiție.

Situațiile tipice de limitări a accesului liber la justiție oferă o soluție juridică pentru adaptarea regimului juridic de garantare a drepturilor și libertăților fundamentale la realitățile vieții sociale, economice și politice în permanentă schimbare, pentru ca autoritățile publice să își poată îndeplini misiunile chiar și în situații particulare, fără însă a renunța la protecția juridică a drepturilor omului, fiind astfel atestată situația restrângerii exercițiului unor drepturi și libertăți cetățenești, dar numai cu titlu de excepție și numai condiționat³³⁶.

Anumite limite ale exercitării dreptului de acces liber la justiție sunt permise inclusiv de prevederile constituționale, care la art. 54 statuează că exercițiul drepturilor fundamentale poate fi limitat doar prin lege și doar dacă dispoziția legală vizează unul dintre scopurile legitime. În acest sens, nu trebuie realizată o confuzie între stabilirea unor condiții privind exercitarea unor drepturi cu îngrădirea accesului la justiție, deoarece prin specificul naturii sale juridice, dreptul

---

³³⁵ BOGDAN D. *Procesul civil echitabil în jurisprudența CEDO*. București: Rosetti International, 2009, p.33

³³⁶ *Constituția României revizuită - comentarii și explicații*. București: CH Beck, 2004, p. 108-109

de acces la justiție presupune o reglementare din partea statului privind posibilitățile unei persoane de a sesiza o instanță, care nu poate contraveni libertății de acces la justiție, prin simpla sa existență, cu excepția cazului când o condiție tinde să îl anuleze, impunând condiții nerezonabile³³⁷.

Limitele dreptului de acces liber la justiție, pe de o parte, trebuie să fie instituite pentru motive ce țin de buna desfășurare a justiției și disciplinarea justițiabililor în redactarea cererilor, iar, pe de altă parte, limitările nu trebuie să fie excesive și nu trebuie să cauzeze o ingerință nejustificată în dreptul fundamental, față de rezultatul urmărit. Din punct de vedere al administrării justiției trebuie luate în considerare mai multe aspecte, care se referă la: volumul dosarelor, durata de soluționare a acestora, spațiile destinate ședințelor de judecată, etc. De asemenea, o importanță deosebită o reprezintă limitarea acțiunilor vădit neîntemeiate, sau exercitate abuziv, pentru a nu mări nejustificat activitatea instanțelor.

Prin urmare, buna desfășurare a justiției impune satisfacerea tuturor cerințelor menționate, astfel încât actul de justiție să se apropie cât mai mult de condițiile optime, așa cum sunt acestea acceptate într-o societate democratică, iar prin instituirea procedurii prealabile și plata unor taxe de timbru se asigură limitarea instanței de judecată de acele litigii „inutile” și care sunt vădit neîntemeiate³³⁸.

Curtea Constituțională a reținut faptul că respectarea procedurii de soluționare prealabilă a litigiului pe cale extrajudiciară constituie o condiție specială a exercitării dreptului la acțiune în justiție,³³⁹ care oferă părților posibilitatea de a se înțelege asupra eventualelor pretenții ale reclamantului, fără implicarea autorității judecătorești competente, respectiv nu poate fi calificată ca o îngădire a accesului liber la justiție, atât timp cât partea interesată poate înainta în instanța judecătorească cererea de chemare în judecată.

Rațiunea procedurii prealabile constă în faptul ca autorității publice să i se acorde posibilitatea de a-și repara benevol greșeala în sensul anulării actului sau întreprinderii altor acțiuni pretinse de persoană, totodată evitându-se, pe această cale, aglomerarea instanțelor cu astfel de cauze, iar dreptul încălcat sau pretins să fie reparat mai repede de către organul emitent sau ierarhic superior³⁴⁰. Astfel, statul are de ales între două soluții, fie organele jurisdicționale administrative îndeplinesc ele însele cerințele art. 6 par. 1 a Convenției Europene pentru

---

³³⁷ CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*. Vol. I. București: C.H. BECK, 2007. p. 300

³³⁸ OPRAN M.C. *Accesul liber la justiție*. Craiova: Sitech, 2019, p. 129

³³⁹ Hotărîrea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 14 din 15.11.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 248-251 din 07.12.2012

³⁴⁰ ZUBCO V. *Reprezentantul statului în teritoriu în dreptul comparat*. Chișinău, 2002, p. 63

Drepturilor Omului, fie acestea nu se conformează exigențelor și suportă controlul ulterior al unui organ judiciar cu jurisdicție deplină, care să ofere garanțiile cerute de acest articol³⁴¹.

Deși, procedurile prealabile poartă mai mult un caracter facultativ, însă legislațiile naționale au prevăzut anumite proceduri prealabile obligatorii gratuite, pentru a încuraja persoanele să recurgă la astfel de proceduri create cu scopul de a descongiona instanțele³⁴².

Prin Decizia nr. 23g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 207 alin. (2) lit. f) din Codul administrativ³⁴³, Curtea Constituțională a statuat că reglementarea de către legislator a condițiilor de exercitare a unui drept-subiectiv sau procesual, inclusiv prin instituirea unor proceduri speciale, nu constituie o restrângere a exercițiului acestuia, ci doar o modalitate eficientă de a preveni exercitarea sa abuzivă, în detrimentul altor titulari de drepturi, ocrotite în egală măsură.

Astfel, regulile respectării unei proceduri prealabile nu poate constitui obstacole în calea exercitării liberului acces la justiție întrucât ele condiționează admisibilitatea în justiție a unor acțiuni chemate să protejeze drepturi subiective sau interese garantate de aceasta, or, în lipsa respectării acestora persoana nu poate să-și aducă litigiul în fața unei instanțe.

Termenul de interes utilizat de doctrina procesual civilă se subsumează celui de scop, astfel, că, scopul poate avea atât o valoare pozitivă cât și una negativă, în timp ce interesul cuprinde numai aspectul pozitiv al scopului, iar din această perspectivă, prin interes se înțelege folosul practic urmărit de cel ce a pus în mișcare acțiunea civilă, respectiv oricare din formele procedurale. Astfel, caracterul non-absolut al dreptului de acces la justiție, semnifică faptul că acesta poate fi supus unor limitări care să nu afecteze substanța sa, să urmărească un scop legitim și să existe un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul urmărit³⁴⁴.

Prof. Frédéric SUDRE identifică următoarele limitări admisibile ale acestui drept, și anume: imunitățile de jurisdicție, regulile procedurale referitor obligativitatea unor proceduri prealabile și executarea unei decizii anterioare³⁴⁵.

Limitări admisibile ale dreptului de acces la justiție ar fi și condițiile procedurale de exercitare a acțiunii în justiție cum ar fi termenele pentru efectuarea diferitelor acte de procedură,

---

³⁴¹ SELEGEAN M. *Dreptul de acces la o instanță reglementat de art. 6 paragraf 1 din Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*. În: Themis, nr. 1/2005, p. 26.

³⁴² CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*. Vol. I. București: C.H. BECK, 2007. p. 316

³⁴³ Decizia nr. 56 din 02.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 23g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 207 alin. (2) lit. f) din Codul administrativ. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 180-187 din 17.07.2020

³⁴⁴ *La Convention européenne des droits de l'homme: commentaire article par article*. Paris: Economica, 1999 p.259

³⁴⁵ SUDRE F. *Drept european și internațional al drepturilor omului*. Iași: Polirom, 2006. p. 272-275

termenele de prescripție, de decădere³⁴⁶, întrucât acestea asigură garantarea securității juridice, prin punerea oricărei persoane la adăpost de plângeri tardive, care de multe ori nu pot avea decât un caracter șicanatoriu, precum și prin preîntâmpinarea erorilor judecătorești, în situația în care instanțele ar trebui să se pronunțe asupra unor evenimente îndepărtate în timp, greu de probat³⁴⁷.

Atât prescripția, cât și decăderea, constituie o limitare în timp a liberului acces la justiție, deoarece persoana interesată nu mai are posibilitatea de a sesiza instanța judecătorească pentru valorificarea pretenției sale³⁴⁸. Astfel, în practica instanței europene s-a reținut că o limitare admisibilă a dreptului de acces la justiție o reprezintă adoptarea de către legiuitorul național a unor reguli de procedură clare, în care să se prescrie cu precizie condițiile și termenele în care justițiabilii își pot exercita drepturile lor procesuale³⁴⁹.

Importanța termenilor procedurali rezidă și în faptul că ele determină regimul temporar optimal pentru realizarea justiției, astfel că, pe de o parte, mobilizează cercetarea cauzei, pe de altă parte contracarează urgentarea nejustificată a realizării drepturilor și obligațiilor procesuale, reprezentând instrumentul prevenirii folosirii de către participanții la proces cu rea-credință a drepturilor sale procedurale. Anumite, din aceste raționamente, în scopul asigurării securității raporturilor juridice dintre părți și evitării incertitudinii pentru o perioadă îndelungată de timp, în care apar, derulează și se modifică o complexitate de relații dintre părți potrivit unor norme de drept distincte, legiuitorul instituind termene imperative pentru exercitarea drepturilor procesuale, inclusiv a căii de atac. Admiterea exercitării unei căi de atac în afara termenului legal ar constitui o încălcare a principiului legalității și securității raporturilor juridice și respectiv, o soluție inadmisibilă în conjunctura ordinii de drept naționale.

Exercitarea oricărei căi de atac și neîndeplinirea oricărui alt act de procedură în termenul legal atrage decăderea din drept, afară de cazul când legea dispune altfel sau când partea dovedește că a fost împiedicată printr-o împrejurare mai presus de voința ei să efectueze acțiunea în termen. În acest sens, partea care din anumite motive nu și-a exercitat dreptul procedural în termenul prescris are obligația să facă dovada existenței unor motive temeinic justificative, cu prezentarea probelor relevante care să excludă culpa părții. Mai mult, această împrejurare trebuie să se fi produs în interiorul termenului legal/judecătoresc în care trebuia exercitat dreptul

---

³⁴⁶ Ct.E.D.O., Cazul *Stubbings și alții* contra Regatului Unit, hotărârea din 22 octombrie 1996, cererile nr. 22083/93 și 22095/93. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58079> (vizitat la 16.08.2022)

³⁴⁷ CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*. Vol. I. București: C.H. BECK, 2007. p. 304

³⁴⁸ CIOBANU V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*. București: Național, 1996, p. 479-487

³⁴⁹ Ct.E.D.O., Cazul *Zvolsky și Zvolska* contra Republicii Cehe, hotărârea din 12 noiembrie 2002, cererea nr. 46129/99, Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60749> (vizitat la 06.08.2022)

procesual. Prin urmare, instituția repunerii în termen se afirmă ca un mecanism recunoscut de legiuitor în favoarea părților care, din motive temeinice, nu și-au putut exercita actul procedural în termenul prescrist, iar o prelungirea nejustificată a termenului pentru exercitarea drepturilor procedurale ar leza principiul securității raporturilor juridice, or, participanții procesului de judecată, inițiind proceduri în justiție, urmează să-și asume un rol activ, urmărind cu diligență derularea procesului său.

Fixând un termen pentru acțiuni, se urmărește interesul legal de a pune pe eventualii pârâți la adăpost de plângeri introduse foarte târziu care ar fi, probabil, mai dificil de combătut, și să împiedice nedreptățile ce s-ar putea produce dacă tribunalele ar fi chemate să se pronunțe în legătură cu evenimente consumate cu mult timp în urmă, plecând de la elemente de probă cărora nu li s-ar mai putea acorda credit și care ar fi incomplete din cauza timpului scurs³⁵⁰.

În cauza *Muhina contra Republicii Moldova*³⁵¹, Curtea Europeană a constatat o încălcare a dreptului de acces liber la justiție prin faptul că a fost admisă o acțiune depusă în afara termenului legal. Situație similară întâlnim și în cazul *Melnic contra Republicii Moldova*, unde reclamanta s-a plâns pe faptul admiterii unei acțiuni de către instanțele naționale după expirarea termenului de prescripție. La caz, Curtea Europeană a constatat că, instanțele de toate nivelurile trebuiau să verifice din oficiu dacă termenul de prescripție împiedica examinarea cauzei împotriva reclamantei. Mai mult, Curtea a statuat că nu putea fi invocată circumstanța potrivit căreia instanțele naționale nu au fost conștiente de această problemă, deoarece reclamanta a invocat-o în mod expres în fața primei instanțe, care de fapt a și confirmat argumentul respectiv³⁵². Astfel, repunerea în termenul de prescripție extinctivă reprezintă o garanție acordată titularului dreptului la acțiune care, din motive temeinice, nu a putut formula acțiunea în justiție în interiorul termenului de prescripție, astfel că, în cazul în care se constată a fi justificate temeiurile/circumstanțele invocate de partea care a introdus o acțiune peste termenul stabilit de legiuitor, instanța de judecată este în drept să soluționeze în fond cererea de chemare în judecată, deși aceasta a fost introdusă după scurgerea termenului de prescripție, însă cu condiția respectării celorlalte criterii de admisibilitate referitor la regulile de competență generală și jurisdicțională,

---

³⁵⁰ Ct.E.D.O., *Cazul Brumărescu contra României*, hotărârea din 23 ianuarie 2001, cererea nr. 28342/95. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122775> (vizitat la 06.08.2022); Ct.E.D.O., *Cazul Marckx contra Belgiei*, hotărârea din 13 iunie 1979, cererea nr. 6833/74. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534> (vizitat la 06.08.2022)

³⁵¹ Ct.E.D.O., *Cazul Muhina contra Republicii Moldova*, hotărârea din 3 septembrie 2019, cererea nr. 342/09, Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-195538> (vizitat la 15.08.2022)

³⁵² Ct.E.D.O., *Cazul Melnic contra Republicii Moldova*, hotărârea din 2 iulie 2019, cererea nr. 46351/08, Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194242> (vizitat la 15.08.2022)

de formă și conținut a cererii, de achitare a taxei de stat, cât și a altor cerințe, prevăzute de actele normative, or, încălcarea acestora ar conduce la refuz în primirea cererii .

Capacitate procesuală, calitate procesuală, dreptul și interesul, reprezintă condiții de exercitare a dreptului de acces liber la justiție³⁵³, iar condiția dreptului trebuie să întrunească următoarele aspecte:

- să fie recunoscut și ocrotit de lege;
- să fie exercitat în limitele sale externe (apreciate ca fiind de ordin material și de ordin juridic) și interne (apreciate ca fiind potrivit scopului economic și social pentru care a fost recunoscut);
- să fie exercitat cu bună-credință;
- să fie actual, respectiv să nu fie supus unui termen sau unei condiții suspensive.

Faptul încălcării principiului securității juridice a fost constatat și în cauza Bodiu contra Republicii Moldova, prin faptul că instanța supremă nu a aplicat jurisprudența cu privire la obligația părților de a acționa cu diligență și cu bună credință, și a omis să constate motivul din care pârâtul nu a informat instanța de apel cu privire la schimbarea adresei sale sau dacă acesta s-a interesat de evoluția examinării cererii sale de apel³⁵⁴. În rezultat, Curtea Europeană a reținut că admiterea cererii de recurs a pârâtului după o perioadă de timp considerabilă și în absența oricărei explicații plauzibile cu privire la motivul pentru care s-a aflat în imposibilitate de a se adresa mai devreme, s-a soldat cu ignorarea unui întreg proces judiciar care s-a încheiat cu o hotărâre judecătorească definitivă și executorie.

Într-un alt caz³⁵⁵, revizuirea unei hotărâri definitive prin invocarea, în calitate de circumstanțe noi, a unei scrisori a autorității – parte la proces, care nu face altceva decât să reitereze niște prevederi legale generale, contravine principiul securității raporturilor juridice, și, prin urmare, a constatat încălcarea art. 6 al Convenției.

În opinia prof. Tudor DRĂGANU, persoana trebuie să aibă la discreție un interval de timp suficient pentru a acționa, astfel că, cu cât termenul de prescripție este mai scurt, cu atât restrângerile exercitării în timp a liberului acces la justiție vor fi mai pronunțate, iar dacă, în mod excepțional, sesizarea instanței nu este condiționată de exercitarea ei într-un termen oarecare stabilit de lege, așa cum este cazul excepțiilor, care pot fi ridicate oricând, conform principiului

---

³⁵³ PAVEL F. *Teoria generală a acțiunii în justiție: Condițiile dreptului la acțiune în justiție*. București: AGIR, 2003, p. 23

³⁵⁴ Ct.E.D.O., Cazul Bodiu contra Republicii Moldova, hotărârea din 18 iunie 2019, cererea nr. 7516/10. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-193874> (vizitat la 06.08.2022)

³⁵⁵ Ct.E.D.O., Cazul Rusu Lintax SRL contra Republicii Moldova, hotărârea din 13 decembrie 2016, cererea nr. 17992/09. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-169477> (vizitat la 06.08.2022)

„*quae temporalia sunt ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum*”, orice limitare în timp a exercitării liberului acces la justiție dispăre³⁵⁶.

Curtea Europeană a mai reținut că reînnoirea unui termen după o perioadă îndelungată și pentru motive neconvingătoare, reprezintă o decizie care ar putea înfrânge principiul securității raporturilor juridice într-un mod similar cu o cale extraordinară de atac³⁵⁷.

În cauza Kadlec și alții contra Republicii Cehe³⁵⁸, s-a constatat faptul că formalismul excesiv nu are nici o justificare rezonabilă, astfel încât accesul la justiție al reclamantului a fost încălcat, pe motiv că instanța a refuzat să analizeze un recurs contra unei decizii a unei instanțe inferioare al cărei număr a fost greșit menționat în cererea de recurs, dar care ulterior a fost corectat de către reclamant, iar în cuprinsul cererii de recurs numărul deciziei atacate era trecut corect.

Faptul că tribunalele naționale urmează să evite formalismul excesiv, a fost reținută și în cauza Xavier Lucas contra Franței³⁵⁹, unde tribunalul național a respins un recurs care nu a fost depus prin mijloace electronice, astfel cum reclama legea, fără a avea în vedere obstacolele practice care-l împiedicau pe reclamant să respecte această regulă de procedură.

Având la bază aceleași raționamente, Curtea Constituțională a declarat neconstituțional textul „*trebuie să fie dactilografiată și*”³⁶⁰ din articolul 437 alin. (1) din Codul de procedură civilă. În opinia Curții, o măsură mai puțin intruzivă în drepturile reclamantilor o reprezintă competența instanței de recurs de a nu da curs/de a restitui cererile de recurs care nu sunt lizibile, *i.e.* din care instanța nu poate identifica elementele reglementate la articolul 437 alin. (1) literele a) – g) din Codul de procedură civilă, indiferent dacă cererea este dactilografiată sau scrisă de mână. Altfel spus, nu este relevantă forma scrierii (de mână sau dactilografiată), dar este important caracterul lizibil și conținutul cererii, întrucât persoanele trebuie să beneficieze de drepturi practice și efective, nu de drepturi teoretice și iluzorii.

Reglementările referitoare la formalitățile și termenele ce trebuie respectate pentru exercitarea unei căi de atac au ca scop asigurarea unei bune administrări a justiției și, în

---

³⁵⁶ DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție*. București: Lumina Lex, 2003, p. 71

³⁵⁷ Ct.E.D.O., Cazul Ponomaryov contra Ucrainei, hotărârea din 3 aprilie 2008, cererea nr. 3236/03. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85683> (vizitat la 06.08.2022)

³⁵⁸ Ct.E.D.O., Cazul Kadlec și alții contra Republicii Cehe, hotărârea din 25 mai 2004, cererea nr. 49478/99. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66336> (vizitat la 14.08.2022)

³⁵⁹ Ct.E.D.O., Cazul Xavier Lucas contra Franței, hotărârea din 09 iunie 2022, cererea nr. 15567/20. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-217615> (vizitat la 14.08.2022)

³⁶⁰ Hotărârea Curții Constituționale nr. 20 din 3 noiembrie 2022 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 437 alin. (1) din codul de procedură civilă (condiția dactilografierii cererii de recurs). În: Monitorul Oficial nr. 363-373 din 18.11.2022

particular, să respecte principiul securității raporturilor juridice, iar cei interesați trebuie să aibă posibilitatea de a se aștepta ca aceste reguli să fie aplicate.

Așadar, ne alăturăm opiniei precum că limitările instituite reprezintă aplicații particulare ale unor restrângeri caracteristice pentru orice alte drepturi subiective³⁶¹, tratate a fi legitime în cazul în care sunt prevăzute de lege, sunt strict necesare în circumstanțele de fapt și sunt proporționale cu împrejurările care le-au determinat scopul pentru care au fost luate.

Pentru ca legalitatea să devină o metodă și un regim de viață în statul de drept, sînt necesare anumite garanții adică condiții obiective și subiective, căi și metode speciale cu ajutorul cărora să poată fi asigurată legalitatea, pîrghii care să permită verificarea stării legalității, precum și mijloace suficiente și eficiente pentru ca încălcarea legilor să fie în mod legal deferită justiției, iar persoanele vinovate (indiferent de postura deținută în aparatul de stat) să poată fi trase la răspundere juridică³⁶². Astfel, în cauza Stoianoglo contra Republicii Moldova³⁶³, Curtea Europeană a constata că reclamantul nu a beneficiat de vreo formă de protecție judiciară în privința măsurii de suspendare a sa din funcție, ceea ce l-a lipsit timp de mai mult de doi ani de posibilitatea de a-și exercita atribuțiile sale în calitate de Procuror General și de a primi salariul corespunzător. În aceste condiții, Curtea a reținut faptul că Statul reclamat a încălcat însăși esența dreptului reclamantului de acces la o instanță.

Un proces echitabil trebuie să presupună asigurarea accesului la justiție, condiționat de legalitatea justiției, independența și imparțialitatea justiției, asigurarea unui set de garanții relative la desfășurarea oricărui proces, or, obligația asigurării de către instanța de judecată a dreptului la un proces echitabil reprezintă o măsură de garantare efectivă a protecției eficiente a drepturilor și libertăților persoanei în cadrul proceselor judiciare, ca o manifestare relevantă a statului de drept în perioada contemporană³⁶⁴.

Astfel, printre condițiile de exercitare a dreptului de acces liber la justiție, se regăsesc și obligațiile pozitive ale statelor³⁶⁵, care sunt responsabile nu doar pentru ingerințele active asupra unui drept subiectiv determinat, dar și pentru cele pasive, concretizate în omisiunea de a adopta măsuri pozitive în scopul protejării dreptului.

---

³⁶¹ DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție*. București: Lumina Lex, 2003, p. 69

³⁶² RAILEAN P. *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept*. Chișinău: Î.S. F.E.-P Tipografia Centrală, 2015, p. 545.

³⁶³ Ct.E.D.O., Cazul Stoianoglo contra Republicii Moldova, hotărîrea din 24 octombrie 2023, cererea nr. 19371/22. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-228733> (vizitat la 28.01.2024)

³⁶⁴ COSTACHI Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept*: Monografie. Chișinău: Print-Caro, 2021, p. 476

³⁶⁵ BOGDAN D. *Procesul civil echitabil în jurisprudența CEDO*. București: Rosetti International, 2011, p. 14-16

Obligațiile pozitive se referă la acțiunile pe care statele trebuie să le întreprindă pentru a facilita accesul la justiție, respectiv acele prevederi normative care garantează posibilitatea persoanelor de a se adresa instanțelor cu diferite tipuri de cereri, iar obligațiile negative reprezintă conduita pe care statele trebuie să o adopte în sensul de a se abține de la orice modificări legislative care să impună restricții de natură a afecta chiar efectivitatea liberului acces la justiție³⁶⁶.

În cauza *Airey contra Irlandei*³⁶⁷, instanța europeană a apreciat că obstacolele de fapt pot aduce încălcări prevederilor Convenției, în aceeași măsură cu cele de drept, concluzie care a fost interpretată în sensul că ingerința pasivă rezultă din inacțiunea statului, concretizată fie în omisiunea de a adopta măsuri pozitive de ordin material (de pildă, neacordarea îngrijirilor medicale unei persoane private de libertate), fie în absența reglementării unor situații juridice (de exemplu, lipsa reglementării unui domeniu ce conduce la încălcarea unui drept subiectiv).

Astfel, jurisprudența a confirmat fapt că pentru a fi efectiv, dreptul de acces liber la justiție nu trebuie să întâlnească niciun obstacol care, împiedică pe beneficiarul său să îl exercite, iar caracterul non-absolut presupune că statul poate impune reguli prin care să limiteze accesul la justiție, prin reglementări ce pot să varieze în timp și spațiu în funcție de resursele comunității și de nevoile individuale, care însă, trebuie să aibă un scop legitim și să existe un raport de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul vizat, fără a afecta în substanța acestui drept³⁶⁸.

Prin impunerea obligației de a asigura cadrul legal necesar, astfel încât orice persoană să își poată apăra sau realiza în mod real drepturile și interesele legitime în fața instanței³⁶⁹, se garantează efectivitatea accesului la justiție, or, accesul la justiție vizează apărarea oricărui drept sau libertăți și a oricărui interes legitim, indiferent dacă acesta rezultă din Constituție sau din alte legi, constituind și o regulă constituțională, care împrumută de la principiul general al egalității caracterul ambivalent, atât sub forma unei egalități stricte, cât și în cea a unei egalități relative³⁷⁰.

Este de menționat că, art. 20 din Constituția Republicii Moldova, statuează că nicio lege nu poate îngreuna acest drept, deoarece evocă libertatea persoanei de a se adresa justiției ori de câte ori justifică un interes legitim. Judecătorul, chemat să soluționeze un litigiu al cărui obiect

³⁶⁶ OPRAN M.C. *Accesul liber la justiție*. Craiova: Sitech, 2019, p. 179

³⁶⁷ Ct.E.D.O., Cazul *Airey contra Irlandei*, hotărârea din 9 octombrie 1979, cererea nr. 6289/73. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420> (vizitat la 20.05.2022)

³⁶⁸ *La Convention européenne des droits de l'homme: commentaire article par article*. Paris: Economica, 1999, p.259; BOGDAN D. *Procesul echitabil în jurisprudența CEDO*. Vol.I Accesul la justiție, București 2009, p. 19-21.

³⁶⁹ TROCIN E. *Unele aspecte cu privire la condițiile de exercitare a accesului liber la justiție*. În: *Mecanisme de protecție a drepturilor omului*. Chișinău: CEP USM, 2018, p. 252

³⁷⁰ TĂNĂSESCU S.E. *Principiul egalității în dreptul românesc*. București: ALL BECK, 1999, p. 233- 238

este valorificarea unui interes personal sau general, ocrotit de lege prin instituirea unei acțiuni în justiție, are obligația să verifice dacă ceea ce se urmărește prin acțiune este valorificarea unui interes personal, ocrotit de lege printr-o acțiune în justiție, de natură să aducă un folos material sau moral reclamantului, or, cu alte cuvinte, legea, pe calea unei prevederi exprese, protejează nu numai drepturi subiective, ci și simple interese legitime, care nu contravin unei prevederi legale³⁷¹.

Prin urmare, condițiile de calitate a legii³⁷² reprezintă în sine o garanție a efectivității accesului la justiție, or, în cauza Rotaru contra României³⁷³, s-a reținut că legea este previzibilă numai când este redactată cu suficientă precizie, de natură să permită oricărei persoane să își corecteze conduita, iar, insistând asupra predictibilității legii, cetățeanul trebuie să dispună de informații suficiente asupra normelor juridice aplicabile într-un caz dat și să fie capabil să prevadă, într-o manieră rezonabilă, consecințele care pot apărea dintr-un act determinat ori care ar putea rezulta dintr-o anumită faptă³⁷⁴.

Prin prisma exigențelor asupra calității legii, un act normativ, nu poate să abunde în texte explicative întrucât legile sunt redactate în termeni generali, iar interpretarea și aplicarea lor fac obiectul practicii judiciare. Astfel, prin utilizarea textului „*terții care nu au participat la licitație*” de la alineatul (3) din articolul 142 din Codul de executare, Curtea Constituțională a constatat o îngădire a dreptului de acces la justiție³⁷⁵, întrucât are o accepțiune largă, iar potrivit interpretării gramaticale, acest text ar cuprinde în câmpul său de aplicare toate persoanele care nu dețin vreo calitate în cadrul procedurii de executare silită. Prin urmare, existența dreptului de acces la un tribunal în această materie, în privința acestei categorii de subiecte, are la bază lipsa vreunei calități în cadrul procedurii de executare silită.

Din perspectiva calității legii, se identifică următoarele limitări a unui acces la justiție:

- când o persoană este expulzată de pe teritoriul unui stat, înainte de a putea să declanșeze o procedură judiciară prin care să ceară anularea deciziei de expulzare, iar legea nu-i oferă timpul fizic de a declanșa procedura, deoarece este pusă în executare imediată;

³⁷¹ CĂDERE V. *Tratat de procedură civilă*. București: Tipografiile Române Unite S.A., 1935, p. 271

³⁷² Ct.E.D.O. Cazul Iordachi și Alții contra Moldovei, hotărârea din 10 februarie 2009, cererea nr. 25198/02. Disponibil: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/IORDACHI%20SI%20ALTHI%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/IORDACHI%20SI%20ALTHI%20(ro).pdf) (vizitat la 25.06.2022)

³⁷³ Ct.E.D.O. Cazul Rotaru contra României, hotărârea din 4 mai 2000, cererea nr. 28341/95. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58586> (vizitat la 25.06.2022)

³⁷⁴ Ct.E.D.O., Cazul Cantoni contra Franței, hotărârea din 11 noiembrie 1996, cererea nr. 17862/9. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58068> (vizitat la 25.06.2022); Ct.E.D.O., Cazul The Sunday Times contra Marii Britanii, hotărârea din 26 aprilie 1979, cererea nr. 6538/74. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57584> (vizitat la 25.06.2022)

³⁷⁵ Decizia nr. 133 din 15.11.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 161g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 142 din Codul de executare. În: Monitorul Oficial nr. 86-92 din 08.03.2019.

- respingerea recursului, pentru neîndeplinirea condițiilor de formă, fără citarea părților, din considerentul că accesul la justiție impune și posibilitatea reală a părților de a-și expune punctul de vedere în fața instanței, nu numai dreptul de a o sesiza;

- lipsa oricărui ajutor judiciar ori financiar oferit de către stat, cu excepția cazurilor când acțiunea ar fi oricum lipsită de orice șansă de succes, iar partea în proces ar fi avut un avocat care i-a pregătit toată apărarea, chiar dacă nu a fost asistat de acesta în cursul audierii³⁷⁶.

În materie civilă, condițiile de formă ale unei cereri de chemare în judecată sunt prescrise la art. 166 - 167 din CPC³⁷⁷, iar pentru a nu limita accesul la justiție, instanța acceptă situația în care denumirea cererii înaintate este incorectă, considerându-se ca fiind valabil formulată. În cazul acțiunilor formulate în ordinea contenciosului administrativ, pretențiile trebuie încadrate în una din formele menționate la art.206 alin. (1) Cod administrativ³⁷⁸, iar în situația în care, din analiza capetelor de acțiune formulate de reclamant nu este posibil de identificat cert caracterul pretențiilor, acestea fiind formulate fie prea general, fie în mod incert, instanța de judecată acordă reclamantului un termen rezonabil pentru înlăturarea acestor neajunsuri din acțiunea înaintată. Încheierea de acordare a termenului pentru înlăturarea neajunsurilor, poate fi tratată ca o condiție de exercitare a unui acces efectiv la justiție, însă în condițiile în care cel care a depus cererea să respecte integral acțiunile prescrise în încheiere, or, lipsa acțiunilor duce la inadmisibilitatea acesteia spre examinare. Prin urmare, încadrarea corectă a pretențiilor și admiterea unei acțiuni spre examinare, reprezintă un element încheie în vederea asigurării unui acces efectiv la justiție pentru părțile vizate în litigiu.

Reiterăm că, statul se bucură de o anumită marjă de apreciere³⁷⁹, iar stabilirea prin lege a posibilității folosirii unora sau altora dintre căile de atac nu afectează accesul liber la justiție, pe motiv că respectivele restrângeri sunt acceptabile în măsura în care nu ating existența dreptului sau libertății însăși³⁸⁰. Totodată, exercitarea efectivă a accesului liber la justiție poate fi asigurată și prin instituția medierii,³⁸¹ întrucât, soluționarea alternativă a litigiilor reprezintă o cale de

---

³⁷⁶ CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*. Vol. I. București: C.H. BECK, 2007. p. 293-296;

³⁷⁷ Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 111-115, din 12.06.2003

³⁷⁸ Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial nr. 309-320 din 17.08.2018

³⁷⁹ Ct.E.D.O. Cazul BÊLEȘ și alții contra Republicii Cehe, hotărârea din 12 februarie 2003, cererea nr. 47273/99. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60750> (vizitat la 04.08.2022)

³⁸⁰ SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Natura juridică a dreptului de acces liber la justiție*. În: Sistemele juridic, economic și administrativ, componente fundamentale ale unei societăți bazate pe respectarea drepturilor omului. Simpozion. Craiova: SITEH, 2021, p. 29

³⁸¹ CHIFA F., MIHAILOV-MORARU V. *Medierea garantată de stat. Analiză empirică a situației și perspective pentru Republica Moldova*. Chișinău, 2020, p. 13-15

facilitare a accesului la justiție, și poate fi aplicată în orice domeniu. Printre principalele avantaje ale medierii sunt: reducerea ostilității și a climatului conflictual, prevenirea apariției altor conflicte, conservarea și întărirea relațiilor existente; rezolvarea rapidă a conflictelor cu costuri reduse; participarea benevolă la mediere și libera alegere a mediatorului; flexibilitatea procesului de mediere, păstrarea confidențialității depline a procesului de mediere și a tranzacției semnate în cadrul acesteia, deținerea controlului asupra procesului și asupra rezultatului, precum și posibilitatea de a executa silit tranzacția încheiată la mediator, or, în cazul în care tranzacția încheiată în cadrul unui proces de mediere în afara procesului civil nu este executată benevol, părțile pot cere confirmarea de către instanța de judecată pentru executare silită, sau investirea cu formulă executorie de către notar, dacă tranzacția a fost încheiată între persoane juridice.

Obligația părților de a participa la ședința de informare privind avantajele medierii, ar putea fi tratată ca o îngrădire a dreptului de acces liber la justiție, întrucât medierea reprezintă o procedură facultativă, alternativă și informală. Astfel, conform Directivei 2008/52/CE³⁸² a Parlamentului European și a Consiliului din 21 mai 2008 privind anumite aspecte ale medierii în materie civilă și comercială, prevede că medierea ar trebui să constituie o procedură voluntară, în sensul că părțile sunt ele însele responsabile de procedură și o pot organiza după cum doresc și încheia în orice moment, iar instanța la care a fost introdusă o acțiune, poate, atunci când este cazul și având în vedere toate circumstanțele cazului respectiv, să invite părțile să recurgă la mediere pentru a soluționa litigiul sau să participe la o sesiune de informare privind recurgerea la mediere dacă astfel de sesiuni sunt organizate și sunt ușor accesibile. Totuși, spre deosebire de judecată și arbitraj, unde soluția este impusă de un terț (judecătorul/arbitrul), principalul avantaj al medierii rămâne a fi faptul că părțile pot să-și identifice și să adopte singure soluțiile cele mai apropiate de nevoile și interesele lor, fiind asigurată confidențialitatea, întrucât mediatorul nu poate fi citat ca martor referitor la actele sau faptele aflate în cursul medierii. Mai mult, în situația în care părțile ajung la un acord, odată cu pronunțarea hotărârii judecătorești, la cerere, judecătorul dispune și restituirea taxelor de stat suportate în legătură cu inițierea examinării litigiului de către instanța de judecată.

În ordinea celor expuse, reținem că, prin garantarea justițiabilului a unui acces real, liber, egal și efectiv la justiție, se asigură persoanei un proces echitabil, care reprezintă atât un element fundamental al principiului preeminenței dreptului într-o societate democratică, cât și o garanție a principiului egalității în fața justiției, fiind astfel asigurat calitatea actului de justiție.

---

³⁸² Directiva 2008/52/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 21 mai 2008 privind anumite aspecte ale medierii în materie civilă și comercială. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, nr. 136 din 24 mai 2008

Totodată, dreptul de acces liber la justiție condiționează statelor atât obligația de a asigura un cadru legal adecvat pentru ca orice persoană să își poată satisface în mod real interesele în fața instanței, în măsura în care acestea sunt reale și licite, cât și într-o anumită marjă de apreciere, să stabilească limitele exercitării dreptului la un tribunal, în raport cu principiul securității raporturilor juridice, or, prin modalitatea în care este reglementat, accesul la justiție, ilustrează un veritabil drept fundamental cu valoare de principiu constituțional.

Astfel, obligația pozitivă a statelor ca prin limitările sale rezonabile să nu excludă grupuri sau categorii sociale de la exercitarea drepturilor procesuale, or, să se aducă atingere conținutului dreptului de acces liber la justiție, reprezintă garanți de exercitare a dreptului de acces liber la justiție.

2.4 Concluzii la Capitolul 2

Urmare a celor analizate conchidem că, deși accesul la justiție semnifică faptul că orice persoană poate sesiza instanțele judecătorești în cazul în care consideră că drepturile, libertățile și interesele sale legitime au fost încălcate, acest drept fundamental cu valoare de principiu constituțional poate fi valorificat doar cu condiția respectării anumitor rigori ce țin de competența instanțelor de judecată, de existența unor proceduri prealabile sesizării instanței, termenii de prescripție sau de decădere, procedura de judecată și de executare a hotărârilor, căile de atac care se pot accesa/parcurge, incidența principiului autorității de lucru judecat etc³⁸³.

Subsecvent, reținem că, indiferent de scopul nobil urmărit prin consfințirea acestui drept cu valoare de principiu constituțional, accesul liber la justiție nu reprezintă un drept absolut, fiind susceptibil unor limitări, care însă nu pot restricționa în nici un fel exercitarea dreptului de acces la justiție, deoarece ce trebuie să servească unui scop legitim și să existe o relație de proporționalitate rezonabilă între mijloacele folosite și scopul urmărit. Astfel, instituirea de către legiuitor a unor reguli speciale de procedură și modalități de exercitare a drepturilor procedurale, cu asigurarea posibilității de a ajunge în fața instanțelor judecătorești în condiții de egalitate, considerăm că nu afectează dreptul de acces liber, egal și efectiv la justiție.

---

³⁸³ SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Natura juridică a dreptului de acces liber la justiție*. În: Sistemele juridic, economic și administrativ, componente fundamentale ale unei societăți bazate pe respectarea drepturilor omului. Simpozion. Craiova: SITEH, 2021, p. 30; TROCIN E. *Unele aspecte cu privire la condițiile de exercitare a accesului liber la justiție*. În: Mecanisme de protecție a drepturilor omului: Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională, consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului, 6 decembrie 2017. Chișinău: CEP USM, 2018, p. 255

Prin urmare, pentru a fi efectiv, accesul la justiție trebuie să întrunească elementele sale definitorii: general, liber și egal, fapt ce presupune facultatea ca statul prin reglementările sale interne să nu excludă pe nimeni de la posibilitatea de acces la o instanță de judecată independentă și imparțială, investită să judece în mod echitabil, întrucât, anume prin exercitarea dreptului la o instanță, se asigură un proces echitabil și se garantează dreptul de a obține pronunțarea unei soluții în urma examinării cauzei de către instanță, precum și dreptul de a obține executarea hotărârii.

Cât privește condițiile pentru înaintarea acțiunii în instanța de judecată, reținem că acestea sunt opozabile justițiabililor, respectarea cărora nu doar reprezintă o condiție de admisibilitate a acțiunii, ci și o premisă pentru a asigura efectivitatea actului de justiție. Astfel, formularea incertă a pretențiilor din acțiune, duce, pe cale de consecință, la imposibilitatea examinării temeiniciei soluției acțiunii înaintate, întrucât pentru ca o acțiune să fie susceptibilă de examinare, aceasta trebuie să fie cert individualizată sub aspectul obiectului, temeiului, părților, în special în raport cu solicitările formulate.

3. GARANȚIILE DE ASIGURARE A UNUI ACCES EFECTIV LA JUSTIȚIE

3.1 Garanțiile generale a unui acces efectiv la justiție

În jurisprudență s-a reținut faptul că, pentru asigurarea protecției efective a drepturilor omului este necesar de a stabili unele garanții de natură să consolideze mecanismele de protecție a acestor drepturi, inclusiv de asigurare efectivă și eficace a accesului la justiție³⁸⁴, or, garanțiile drepturilor omului reprezintă totalitatea factorilor obiectivi și subiectivi care contribuie la realizarea deplină și protecția multilaterală a drepturilor și libertăților cetățenilor³⁸⁵, formând sistemul condițiilor, mijloacelor și modalităților ce asigură tuturor posibilități juridice egale pentru stabilirea, obținerea și realizarea drepturilor și libertăților proprii³⁸⁶.

Pentru o protecție „*practică și eficientă*”, dar nu „*teoretică și iluzorie*”, dreptul la instanță trebuie să întrunească anumite elemente constitutive, precum: posibilitatea de a depune o cerere de chemare în judecată și de a o vedea soluționată print-o hotărâre judecătorească, caracterul definitiv al hotărârilor judecătorești și executarea promptă a hotărârilor definitive³⁸⁷.

În acest sens, dreptului de acces liber la justiție îi pot fi deduse următoarele garanții:

1. *generale*, care la rândul lor se divizează în garanții generale explicite (publicitatea activității judiciare, operativitatea activității judiciare) și garanții generale implicite (egalitatea armelor, contradictorialitatea, motivarea hotărârilor);

2. *specifice*, din categoria căreia fac parte garanțiile explicite specifice (prezumția de nevinovăție, dreptul de a fi informat cu privire la natura acuzației, acordarea timpului și facilităților necesare pregătirii apărării, dreptul învinuitului sau inculpatului de a interoga martorii din proces, dreptul la apărare, dreptul la asistența gratuită a unui interpret) și garanții implicite specifice (dreptul învinuitului sau inculpatului de a nu se autoincrimina)³⁸⁸.

³⁸⁴ Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.16 din 28 mai 1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 56-59/24 din 25.06.1998

³⁸⁵ *Россия в поисках стратегии: общество и власть*. Под ред. Г.В. ОСИПОВА, В.К. ЛЕВАШОВА, В.В. СУХОДЕЕВА. Москва: Зерцало, 2000. с. 34.

³⁸⁶ *Теория государства и права*. Под ред. проф. В.М. КОРЕЛЬСКОГО и проф. В.Д. ПЕРЕВАЛОВА. Москва: НОРМА-ИНФРА, 1998. с. 504

³⁸⁷ VITKAUSKAS D., DIKOV Gr. *Protecția dreptului la un proces echitabil conform Convenției Europene a drepturilor omului: Manual pentru practicieni în domeniul dreptului*. Ed. a 2-a. Strasbourg: Consiliul Europei, 2019, p. 31

³⁸⁸ DAMASCHIN M. *Dreptul la un proces echitabil în materie penală*. București: Universul Juridic, 2009, p.35

3.1.1 Publicitatea procedurilor judiciare

Un acces efectiv la justiție semnifică unul public, fapt confirmat și în cauza Pretto și alții contra Italiei³⁸⁹, în cadrul căreia Curtea Europeană a subliniat că publicitatea procedurilor judiciare protejează justițiabilii contra unei justiții secrete și constituie unul dintre mijloacele de menținere a încrederii în judecată și tribunale.

Publicitatea procesului și a actelor judecătorești, se manifestă ca o regulă comună a sistemului judiciar, care pe de o parte, reprezintă accesibilitatea procedurii și normelor sale spre a fi deschise cunoașterii oricui, fiind evocat adesea ca un atribut esențial al procedurii de judecată, deoarece este înțeles ca o garanție pentru independența celor care instrumentează cauza și, implicit, pentru absența oricărei forme de arbitrar, iar pe de altă parte, prin publicitate se are în vedere posibilitatea de a participa în mod liber, deschis, de a asista la realizarea unei proceduri, atât a persoanelor interesate în cauzele supuse soluționării, cât și a oricărei alte persoane care înțelege această participare ca o sursă de a se informa³⁹⁰.

Cu alte cuvinte, publicitatea procesului, ca o garanție de asigurare a unui acces efectiv la justiție, presupune posibilitatea publicului care nu sunt implicate în proces de a asista la ședințele judiciare, întrucât se consideră că această asistare contribuie la asigurarea unui democratism a justiției, la realizarea unui control din partea publicului asupra procesului de înlăptuire a justiției, la disciplinarea instanței prin ridicarea nivelului de responsabilitate atât după formă, cât și după conținut în luarea deciziilor și să fie atentă ca tot ceea ce se întâmplă în cadrul ședinței să fie cât mai convingător și întemeiat³⁹¹.

Mai mult, publicitatea procedurii contribuie la păstrarea încrederii în justiție, și la derularea unui proces echitabil în deplină concordanță cu principiile fundamentale ale oricărei societăți democratice³⁹², or, garanția publicității presupune atât un drept individual, cât și o garanție instituțională, prin care se asigură că administrarea justiției este subiect al examinării de către public și contribuie la respectarea legii și a persoanelor implicate³⁹³.

---

³⁸⁹ Ct.E.D.O., Cazul Pretto și alții contra Italiei, hotărârea din 8 decembrie 1983, cererea nr. 7984/77. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57561> (vizitat la 06.08.2022)

³⁹⁰ IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură*. București: Universul Juridic, 2010, p. 123

³⁹¹ *Manualul Judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 76

³⁹² SUDRE F. *Drept european și internațional al drepturilor omului*. Iași: Polirom, 2006, p. 289; BÎRSAN C. *Convenția Europeană a drepturilor omului*. Vol. I. București: All Beck, 2005, p. 529; CHARRIER J. L., CHIRIAC A. *Codul Convenției europene a Drepturilor Omului*. Paris: Lexis Nexis SA, 2005, p. 242

³⁹³ PREDESCU O., UDROIU M. *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal roman*. București: C.H.Beck, 2008, p. 351

Menționăm că, dreptul fiecărei persoane la un proces public, implică și dreptul la o ședință publică, cu excepția situațiilor în care desfășurarea ei este secretă, astfel că regula publicității judecătii poate ceda în fața voinței persoanei interesate, exprimate în sens contrar. Cu alte cuvinte, orice persoană poate renunța din proprie voință, explicit sau tacit, la publicitatea dezbaterilor judiciare, dar această renunțare trebuie să nu fie echivocă și să nu pună în discuție un interes public important³⁹⁴.

Totuși, prin publicitatea dezbaterilor judiciare se insuflă încrederea publicului în actul de justiție³⁹⁵, deoarece garanția publicității procesului a fost dintotdeauna considerată drept primă garanție pentru o justiție transparentă și reală³⁹⁶.

Principiul publicității procedurilor judiciare nu este unul absolut, ci presupune careva limitări, astfel că, dezbaterile pot fi desfășurate și în cadrul unor ședințe secrete, dacă dezbaterile fondului în ședință publică ar aduce atingere moralității, ordinii publice, intereselor minorilor, vieții private a părților ori intereselor justiției. În asemenea situații, legislatorul național a prevăzut și anumite excepții³⁹⁷, iar conform regulilor procedurale, participanții la un astfel de proces și alte persoane care asistă la actele procedurale sunt somați de către instanța de judecată, contra semnătură, despre răspunderea ce poate surveni în cazul divulgării unor astfel de informații, iar decizia de a desfășura ședința în mod secret sau închis poate fi luată de către instanța de judecată din oficiu sau la cererea uneia din părți. Totuși, în vederea asigurării unui acces efectiv la justiție ședința secretă se desfășoară în prezența participanților la proces, iar în caz de necesitate, poate asista expertul, specialistul și interpretul. La judecarea pricinii în ședință secretă se respectă toate regulile de procedură, iar hotărârea adoptată în rezultatul ședinței secrete se pronunță public³⁹⁸.

Dreptul la o audiere publică, implică în mod obligatoriu și dreptul la o audiere orală, care în anumite circumstanțe ar putea oferi informații relevante pentru instanță în scopul satisfacerii juste a litigiului, în caz contrar, un eventual refuz nejustificat al instanței de a ține o audiere publică reprezintă o violare a art. 6 par.1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului³⁹⁹.

---

³⁹⁴ BÎRSAN C. *Convenția Europeană a drepturilor omului*. Vol. I. București: All Beck, 2005, p. 530

³⁹⁵ SUDRE F., ANDRIANTSIMBAZOVINA J., MARGUENAUD J.-P. *Marile hotărâri ale Curții Europene a Drepturilor Omului*. București: Rosetti Internațional, 2011, p. 283

³⁹⁶ SÂNDULESCU-NANOVEANU I.G. *Explicațiunea teoretică și practică a Codicelui de procedură civilă* București: Tipografia Ștefan Mihăilescu, 1879, p. 247

³⁹⁷ Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 111-115 din 12.06.2003; Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 104-110, din 07.06.2003

³⁹⁸ PISARENCO O. *Drept procesual civil*. Chișinău: TEHNICA-INFO, 2012, p. 45

³⁹⁹ POPESCU C.L. *Drepturile de procedură în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (2001-2002)*. București: All Beck, 2003, p. 247

Astfel, considerăm că, numai printr-o procedură orală se poate garanta că argumentele oricărei părți sunt ascultate de judecător, spre deosebire de o procedură scrisă în care nu există nici o garanție că toate argumentele înaintate judecătorului vor fi citite de către acesta, cum ar fi cazul examinării litigiului în procedura cererilor cu valoare redusă, care este, de regulă, scrisă, fiind ca o procedură derogatorie de la procedura generală.

Indiferent de faptul că realizarea unei alternative scrise exclude citarea participanților în instanță și desfășurarea unor dezbateri judiciare, art. 276³ CPC⁴⁰⁰ admite și unele excepții de la această regulă, atât în prima instanță, cât și în instanța de apel, unde citarea participanților poate fi realizată doar dacă judecătorul sau instanța de apel apreciază acest lucru ca fiind necesar din oficiu sau la solicitarea părților, iar dezbaterile judiciare sunt o măsură excepțională doar în situația în care se apreciază că administrarea unor probe implică contradictorialitatea cu participarea nemijlocită a părților.

Publicitatea rămâne a fi un element esențial și specific etapei dezbaterilor judiciare, fiind adesea întâlnită sintagma „*principiul publicității dezbaterilor judiciare*”⁴⁰¹. Astfel, în cauza Covalenco contra Republicii Moldova⁴⁰², s-a reținut că este necesară organizarea unei audieri în cazul în care există necesitatea de a evalua dacă circumstanțele au fost stabilite corect de către autorități sau atunci când circumstanțele cer ca instanța să-și formeze propria impresie referitoare la justițiabili, prin acordarea dreptului de a explica propria lor situație personală, în mod direct sau prin intermediul unui reprezentant, or, în cazul în care instanța are nevoie de a obține o clarificare cu privire la anumite detalii, *inter alia* prin intermediul unei audieri.

În vederea asigurării unui acces efectiv la justiție, legiuitorul a prescris expres și obligativitatea citării părților, ca act procedural prin care se transmite citația ce înștiințează partea despre existența unui proces, sau într-un sens mai larg, comunicarea oricăror acte de procedură care trebuie aduse la cunoștință participanților la proces, dar și dreptul judecătorului de a examina respectivul litigiu în procedură ordinară, în cazul în care din materialele cauzei rezultă că cererea nu poate fi examinată în ordinea stabilită pentru cererile cu valoare redusă.

Curtea Supremă de Justiție, reține că legiuitorul a instituit o singură condiție, când instanța de judecată poate să dispună examinarea cererii cu valoare redusă în procedură generală, și anume, în cazul în care materialul probator anexat la cererea cu valoare redusă și, după caz,

---

⁴⁰⁰ Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 111-115 din 12.06.2003

⁴⁰¹ IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură*. București: Universul Juridic, 2010, p. 126

⁴⁰² Ct.E.D.O. Cazul Covalenco contra Republicii Moldova, hotărîrea din 16 septembrie 2020, cererea nr. 72164/14. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203050> (vizitat la 20.09.2022);

referința, este insuficient pentru soluționarea justă a cauzei, fiind necesare și alte mijloace de probațiune, specifice procedurii generale, mai ales atunci când, pe parcursul examinării cauzei, reclamantul și-a majorat cuantumul pretențiilor, depășind plafonul de 10 salarii medii pe economie, prognozate la data sesizării instanței, or, acțiunea a fost completată cu noi pretenții care cad sub incidența art. 276² alin. (2) CPC⁴⁰³.

Suplimentar, Curtea a mai reținut și faptul că recepționarea trimiterilor poștale pe care sunt aplicate mențiunile „*nereclamat sau plecat/necunoscut*”, nu constituie un temei legal care acordă judecătorului dreptul de a dispune examinarea cererii cu valoare redusă în procedură generală, or, legiuitorul a prevăzut și alte modalități de comunicare, altele decât livrarea prin poștă recomandată.

Considerăm că, confirmarea recepționării actului procedural trebuie să fie confirmată, întrucât aceasta reprezintă o garanție a unui acces efectiv la justiție, or, însăși art. 105 alin. (1¹) CPC, stabilește că „*înștiințarea se expediază autorităților publice, persoanelor juridice de drept privat și avocaților prin intermediul Programului integrat de gestionare a dosarelor sau prin orice mijloc de comunicare **ce asigură transmiterea și confirmarea primirii acestor acte***”.

Este de menționat că, procedura cererilor cu valoare redusă, abordată prin prisma publicității procesului, este pe larg aplicată și în cauzele transfrontaliere⁴⁰⁴, care este pusă la dispoziția justițiabililor ca o alternativă la procedurile prevăzute de legislațiile statelor membre și are ca obiectiv facilitarea accesului la justiție. Astfel din cauza faptului că regulile de concurență pe piața internă sunt distorsionate, ca rezultat al funcționării diferențiate a instrumentelor procedurale puse la dispoziția creditorilor în diferite state membre, Parlamentul European a ajuns la concluzia că este necesar să existe o legislație comunitară care să garanteze condiții identice, atât pentru creditori, cât și pentru debitori, pe întreg teritoriul Uniunii Europene, cu luarea în considerare a principiilor de simplitate, rapiditate, proporționalitate.

Așadar, cele analizate, denotă că, limitele principiului publicității trebuie să se subsumeze necesităților într-o societate democratică și principiului proporționalității⁴⁰⁵, or, însăși, principiul publicității procedurilor judiciare nu este absolut, din considerentul că accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia, în interesul moralității, al ordinii publice ori al securității naționale într-o societate democratică,

---

⁴⁰³ Notă informativă ce vizează practica judiciară de examinare a cererilor cu valoare redusă. Disponibilă: http://csj.md/images/Nota_informativaG.pdf (vizitat la 22.08.2022)

⁴⁰⁴ Regulamentul (CE) nr. 861/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L 199/1 din 31.07.2007.

⁴⁰⁵ SELEJAN-GUȚAN B. *Protecția europeană a drepturilor omului*. București: C.H. Beck, 2011, p. 141

atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției.

Reținem că, prin utilizarea unor noțiuni ca: „*ordinea și moralitatea publică*”, „*interese de stat*”, „*demonitate și viața intimă a persoanei*”, „*interesul moralității*”, „*interesul ordinii publice ori al securității naționale*”, „*interesele minorilor*”, „*protecția vieții private a părților*”, „*interesele justiției*”, legiuitorul dorește să lase instanțelor de judecată un mai larg câmp de apreciere în ceea ce privește interpretarea unor texte de lege, însă care nu trebuie să fie interpretate în mod literal, ci este suficient să se constate dacă scopul urmărit prin textul respectiv a fost realizat și în alte moduri decât citirea cu glas tare a hotărârii în ședință publică⁴⁰⁶.

În practica Curții Europene a Drepturilor Omului, s-au admis și alte forme alternative de asigurare a publicității hotărârii, precum ar fi depunerea la grefă a textului integral al hotărârii, astfel încât publicul să poată avea acces, fără nicio restricție, la hotărâre sau prin publicarea hotărârii pe internet, fiind apreciat a fi un mijloc de comunicare ușor accesibil pentru un număr mare de persoane, relativ necostisitor și rapid, care a devenit indispensabil în viața cotidiană⁴⁰⁷.

Evidențiem că, însăși mecanismul publicării deciziilor este reglementată de cadru normativ, fiind consacrat după cum urmează:

- art. 440 alin. (1¹) CPC, încheierea privind inadmisibilitatea recursului se plasează pe pagina web a Curții Supreme de Justiție la data emiterii și se transmite tuturor participanților la proces și reprezentanților acestora;

- art. 445 alin. (3) CPC, în urma examinării recursului, instanța de recurs emite o decizie care rămâne irevocabilă din momentul emiterii. Decizia se consideră a fi emisă din momentul plasării acesteia pe pagina web a Curții Supreme de Justiție;

- art. 10 alin. (4) și (5) din Legea privind organizarea judecătorească⁴⁰⁸, hotărârile judecătorești, ale Curților de Apel și ale Curții Supreme de Justiție se publică pe pagina web.

Prin punerea în aplicare a Regulamentului privind modul de publicare a hotărârilor judecătorești pe portalul național al instanțelor de judecată și pe pagina web a Curții Supreme de

---

⁴⁰⁶ PĂTULEA V. *Proces echitabil – Jurisprudența comentată a Curții Europene a Drepturilor Omului*. București: IRDO, 2007, p. 106

⁴⁰⁷ Ct.E.D.O. Cazul Sutter contra Elveției, hotărârea din 22 februarie 1984, cererea nr. 8209/78. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57585> (vizitat la 20.09.2022); Ct.E.D.O. Cazul Lamanna contra Austriei, hotărârea din 10 iulie 2001, cererea nr. 28923/95. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59564> (vizitat la 20.09.2022)

⁴⁰⁸ Legea nr. 514 din 06.07.1995 privind organizarea judecătorească. Republicată în temeiul art.VIII alin.(9) al Legii nr. 153 din 5 iulie 2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 185 din 31.08.2012

Justiție⁴⁰⁹, s-a urmărit scopul susținerii unui mediu informațional virtual și accesibil pentru cetățeni. Astfel, publicarea deciziilor derivă din principiul caracterului public al dezbaterilor judiciare, fiind o parte componentă a procedurii judiciare, or, legea condiționează atât intrarea în vigoare a unor decizii de la data publicării lor pe pagina web a instanței, cât și dependența față modalitatea desfășurării procesului de judecată în ședință închisă sau deschisă publicului.

Cu referire la ședințele închise sau secrete, pct. 18 a Regulamentului nominalizat, prevede că hotărârile judecătorești se plasează integral în Programul Integrat de Gestionare a Dosarelor, și se publică pe portalul național al instanțelor de judecată sau pe pagina web a Curții Supreme de Justiție, după cum urmează:

a) în cauze penale, contravenționale, civile sau de alt tip judecate, numele celor afectați prin prisma acestor valori și interese va fi anonimizat întotdeauna, în vederea protejării interesului moralității, minorilor sau a vieții private a părților la proces;

b) în cauze penale sau contravenționale judecate, numele autorilor, al instigatorilor sau al complicilor nu va fi anonimizat în nici un caz, chiar dacă autorii, instigatorii sau complicii sunt minori;

c) în vederea protejării ordinii publice ori a securității naționale într-o societate democratică sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță când, în împrejurări speciale, s-ar aduce atingere intereselor justiției sau secretului comercial, părțile din hotărâre a căror publicare ar afecta aceste interese vor fi ascunse, or după caz anonimizate întotdeauna.

Exigența art. 6 par. 1 din convenția europeană se consideră a fi satisfăcută și în cazul în care hotărârea este făcută publică prin orice alte mijloace decât pronunțarea în ședință publică, iar transcrierea minutei integral în condica ședințelor de judecată accesibilă publicului în cadrul arhivei instanței sau publicarea minutei pe site-ul instanței sunt de natură a satisface cerința publicității⁴¹⁰.

Jurisprudența Curții Europene oferă diverse raționamente cu privire la respectarea principiului publicității, astfel că, în cauza Ryakib Biryukov contra Rusiei s-a reținut că pronunțarea în ședință publică doar a dispozitivului hotărârii, fără a fi aduse la cunoștință

---

⁴⁰⁹ Regulamentul privind modul de publicare a hotărârilor judecătorești pe portalul național al instanțelor de judecată și pe pagina web a Curții Supreme de Justiție, aprobat prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 658/30 din 10 octombrie 2017. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=112751&lang=ro (vizitat la 20.09.2022)

⁴¹⁰ PREDESCU O., UDROIU M. *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal roman*. București: C.H.Beck, 2008, p. 360

motivele acelei hotărâri, reprezintă o încălcare a dreptului la un proces echitabil⁴¹¹, iar în cauza Axen contra Germaniei, s-a decis că hotărârea dată în recurs, fără a fi citită în audiență publică, însă comunicată în scris celui în cauză, întrunește scopul urmărit de art. 6 alin. 1 din Convenție⁴¹².

Difuzarea conținutului unor hotărâri judecătorești prin mass-media, este acceptabilă în condițiile în care nu afectează dreptul persoanei la o viață intimă și privată, or, pentru a se asigura un raport echilibrat între obligativitatea caracterului public al ședințelor de judecată și limitele înțelegerii lui, instanțelor judecătorești le revine o obligație de diligență pentru ocrotirea acestui drept constituțional⁴¹³. Motivația unei astfel de restrângeri trebuie înțeleasă ca un beneficiu pentru părți în vederea garantării dreptului la viață privată ori ocrotirea unor categorii speciale de subiecți procesuali.

Există însă și puncte de vedere potrivit cărora o limitare a sferei de acțiune pentru public se califică a fi drept una „*paradoxală*”⁴¹⁴.

Ideea precum că publicitatea procedurii judiciare reprezintă o garanție care vine să asigure persoanei un acces efectiv la justiție, rezidă și în faptul că, judecătorul are datoria ca prin toate mijloacele legale să prevină orice greșeală la aflarea adevărului în cauză, iar prin publicitatea dezbaterilor se asigură o transparență a procesului de stabilire a circumstanțelor de fapt și de drept, în vederea aplicării corecte a legii.

Prin urmare, este benefic de a se opta pentru o publicitate reală a procedurii în fața instanței, întrucât prin formele sale aplicabile asigură o realizare efectivă a altor principii fundamentale, cu excepția cazurilor când o ședință publică aduce atingere unor interese de stat, moralei, demnității sau vieții intime a unei persoane, asigurării ordinii și solemnității ședinței de judecată.

3.1.2 Contradictorialitatea procesului

Respectiva garanție de asigurare a accesului efectiv la justiție impune judecătorului să vegheze ca orice element susceptibil să influențeze soluția litigiului trebuie să facă obiectul unei dezbateri contradictorii între părți, deoarece fiecare parte a procesului trebuie să aibă nu numai

---

⁴¹¹ Ct.E.D.O. Cazul Ryakib Biryukov contra Rusiei, hotărârea din 17 ianuarie 2008, cererea nr. 14810/02. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-116911> (vizitat la 22.09.2022)

⁴¹² Ct.E.D.O. Cazul Axen contra Germaniei, hotărârea din 8 decembrie 1983, cererea nr. 8273/78. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57426> (vizitat la 22.09.2022)

⁴¹³ IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură*. București: Universul Juridic, 2010, p. 125

⁴¹⁴ LEȘ I. *Tratat de drept procesual civil*. Ediția 5. București: C.H. Beck, 2010, p. 121

facultatea de a-și face cunoscute elementele pe care se bazează pretențiile sale, dar și aceea de a lua la cunoștință și de a discuta orice probă sau concluzie prezentată judecătorului cu scopul de a-i influența decizia⁴¹⁵.

Prin urmare, în scopul pronunțării unei hotărâri temeinice și legale, instanța de judecată este în drept:

- să ceară părților să prezinte explicații, oral sau în scris. Dacă însă formulările reclamantului sunt confuze, sau împiedică determinarea obiectului cererii de chemare în judecată, instanța este datoare, respectând regula dezbaterilor contradictorii, să ceară precizările necesare, dar nu să refuze judecata pe fond a cauzei;

- să pună în dezbaterile părților orice împrejurări de fapt sau de drept, chiar dacă nu sunt menționate în cerere, cum ar fi introducerea unor terțe persoane sau schimbarea temeiului juridic al cererii. Atunci când necesitatea lămuririi unei împrejurări de fapt sau de drept s-a constatat numai cu ocazia deliberării, instanța este obligată să repună cauza pe rol, pentru a da părților posibilitatea să o dezbată și să se apere în raport cu împrejurarea relevantă, din oficiu, de instanță;

- să dispună administrarea probelor pe care le consideră necesare, precum și alte măsuri prevăzute de lege, chiar dacă părțile se împotrivesc. Ordonarea probelor din oficiu este una dintre formele cele mai importante sub care se manifestă rolul activ al judecătorului, deoarece instanța nu poate abdica de la îndatorirea ce-i revine pentru a descoperi adevărul și deci trebuie să administreze toate probele necesare justei soluționări a cauzei. Dacă instanța ordonă probe din oficiu, ea trebuie să aibă în vedere ca proba să fie legală și concludentă și să fie pusă în discuția părților. Odată cu respectarea acestor condiții, instanța poate ordona probe din oficiu în orice moment al dezbaterilor, nefiind ținută de termenele fixate părților pentru propunerea probelor⁴¹⁶.

Aplicarea principiului contradictorialității în scopul aflării adevărului, și pe cale de consecință asigurării unui acces efectiv la justiție, presupune existența și următoarelor laturi principale⁴¹⁷:

1) separarea funcțiilor procesuale și exercitarea lor de către diferite organe sau persoane împuternicite;

---

⁴¹⁵ TROCIN E. *Dreptul - principiu la un proces contradictoriu - condiție indispensabilă realizării unui acces la justiție efectiv*. Comunicare științifică în cadrul Conferinței științifico-practice naționale consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului cu genericul „Drepturile persoanei: probleme actuale în lumina jurisprudenței naționale”. În onoare a Andrei SMOCHINĂ la 75 de ani. ICJPS, 8 decembrie 2021. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2023, p. 170

⁴¹⁶ *Noul Cod de procedură civilă: comentat și adnotat*. coord.: V.M. CIOBANU, M. NICOLAE. București: Universul Juridic, 2016, p. 93

⁴¹⁷ *Codul de procedură penală. Comentariu*. Chișinău: Cartier, 2005, p. 51-52; *Manualul Judecătorului pentru cauze penale*, coord. ed.: Mihai POALELUNGI. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 63-64

2) egalitatea în drepturi a părților, care trebuie să se manifesteze prin înzestrarea părților cu posibilități procesuale egale pentru susținerea propriei poziții procesuale;

3) poziția diriguitoare a instanței de judecată și dreptul exclusiv al acesteia de a lua o hotărâre în cauza penală.

Reieșind din cele enunțate, considerăm că principiul contradictorialității exprimă cerința ca funcția de învinuire să fie despărțită de funcția jurisdicțională, fiind pe o poziție procesuală egală cu funcția de apărare. Învinuirea și apărarea se combat în fața instanței de judecată de pe poziții contradictorii, astfel încât autoritatea care judecă și soluționează cauza, să ajungă, din disputa lor, la o apreciere corectă a probelor și la adoptarea unei soluții legale și temeinice.

În asemenea circumstanțe, așezarea judecătii pe principiul contradictorialității implică egalitatea de arme între învinuire și apărare, între susținerea pretențiilor civile și combaterea lor, în sensul că se acționează cu aceleași mijloace procesuale și cu participarea la judecată, fiind exercitate așa drepturi precum cel de a face cereri, a ridica excepții, a pune concluzii, a exercita căile de atac, pe care instanța de judecată le poate admite sau respinge și adopta propria sa soluție⁴¹⁸.

Un alt aspect al principiului contradictorialității care garantează de asigurare a unui acces efectiv la justiție, este egalitatea în drepturi a părților, care impune anumite concretizări:

- nu trebuie să fie înțeleasă ca o egalitate declarativă, ci ca una funcțională;
- funcțiile procesuale ale părților sunt echivalente nu doar sub aspect cantitativ, ci și calitativ;
- în cazul unei egalități funcționale părțile au posibilități echivalente reale pentru a-și susține interesele procesuale.

Reiterăm faptul că exercitarea dreptului la apărare prin propria persoană, a dreptului de a lua cunoștință de piesele dosarului, de a vorbi, precum și de a pune concluzii în instanță prin interpret reprezintă garanții prin care este asigurat însuși principiul contradictorialității⁴¹⁹.

Pentru a fi tratat corect, principiul contradictorialității presupune și el unele concretizări:

- instanța de judecată nu este un organ de urmărire penală și nici reprezentant al apărării, ci are obligația de a crea condițiile necesare pentru exercitarea drepturilor și obligațiilor procesuale ale părților, pentru examinarea obiectivă, completă și sub toate aspectele a cauzei, fiind urmărit un singur interes final - interesul legii. Astfel, fără a supune dezbaterii părților și procurorului, instanța nu poate schimba încadrarea juridică, reține existența unor elemente

⁴¹⁸ THEODORU Gr. *Tratat de Drept procesual penal*. Ediția a 2-a. București: Hamangiu, 2008, p. 671

⁴¹⁹ PREDESCU O., UDROIU M. *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal roman*. București: C.H.Beck, 2008, p. 369

circumstanțiale agravante, a unor stări de agravare sau de atenuare a pedepsei, a altei forme de participatie penală etc., chiar dacă acestea sunt în favoarea inculpatului;

- contradictorialitatea pune instanța de judecată în situația de a percepe probele prin filtrul punctelor de vedere exprimate oral în ședința de judecată de către toate părțile cu interese contrare în rezolvarea cauzei penale, iar probele sunt administrate în prezența părților, sub controlul lor și ca urmare a contribuției lor directe. Prin urmare, instanța de judecată poate pune la baza hotărârii adoptate numai acele probe la a căror cercetare au avut acces toate părțile în egală măsură, având obligația de a motiva în hotărâre admisibilitatea sau inadmisibilitatea tuturor probelor administrate. Astfel spus, stabilirea adevărului va depinde de abilitatea părții acuzării și apărării în administrarea probelor, însă la necesitate, i se poate solicita instanței printr-o cerere ori demers, să acorde ajutor oricărei dintre părți la administrarea probelor necesare;

- instanța de judecată se implică imparțial în activitatea procesuală a părților cu scopul de a crea condiții echivalente de activitate pentru părți, însă dacă am admite că instanța ar avea atribuția activă de a culege probe, atunci ea neapărat s-ar manifesta în favoarea acuzării sau al apărării, deoarece probele pot fi în acuzare sau apărare - „*tertio non datur*”;

- judecătorul, apreciind circumstanțele cauzei, nu trebuie să se refere la verosimilitatea sau neverosimilitatea lor, ci trebuie să aprecieze veridicitatea acestora reieșind din probele anexate, pe motiv că nici o hotărâre judecătorească nu se poate baza pe presupuneri, iar dacă există dubii în probarea învinuirii care nu pot fi înlăturate, atunci în condițiile legii ele trebuie să fie interpretate în favoarea celui bănuit, învinuit, inculpat;

- instanța nu va putea judeca persoana pentru o faptă mai gravă decât o solicită acuzarea, la fel și nu va solicita probe pentru apărare dacă apărarea nu le consideră trebuincioase.

În funcție de materia procesului, esența problemei se deplasează ușor, astfel că în procesul civil, contradictorialitatea se află atât la nivelul formei, cât și la nivelul materiei, iar în procesul penal, contradictorialitatea este sesizabilă doar la nivelul formei (în sensul de dezbatere) datorită relației dintre acuzator și cel acuzat care este una pur procesuală, tehnică, nefiind precedată, cum se întâmplă în procesul civil, de un raport juridic anterior, prestabilit⁴²⁰.

De asemenea, în toate fazele sale, procesul civil, cu excepția procedurii necontencioase și a deliberării ori a pronunțării hotărârii, este contradictoriu, întrucât presupune două părți cu

---

⁴²⁰ IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură*. București: Universul Juridic, 2010, p. 127

interese contrarii, rolul procesului fiind acela de a pune capăt unei asemenea stări conflictuale și de a scoate în evidență adevărul⁴²¹.

În materie penală, spre exemplu, principiul contradictorialității, presupune că nici o persoană nu trebuie să fie lovită de sancțiunile penale fără a afla învinuirile ce i se aduc și probele ce o acuză, sens în care este necesar să fie ascultată pentru a se dezvinovăți, iar rolul apărătorului în acest context, este acela de a preîntâmpina greșelile justiției represive, dar și abuzurile organelor judiciare prin care s-ar viola drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei puse sub învinuire⁴²².

Contradictorialitatea nu impune însă și obligația instanței de a permite, în cadrul unei proceduri scrise, ca fiecare parte să răspundă la orice memoriu al părții adverse, pentru că altfel s-ar ajunge la un *perpetuum mobile* de răspunsuri și contra-răspunsuri, existând obligația ca fiecare parte să aibă posibilitatea să își dezvolte argumentele cel puțin într-un memoriu⁴²³.

Așadar, principiul contradictorialității ca garanție de asigurare a unui acces efectiv la justiție reprezintă motorul instanței⁴²⁴, iar judecătorul este chemat să medieze duelul părților determinându-le să-și expună situația, să-și justifice, atât în limbaj obișnuit, cât și într-o formă juridică, punctele de vedere în judecată, în caz contrar, drept sancțiune a nerespectării lui, poate fi aplicată nulitatea hotărârii.

De altfel, sub presiunea nulității hotărârii, contradictorialitatea îngăduie părților în litigiu să participe în mod activ la prezentarea, argumentarea și dovedirea drepturilor sau apărărilor în cursul desfășurării procesului, fiind asigurat dreptul de a discuta și combate susținerile făcute de fiecare dintre ele, precum și de a-și expune punctul de vedere asupra motivelor instanței în scopul stabilirii adevărului și al pronunțării unei hotărâri legale și temeinice⁴²⁵.

Ne alăturăm opiniei precum că în cadrul unui proces penal, rolul judecătorului este de a media interesele concurente ale statului și cele ale acuzatului, pentru a asigura că drepturile părților sunt respectate.

Este de menționat că, judecătorul nu este un garant al dreptului acuzatului la un proces echitabil, dar este responsabil pentru asigurarea faptului că acest drept, atunci când este invocat, să fie protejat și poartă responsabilitate personală pentru asigurarea independenței, imparțialității

---

⁴²¹ DORFMAN I. *Drept procesual civil. Note de curs*. Chișinău: Tipografia Orhei, 2010, p. 27

⁴²² MURARU I. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Actami, București, 1998, p. 167-168.

⁴²³ CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*. Vol. I. București: C.H. BECK, 2007, p. p. 382-383

⁴²⁴ CIOBANU V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*. București: Național, 1996, p. 126

⁴²⁵ PĂTULEA V. *Proces echitabil – Jurisprudența comentată a Curții Europene a Drepturilor Omului*. București: IRDO, 2007, p. 177

și competenței lor, care la rândul lor pot fi protejate prin evitarea presiunilor exercitate de părțile la proces, respingerea remunerațiilor necuvenite, precum și neimplicarea în comunicările *ex parte*⁴²⁶.

Efectul juridic al respectivei garanții, este că instanța de judecată nu se poate pronunța asupra unui litigiu înainte ca acesta să fie pus în discuție contradictorie între părți, întrucât, confruntarea dintre acuzare și apărare generează o dispută, o luptă de opinii, o competiție într-un anumit sens, considerent din care este cercetată fiecare circumstanță, fiecare probă este supusă verificării din punctul de vedere atât al acuzării, cât și al apărării, iar instanța de judecată are posibilitatea să asculte și să aprecieze toate argumentele - atât în folosul acuzării, cât și în sprijinul inculpatului⁴²⁷.

Prin urmare, calificat fiind ca un principiu natural al instanței, contradictorialitatea are un caracter indispensabil în mecanismul procesului, ceea ce face ca desprinderea sa de opera de judecată să atragă, la fel de natural, sancționarea cu ineficiență a actului jurisdicțional ce urmează a se pronunța. Totuși, privit ca o garanție de efectivitate a accesului la justiție, principiul contradictorialității presupune nu numai un set de drepturi, dar enunță și două categorii de obligații ale părților:

- de a-și face cunoscute cu bună-credință, reciproc și în timp util, direct sau prin intermediul instanței, motivele de fapt și de drept pe care își întemeiază susținerile, precum și mijloacele de probă de care înțeleg să se folosească;

- de a expune un punct de vedere propriu față de afirmațiile părții adverse cu privire la împrejurările de fapt relevante în cauză⁴²⁸.

Una din trăsăturile cele mai importante ale contradictorialității constă în faptul că părțile pot administra probele lor și combate în mod liber pe cele ale adversarilor⁴²⁹. În același timp, principiul nu instituie prezența obligatorie a părților în sala de judecată, dispoziție mai permisivă în civil și mai restrictivă în penal. Respectiv, caracterul contradictoriu există și în cazul, în care la judecarea pricinii se prezintă o singură parte, însă cu condiția ca cealaltă parte să fi fost citată legal, iar încuviințarea probelor se face în ședință publică, deoarece nici o probă nu poate fi invocată celeilalte părți dacă nu i s-a oferit posibilitatea de a o discuta, or, hotărârea

---

⁴²⁶ *Procesul echitabil garantat de Convenția Europeană pentru Drepturile Omului. Ghid pentru Republica Moldova*. Chișinău: Sirius, 2008, p. 13-14

⁴²⁷ DOLEA I. ș.a. *Drept procesual penal*. Volumul II. Partea specială. Chișinău: Cartdidact, 2006, p. 104

⁴²⁸ IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură*. București: Universul Juridic, 2010, p. 144

⁴²⁹ VOLONCIU N. *Drept procesual penal*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1972, p. 326

judecătorească nu se poate întemeia pe un act depus după încheierea dezbaterilor judiciare, fără ca el să fi fost pus în discuția părților⁴³⁰.

Pentru a fi efectiv, accesul la justiție presupune ca părților în proces trebuie să li se garanteze dreptul de a li se comunica și de a dezbate orice act sau observație prezentate judecătorului, spre a influența decizia acestuia și vizează orice intervenție care nu vine din partea judecătorului⁴³¹.

În materie penală, dreptul la un proces contradictoriu presupune că atât procurorul, cât și părțile să aibă posibilitatea de a lua cunoștință și de a dezbate toate probele, cererile sau excepțiile invocate de cealaltă parte. Respectiv, procurorul este obligat să aducă la cunoștința apărării toate mijloacele de probă administrate în favoarea sau în defavoarea acuzatului, însă restrângerea acestui drept al apărării poate fi justificată, în condițiile securității naționale, a necesității de a proteja martorii sau de a păstra secretul metodelor prin care poliția investighează anumite infracțiuni. În aceste cazuri este necesară luarea unor măsuri eficiente pentru a contrabalansa aceste restricții, în măsura în care ele nu pot fi evitate⁴³².

Elementele de probă, însă, trebuie produse în mod normal în fața acuzatului, în ședință publică, iar declarația unui martor trebuie să fie luată întotdeauna în instanță și în public, reprezentând drept o garanție procesuală între părți, precum este și dreptul oricărui acuzat de a se apăra el însuși, de a interoga sau de a face să fie interogați martorii, de a fi asistat gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba utilizată în ședința de judecată, pe motiv că toate acestea sunt de neconceput fără prezența sa⁴³³, iar pe cale de consecință respectat principiul contradictorialității ca garanție a unui acces efectiv la justiție.

Considerăm că, în cazul în care, părților litigante li s-au oferit posibilitatea de a-și exercita dreptul la administrarea probelor, iar ele fiind citate legal nu s-au prezentat la ședință, principiul contradictorialității nu a fost încălcat. Totodată, reținem că, principiul aflării adevărului, ca și orice principiu al procesului penal, exprimă câteva cerințe, și anume:

a) instituirea pentru toate autoritățile judiciare a obligației legale de a afla adevărul, prin probe, în fiecare cauză penală, ceea ce implică desfășurarea unei activități probatorii complete și de cea mai bună calitate;

---

⁴³⁰ PISARENCO O. *Drept procesual civil*. Chișinău: TEHNICA INFO, 2012, p. 48

⁴³¹ SUDRE F. *Drept european și internațional al drepturilor omului*. Iași: Polirom, 2006. p. 277

⁴³² Ct.E.D.O. Cazul Rowe și Davis contra Marii Britanii, hotărârea din 16 februarie 2000, cererea nr. 28901/95. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58496> (vizitat la 15.09.2022); Ct.E.D.O. Cazul Dowsett contra Marii Britanii, hotărârea din 24 iunie 2003, cererea nr. 39482/98. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61174> (vizitat la 15.09.2022)

⁴³³ BÎRSAN C. *Convenția Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*. Vol. I. București: All Beck, 2005, p. 514-516

b) asigurarea pentru părți, în tot cursul procesului penal, a dreptului de a administra probele care pot contribui la aflarea adevărului;

c) întrucât adevărul se află prin intermediul probelor, o mare importanță o are modul în care este reglementat sistemul probator. Libertatea probelor și a mijloacelor de probă în dovedirea faptelor penale sau a împrejurărilor care înlătură învinuirea constituie o cerință pentru efectuarea unei probațiuni corecte; libera apreciere a probelor, în condițiile imparțialității și buneicredințe, ca mijloc de reflectare corectă a probelor în conștiința ofițerului de urmărire penală, a procurorului și judecătorului devine cerință a evaluării complete și juste a probelor administrate;

d) procedura probațiunii trebuie să permită, atunci când este cazul, administrarea oricărei probe noi concludente și utile, fără nicio piedică formală, iar atunci când se constată că o hotărâre, chiar definitivă, cuprinde o eroare judiciară să fie prevăzute căi de atac pentru înlăturarea ei, exercitabile atât de procuror, cât și de părțile interesate⁴³⁴.

Garanția aplicării principiului aflării adevărului constă anume în instituirea unui control permanent și eficient asupra modului în care au fost reținute faptele de către autoritățile judiciare. Astfel, procurorul verifică dacă organul de cercetare penală a reținut complet și corect faptele cauzei, în caz contrar acționează prin administrarea de noi probe și o nouă evaluare a lor; prima instanță verifică dacă învinuirea formulată de procuror este întemeiată, având obligația să lămurească prin probe orice lacună sau îndoială în cunoașterea faptelor; instanțele de apel au obligația să verifice dacă faptele și împrejurările reținute prin hotărârea atacată corespund probelor și reprezintă adevărul, având dreptul să desființeze orice hotărâre care nu este temeinică în ceea ce privește cunoașterea faptelor cauzei; în fine, orice eroare judiciară se poate înlătura, în condițiile legii, de către instanța de revizuire.

Cât privește limitele aplicării principiului aflării adevărului, ele rezultă, pe de o parte, din dificultățile de cunoaștere a unor fapte și împrejurări săvârșite cu intenția de a rămâne nedescoperite, iar, pe de altă parte, din obligația de a administra probele în condițiile prevăzute de lege, ceea ce poate influența uneori cunoașterea realității⁴³⁵.

Rolul activ al procurorului în procesul de aflare a adevărului este asigurat prin dispozițiile art. 52 alin. (1) pct. 19), 53¹ alin. (2) lit. j), 274 alin. (4), 284 alin. (6), 285 alin. (8), 292 alin. (1) CPP, care îl împuternicesc să restituie dosarul penal sau, după caz, actele organului de urmărire penală sau procurorului ierarhic inferior atunci când urmărirea penală nu este completă, obiectivă

⁴³⁴THEODORU Gr. *Tratat de drept procesual penal*. București: Hamangiu. 2013, p. 67-68

⁴³⁵ THEODORU Gr., CHIȘ I.P. *Tratat de drept procesual penal*. București: Hamangiu. 2020, p. 8

și sub toate aspectele sau atunci când din actele de sesizare reiese bănuiala rezonabilă și este necesară începerea urmăririi penale. La fel, rolul activ, în acest sens, este garantat și în cazul în care procurorul anulează actele organului de urmărire penală, ca fiind ilegale⁴³⁶.

Urmare a celor analizate, conchidem precum că, contradictorialitatea presupune organizarea procesului astfel încât părțile și ceilalți participanți la proces să dețină posibilitatea de a-și formula, argumenta și dovedi poziția în proces, de a alege modalitățile și mijloacele susținerii ei de sine stătător și independent de instanță, de alte organe și persoane, de a-și expune opinia asupra oricărei probleme de fapt și de drept care are legătură cu pricina dată judecății și de a-și expune punctul de vedere asupra inițiativelor instanței⁴³⁷, condiții care într-un final condiționează emiterea unei hotărâri legale și pe deplin motivate.

3.1.3 Egalitatea armelor

Egalitatea procedurală a părților în proces nuanțează principiul mai vast al egalității între cetățeni, precum și principiul aflării adevărului, iar fără ca părțile să dispună de aceleași mijloace pentru a-și susține cauza, fără a avea acces fiecare dintre ele la actele și probele depuse la dosar pentru a le putea combate, fără posibilitatea fiecărei părți de a-și expune argumentele și fără existența unei proceduri contradictorii, aflarea adevărului este evident periclitată, și pot interveni erori judiciare, ceea ce în consecință ar aduce lezări dreptului la un acces liber și efectiv la justiție.

Prin urmare, egalitatea armelor se configurează ca una din garanțiile unui acces efectiv la justiție, care semnifică faptul că toate persoanele au o vocație egală de a avea acces la justiție, de a fi judecate de aceleași instanțe, după aceleași reguli de procedură. Cu alte cuvinte, egalitatea armelor presupune vocația egală a părților la aceleași drepturi, la aceleași probe, la aceleași apărări, la aceleași căi de atac⁴³⁸.

În opinia prof. Igor DOLEA, egalitatea armelor implică obligația de a i se oferi fiecărei părți posibilitatea rezonabilă de a prezenta cauza sa în astfel de condiții care să nu o plaseze într-un net dezavantaj în raport cu adversarul său. Astfel, în cadrul egalității armelor noțiunii *de parte*

---

⁴³⁶ OSTAVCIUC D. *Principiile procesului penal*. Chișinău: Print-Caro, 2022, p. 435

⁴³⁷ TROCIN E. *Dreptul - principiu la un proces contradictoriu - condiție indispensabilă realizării unui acces la justiție efectiv*. Comunicare științifică în cadrul Conferinței științifico-practice naționale consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului cu genericul „Drepturile persoanei: probleme actuale în lumina jurisprudenței naționale”. In honorem Andrei SMOCHINĂ la 75 de ani. ICJPS, 8 decembrie 2021. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2023, p. 178

⁴³⁸ TĂBĂRCĂ M. *Drept procesual civil*. Vol. I. București: Universul Juridic, 2005, p. 43

stricto sensu, înțeleasă în sensul procesual obișnuit, i se suprapune cea de *parte lato sensu*, desemnând persoana a cărei intervenție în cadrul procedurii nu este una neutră, dar are ca scop influențarea deciziei judecătorului. Principiul dat își găsește realizare în mod diferit la faza de judecată și la cea de urmărire penală.

Sușținem opinia autorului, care corect afirmă faptul că egalitatea armelor nu funcționează la faza de urmărire penală în sensul său deplin, or, în pofida tuturor drepturilor garantate părții apărării, în materia probatoriului partea acuzării este favorizată, deoarece partea acuzării se ghidează de principiul oficialității procesului penal și, prin urmare, are obligația pozitivă de a întreprinde din oficiu toate acțiunile procesuale necesare în scopul administrării probelor. Astfel, în mod firesc, partea acuzării dispune de posibilități cu mult mai largi în ceea ce privește administrarea de probe. Aceste considerente justifică existența unor garanții menite să asigure echilibrul necesar între respectarea principiului oficialității procesului penal și obligației pozitive de investigare eficientă a infracțiunii, pe de o parte, și punerea la dispoziția apărării a unor instrumente eficiente pentru asigurarea echității procesului, pe de altă parte⁴³⁹.

În jurisprudența europeană, principiul egalității armelor semnifică tratarea egală a părților pe toată durata desfășurării procedurii în fața unui tribunal, fără ca una din ele să fie avantajată în raport cu cealaltă sau celelalte părți din proces, fiind privit ca un principiu fundamental care caracterizează dreptul la justiție în ansamblul său⁴⁴⁰.

Egalitatea de tratament trebuie să fie asigurată și în ceea ce privește citarea și interogarea martorilor, întrucât art. 6 par. 3 lit. d) din Convenție se referă atât la martorii acuzării, cât și la martorii apărării, iar în această privință ambele categorii de martori trebuie să fie citați și audiați în aceleași condiții pentru a fi asigurat echilibrul procesual între acuzare și apărare⁴⁴¹, condiție care în opinia noastră este indispensabilă realizării unui acces efectiv la justiție.

În acest sens, este relevantă hotărârea în cauza Mititelu și Antonovici contra Republicii Moldova⁴⁴², unde instanța europeană a constatat încălcarea art. 6§1 din Convenție prin faptul că reclamanților le-a fost restricționat dreptul de a audia martorul aflat peste hotarele țării, iar declarațiile acestuia au jucat un rol decisiv în condamnarea lor. Suplimentar, în opinia Curții,

---

⁴³⁹ DOLEA I. *Considerente cu privire la conceptul „Favor Defensionis”, în contextul egalității armelor*. În: Integrare prin cercetare și inovare. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2021, p. 324

⁴⁴⁰ SUDRE F. *Drept european și internațional al drepturilor omului*. Iași: Polirom, 2006, p. 275

⁴⁴¹ HARRIS D., O'BOYLE M., WABRICK C. *Law of the European Convention on Human Rights*. London: Butterworths, 1995, p. 249.

⁴⁴² Ct.E.D.O., Cazul Mititelu și Antonovici contra Republicii Moldova, hotărârea din 2 iulie 2019, cererea nr. 15989/11. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-194239> (vizitat la 30.07.2022)

autoritățile naționale nu au luat în considerare posibilitatea de a-l audia prin videoconferință, fapt ce pune sub îndoială credibilitatea declarațiilor martorului.

În aceeași ordine de idei, prof. Igor DOLEA susține obligativitatea audierii martorului în cadrul unei ședințe de judecată publice, asigurându-i-se astfel acuzatului dreptul de a se apăra. Totuși, sunt admise în calitate de excepții, în situațiile în care circumstanțele individuale ale unei cauze penale concrete demonstrează imposibilitatea depunerii declarațiilor de către martor în fața instanței, în cadrul cercetărilor judecătorești. Condiția esențială este ca aceste intruziuni să nu minimizeze echitatea procesului penal în totalitatea sa, fapt ce trebuie analizat cu o deosebită prudență. Una dintre soluțiile viabile este și audierea în regim online a martorului în condițiile art.370 CPP, acesta urmând a fi supus unor modificări de rigoare⁴⁴³.

Într-un alt caz⁴⁴⁴, Curtea Europeană a condamnat statul Republica Moldova pentru omisiunea instanțelor interne de a cita martorul acuzării, precum și pentru faptul că apărarea nu a avut posibilitatea să examineze materialele obținute în rezultatul comisiei rogatorii adresate autorităților franceze.

Curtea Constituțională în jurisprudența sa la fel a statuat faptul că în cadrul unui proces ambele părți dispun de mecanisme procesuale adecvate de a administra a probelor de sine stătător sau cu concursul instanței. Astfel, odată ce instanța a admis lista martorilor apărării, iar avocații au prezentat probe că aceștia au fost informați, dar fără motive întemeiate nu s-au prezentat la proces, apărarea are dreptul să solicite instanței citarea acestora, care, în cele din urmă, poate dispune și aducerea forțată a martorilor. Or, în caz contrar, dreptul apărării la prezentarea probelor s-ar transforma din unul real în unul iluzoriu⁴⁴⁵.

Prin urmare, în vederea asigurării unui acces efectiv la justiție, dreptul de a beneficia de probele administrate de către procuror sau ofițerul de urmărire penală la faza de urmărire penală aparține și apărării. Renunțarea la aceste probe nu poate fi acceptată dacă apărarea susține necesitatea aducerii acestora în fața instanței. Chiar dacă normele procesual penale, doar la faza de judecată, indică asupra dreptului părții de a solicita examinarea probei, chiar dacă altă parte renunță la ea, această regulă urmează a fi aplicată și la faza de urmărire penală.

---

⁴⁴³ DOLEA I., CARAMAN V. *Particularități privind admisibilitatea declarațiilor martorilor absenți la judecarea cauzei penale*. În: Studia Universitatis Moldaviae, Nr. 3, 2022, p. 19

⁴⁴⁴ Ct.E.D.O., Cazul Plotnicova contra Republicii Moldova, hotărîrea din 15 august 2012, cererea nr. 38623/05. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110908> (vizitat la 30.07.2022)

⁴⁴⁵ Decizia Curții Constituționale nr. 31 din 14.06.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 68g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 331 alin. (1) și articolul 362 alin. (2) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 247-255 din 05.08.2016.

Prin urmare, proba odată administrată de către partea acuzării capătă un statut de interes public⁴⁴⁶. În acest sens, egalitatea armelor garantează într-un fel dreptul de a administra probe în aceleași condiții ca și partea opusă, cu referire la partea apărării se observă anumite particularități. Acestea vizează și problema utilizării probelor cu anumite vicii de admisibilitate. În mod firesc, acuzarea nu poate utiliza aceste probe întâmpinând ca obstacol prezumția de nevinovăție care conține și *onus probandi*.

Pe de altă parte, *in dubio pro reo*, care la fel este o componentă a prezumției de nevinovăție, impune utilizarea dubiilor în favoarea acuzatului, fapt ce, la rândul său, determină obligația de a examina toate probele administrate, indiferent de trecerea sau nu a testului admisibilității. În asemenea gen de situații un element al conceptului „*favor defensionis*” poate fi dezvoltată așa numita „*asimetria*” admisibilității probelor, care vine să excludă consecințele negative în situațiile când o probă care poate fi benefică apărării a fost administrată cu anumite vicii de admisibilitate.

În același sens, și instanța europeană a admis și a recunoscut instanțelor naționale o anumită marjă de apreciere în alegerea argumentelor cu privire la admiterea probelor solicitate de o parte în proces, însă cu condiția de a fi justificată această măsură prin prezentarea publică a motivelor care au stat la baza admiterii sau respingerii probelor⁴⁴⁷.

Egalitatea armelor mai presupune ca fiecare parte a unui proces, indiferent dacă este în materie administrativă, civilă sau penală, trebuie să aibă posibilitatea rezonabilă de a-și prezenta punctul de vedere în fața tribunalului în condiții care să nu o dezavantajeze față de celelalte părți ale procesului sau față de acuzare⁴⁴⁸, fiind numai astfel asigurat un acces efectiv la justiție. Astfel, potrivit Hotărârii Plenului CSJ nr. 5 din 19.06.2006, orice sentință se adoptă în numele legii, fapt ce condiționează legalitatea și temeinicia ei⁴⁴⁹.

Prin urmare, reiterăm că, principiul egalității armelor constituie o garanție care urmărește crearea unui just echilibru procesual între părțile aflate într-un litigiu, însă acest principiu nu presupune o egalitate formală, în sensul reglementării unor proceduri identice, indiferent de statutul juridic sau calitatea procesuală a părților, ci o egalitate materială, în sensul că prin

---

⁴⁴⁶ DOLEA I. *Considerente cu privire la conceptul „Favor Defensionis”, în contextul egalității armelor*. În: Integrare prin cercetare și inovare. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2021, p. 325

⁴⁴⁷ Ct.E.D.O. Cazul Suominen contra Finlandei, hotărârea din 1 iulie 2003, cererea nr. 37801/97. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61178> (vizitat la 30.08.2023)

⁴⁴⁸ TROCIN E. *Dreptul - principiu la un proces contradictoriu - condiție indispensabilă realizării unui acces la justiție efectiv*. În onorom Andrei SMOCHINĂ la 75 de ani. ICJPS, 8 decembrie 2021. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2023, p. 175

⁴⁴⁹ Hotărârea Plenului CSJ nr. 5 din 9.06.2006 „Privind sentința judecătorească”. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, nr.1/2007

procedurile chiar diferit reglementate să se ajungă la echitate procesuală între părți, cu alte cuvinte să se ajungă la o egalitate de rezultat.

Curtea Constituțională în jurisprudența a reținut că prin stabilirea unor reguli speciale de procedură și prin aplicarea acestora în cazul recunoașterii săvârșirii faptelor indicate în rechizitoriu de către inculpatul care solicită ca judecata să se desfășoare în procedura simplificată nu se aduce atingere esenței dreptului de acces liber la justiție al părții vătămate⁴⁵⁰.

Egalitatea armelor este un principiu care trebuie să fie respectat în aceleași condiții atât în statele membre care au optat pentru un sistem de drept de tip anglo-saxon, cât și în statele membre în care se aplică sistemul de drept de tip romano-germanic⁴⁵¹, întrucât importanța egalității armelor rezidă în faptul creării unui echilibru între principiul preeminenței drepturilor și interesul public într-un stat democratic care trebuie să asigure pe teritoriul său un control eficient al criminalității și, în același timp, să garanteze standarde cât mai ridicate în ceea ce privește drepturile inculpaților la o judecată echitabilă⁴⁵², însă, așa cum se remarcă în doctrină, judecătorii Curții Europene sunt foarte atenți la caracterul efectiv al acestei garanții importante⁴⁵³.

În cauza Makhfi contra Franței s-a constatat încălcarea principiului egalității armelor, prin susținerea pledoariei de către avocatul apărării la orele 5 dimineața, după o ședință de judecată de peste 15 ore, în condițiile în care acuzarea și partea civilă își susținuseră concluziile mult mai devreme⁴⁵⁴.

Lipsa garanției egalității armelor a mai fost reținută și în următoarele cazuri:

- transmiterea unui raport al poliției doar procurorului, nu și apărării⁴⁵⁵;
- participarea avocatului general în cadrul deliberărilor, care acordă și consiliere instanței cu privire la admisibilitatea căilor de atac⁴⁵⁶;
- participarea comisarului Guvernului la deliberările Consiliului de Stat⁴⁵⁷;

---

⁴⁵⁰ Hotărârea Curții Constituționale nr. 9 din 09.03.2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 364¹ din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 360-363 din 13.10.2017

⁴⁵¹ JACOBS F. G., WHITE R. C. *The European Convention on Human Rights*. Oxford: Clarendon Press, 1996, p. 158; SUMMERS S. J. Fair trials. *The European Criminal Procedural Tradition and the European Court of Human Rights*. Portland: Hart Publishing, 2007, p. 104

⁴⁵² PELLOUX R. *Les arrest de la Cour européenne des droit de l'homme dans les affaires Wemhof et Neumeister*. En: *Annuaire français de droit international*, num. 1, 1969. Paris: CNRS, p. 276

⁴⁵³ RENUCCI J.-F. *Tratat de drept european al drepturilor omului*. București: Hamangiu, 2009, p. 480

⁴⁵⁴ Ct.E.D.O., Cazul Makhfi contra Franței, hotărârea din 19 octombrie 2004, cererea nr. 59335/00. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67120> (vizitat la 30.08.2023)

⁴⁵⁵ Ct.E.D.O., Cazul Kuopila contra Finlandei, hotărârea din 27 aprilie 2002, cererea nr. 27752/95. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58784>(vizitat la 30.08.2023)

⁴⁵⁶ Ct.E.D.O., Cazul Borgers contra Belgiei, hotărârea din 30 octombrie 1991, cererea nr. 12005/86. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57720>(vizitat la 30.08.2023)

⁴⁵⁷ Ct.E.D.O., Cazul Kress contra Franței, hotărârea din 7 iunie 2001, cererea nr. 39594/98. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59511> (vizitat la 30.08.2023)

- participarea la judecata de fond a unor judecători care anterior au confirmat actul de inculpare și au decis prelungirea arestării preventive⁴⁵⁸;
- aplicarea unui tratament inegal a martorului apărării în raport cu martorul acuzării⁴⁵⁹;
- privarea de asistență judiciară, fapt ce a antrenat o inegalitate a armelor inacceptabilă⁴⁶⁰;
- depunerea unor noi documente la dosar fără a fi comunicate părții adverse⁴⁶¹.

Jurisprudența enunțată, demonstrează că, principiul egalității între acuzare și apărare este o cerință și garanție pentru echilibrul între interesele individului și ale societății, pentru armonizarea și salvagardarea acestor interese, ceea ce constituie un interes public și o necesitate pentru realizarea justiției⁴⁶².

Subsecvent, principiul egalității armelor are misiunea de a menține echilibrul necesar între părți, îndeosebi în ceea ce privește comunicarea între părți a tuturor pieselor dosarului, precum și disponerea de mijloace pentru a-și susține poziția⁴⁶³.

Fiind tratat ca o prerogativă prin intermediul căreia fiecare parte în proces trebuie să dețină șanse egale de a-și prezenta cauza, din toate punctele de vedere și nimeni nu trebuie să dispună de un avantaj substanțial față de adversarul său⁴⁶⁴, principiul egalității se manifestă și ca o cerință de garanție pentru echilibrul între interesele individului și ale societății, pentru armonizarea și salvagardarea acestor interese.

Așadar, conchidem că în condițiile asigurării unui acces liber și efectiv la justiție, principiului egalității armelor îi revine un rol deosebit, întrucât presupune pe de o parte tratarea egală a părților pe toată durata desfășurării procedurii în fața unei instanțe de judecată, dar și posibilitatea rezonabilă de care trebuie să beneficieze fiecare parte pentru a-și expune cauza în fața instanței, inclusiv în ceea ce privește probele, în condiții care să nu o dezavantajeze în mod semnificativ în raport cu partea adversă.

Totodată, numeroasele hotărâri ale Curții Europene, reținute în cadrul studiului, denotă faptul că încălcarea principiului egalității armelor conduce indispensabil la lezarea dreptului de acces la justiție ca garanție a unui proces echitabil,

⁴⁵⁸ Ct.E.D.O., Cazul Perote Pellon contra Spaniei, hotărârea din 25 iulie 2002, cererea nr. 45238/99. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65194> (vizitat la 30.08.2023)

⁴⁵⁹ Ct.E.D.O. Cazul Bönisch contra Austriei, hotărârea din 2 iunie 1986, cererea nr. 8658/79. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57442> (vizitat la 30.08.2023)

⁴⁶⁰ Ct.E.D.O., Cazul Steel și Morris contra Marii Britanii, hotărârea din 15 februarie 2005, cererea nr. 68416/01. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224> (vizitat la 30.08.2023)

⁴⁶¹ BOGDAN D. *Procesul civil echitabil în jurisprudența CEDO*. Vol. II. București: Rosetti Internațional, 2011, p. 173

⁴⁶² POP. T. *Drept procesual penal*. Vol.I. Cluj: Tipografia Națională S.A., 1946, p. 345

⁴⁶³ DOLEA I. *Drepturile persoanei în probatoriul penal*. Chișinău: Cartea juridică, 2009, p. 186

⁴⁶⁴ TĂNĂSESCU E.S. *Principiul egalității în dreptul românesc*. București: All Beck, 1999, p.247

3.1.4. Soluționarea cauzei într-un termen rezonabil

În opinia prof. Ion DELEANU, celeritatea nu este singurul imperativ al procesului, fiind necesar un echilibru între calitate și celeritate, prima având întâietate, or, ritmul judiciar trebuie să fie el însuși just⁴⁶⁵.

Ne alăturăm opiniei precum că, soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil, constituie o garanție explicită a dreptului de acces liber la justiție, pe motiv că exigența de celeritate exprimă realitatea că justiția nu trebuie realizată cu întâzieri care să compromită eficiența și credibilitatea sa⁴⁶⁶, astfel că fixarea unor termene are ca scop, pe de o parte, limitarea în timp a duratei unor măsuri procesuale și, pe de altă parte, împiedică tergiversarea desfășurării procesului, asigurând operativitatea acțiunilor cerute de justa soluționare a cauzei.

Astfel, sarcina realizării unui atare deziderat revine judecătorului cauzei, al cărui rol este acela de a media duelul judiciar, în așa fel încât să poată reuși o dublă performanță: pe de o parte, o soluționare justă a procesului, pe de altă parte, pronunțarea unei soluții într-un timp care să nu vicieze interesele părților⁴⁶⁷.

Termenul rezonabil pentru înlăptuirea actului de justiție, se aplică atât procedurilor civile, cât și celor penale, inclusiv și atunci când acuzatul nu este arestat preventiv⁴⁶⁸, având astfel ca scop protejarea acestora contra examinării excesive a procedurii ori evitării unei perioade prea mare de timp a incertitudinii cu privire la soarta celui acuzat⁴⁶⁹.

Lista elementelor de cuantificare a duratei rezonabile a procedurilor au un caracter exemplificativ și nicidecum limitativ, întrucât jurisprudența poate completa lista cauzelor justificative cu noi motivații rezonabile în practica judiciară, deoarece reprezintă cumulativ și expresia principiului operativității sau celerității judecării cauzelor⁴⁷⁰.

Prin urmare, conceptul termenului rezonabil nu este fezabil a fi explicat printr-un număr fix de zile, săptămâni, luni, ani sau în diferite perioade de timp în funcție de gravitatea infracțiunii, însă pot fi stabilite criteriile de apreciere a caracterului rezonabil precum: complexitatea afacerii, comportamentul reclamantului, comportamentul autorităților naționale, în

---

⁴⁶⁵ DELEANU I. *Termenul rezonabil-exigentă a unui proces echitabil. De la un termen rezonabil la un termen optim și previzibil.* În: Revista de Drept Public, nr. 1/2005, p. 128-130.

⁴⁶⁶ RENUCCI J.-F. *Tratat de drept european al drepturilor omului.* București: Hamangiu, 2009, p. 423; BÎRSAN C. *Convenția Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole.* Vol. I. București: All Beck, 2005, p.533-534.

⁴⁶⁷ ALEXE C. *Rolul activ al judecătorului și riscul abuzului de drept în procesul civil român actual.* În: Pandectele Române, nr. 2/2005, p. 209

⁴⁶⁸ BOGDAN D., SELEGEAN M. *Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.* București: All Beck, 2005, p. 126

⁴⁶⁹ PREDESCU O., UDROIU M. *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal roman.* București: C.H.Beck, 2008, p.211-214

⁴⁷⁰ SELEJAN-GUȚAN B. *Protecția europeană a drepturilor omului.* București: C.H. Beck, 2011, p. 139-141

special al celor judiciare, și „miza” sau „*interesul*” pe care îl reprezintă respectiva cauză pentru reclamant.

Anumite criterii de apreciere a caracterului rezonabil au fost definite inițial în cauza König contra Germaniei⁴⁷¹, și completate ulterior în jurisprudența Curții Europene, prin respectarea exigențelor impuse referitor la termenul rezonabil, precum: dificultatea administrării probelor, numărul inculpaților și al martorilor, numărul infracțiunilor investigate, natura acestora, necesitatea realizării unor expertize, dificultatea problemelor de drept și de fapt care trebuie soluționate, materia obiectului litigiului, etc.⁴⁷²

În cauză Vallée contra Franței⁴⁷³, Curtea Europeană a apreciat ca nepermis de lungi sunt termenii de 22 de luni între sesizarea tribunalului administrativ și primul termen de judecată, 7 luni între prezentarea memoriului complet al reclamantului și data celui de-al doilea termen, or, 5 luni pentru comunicarea avizului Consiliului de Stat asupra problemei despăgubirilor.

Întru realizarea respectivului deziderat Curtea Europeană la examinarea cauzelor care au ca obiect de sezină termenul rezonabil procedează mai întâi la determinarea punctului de plecare (*dies a quo*) și a punctului final (*dies ad quem*) al termenului luat în calcul. Astfel, în cazul unei proceduri prelabile, termenul se calculează de la data declanșării acestei proceduri⁴⁷⁴, iar în materie civilă punct de plecare poate fi data cererii de dezbatere a succesiunii adresată notarului⁴⁷⁵, data formulării unei cereri de restituire a unui bun imobil⁴⁷⁶, data depunerii unei cereri prelabile de indemnizare adresată administrației⁴⁷⁷, data formulării unui recurs grațios în fața primului-ministru⁴⁷⁸, momentul în care autoritățile naționale au cunoscut identitatea persoanelor, pentru a putea statua în cunoștință de cauză asupra despăgubirilor solicitate⁴⁷⁹,

---

⁴⁷¹ Ct.E.D.O. Cazul König contra Germaniei, hotărârea din 28 iunie 1978, cererea nr. 6232/73. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57512> (vizitat la 14.10.2022)

⁴⁷² BOGDAN D., SELEGEAN M. *Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*. București: All Beck, 2005, p. 258

⁴⁷³ Ct.E.D.O. Cazul Vallée contra Franței, hotărârea din 23 aprilie 1994, cererea nr. 22121/93. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57884> (vizitat la 25.09.2022)

⁴⁷⁴ Ct.E.D.O. Cazul König contra Germaniei, hotărârea din 28 iunie 1978, cererea nr. 6232/73. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57512> (vizitat la 25.09.2022)

⁴⁷⁵ Ct.E.D.O. Cazul Roland Dumas contra Franței, hotărârea din 15 iulie 2010, cererea nr. 34875/07. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99888> (vizitat la 04.10.2022)

⁴⁷⁶ Ct.E.D.O. Cazul Schmidtová contra Cehiei, hotărârea din 22 iulie 2003, cererea nr. 48568/99. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65789> (vizitat la 04.10.2022)

⁴⁷⁷ Ct.E.D.O. Cazul Mocie contra Franței, hotărârea din 8 aprilie, 2003, cererea nr. 46096/99. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65559> (vizitat la 04.10.2022)

⁴⁷⁸ Ct.E.D.O. Cazul Allenet de Ribemont contra Franței, hotărârea din 10 februarie 2005, cererea nr. 15175/89. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57914> (vizitat la 04.10.2022)

⁴⁷⁹ Ct.E.D.O. Cazul A. și alții contra Danemarcei, hotărârea din 8 februarie 1996, cererea nr. 20826/92. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62528> (vizitat la 04.10.2022)

cererea de luare a unor măsuri provizorii⁴⁸⁰, declarația de constituire ca parte civilă⁴⁸¹, emiterea unei somații de plată⁴⁸², confiscarea bunurilor ridicate⁴⁸³ sau formularea unei cereri de intervenție într-o procedură în curs⁴⁸⁴.

În materie civilă, punctul de plecare al termenului rezonabil este ziua în care instanța de fond este investită cu soluționarea cauzei și acoperă ansamblul actelor sau formelor procedurale, care pot marca debutul termenului, fiind cuprinsă atât durata unor proceduri administrative preliminare, cât și procedurile de executare a hotărârilor judecătorești, inclusiv și durata procedurii constituționale, însă nu și pe aceea a examinării unui recurs prejudiciar de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene⁴⁸⁵, deoarece în acest caz s-ar aduce atingere sistemului instituit prin dispozițiile tratatelor instituționale ale Uniunii.

Recunoașterea dreptului suspendării de drept al examinării cauzei de către instanță prin invocarea excepțiilor de neconstituționalitate, utilizată cel mai frecvent de către de către părți, este folosită de multe ori ca modalitate de a tergiversa judecarea cauzelor la instanțele de fond, fiind urmărit scopul de a asigura părților o garanție procesuală în exercitarea dreptului la apărare, prin eliminarea posibilității judecării cauzei în temeiul unei dispoziții considerate a fi neconstituționale. Existența unei astfel de reglementări a fost considerată ca o pârghie de a încuraja abuzul de drept procesual și într-o formă care nu poate fi sancționată, or, suspendarea procesului este privită ca o consecință imediată și necesară a exercitării unui acces efectiv la justiție. Astfel, în cauza *Fragner contra Austriei*⁴⁸⁶, s-a constatat că durata procesului de 9 ani și 7 luni a depășit termenul rezonabil, iar procedura în fața Curții Constituționale a întârziat cu 2 ani și 5 luni, fiind constat că a fost încălcat art. 6 par. 1 din Convenție.

În materie penală, momentul de la care începe să curgă termenul rezonabil - *dies a quo* - este data la care o persoană este acuzată, iar data finalizării procedurii luată în considerare pentru calculul termenului rezonabil - *dies ad quem* - este data rămânerii definitive a hotărârii de

---

⁴⁸⁰ Ct.E.D.O. Cazul *Cesarini contra Italiei*, hotărârea din 12 octombrie 1992, cererea nr. 11892/85. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62329> (vizitat la 04.10.2022)

⁴⁸¹ Ct.E.D.O. Cazul *Acquaviva contra Franței*, hotărârea din 21 noiembrie 1995, cererea nr. 19248/91. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57950> (vizitat la 04.10.2022)

⁴⁸² Ct.E.D.O. Cazul *Rosalba Pugliese contra Italiei*, hotărârea din 3 octombrie 2002, cererea nr. 43986/98. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65216> (vizitat la 04.10.2022)

⁴⁸³ Ct.E.D.O. Cazul *Raimondo contra Italiei*, hotărârea din 22 februarie 1994, cererea nr. 12954/87. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57870> (vizitat la 04.10.2022)

⁴⁸⁴ Ct.E.D.O. Cazul *Varipati contra Greciei*, hotărârea din 26 octombrie 1999, cererea nr. 38459/97. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62951> (vizitat la 04.10.2022)

⁴⁸⁵ BOROI G., SPINEANU MATEI O. ș.a., *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole*. Vol. I. București: Hamangiu, 2013, p. 31-32.

⁴⁸⁶ Ct.E.D.O. Cazul *Fragner contra Austriei*, hotărârea din 23 septembrie 2010, cererea nr. 18283/06. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100487> (vizitat la 14.10.2022)

condamnare sau de achitare a celui interesat⁴⁸⁷. Astfel, în cauza Bursuc contra României⁴⁸⁸, s-a reținut că termenul rezonabil începe din momentul la care o persoană este pusă sub acuzare, astfel că durata procedurii de 4 ani raportată la natura și complexitatea redusă a cauzei nu poate fi justificată în mod rezonabil, mai ales că tribunalul a amânat cauza de mai multe ori pe motiv că martorii erau absenți, deși aceștia puteau fi citați lunar, s-au chiar dispuse măsuri de constrângere, însă acestea nu au fost aplicate.

Un alt punct de plecare, poate fi un moment anterior sesizării instanței, cum ar fi cel al arestării, începerii urmăririi penale sau al cercetărilor, respectiv cel din care bănuielile pot produce repercusiuni importante asupra acestuia, iar momentul final, îl constituie ultima decizie cu privire la cauza dedusă judecătii, ori la momentul soluționării acțiunii penale de către organele de instrucție, în cazul în care procesul penal se finalizează în faza de urmărire⁴⁸⁹.

În cauza Ipsilanti contra Greciei⁴⁹⁰, termenul *dies a quo* s-a considerat a fi data arestării reclamantei de naționalitate elenă, pe aeroportul din Atena, în 1995, deși o acuzație formală a fost formulată în 1986, iar rechizitoriul a fost înaintat instanței în 1990. Astfel, Curtea a apreciat că această primă fază a procedurii nu trebuie luată în considerare întrucât în timpul sejurului în Regatul Unit reclamanta nu a fost afectată de procedura care se derula în Grecia și nu s-au produs repercusiuni importante pentru situația sa.

O situație similară este întâlnită și în cauza Sari contra Turciei și Danemarcei⁴⁹¹, unde Curtea a reținut că faptele pentru care a fost inculpat reclamantul s-au petrecut în Danemarca, probele fiind acumulate de autoritățile acestui stat, iar ca urmare a refugiului reclamantului în Turcia, autoritățile daneze s-au aflat în imposibilitatea de a efectua interogatoriul, element major al instrucției penale. Ulterior, pornirii procedurii de urmărire penală și a colaborării statelor în domeniul asistenței juridice, arestarea reclamantului și judecarea sa au avut loc în Turcia, unde a și fost pronunțată hotărârea definitivă de către autoritățile acestui stat⁴⁹².

---

⁴⁸⁷ BÎRSAN C. *Convenția Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*. Vol. I. București: All Beck, 2005, p. 535-540

⁴⁸⁸ Ct.E.D.O. Cazul Bursuc contra României, hotărârea din 12 ianuarie 2005, cererea nr. 42.066/98. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122549> (vizitat la 14.10.2022)

⁴⁸⁹ CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*. Vol. I. București: C.H. Beck, 2007, p. 363-364.

⁴⁹⁰ Ct.E.D.O. Cazul Ipsilanti contra Greciei, hotărârea din 6 martie 2003, cererea nr. 56599/00. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65534> (vizitat la 14.10.2022)

⁴⁹¹ Ct.E.D.O. Cazul Sari contra Turciei și Danemarcei, hotărârea din 8 noiembrie 2001, cererea nr. 21889/93. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-64430> (vizitat la 14.10.2022)

⁴⁹² Ct.E.D.O. Cazul Sari contra Turciei și Danemarcei, hotărârea din 8 noiembrie 2001, cererea nr. 21889/93. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-64430> (vizitat la 14.10.2022)

În cauza Vayiç contra Turciei⁴⁹³, Curtea a reconfirmat că perioada care urmează a fi apreciată drept punct de plecare a momentului *dies a quo*, în cazul unui fugar, trebuie considerată ziua când reclamantul a fost arestat. Curtea Europeană a mai stabilit că atunci când un acuzat evadează dintr-un stat care respectă principiul supremației legii, se presupune că el sau ea nu are dreptul să se plângă de durata nerezonabilă a procedurilor în urma evadării, decât dacă poate fi prezentat un motiv suficient care să infirme această presupunere. În consecință, lipsa unei astfel de infirmări corespunde art. 6 par.1 a Convenției Europene pentru Drepturile Omului.

Momentul existenței unei acuzații s-a apreciat ai fi și acela al informării oficiale asupra existenței unei acuzații, momentul solicitării ridicării imunității parlamentare, arestării unei persoane, data punerii în executare a unui mandat de arestare sau de percheziție, data înregistrării la instanță a rechizitoriului procurorului, data la care persoanei acuzate i s-a desemnat un avocat sau data emiterii unei decizii de confiscare a bunurilor ridicate⁴⁹⁴.

În ceea ce privește punctul final al termenului care trebuie examinat, nu există diferențe între materia civilă și materia penală, deoarece în ambele cazuri, perioada se încheie, în principiu, la data la care ultima hotărâre judecătorească devine definitivă și a fost executată, indiferent de forma hotărârii sau de nivelul la care a fost pronunțată, adică instanță de fond/apel/ supremă ori de către instanțele de contencios constituțional.

Este de reținut că, complexitatea afacerii poate fi generată și de complexitatea stării de fapt care trebuie elucidată, de complexitatea problemelor juridice care trebuie soluționate, și de complexitatea procedurii condiționată de unele procese temporizate de o multitudine de incidente procedurale, adică atunci când este necesară audierea unui număr mare de inculpați și martori sau când există dificultăți de localizare a martorilor, care își schimbă adesea reședința în țară sau în străinătate.

Referitor la comportamentul părților, orice persoană care invocă durata nerezonabilă a procedurilor trebuie să facă dovada că a depus diligențe în vederea derulării normale a acesteia⁴⁹⁵, iar întârzierile provocate de comportamentul autorităților sunt de natură să atragă responsabilitatea statului în cauză. Din acest punct de vedere statele trebuie să respecte o obligație de rezultat, și anume desfășurarea procesului într-un termen rezonabil, care în scopul

---

⁴⁹³ Ct.E.D.O. Cazul Vayiç contra Turciei, hotărârea din 20.09.2006, cererea nr. 18078/02. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75900> (vizitat la 14.10.2022)

⁴⁹⁴ Ct.E.D.O. Cazul Frau contra Italiei, hotărârea din 19 februarie 1991, cererea nr. 12147/86. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57661>(vizitat la 14.10.2022); Ct.E.D.O. Cazul Angelucci contra Italiei, hotărârea din 19 februarie 1991, cererea nr. 12666/87. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57664> (vizitat la 14.10.2022)

⁴⁹⁵ SUDRE F. *Drept european și internațional al drepturilor omului*. Iași: Polirom, 2006, p. 288

realizării bunei administrări a justiției primează totuși asupra celerității procedurii, mai ales dacă procedura este complexă⁴⁹⁶.

În ceea ce privește litigiul, cu cât obiectul procesului are o importanță mai mare pentru părți, cu atât aprecierea caracterului rezonabil al procedurilor va fi mai strictă. Astfel de cauze sunt cele care au o influență deosebită asupra vieții personale și profesionale a reclamantului și justifică o celeritate sporită⁴⁹⁷.

În cauza Guță împotriva României⁴⁹⁸, instanța a constatat durata excesivă a procedurilor din considerentul ca după mai bine de cinci ani de procedură, instanțele de contencios administrativ să se declare incompetente *ratione materiae* să judece cauza reclamantului, fiind constatat și faptul că cauza a stagnat pe rolul instanței din cauza lipsei de sârguință a experților.

Într-o altă cauză⁴⁹⁹, Curtea Europeană a apreciat că, durata de aproape 10 ani pentru trei grade de jurisdicție este excesivă, și nu poate fi justificată nici prin complexitatea cauzei întrucât cauza nu a fost niciodată examinată pe fond.

În cauza Stoianova și Nedelcu împotriva României⁵⁰⁰, Curtea Europeană a constatat depășită durata rezonabilă a procedurilor, care au durat în total 9 ani și 4 luni, mai ales că durata anchetei penale, în două rânduri s-a finalizat cu încetarea procesului penal.

În cauza Atanasiu împotriva României⁵⁰¹, s-a apreciat că întârzierile importante în proces au fost cauzate de casările și amânările ulterioare ale cauzei, derularea procesului fiind prelungită din cauza numeroaselor decizii pronunțate în cauză, deoarece aceasta a fost retrimisă în mai multe rânduri instanțelor de fond. În asemenea circumstanțe, în care nici complexitatea cauzei, nici comportamentul reclamantului nu explică durata procesului de 6 ani și 5 luni, privită în ansamblu, instanța de la Strasbourg a estimat că durata procesului este excesivă și nu răspunde exigențelor termenului rezonabil.

Reținem că, până la pronunțarea hotărârii Kudla, existau două soluții atunci când reclamantul se plângea atât de caracterul nerezonabil al duratei procedurii interne, cât și de

---

⁴⁹⁶ BOGDAN D., SELEGEAN M. *Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*. București: AII Beck, 2005, p. 259; SUDRE F. *Drept european și internațional al drepturilor omului*. Iași: Polirom, 2006, p. 289

⁴⁹⁷ SUDRE F. *Drept european și internațional al drepturilor omului*. Iași: Polirom, 2006, p. 290; RENUCCI J.-F. *Tratat de drept european al drepturilor omului*. București: Hamangiu, 2009, p. 469

⁴⁹⁸ Ct.E.D.O. Cazul Guță contra României, hotărârea din 16 noiembrie 2006, cererea nr. 35229/02. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123228> (vizitat la 17.10.2022)

⁴⁹⁹ Ct.E.D.O. Cazul Șega contra României, hotărârea din 13 martie 2012, cererea nr. 29022/04. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123767> (vizitat la 17.10.2022)

⁵⁰⁰ Ct.E.D.O. Cazul Stoianova și Nedelcu contra României, hotărârea din 4 august 2005, cererea nr. 77517/01 și nr. 77722/0. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70043> (vizitat la 17.10.2022)

⁵⁰¹ Ct.E.D.O. Cazul Maria Atanasiu și alții contra României, hotărârea din 12 octombrie 2010, cererea nr. 30767/05 și nr. 33800/06. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100989> (vizitat la 20.10.2022)

absența unui recurs intern pentru a se putea plânde de acest aspect, astfel că dacă se constata o violare a art. 6 par. 1, Curtea aprecia că nu este necesar să mai examineze plângerea, iar în ipoteza în care Curtea constata că art. 6 par. 1 nu a fost încălcat, considera necesar să se asigure și de faptul că garanțiile oferite de art. 13 nu au fost încălcate⁵⁰².

Indiferent de faptul că respectiva soluție a fost supusă discuțiilor în doctrină⁵⁰³, jurisprudența a rămas constantă întrucât nu se poate admite ca garanțiile oferite de art. 13 din Convenția Europeană să fie absorbite de garanțiile oferite de art. 6 par. 1 a Convenției atunci când se pune în discuție judecarea cauzelor într-un termen rezonabil ca garanție de asigurare a unui acces efectiv la justiție.

Cu adevărat putem susține opiniile potrivit cărora, soluționarea cauzei într-un termen rezonabil nu este o simplă aspirație sau vocație, ci este un drept subiectiv⁵⁰⁴ și un element indispensabil al efectivității accesului la justiție, iar sub acest aspect, durata generală a termenului rezonabil ar trebui să înglobeze întreaga durată a procesului judiciar la toate gradele de jurisdicție, inclusiv a jurisdicției constituționale, inclusiv și durata procedurii de executare a unei decizii judiciare care intră în calculul termenului rezonabil prevăzut de art. 6 par. 1 din Convenția Europeană⁵⁰⁵.

În aceeași ordine de idei, Curtea Constituțională a reținut că executarea unei hotărâri judecătorești reprezintă un drept garantat de articolele 20 și 120 din Constituție, întrucât respectarea sentințelor și a altor hotărâri definitive ale instanțelor judecătorești este obligatorie, iar termenul de 45 de zile necesar pentru redactarea hotărârii motivate nu afectează executarea deciziei într-un termen rezonabil, pe motiv că se urmărește scopul îmbunătățirii calității motivării deciziei⁵⁰⁶, care, după cum am demonstrat deja, la fel, constituie o garanție a dreptului de acces efectiv la justiție.

Executarea unei hotărâri judecătorești reprezintă un element esențial al statului de drept și un efect final al bunei administrări a justiției⁵⁰⁷, or, un acces efectiv la justiție, presupune, nu

---

⁵⁰² JACOBS F.G., WHITE R.C.A. *The European Convention on Human Rights*. Oxford: Clarendon Press, 1996, p. 337-338

⁵⁰³ VAN DIJK P., VAN HOOFF G.J.H. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. Haga: Kluwer Law International, 1998, p. 701

⁵⁰⁴ DELEANU I. *Drepturile fundamentale ale părților în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2008, p. 275

⁵⁰⁵ POPA N., VOICU M., *Coordonate europene actuale privind dreptul la un proces într-un timp optim și previzibil*. În: *Revista de Drept Public*, nr. 1/2005, p.116.

⁵⁰⁶ Decizia Curții Constituționale nr. 56 din 19.04.2022 de inadmisibilitate a sesizării nr. 20g/2022. În: *Monitorul Oficial* nr. 164-169 din 03.06.2022

⁵⁰⁷ Ct.E.D.O., *Cazul Lupăcescu și alții contra Moldovei*, hotărârea din 21 martie 2006, cererile nr. 3417/02, 5994/02, 28365/02, 5742/03, 8693/03, 31976/03, 13681/03 și 32759/03. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112638> (vizitat la 06.08.2022)

numai posibilitatea ca un judecător să rezolve litigiul printr-o hotărâre pe fond, ci și posibilitatea de a executa hotărârea în măsura în care acesta este favorabilă, deoarece în lipsa executării hotărârii, nu se poate afirma că persoana în cauză și-a văzut rezolvat litigiul, iar o hotărâre neexecutată semnifică o simplă foaie de hârtie fără valoare, din punct de vedere al rezolvării concrete a intereselor sale⁵⁰⁸.

Aspectul enunțat a fost sesizat și de către Ombudsman în anul 2021, pe motiv că neexecutarea hotărârilor judecătorești limitează accesul la justiție, afectând esențial statul de drept, întrucât pentru a asigura realizarea efectivă a drepturilor și libertăților omului este important ca hotărârile judecătorești și alte acte executorii să fie aplicate cu strictețe, prompt, în mod unitar, fără discriminări și influențe. Printre principalele cauze identificate a neexecutării titlurilor executorii sunt complexitatea procedurilor de executare, conduita părților implicate în proces, cuantumul și natura pretențiilor constatate prin hotărârea instanței judecătorești⁵⁰⁹.

Aspectele cercetate, ne permit să conchidem că dreptul persoanei de a se adresa justiției ca drept fundamental condiționează și obligația instanței de a se pronunța asupra cererii deduse spre examinare, or, ceea ce contează este ca persoana interesată să poată să își vadă satisfăcute interesele legitime⁵¹⁰.

Împărtășim opiniile precum că soluționarea cauzei într-un termen rezonabil constituie o garanție a unui acces efectiv la justiție, întrucât justiția, ca serviciu public, asigură apărarea drepturilor și libertăților cetățenilor, cu eliminarea oricăror mijloace șicanatorii și târăgăneli⁵¹¹, or, ideea că justiția nu trebuie realizată cu întârzieri de natură să-i compromită eficiența și credibilitatea sa este redată prin faptul că „o justiție întârziată, este o justiție negată” ori „o justiție lentă, este o justiție greșită”⁵¹².

Subsecvent, generalizând cele cercetate în cadrul compartimentului respectiv, deducem următoarele raționamente la subiectul abordat, și anume:

– principiul contradictorialității reprezintă un set de drepturi și obligații, pentru instanță și pentru părți, gândite să confere dialogului judiciar echilibrul dorit pentru reușita judecății;

---

⁵⁰⁸ CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*. Vol. I. București: C.H. BECK, 2007. p. 286;

⁵⁰⁹ Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2021. Disponibil: https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/03/AP_raport_2021.pdf (vizitat la 17.12.2023)

⁵¹⁰ CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*. Vol. I. București: C.H. BECK, 2007, p. 288;

⁵¹¹ CONSTANTINESCU M., MURARU I., IORGOVAN A. *Revizuirea Constituției române. Explicații și comentarii*. București: Rossetti, 2003, p. 18.

⁵¹² *Constituția României. Comentariu pe articole*. București: CH Beck, 2008, p. 182

– părțile implicate în proces trebuie să-și aducă reciproc la cunoștință pretențiile, apărările și probele de care doresc să se folosească în proces, prin cererile scrise adresate instanței de judecată;

– în cursul procesului, toate părțile trebuie să fie ascultate în mod egal, inclusiv asupra împrejurărilor de fapt sau de drept puse în discuție de instanță, în vederea aflării adevărului în cauză, inclusiv și încuviințarea probelor în cadrul unei ședințe publice⁵¹³.

- prin egalitatea procedurală a părților în proces se nuanțează principiul vast al egalității între cetățeni, iar fără ca părțile să dispună de aceleași mijloace pentru a-și susține cauza, fără a avea acces fiecare dintre ele la actele și probele depuse la dosar pentru a le putea combate, fără posibilitatea fiecărei părți de a-și expune argumentele și fără existența unei proceduri contradictorii, aflarea adevărului este evident periclitată, și pot interveni erori judiciare, ceea ce în consecință duce la lezarea dreptului de acces liber la justiție;

- respectarea termenului rezonabil este deosebit de important întrucât aduce plus valoare credibilității și eficienței actului de acces la justiției, astfel că statele trebuie să manifeste o atenție sporită cu privire la măsurile aplicate pentru accelerarea procedurilor, dar concomitent pentru a nu face excese în sens invers, deoarece o procedură prea rapidă poate fi contrară necesității termenului rezonabil, precum și o procedură prea lungă sau prea expeditivă riscă să producă același efect, considerent din care, termenul rezonabil al unei proceduri se apreciază, ținând cont de circumstanțele cauzei și în raport de criteriile consacrate de jurisprudența CtEDO, mai ales, de complexitatea cauzei, comportamentul reclamantului și al autorităților⁵¹⁴.

3.1.5 Motivarea hotărârilor judecătorești

Considerăm că prin motivarea hotărârii, judecătorul trebuie să demonstreze în mod logic deplina concordanță dintre soluția din cauza respectivă și realitate, întrucât o motivare corectă presupune răspunsuri precise la toate capetele de cerere și la toate apărările formulate pe baza tuturor probelor administrate în cauză, a argumentelor și raționamentelor juridice, a principiilor

---

⁵¹³ TROCIN E. *Dreptul - principiu la un proces contradictoriu - condiție indispensabilă realizării unui acces la justiție efectiv*. Comunicare științifică în cadrul Conferinței științifico-practice naționale consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului cu genericul „Drepturile persoanei: probleme actuale în lumina jurisprudenței naționale”. In honorem Andrei SMOCHINĂ la 75 de ani. ICJPS, 8 decembrie 2021. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2023, p. 178

⁵¹⁴ TROCIN E. *Aspecte teoretico-practice cu privire la soluționarea cauzei într-un termen rezonabil prin prisma jurisprudenței CEDO*. În: Rolul instituțiilor democratice în asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului: Materiale ale mesei rotunde dedicate Zilei internaționale a drepturilor omului, 6 decembrie 2018. Chișinău: AAP, 2019, p.266

și a regulilor de drept substanțial și procesual. Din această perspectivă, susținem opinia, potrivit căreia, motivarea unei hotărâri nu reprezintă o problemă de volum, ci una de conținut, deoarece instanța trebuie să prezinte motivele care au determinat-o să pronunțe soluția, iar nu stări descriptive, fără relevanță pentru rezolvarea pricinii⁵¹⁵.

Prin urmare, indiferent dacă este vorba de încheieri, sentințe (pronunțate asupra fondului cauzei, în materia executării pedepsei, a măsurilor asigurătorii), decizii (în apel sau în recurs), instanțele au obligația de a motiva în fapt și în drept soluțiile sau măsurile dispuse, în vederea garantării bunei administrări a justiției și demonstrării părților că au fost ascultate⁵¹⁶.

Astfel, motivarea ar trebuie să cuprindă câteva elemente cheie: legislația și, după caz, practica judecătorească pe care instanța de judecată le consideră relevante cauzei; circumstanțele de fapt stabilite care susțin concluzia instanței de judecată și elementele componenței de infracțiune; motivele din care respinge argumentele esențiale invocate de părți.

În materie penală, instanța de judecată este obligată, să motiveze și alte aspecte, precum : raționamentele stabilirii pedepsei, dacă sancțiunea legii penale prevede și alte categorii de pedepse; raționamentele aplicării unei pedepse mai ușoare decât cea prevăzută de lege, or, aplicarea unei condamnări cu suspendarea condiționată a executării pedepsei; rezolvarea chestiunilor legate de condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei sau de aplicarea altor categorii de liberare de pedeapsa penală.

Obligativitatea motivării hotărârilor judecătorești constituie și o exigență a Convenției Europene, iar nemotivarea se prezintă ca un viciu a procedurii de judecată care afectează puterea actului judecat, or, dreptul de a fi auzit include nu doar posibilitatea de a aduce argumente instanței, dar și obligația corespunzătoare a instanței de a arăta, în motivarea sa, motivele pentru care anumite argumente au fost acceptate sau respinse⁵¹⁷.

Practica motivării hotărârilor judecătorești de cele mai multe ori este una dezamăgitoare, mai ales prin întinderea excesivă a considerentelor în detrimentul calității motivării⁵¹⁸, fapt ce denaturează calitatea actului de justiție.

---

⁵¹⁵ BOROI G., STANCU M. *Drept procesual civil*. Vol. I. București: Hamangiu, 2015, p. 455

⁵¹⁶ Ct.E.D.O. Cazul Tatishvili contra Rusiei, hotărârea din 22 februarie 2007, cererea nr. 1509/02. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79564> (vizitat la 30.08.2023)

⁵¹⁷ Ct.E.D.O. Cauza Fomin contra Moldovei, hotărârea din 11 octombrie 2011, cererea nr. 36755/06. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124104> (vizitat la 30.08.2023)

⁵¹⁸ IACUB I. *Motivarea hotărârilor judecătorești – garanție fundamentală a calității actului de justiție*. În: Relații Internaționale Plus, 2020, nr. 2, p. 105; POPA I. *Flagelul motivării kilometrice în fapt și în drept a hotărârii judecătorești*. În: Revista Universul juridic, nr. 11, noiembrie 2019, p. 8.

Prin urmare, obligația motivării se impune pentru a dovedi că judecătorii au examinat fiecare pretenție sau obiecție pe care au prezentat-o părțile și, totodată, pentru a se da posibilitate instanțelor superioare să controleze dacă judecarea s-a făcut cu respectarea legii⁵¹⁹.

În asemenea circumstanțe, pentru a fi asigurat un acces efectiv la justiție, este necesar ca instanțele de judecată să examineze real și obiectiv problemele esențiale care îi sunt supuse aprecierii și să indice temeiul de drept concret al soluției sale, fără formulări echivoce, or, singura garanție că instanța a analizat susținerile părților, argumentele și probele administrate o reprezintă anume motivarea hotărârii judecătorești⁵²⁰.

Analizând jurisprudența Curții Supreme de Justiție, reținem că instanța de recurs a casat decizia ale instanțelor de apel, pe motiv că judecând apelul, s-a trecut în mod superficial asupra circumstanțelor cauzei și cadrului legal, fără a da o apreciere concretă și clară ce ar determina definitiv și incontestabil certitudinea adoptării soluției la care s-a ajuns. Astfel, având o motivare superficială, fără a fi abordate toate aspectele importante cazului, instanța de recurs a fost în imposibilitate să exercite controlul judiciar asupra unei asemenea soluții și să verifice temeinicia și legalitatea hotărârii atacate cu privire la oricare dintre motivele prevăzute de lege⁵²¹.

Într-o altă cauză, instanța de recurs a reținut că motivarea este o parte a hotărârii în care instanța judecătorească în mod obligatoriu își expune concluziile formulate în privința cauzei deferite spre soluționare. Astfel, actul judecătoresc trebuie să corespundă tuturor normelor de drept, să fie clar, înțeles de părțile implicate în litigiu și să răspundă în mod sigur și expres la toate cererile și obiecțiile formulate de către părți.

Faptul că o hotărâre trebuie să fie motivată, reprezintă și o exigență a principiului procesului echitabil garantând justițiabilului posibilitatea să cunoască motivele care l-au făcut pe judecător să adopte una sau altă soluție și să le conteste.

Astfel, în cazul în care instanța de judecată se abține de a da un răspuns special și explicit în cele mai importante întrebări, fără a acorda părții care a formulat-o posibilitatea de a ști dacă acest mijloc de apărare a fost neglijat sau respins, acest fapt în opinia Curții Supreme de Justiție constituie și o încălcare a art. 6§1 din CEDO. Respectiv, dat fiind faptul că prima instanță nu a examinat litigiul sub toate aspectele și nu s-a expus asupra tuturor pretențiilor și argumentelor formulate în acțiune, având în vedere faptul că s-a constatat o eroare judiciară, care nu poate fi

---

⁵¹⁹ Drept procesual civil. Partea specială. Curs universitar: Coord. E. BELEI. Universitatea de Stat din Moldova. Chișinău: S.n., 2016, p. 86.

⁵²⁰ Ct.E.D.O. Cauza Nicoleta Gheorghe contra României, hotărârea din 3 aprilie 2012, cererea nr. 23470/05. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123579> (vizitat la 30.08.2023)

⁵²¹ Decizia Curții Supreme de Justiție din 05.10.2023. Dosarul nr. 3ra-995/23. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=72584 (vizitat 15.01.2023)

corectată de către instanța de recurs, completul de judecată a ajuns la concluzia de a casa integral hotărârea contestată și de a trimite cauză civilă spre rejudecare, în alt complet de judecată⁵²².

În cauza nr. 3ra-576/21⁵²³, instanța de recurs, a ajuns la concluzia că deși motivarea instanțelor de judecată ierarhic inferioare privind netemeinicia pretenției cu privire la constatarea faptului prelucrării datelor cu caracter personal este eronată, soluția însă de respingere a pretențiilor este una corectă, considerent din care Curtea a constatat o interpretare deosebit de riguroasă dată unei norme de procedură (formalism excesiv) și care la privat pe reclamant de dreptul de acces la o instanță, ori cauza s-a aflat pe rolul instanțelor de judecată din anul 2016, iar instanțele nu au scos cererea de pe rol și nu a restituit-o.

În ordinea raționamentelor expuse, susținem opinia, că orice sentință judecătorească trebuie să fie legală, întemeiată și motivată, bazându-se pe principiile generale ale efectuării justiției: contradictorialitatea procesului, egalitatea cetățenilor în fața judecății și a legii, respectarea cinstei și demnității persoanei, cercetarea nemijlocită și publică a probelor, cercetarea sub toate aspectele, completă și obiectivă, a probelor prezentate și administrate, respectarea cerințelor privind publicitatea, secretul deliberării judecătorilor, or, legalitatea reprezintă un element indispensabil al statului de drept, iar conformarea tuturor acțiunilor și activităților legii constituie o cerință fundamentală a statului de drept⁵²⁴.

Totodată, reținem că motivarea calitativă nu poate fi neglijată în favoarea celerității, or, caracterul rezonabil al unei întârzieri a executării trebuie determinată având în vedere, în special, complexitatea procedurilor de executare, propriul comportament al reclamantului și cel al autorităților competente, precum suma și natura compensației acordate de către instanța judecătorească⁵²⁵.

Din punct de vedere procedural, motivarea reprezintă și o operațiune administrativă, fiind obligatorie și în cazul emiterii unui act administrativ individual, întrucât se indică temeiurile esențiale de drept și de fapt pe care le-a luat în considerare autoritatea publică pentru decizia sa, mai ales, în cazul deciziilor discreționare. Astfel, motivarea completă a unui act administrativ individual trebuie să cuprindă:

---

⁵²² Decizia Curții Supreme de Justiție din 05.10.2023. Dosarul nr. 3ra-995/23. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=72584 (vizitat 15.01.2023)

⁵²³ Decizia Curții Supreme de Justiție din 02.06.2021. Dosarul nr. 3ra-576/21. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=61675 (vizitat 15.01.2023)

⁵²⁴ COSTACHI Gh., GUCEAC I. *Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept*. Chișinău: ÎS FEP, „Tipografia Centrală”, 2003, p. 25.

⁵²⁵ Ct.E.D.O. Cazul Burdov contra Rusiei, hotărârea din 4 mai 2009, cererea nr. 33509/04. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90671> (vizitat la 20.07.2022);

a) motivarea în drept – temeiul legal pentru emiterea actului administrativ, inclusiv formele procedurale obligatorii pe care se bazează actul;

b) motivarea în fapt – oportunitatea emiterii actului administrativ, inclusiv modul de exercitare a dreptului discreționar, dacă este cazul;

c) în cazul actelor administrative defavorabile – o descriere succintă a procedurii administrative care a stat la baza emiterii actului: opinii ale participanților contrare conținutului final al actului.

Luând în considerare cele constatate, precum și în scopul atribuirii unui caracter mai riguros respectivei garanții, ceea ce în rezultat ar facilita un acces mai efectiv la justiție precum este proclamat în Legea fundamentală, am considerat oportun operarea unor modificări în legislația procesuală ce ține de motivarea hotărârii judecătorești, fiind totodată o acțiune în corespundere cu cerințele Curții Europene a Drepturilor Omului.

Suplimentar, considerăm că operarea modificărilor propuse, ar putea diminua și numărul hotărârilor judecătorești casate pe motiv de lipsă a motivării soluției adoptate de către instanță sau motivarea insuficientă a acesteia.

3.2 Garanțiile specifice ale unui acces efectiv la justiție

Pentru a fi concret și efectiv, accesul la justiție trebuie să asigure justițiabilului o posibilitate clară și concretă de a contesta un act, adică să dispună de mijloacele concrete de a ajunge în fața judecătorului⁵²⁶, considerent din care, trebuie întrunite trei condiții:

1) să se asigure oricărei persoane accesul la justiție, într-o asemenea măsură încât aceasta să își poată atinge interesele vizate prin promovarea acțiunii (inițierea litigiului), or, în cazul când persoana nu obține examinarea completă a cauzei sale de către un judecător, condiția accesului efectiv la instanță nu este îndeplinită;

2) să dețină competență de plină jurisdicție, respectiv instanța trebuie să fie abilitată a analiza fondul cauzei, atât din punctul de vedere al împrejurărilor de fapt, cât și al celor de drept;

3) să se asigure oricărei persoane posibilități reale în sensul susținerii cauzei sale înaintea unui judecător⁵²⁷.

---

⁵²⁶ SUDRE F. *Drept european și internațional al drepturilor omului*. Iași: Polirom, 2006. p. 267

⁵²⁷ CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*. București: C.H. Beck, 2008, p. 244

Eficiența practică a dreptului de acces la justiție rezidă și într-un set de garanții legale, de ordin pozitiv, și anume:

a) inamovibilitatea judecătorului, potrivit căreia acesta nu poate fi promovat, mutat, sancționat și chiar înlăturat din funcție decât pentru situații și potrivit unei proceduri instrumentate de un organ profesional disciplinar din sistemul autorității judecătorești în condiții bine definite de lege;

b) caracterul neeligibil al funcției de judecător, astfel că durata funcției sale nu este dependentă de ciclurile politice;

c) interdicția pentru judecători de a face parte dintr-un partid politic, de ocupare a unei alte funcții publice sau private⁵²⁸.

3.2.1 Independența și imparțialitatea judecătorilor

În opinia prof. Alexandru ARSENI, în rezolvarea litigiilor, judecătorul nu poate primi nici un fel de ordine, instrucțiuni, indicații, sugestii, sau alte asemenea impulsuri privind soluția pe care trebuie să o dea, întrucât independența judecătorului, de altfel independența justiției, ține de chiar separația puterilor în stat. Printre garanțiile independenței judecătorilor, autorul identifică: a) recrutarea, b) inamovibilitatea, c) avansarea și d) controlul⁵²⁹.

Este extrem de important ca judecătorii să dispună de o imunitate exclusiv funcțională, care să le garanteze independența necesară pentru realizarea actului justiției. Aceasta nu trebuie să fie însă una absolută, adică să excludă răspunderea juridică a magistraților pentru încălcarea legii, întrucât, în virtutea principiului egalității în fața legii și a justiției, judecătorul urmează să fie tras la răspundere juridică pentru încălcarea legii, în cazurile și potrivit procedurii stabilite de lege. Răspunderea judecătorului trebuie să fie inevitabilă, adecvată și proporțională faptei comise, mecanismul atragerii la răspundere trebuie să fie echilibrat, iar garanțiile și imunitățile acordate judecătorilor - bine gândite, or, respectarea legalității nemijlocit în procesul realizării activității jurisdicționale, consolidează încrederea în actul justiției⁵³⁰.

Independența judecătorului este indispensabilă pentru o justiție imparțială și conformă legii, însă nu reprezintă o prerogativă sau un privilegiu acordat în interesul personal al judecătorilor,

---

⁵²⁸ IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură*. București: Universul Juridic, 2010, p. 110-111

⁵²⁹ ARSENI A. *Autoritatea judecătorească – veritabilă instituție de realizare a ramurii puterii de stat în condițiile edificării statului de drept*. În: *Revista Națională de Drept*, nr. 11, 2013, p. 20

⁵³⁰ RAILEAN P. *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept*. Chișinău: Î.S. F.E.-P Tipografia Centrală, 2015, p. 550

dar în interesul statului de drept și al oricărei persoane care solicită și așteaptă o justiție imparțială și independentă. În acest sens, prof. Alexandru ARSENI consideră că, este foarte important ca toate instituțiile și autoritățile, atât cele naționale, cât și cele internaționale, să respecte, să protejeze și să apere această independență, iar procesul de luare a deciziilor de către judecători trebuie, pe de o parte, asociată cu un nivel înalt de răspundere a judecătorilor dar, pe de altă parte, judecătorii nu trebuie pedepsiți pentru opiniile lor juridice exprimate în deciziile judecătorești, or, procedând în așa mod, ar provoca un efect de descurajare în privința procesului de luare a deciziilor de către judecător și ar submina independența judiciarului⁵³¹.

Prin urmare, accesul la justiție se află în strânsă legătură cu independența justiției, or, în lipsa acesteia nu se poate vorbi despre un „*liber*” acces la justiție și garantat tuturor. Totodată, trăsăturile justiției independente sunt larg consacrate în doctrină, precum și în sistemele politice din democrațiile tradiționale, fiind centrate pe decizia exclusiv independentă și sub nicio formă influențată ori cenzurată de vreun factor exterior a judecătorilor⁵³².

Astfel, în cauza Gurov contra Republicii Moldova⁵³³, Curtea Europeană a reținut că scopul sintagmei „*instituită de lege*” din articolul 6 al Convenției este de a asigura ca organizarea judecătorească într-o societate democratică să nu depindă de discreția executivului, dar ca aceasta să fie reglementată printr-o lege care emană de la Parlament. Astfel, sintagma „*instituită de lege*” se referă nu doar la baza legală pentru însăși existența instanței, ci, de asemenea, la componența completului de judecată în fiecare cauză, întrucât o instanță instituită de lege trebuie să îndeplinească o serie de condiții, precum independența membrilor săi și durata mandatului lor, imparțialitate și existența garanțiilor procedurale. Reieșind din aceste considerente, instanța europeană a condamnat Statul Republica Moldova pentru încălcarea articolului 6 §1 al Convenției Europene în partea ce ține de lipsa asigurării examinării cauzei civile de către o instanță „*instituită de lege*”, deoarece mandatul judecătorului care a fost împuternicit să examineze cauza a expirat cu ceva timp înainte ca el să fi fost membru al completului de judecată în cazul reclamantului. Mai mult ca atât, Curtea Europeană a considerat că nu existau temeiuri legale pentru participarea judecătorului la examinarea recursului reclamantului, pe

---

⁵³¹ ARSENI A. *Aspecte conceptuale privind scopul sancțiunii în activitatea judecătorilor*. În: *Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală*. Vol. 1. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2023, p. 264

⁵³² SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Natura juridică a dreptului de acces liber la justiție*. În: *Sistemele juridic, economic și administrativ, componente fundamentale ale unei societăți bazate pe respectarea drepturilor omului*. Simpozion. Craiova: SITEH, 2021, p. 28

⁵³³ Ct.E.D.O., Cazul Gurov contra Republicii Moldova, hotărârea din 11 iulie 2006, cererea nr. 36455/02, Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112627> (vizitat la 25.06.2022)

motiv că această practică era în contradicție cu principiul conform căruia organizarea judecătorească într-o societate democratică nu trebuie să depindă de discreția executivului.

Problema legalității examinării cauzelor de către un judecător al cărui mandat a expirat a constituit obiect de sesizare a Curții Constituționale, care a reținut că expresia „*instituită de lege*” din articolul 6 al Convenției Europene se referă nu doar la baza legală a existenței „*instanței*”, ci și la componența ședinței în fiecare cauză, iar clauza instituirii prin lege a unei instanțe trebuie să satisfacă o serie de condiții cum ar fi independența membrilor săi și durata mandatului lor, imparțialitatea și existența garanțiilor procedurale. Astfel, în opinia Curții Constituționale, în sensul articolului 116 alin. (2) și alin. (4) din Constituție, judecătorul Curții Supreme de Justiție al cărui mandat a expirat odată cu atingerea plafonului pentru limită de vârstă își exercită activitatea până la numirea unui nou judecător⁵³⁴.

Întrucât articolul 20 din Constituția Republicii Moldova stabilește că dreptul de acces liber la justiție trebuie realizat în condițiile legii, în vederea garantării respectării rigorilor unui tribunal instituit de lege, orice abatere de la acest standard reprezintă o încălcare a Constituției, iar atunci când se analizează numirea judecătorilor în funcție și se stabilește dacă standardul „*tribunalului instituit prin lege*” a fost respectat, Curtea Europeană verifică dacă procedura pentru a institui o instanță este prevăzută de lege și dacă este aplicată în vederea numirii candidaților în funcții judiciare.

În Hotărârea Guðmundur Andri Ástráðsson contra Islandei⁵³⁵, Curtea Europeană a constatat existența unei încălcări a procedurilor stabilite în dreptul național pentru numirea judecătorilor, pentru că autoritățile angajate în procesul de numire a judecătorilor, în special executivul, au compromis integritatea procesului de numire a judecătorilor. Curtea a reținut că tribunalul este caracterizat de funcția sa judiciară, care trebuie să îndeplinească o serie de exigențe instituționale cum ar fi independența, imparțialitatea și securitatea mandatului membrilor săi, însă, totodată, judecătorii trebuie să fie selectați pe bază de merit printr-un proces riguros, menit să asigure faptul că au fost numiți cei mai calificați candidați, atât în termeni de competență tehnică, cât și în termeni de integritate morală. Prin urmare, cu cât mai sus este situat un tribunal în ierarhia judecătorească, cu atât mai exigente trebuie să fie criteriile de selecție a judecătorilor.

---

⁵³⁴ Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 12 din 12.05.2016 pentru interpretarea prevederilor articolelor 116 alin.(2) și (4) și 136 alin.(1) din Constituție (extinderea mandatului unor judecători pînă la numirea succesorilor). În: Monitorul Oficial nr.416-422 din 02.12.2016

⁵³⁵ Ct.E.D.O., Cazul Guðmundur Andri Ástráðsson contra Islandei, hotărârea din 1 decembrie 2020, cererea nr. 26374/18, Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-206582> (vizitat la 25.06.2022)

Prin deciziile pronunțate de către Curtea Europeană, se reconfirmă faptul că asigurarea accesului efectiv la justiție nu poate avea loc decât într-un anumit cadru juridic, stabilit de legislator, cu respectarea anumitor exigențe, de natură a preveni eventualele abuzuri și tergiversarea soluționării cauzelor deduse judecătii. Astfel, accesul la justiție poate fi asigurat și prin mijloacele procedurale concrete, precum ar fi strămutarea cauzei, întrucât constituie o procedură specială de stabilire a competenței teritoriale a instanței de judecată și se realizează într-un anumit termen și este concepută tocmai să asigure accesul la justiție⁵³⁶.

Accesul la o instanță de judecată echitabilă, independentă și imparțială reprezintă și minimumul condițiilor necesare, or, în opinia Curții Constituționale⁵³⁷, independența judecătorului nu reprezintă un scop în sine și nici un privilegiu personal, ci urmărește să-i asigure judecătorului posibilitatea de a-și exercita rolul de protector al drepturilor și libertăților cetățenilor, deoarece, într-un stat guvernat de preeminența dreptului, principiul independenței judecătorești este însoțit de mai multe garanții, vitale pentru independența judiciară instituțională și individuală și fără de care ar fi imposibilă funcționarea efectivă și imparțială a instanțelor.

Garanția independenței judecătorilor trebuie evaluată după modul de desemnare a judecătorilor, durata mandatului acestora, existența protecției împotriva presiunilor externe și existența unei aparențe de independență a instanței. Astfel, în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, s-a statuat faptul că dreptul la un tribunal este echivalent cu dreptul de acces la justiție, adică la un organ de jurisdicție, care trebuie să fie independent, imparțial și să tranșeze litigiul atribuit în competența sa pe baza normelor legale aplicabile și a unei anumite proceduri⁵³⁸.

Prof. Alexandru ARSENI, afirmă că, independența nu poate fi privită ca un privilegiu al judecătorului, ci ca o datorie a fiecărei persoane care ocupă aceasta funcție. De aceea, principiul independenței judecătorului poate fi înțeles doar în legătură cu principiul responsabilității și răspunderii judecătorului, pentru calitatea activității sale, or, independența justiției este strâns legată de responsabilitate, iar responsabilitatea însoțește permanent răspunderea⁵³⁹. Subsecvent, soluționarea procesului de către un tribunal independent și imparțial, stabilit prin lege constituie

---

⁵³⁶ Decizia nr. 140 din 22.11.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 168g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 47 alin. (1) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 86-92 din 08.03.2019

⁵³⁷ Hotărârea Curții Constituționale nr. 38 din 07.12.2021 pentru interpretarea articolelor 1 alin. (3), 20 și 116 alin. (1) și (2) din Constituție și controlul de constituționalitate al articolului 11 alin. (1) din Legea nr. 544 din 20 iulie 1995 privind statutul judecătorului (numirea în funcție a judecătorilor până la atingerea plafonului de vârstă). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 325-333 din 31.12.2021.

⁵³⁸ Ct.E.D.O. Cazul Coeme și alții contra Belgiei, hotărârea din 18 octombrie 2000, cererea nr. 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 and 33210/96. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59194> (vizitat la 28.07.2022)

⁵³⁹ ARSENI A. *Aspecte conceptuale privind scopul sancțiunii în activitatea judecătorilor*. În: *Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală*. Vol. 1. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2023, p. 265

garanția fundamentală și inerentă unui proces echitabil, care poate fi descompusă în câteva elemente: a) instanța să fie stabilită prin lege; b) judecătorii să fie independenți; c) să se judece cauza cu desăvârșită imparțialitate. Ultimele elemente sunt însă interdependente și numai cumulul lor poate conduce la un proces echitabil⁵⁴⁰.

Imparțialitatea reprezintă și garanția că judecătorii implicați să instrumenteze un proces vor acționa în mod obiectiv, fără a avea careva prejudecăți sau predilecții în privința cazului, și fără să acționeze în moduri care susțin interesele uneia dintre părți⁵⁴¹.

Faptul că independența și imparțialitatea, reprezintă garanții a unui acces efectiv la justiție, se conturează și prin soluțiile adoptate de către Curtea Europeană, astfel că în cauza Tocono și Profesorii Prometeiști contra Moldovei⁵⁴² Curtea a constatat o violare a articolului 6§1 al Convenției, din considerentul că, nu s-a asigurat principiul imparțialității judecătorului, întrucât fiul judecătorului care a examinat cauza a fost exmatriculat din liceu de către director și profesorii care fac parte din organizațiile reclamante. În opinia Curții, judecătorul era obligat să informeze părțile despre o posibilă incompatibilitate, condiție necesară pentru a asigura o „instanță imparțială”.

În cauza Thomann contra Elveției⁵⁴³ Curtea Europeană a reținut că, atunci când se pune în discuție stabilirea imparțialității unei instanțe, este necesar să se aibă în vedere nu doar convingerea și comportamentul personal al judecătorului în acea cauză, ci și dacă instanța oferă, în mod obiectiv, garanții suficiente pentru a exclude în acest sens orice îndoială legitimă.

În cauza Kyprianou contra Cipru⁵⁴⁴, s-a reținut că într-o societate democratică instanțele judecătorești trebuie să inspire încredere persoanelor și, în primul rând, acuzatului, în procedurile penale, iar imparțialitatea reprezintă lipsa prejudecății sau a părtinirii, existența sau lipsa acesteia putând fi probată în mai multe moduri.

Curtea Constituțională a reținut că relațiile de colegialitate dintre judecătorii aceleiași instanțe nu conduc automat la concluzia lipsei de imparțialitate a judecătorilor, care urmează să soluționeze cererea de recuzare îndreptată împotriva unui alt judecător, iar o garanție a

---

⁵⁴⁰ ARSENI A. *Respectarea drepturilor omului în procesul judiciar - garant al statului de drept*. În: Avocatul Poporului, nr. 10, 2008, p. 12

⁵⁴¹ DUMBRAVĂ H., CIGAN D., DANILEȚ Cr. *Factorii de presiune și conflictele de interes în justiție*. Iași: Timpul, 2007, p. 17

⁵⁴² Ct.E.D.O. Cazul Tocono și Profesorii Prometeiști contra Moldovei, hotărârea din 26 iunie 2007, cererea nr. 32263/03. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127962> (vizitat la 28.07.2022)

⁵⁴³ Ct.E.D.O., Cazul Thomann contra Elveției, hotărârea din 10 iunie 1996, cererea nr. 17602/91. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57996> (vizitat la 25.06.2022)

⁵⁴⁴ Ct.E.D.O., Cazul Kyprianou contra Cipru, hotărârea din 15 decembrie 2005, cererea nr. 73797/01. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71671> (vizitat la 25.06.2022)

imparțialității judecătorilor care examinează cererea de recuzare reprezintă faptul că ședința de examinare a unei astfel de cereri se desfășoară fără participarea judecătorului recuzat⁵⁴⁵.

În practica Curții Constituționale⁵⁴⁶, s-a mai stabilit că regulile procedurale în materie de recuzare nu sunt reguli de drept comun privind judecarea în fond a cauzei, ci au un caracter special, de verificare a conformității motivelor invocate de recuzare și abținere cu cele prevăzute de lege. Astfel, interdicția asupra recuzării judecătorului care examinează circumstanțele de incompatibilitate a altui judecător nu este una absolută, aceasta fiind compensată prin posibilitatea invocării argumentelor din cererea de recuzare la etapa exercitării căilor de atac împotriva hotărârii în fond, restrângând posibilitățile părților de a solicita suspendarea judecării cauzei doar la acele situații care se justifică rațional. Prin urmare, reieșind din aprecierile Curții Constituționale, cererea de recuzare nu reprezintă o acțiune de sine stătătoare, și nici nu constituie o îngrădire a accesului liber la justiție, dar o procedură integrată al cărei scop este să asigure buna desfășurare a actului de justiție.

Este de menționat că, același judecător îndeplinește succesiv funcții diferite în cadrul aceleiași cauze și nu este incompatibil cu cerințele articolului 6 par. 1 din Convenție, însă legislatorul național poate institui în acest sens un nivel de protecție mai ridicat, interzicându-le judecătorilor care s-au pronunțat chiar și o singură dată asupra fondului unei cauze să participe în viitor la admisibilitatea unei cereri de revizuire. În opinia Curții Constituționale, procedura de revizuire se deschide în baza cererii adresate instanței de judecată care a judecat cauza în primă instanță, însă legea procesual-penală îi interzice judecătorului să participe la o nouă judecare a cauzei în procedura căii extraordinare de atac dacă a mai participat în calitate de judecător la examinarea aceleiași cauze în primă instanță, într-o cale ordinară sau extraordinară de atac, precum și în cazul participării ca judecător de instrucție. Prin urmare, cererile de revizuire care ajung la instanța de revizuire nu le mai pot fi repartizate judecătorilor care s-au pronunțat anterior printr-o hotărâre asupra fondului unei cauze penale a cărei revizuire se cere⁵⁴⁷.

Astfel, la aprecierea independenței și imparțialității judecătorilor ca garanție a unui acces efectiv la justiție, urmează să se facă distincție între abordarea subiectivă, adică încercarea de a

---

⁵⁴⁵ Decizia Curții Constituționale nr. 148/2020 din 23.12.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 188g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 53 din Codul de procedură civilă (examinarea cererii de recuzare). În: Monitorul Oficial nr. 36-43 din 07.02.2020.

⁵⁴⁶ Decizia Curții Constituționale nr. 62 din 19.09.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 107g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a unei sintagme din alin. (3) al articolului 34 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial nr. 181-189 din 09.06.2017

⁵⁴⁷ Decizia Curții Constituționale nr. 106 din 07.10.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 134g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a tezei I de la articolul 33 alin. (3), a tezei a II-a de la articolul 460 alin. (1) și a articolului 463 alin. (1) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 320-325 din 01.11.2019

constata convingerea personală sau interesul unui judecător într-o anumită cauză, și abordarea obiectivă, adică stabilirea unor garanții suficiente pentru a exclude orice îndoială legitimă în acest sens. Astfel, atunci când se hotărăște dacă într-o anumită cauză există motive legitime de a se bănuși că un complet nu este imparțial, punctul de vedere al celor care pretind că acesta nu este imparțial este important, însă nu decisiv, fiindcă prevalează faptul dacă bănușială a fost justificată obiectiv.

3.2.2 Dreptul la apărare și asistență juridică calificată

Dreptul de acces la justiție presupune și garanția că nici o sancțiune nu va putea fi aplicată față în lipsa controlului judecătoresc, or, fiecare parte într-un proces are dreptul la analiza circumstanțelor cauzei sale de către un judecător care va pronunța o hotărâre în cunoștință de cauză și dominată de obiectivitate. Sub acest aspect, prezintă interes posibilitatea persoanei de a-și face toate apărările pe care le apreciază necesară în cadrul unei proceduri judiciare legiferate în acest sens de stat, pentru ca hotărârea pronunțată de judecător să aibă în vedere și circumstanțele motivate ale acestuia, or, accesul la justiție presupune anume existența unor garanții acordate persoanei acuzate, că are posibilitatea de a-și face toate apărările necesare⁵⁴⁸.

Prin urmare, efectivitatea dreptului de acces la justiție, este condiționată și ***dreptul la apărare***, întrucât beneficiarul dreptului de acces la justiție nu posedă un drept de sesizare a instanței, ci pe cel de a realiza, după parcurgerea etapelor procesului⁵⁴⁹.

Luând în considerare faptul că dreptul la apărare se identifică ca o garanție a unui acces efectiv la justiție, prezintă interes și identificarea formelor de apărare aplicabile într-un proces.

Reținem că, însăși ideea de apărare comportă două sensuri⁵⁵⁰, și anume:

1. *material* – care include posibilitatea folosirii avocatului și poate fi considerată proprie dreptului constituțional⁵⁵¹.

2. *formal*, în sens restrâns, dreptul părții de a beneficia de un apărător specializat.

Dreptul la apărare reprezintă un drept procesual garantat tuturor părților în tot cursul procesului⁵⁵², care se realizează prin multiple modalități precum ar fi: dispozițiile procedurale,

---

⁵⁴⁸ SCAFES (OPRAN) M.C. *Accesul la justiție în procesul penal al părții responsabile civilmente*. În: Revista Științe Juridice, Nr. 1, 2020, p. 153

⁵⁴⁹ VELU J., ERGEC R. *La convention européenne des droits de l'homme*. Bruxelles: Bruylant 1990, p. 468

⁵⁵⁰ IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare*. București: Universul Juridic, 2010. p. 83.

⁵⁵¹ IANCU Gh. *Drepturile, libertățile, și îndatoririle fundamentale în România*. București: All Beck, 2003, p. 136

⁵⁵² BOROI A., UNGUREANU Șt.-G., JIDOVU N. *Drept procesual penal*. București: All Beck, 2002, p. 42

asistența juridică și, nu în ultimul rând, prin modul de organizare și funcționare al instanțelor judecătorești.

În materie penală, dreptul la apărare presupune și obligații din partea organelor judiciare, precum să încunoștințeze pe învinuit sau inculpat, înainte de a se lua prima declarație, despre dreptul de a fi asistat de un apărător, consemnându-se aceasta în procesul verbal de ascultare; or, să ia măsuri pentru asigurarea asistenței juridice a învinuitului sau inculpatului, dacă acesta nu are apărător ales⁵⁵³. De altfel, prin apărare, se desfășoară toate acțiunile care sunt necesare pentru respingerea acușării, încât acestea să determine fie achitarea sa, fie o sancțiune mai ușoară.

Conținutul complex al dreptului la apărare se manifestă prin administrarea din oficiu de către organul judiciar a probelor în apărare, autoapărarea învinuitului și inculpatului, precum și asistența juridică acordată învinuitului sau inculpatului.⁵⁵⁴, ceea ce presupune și posibilitatea acordată părților de a-și apăra singure interesele legale, cu excepția cazurilor expres prevăzute de lege, în care apărarea este obligatorie și în care, independent de voința învinuitului sau inculpatului, acesta va fi apărat de o persoană cu calificarea corespunzătoare (avocat). În celelalte cauze, partea cunoscându-și cel mai bine interesele, este lăsată să se apere singură.

Totuși, faptul că în anumite cazuri apărarea este obligatorie, reprezintă o garanție a unui acces efectiv la justiție⁵⁵⁵, iar obligativitatea participării apărătorului la un proces penal apare din momentul când:

a) bănuitul, învinuitul, inculpatul a solicitat participarea acestuia;

b) bănuitul, învinuitul, inculpatul i s-a adus la cunoștință hotărârea organului de urmărire penală cu privire la reținere, aplicarea măsurii preventive, punerea sub învinuire, trimiterea la expertiza judiciară psihiatrică în condiții de staționar, aplicarea măsurii preventive sub formă de arest:

c) bănuitul, învinuitul, inculpatul a decedat și a fost depusă o cerere de reabilitare din partea rudelor sau altor persoane⁵⁵⁶.

Spre deosebire de procedura penală, caracterul dreptului la apărare în cadrul procedurii civile este mai redus, fiind aici esențialmente facultativ, iar prin prisma caracterului său formal, asistența judiciară nu este obligatorie, părțile fiind libere să aprecieze cum pot fi mai bine apărare

---

⁵⁵³ ANDRIUC I. *Dreptul la apărare*. Cluj-Napoca: Nevali, 2003, p. 25-26

⁵⁵⁴ JIDOVU N. *Dreptul la apărare al învinuitului și inculpatului*. București: Rosetti, 2004, p. 21-22

⁵⁵⁵ BOROI A., UNGUREANU Șt.-G., JIDOVU N. *Drept procesual penal*. București: All Beck, 2002, p.41- 42

⁵⁵⁶ Hotărârea Plenului CSJ „Cu privire la practica aplicării legislației pentru asigurarea dreptului la apărare al bănuitului, învinuitului, inculpatului și condamnatului în procedură penală” nr.11 din 24.12.2010. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=347 (vizitat 27.11.2022)

interesele lor legitime. Însă, în condițiile în care partea nu poate suporta cheltuielile unei apărări specializate, poate primi, la cerere, asistență juridică gratuită.

În opinia prof. Igor DOLEA, asistența juridică obligatorie este consecința directă a concepției potrivit căreia apărarea este o instituție de interes social, care se realizează nu numai în interesul celui bănuit sau acuzat, ci și în interesul unei bune desfășurări a procesului penal⁵⁵⁷.

Astfel, efectivitatea asistenței juridice presupune că apărătorul trebuie să-și desfășoare activitatea cu conștiinciozitate și probitate, în sensul exercitării tuturor obligațiilor procesuale prevăzute de lege, în caz contrar pot fi aplicate atât sancțiunile disciplinare care, pentru fapte grave, incompatibile cu etica și deontologia profesională, pot merge până la excluderea din profesie, cât și sancțiuni penale, în cazul în care avocatul a folosit în mod conștient acte false, a instigat partea la mărturie mincinoasă sau a săvârșit vreo sustragere de acte din dosar⁵⁵⁸.

Totodată, atât avocatul din oficiu, cât și avocatul ales nu pot asista sau reprezenta părți cu interese contrare în aceeași cauză sau în cauze conexe și nu pot pleda împotriva părții care l-a consultat mai înainte în legătură cu aspectele litigioase concrete ale pricinii.

În opinia unor autori⁵⁵⁹, asistența juridică se poate realiza prin autoapărarea pe care fiecare persoană poate să și-o organizeze și să și-o prezinte personal instanței sau prin apărarea organizată și exercitată cu ajutorul unui avocat.

Asistența juridică ca formă de realizare a unui acces efectiv la justiție, reprezintă activitatea complexă, desfășurată în condițiile legii, de apărători pentru promovarea și apărarea intereselor procesuale legitime ale învinutului sau inculpatului și ale părților în cadrul procesului penal⁵⁶⁰, acordată prin lămuririle, sfaturile și intervențiile lor⁵⁶¹, fiind încadrată în una din următoarele forme: facultativă sau obligatorie⁵⁶².

Persoanele învinuite au dreptul de a alege avocații lor, cu excepția cazurilor de asistență juridică garantată de stat. Dreptul este chiar mai restrictiv, și pe bună dreptate, pentru cazuri urgente de asistență juridică, atunci când avocații sunt desemnați, în conformitate cu graficul de serviciu întocmit de birourile teritoriale. Totuși, în vederea garantării unui proces echitabil, în cazul în care un avocat de asistență juridică este numit și învinutul dorește, în schimb, să fie

⁵⁵⁷ DOLEA I. ș. a. *Codul de procedură penală. Comentariu*. Chișinău: Cartier juridic, 2005, p. 131

⁵⁵⁸ ȘTEFĂNESCU B. *Garanțiile juridice ale respectării legii procesual penale în activitatea de judecată*. București: Hamangiu, 2007. p. 191

⁵⁵⁹ BOROI A., UNGUREANU G.-Ș., JIDOVU N. *Drept procesual penal*. București: ALL Beck, 2002, p. 85-86

⁵⁶⁰ NISTOREANU Gh., APETREI M., NAE Laurențiu. *Asistența juridică în procesul penal*. București: Editura Ministerului de Interne. 1993, p. 23

⁵⁶¹ VOLONCIU N. *Tratat de procedură penală*. București: PAIDEIA, 1994. p. 201; DUMITRIU M. *Ghid de cercetare penală*. București: C.H. Beck, 2009. p. 62

⁵⁶² BOROI A., UNGUREANU G.-Ș., JIDOVU N. *Drept procesual penal*. București: ALL Beck, 2002, p. 85-86; TULBURE A.Ș., TATU A.M. *Tratat de drept procesual penal*. București: ALL Beck, 2003, p. 96-98

reprezentat de un avocat privat, avocatul care acordă asistență juridică garantată de stat trebuie să fie înlocuit cu cel privat, care este plătită de către client⁵⁶³, și invers, în decursul procesului penal, avocatul ales sau desemnat poate fi înlocuit de către biroul avocatului sau de către oficiile teritoriale, la cererea organului de urmărire penală sau a instanței de judecată, în următoarele situații:

- dacă apărătorul ales nu poate să se prezinte în cazul arestării sau reținerii, punerii sub învinuire sau audierii bănuțului/învinuitului;

- dacă apărătorul ales nu poate să participe la desfășurarea procesului în decurs de 5 zile din momentul anunțării lui;

- dacă procurorul sau instanța constată că avocatul care acordă asistență juridică garantată de stat nu este în stare să asigure asistență juridică eficientă bănuțului, învinuitului, inculpatului.

Astfel, apărătorul nu este parte în proces, dar el se situează pe poziția procesuală a părții pe care o reprezintă și are un rol important în soluționarea legală a cauzei, prin contribuția pe care poate să și-o aducă la aflarea adevărului⁵⁶⁴.

În cauza Daud contra Portugaliei, Curtea Europeană a constatat lipsa unei apărări efective a acuzatului în condițiile în care avocatul din oficiu a fost total inactiv în apărarea drepturilor acuzatului pe parcursul întregii proceduri și nu și-a pregătit adecvat concluziile în faza dezbaterilor⁵⁶⁵.

În cauza Czekalla contra Portugaliei, Curtea Europeană a constatat încălcarea art. 6 par. 3 lit. c) deoarece avocatul din oficiu nu a respectat cerințele procedurale imperative care impuneau indicarea temeiurilor de drept la formularea cererii de atac împotriva hotărârii de condamnare⁵⁶⁶, iar în cauza Sannino contra Italiei Curtea Europeană a reținut o încălcare în condițiile în care, reclamantul a fost asistat la fiecare termen de un alt avocat din oficiu și nimic nu permite a se crede că aceștia din urmă aveau cunoștință despre dosar. Cu toate acestea, avocații din oficiu nu au solicitat amânarea dezbaterilor pentru a se familiariza cu dosarul și nici audierea martorilor chemați în favoarea apărării care fuseseră anterior încuviințați⁵⁶⁷.

---

⁵⁶³ CAPE E., NAMORADZE Z. *Apărarea efectivă în Europa de Est*. Chișinău: Bons Offices, 2013, p. 194-195

⁵⁶⁴ BOROI A., UNGUREANU G.-Ș, JIDOVU N. *Drept procesual penal*. București: ALL Beck, 2002, p. 85-86;

⁵⁶⁵ Ct.E.D.O., Cauza Daud contra Marii Britanii, hotărârea din 21 aprilie 1998, cererea nr. 22600/93. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58154> (vizitat la 27.11.2022)

⁵⁶⁶ Ct.E.D.O., Cauza Czekalla contra Portugaliei, hotărârea din 10 octombrie 2002, cererea nr. 38830/97. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60676> (vizitat la 03.12.2022)

⁵⁶⁷ Ct.E.D.O., Cauza Sannino contra Italiei, hotărârea din 27 aprilie 2006, cererea nr. 30961/03. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75213> (vizitat la 03.12.2022)

În cauza Güvec contra Turciei⁵⁶⁸, avocatul nu era desemnat din oficiu, însă, având în vedere vârsta reclamantului, gravitatea infracțiunii de care era acuzat, acuzațiile contradictorii aduse de poliție și de un martor al acuzării, numărul ședințelor la care acesta nu a participat, Curtea a reținut că avocatul reclamantului nu fost reprezentat în mod adecvat, iar instanța națională trebuia să desemneze un avocat din oficiu.

În cauza Balliu contra Albaniei, unde avocatul reclamantului a lipsit de la aproape toate termenele de judecată, iar în cele din urmă instanța a mai refuzat să amâne cauza, și din acest motiv l-a judecat pe reclamant, fără ca avocatul său să fie prezent,⁵⁶⁹ Curtea Europeană a constatat o încălcare a dreptului la un proces echitabil, întrucât instanța de judecată are obligația să dispună desemnarea unui apărător din oficiu, în cazul când apărătorul ales lipsește în mod nejustificat, în repetate rânduri.

Prin urmare, întru asigurarea unui acces efectiv la justiție, ține de obligația instanței să suspende dezbaterile și să acorde un termen rezonabil apărătorului din oficiu pentru a face cunoștință cu materialele dosarului și pregătirii apărării⁵⁷⁰.

Întrucât raporturile dintre client și avocatul ales sunt de drept privat, iar statele nu răspund pentru culpa acestuia⁵⁷¹, în literatura de specialitate s-a configurat conceptul precum că dovada culpei de care ar fi dat dovadă avocatul în executarea obligației sale, îi revine clientului, iar lipsa atingerii rezultatului prevăzut nu semnifică lipsa de diligență din partea avocatului, însă, există cazuri când obligația avocatului poate fi considerată ca fiind o obligație de rezultat, în ipoteza în care acesta își asumă obligația de a redacta o acțiune în justiție în interiorul termenului de prescripție și nu își respecta această obligație⁵⁷².

Distincția dintre obligațiile de rezultat și cele de mijloace, constă în faptul că în cazul în care nu se ajunge la rezultatul dorit de către client, în cazul obligațiilor de rezultat, aceasta reprezintă o primă dovadă a culpei avocatului în modul în care și-a îndeplinit mandatul, iar în cazul obligațiilor de diligență, culpa avocatului trebuie să fie dovedită de către clientul sau⁵⁷³.

---

⁵⁶⁸ Ct.E.D.O., Cauza Güvec contra Turciei, hotărârea din 20 ianuarie 2009, cererea nr. 70337/01. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90700> (vizitat 03.12.2022)

⁵⁶⁹ Ct.E.D.O., Cazul Balliu contra Albania, hotărârea din 16 iunie 2005, cererea nr. 74727/01. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69401> (vizitat la 23.11.2022)

⁵⁷⁰ PREDESCU O., UDROIU M. *Convenția europeană a drepturilor omului și dreptul procesual penal roman*. București: C.H. Beck, 2007, p. 435

⁵⁷¹ CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*. București: C.H. Beck, 2007, p. 428

⁵⁷² DĂNILĂ L. *Organizarea și exercitarea profesiei de avocat*. București: CH Beck, 2007, p. 172-173

⁵⁷³ STĂTESCU C., BÎRSAN C. *Tratat de drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. București: ARSR, 1981, p.16-17

În scopul asigurării unui acces efectiv la justiție, remunerația care se cuvine mandatarului trebuie să fie proporțională în raport de serviciile prestate de el, respectiv, ori de câte ori onorariul va fi exagerat, el va putea fi redus de justiție la o justă proporție⁵⁷⁴. În acest sens, Curtea Europeană a apreciat că autoritățile trebuie să facă o evaluare atentă a situației financiare a acuzatului, înainte de a accepta sau refuza dreptul la un apărător din oficiu⁵⁷⁵.

Totodată, autoritatea competentă, trebuie să examineze pe lângă lipsa mijloacelor materiale, și faptul dacă asistența trebuie să fie acordată atunci când interesele justiției o cer în scopul de a oferi acuzatului o șansă reală de a se apăra pe parcursul întregului proces. Pentru aprecierea intereselor justiției, Curtea Europeană s-a raportat la gravitatea infracțiunii, severitatea pedepsei, complexitatea cauzei, cetățenia, ori cunoștințele privind prevederile procedurale ale sistemului juridic. În această ordine de idei, organele jurisdicționale europene lasă la dispoziția statelor o marjă de apreciere foarte largă, și admite cenzura supranațională doar în cazul refuzului nejustificat de desemnare a unui avocat din oficiu⁵⁷⁶.

Deoarece învinuitul sau inculpatul nu are dreptul să își aleagă avocatul din oficiu, rezultă faptul că dreptul la asistență juridică ca garanție a unui acces efectiv la justiție nu este un drept absolut, însă dacă pe parcursul procesului penal avocatul din oficiu, datorită vârstei, pregătirii sau experienței profesionale nu este în măsură de a asigura o apărare efectivă, față de complexitatea sau particularitățile cauzei, învinuitul sau inculpatul are dreptul de a solicita schimbarea acestuia sau numirea încă a unui avocat pentru apărarea drepturilor sale.

În opinia unor autori, la numirea unui avocat din oficiu, instanțele de judecată trebuie să țină cont într-o anumită măsură și de dorințele acuzatului, cu excepția cazurilor când această măsură este necesară doar pentru interesul justiției⁵⁷⁷, or, dreptul la asistență juridică în procesul înfăptuirii justiției este pus în aplicare cu ajutorul unui mecanism care reprezintă un proces concret de dezvoltare a dreptului dat în raporturile juridice procesuale, precum ar fi activitatea persoanelor participante la proces și a judecății la realizarea împuternicirilor sale stabilite de legislația procesuală.

---

⁵⁷⁴ HAMANGIU C., ROSETTI-BĂLĂNESCU I., BĂICOIANU A. *Tratat de drept civil roman*. București: Ed. Națională S. Ciornei, 1929, p. 614

⁵⁷⁵ Ct.E.D.O., Cauza R.D. contra Poloniei, hotărârea din 18 februarie 2001, cererile nr. 29692/96 și 34612/97. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59992> (vizitat la 27.11.2022); Ct.E.D.O., Cauza Pakelli contra Germaniei, hotărârea din 25 aprilie 1983, cererea nr. 8398/78. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57554> (vizitat la 27.11.2022)

⁵⁷⁶ CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*. București: C.H. Beck, 2007, p. 428

⁵⁷⁷ PREDESCU O., UDROIU M. *Convenția europeană a drepturilor omului și dreptul procesual penal roman*. București: C.H. Beck, 2007, p. 421

Este de menționat că, prin garantarea dreptului la asistență juridică se asigură nu numai accesibilitatea, dar și efectivitatea accesului la justiție, astfel că avocatul numit din oficiu are obligația să studieze temeinic cauzele în care a fost desemnat ca apărător, să se prezinte în termen la instanțele de judecată sau la organele de urmărire penală, să manifeste conștiinciozitate și probitate profesională, să pledeze cu demnitate față de judecători și de părțile din proces, indiferent de dificultatea cauzei.

Într-o societate liberă, avocatul, ca exponent al apărării, nu este un oponent al sistemului de justiție, ci un participant esențial la procesul penal, chiar și atunci când își exercită activitatea prin a propune suspectului să refuze colaborarea cu organele statale, deoarece nu este o piedică în realizarea justiției, ci chiar o formă de realizare a justiției⁵⁷⁸, unde ambele părți în fața instanțelor au dreptul să dețină informația despre faptele și argumentele părții opuse și, în același timp, să dispună de posibilitatea de a pregăti și de a expune un răspuns pentru partea opusă⁵⁷⁹.

În materie penală, apărătorul are dreptul de a asista la efectuarea actelor specifice urmăririi penale, fără însă a putea interveni în mod real, fapt care constituie o garanție importantă în sprijinul apărătorului, dar și o reacție a sistemului penal cvasi-inchizitorial⁵⁸⁰. În acest context, ar fi de reținut opinia separată a judecătorului Lopes Rocha, în cauza *Imbrioscia contra Elveției*⁵⁸¹, care consideră că dreptul la asistență juridică în toate etapele procedurale, reprezintă cea mai adecvată garanție în practică a drepturilor apărării și a cerinței echității procedurilor prin care poziția persoanei acuzate, ca parte la proces, devine mai puternică, iar exercitarea acestui drept este îndeosebi justificată în fazele inițiale, când cel acuzat se confruntă cu acuzatorii de pe poziții inegale.

Jurisprudența Curții Europene nu garantează prezența avocatului la efectuarea tuturor actelor de urmărire penală, ci numai la cele ce implică participarea nemijlocită a clientului său⁵⁸². Respectiv, instanța nu poate reține situațiile de fapt relatate de martor, expert sau orice altă persoană audiată în cursul urmăririi penale dacă învinuitul, inculpatul sau apărătorul său nu au avut posibilitatea de a formula întrebări persoanei audiate. Chiar și în cazul în care inculpatul sau apărătorul său au participat la audierile efectuate de procuror în faza de urmărire penală, instanța

---

⁵⁷⁸ PUȘCAȘU V. *Noul Cod de Procedură penală și dreptul la o apărare efectivă*. În: *Caiete de Drept Penal*, nr. 1 din 2011, p. 102

⁵⁷⁹ *Constituția Republicii Moldova: comentariu*. Chișinău: Arc (Tipogr. „Europress“), 2012. p. 122

⁵⁸⁰ ȘTEFĂNESCU B. *Garanțiile juridice ale respectării legii procesual penale în activitatea de judecată*. București: Hamangiu, 2007. p. 190

⁵⁸¹ Ct.E.D.O., *Cazul Imbrioscia contra Elveției*, hotărârea din 24 noiembrie 1993, cererea nr. 13972/88. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57852> (vizitat la 04.11.2022);

⁵⁸² PREDESCU O., UDROIU M. *Convenția europeană a drepturilor omului și dreptul procesual penal roman*. București: C.H. Beck, 2007, p. 437

nu își poate întemeia, în mod exclusiv sau determinant, o hotărâre de condamnare pe aceste declarații date de persoane ce nu au putut fi audiate în faza cercetării judecătorești, datorită unor imposibilități obiective.

Probele administrate de procuror în faza de urmărire penală reprezintă, în principal, temeiul actului de trimitere în judecată, instanța având obligația de a administra mijloacele de probă pe care urmează a le analiza în hotărâre în mod nemijlocit, cu respectarea principiilor contradictorialității și egalității armelor, iar absența avocatului învinuitului sau inculpatului de la audierile din cursul urmăririi penale îl pune pe procuror în imposibilitatea de a folosi aceste declarații în susținerea acuzării în fața instanței, în cazul în care persoana audiată în cursul urmăririi penale nu mai poate fi audiată în cursul cercetării judecătorești.

Pe lângă drepturile procesuale, pe care le exercită, apărătorii au și unele drepturi procesuale proprii, pe care le exercită în numele său: să ia cunoștință de dosarul cauzei, să asiste la ședințele de judecată secrete, să pună întrebări părții pe care o apără, cu ocazia ascultării sale, să exercite calea de atac pentru cheltuielile judiciare convenite ca apărător, să declare, ca substituit procesual, calea de atac în numele său, dar pentru partea pe care a asistat-o.

Opinăm că, dreptul la apărare în condițiile unui acces efectiv la justiție ține de esența acestui drept, iar calitatea apărării în procesul penal este un element prioritar de analizat pentru a determina caracterul efectiv al apărării ce a fost asigurată suspectului sau acuzatului. Astfel, acuzatul are posibilitate să obțină desființarea soluției de condamnare pe motivul că apărarea inefectivă a avocatului a cauzat lipsirea sa de libertate fără a beneficia de un proces echitabil, iar o asemenea solicitare poate fi formulată chiar dacă avocatul a fost ales și nu desemnat din oficiu⁵⁸³.

În acest sens, se fundamentează conceptul că dreptul la apărare se poziționează ca o garanție complexă, care cuprinde, la rândul ei, o serie de drepturi esențiale pentru existența unui proces echitabil în materie penală, printre care dreptul de a fi informat asupra naturii și cauzei acuzației, dreptul de a dispune de timpul și facilitățile necesare apărării, dreptul de a se apăra în mod eficient, dreptul la martori și dreptul la interpret⁵⁸⁴.

Reiterăm că, în materie civilă, dreptul de acces la justiție aparține unei părți, persoană fizică sau juridică, care se consideră lezată într-un drept sau interes legitim, în timp ce în materie penală prevalează dreptul persoanei care urmează a fi supusă unui judecător sau unei instanțe, în vederea adoptării unei decizii, însă, pentru ca dreptul de acces la o instanță să fie respectat

---

⁵⁸³ PUȘCAȘU V. *Noul Cod de Procedură penală și dreptul la o apărare efectivă*. În: Caiete de Drept Penal, nr. 1 din 2011, p. 103

⁵⁸⁴ SELEJAN-GUȚAN B. *Protecția europeană a drepturilor omului*. București: CH Beck, 2011, p. 143-146

trebuie ca instanța în fața căreia este adus un litigiu, fie în materie civilă, fie în materie penală, să se bucure de jurisdicție deplină, să fie competentă să analizeze atât aspectele de fapt cât și de drept.

Astfel, valorificarea dreptului de a fi informat despre natura și cauza acuzației condiționează asigurarea dreptului subiectiv al persoanei de a se apăra în fața instanțelor de jurisdicție, inclusiv prin organizarea unei apărări eficiente bazate pe contestarea faptelor incriminate în acuzație, acest drept fiind unul fundamental într-o societate edificată pe principiile democrației europene.

Dreptul la informare cu privire la natura și cauza acuzației este garantat prin prevederile art. 64 alin.2, art. 66 alin.2, art. 167 și art. 282 a CPP RM, în temeiul cărora constatăm faptul că orice bănuț are dreptul să știe de ce este bănuț și, imediat după ce a fost arestat(ă) sau reținut(ă), sau după ce a fost informat cu privire la decizia de aplicare a măsurii preventive sau a fost recunoscut ca fiind bănuț, are dreptul să fie informat, în prezența unui avocat, în limba pe care o înțelege, despre conținutul bănuții și calificarea juridică/natura acțiunilor penale de care este bănuț. Mai mult ca atât, imediat după arestare sau după ce a fost informat cu privire la decizia de aplicare a măsurii preventive sau a fost recunoscut în calitate de bănuț, el/ea are dreptul de a primi o copie a deciziei respective sau a mandatului de arestare.

De asemenea, orice învinuit are dreptul de a fi informat cu privire la infracțiunea de care el/ea este învinuit și atunci când este învinuit, precum și imediat după arestare, sau după ce a fost informat cu privire la decizia de aplicare a măsurilor preventive, să primească de la organul de urmărire penală o copie a învinuirii. Odată ce rechizitoriul este întocmit de către procuror, acesta din urmă prezintă învinuitului și reprezentantului său legal o copie a acesteia, în care este menționată informația anexată la rechizitoriu. Prin urmare, dreptul la informare cu privire la natura și cauza acuzației aduse este un drept absolut⁵⁸⁵.

Pe lângă învinuirea în mod verbal, persoanei este necesar de a i se prezenta sub semnătură și o copie a actului de procedură în cauză, unde sunt descrise pe scurt natura și cauza acuzației. Semnătura, la rândul său, dovedește că procesul-verbal i-a fost adus la cunoștință și i-a fost explicat învinuitului. Acesta este motivul pentru care organele de urmărire penală și instanța de judecată insistă la un avocat prezent pentru a asigura legitimitatea actului și, în consecință, de a împiedica ca apărarea să pretindă o încălcare a dreptului la informare, afară de cazul când acest lucru se aplică la o altă etapă a procesului.

---

⁵⁸⁵ CAPE E., NAMORADZE Z. *Apărarea efectivă în Europa de Est*. Chișinău: Bons Offices, 2013, p. 185

Consecința în cazul în care organul de urmărire penală nu a informat învinuitul despre natura acuzației, este anularea procesului-verbal de reținere, respectiv, toate celelalte acțiuni procesuale întreprinse cu privire la bănuit sau învinuit ar fi, de asemenea, nule, însă deoarece această încălcare poate fi reparată la o etapă ulterioară și nu este inclusă în tipurile de erori procesuale, care nu pot fi corectate, organul de urmărire penală ar putea emite din nou documentele enumerate și repeta alte acțiuni procesuale. Astfel, o informare precisă și completă cu privire la faptele ce se reproșează și a calificării lor juridice reprezintă o condiție esențială a unui acces efectiv la justiție în vederea asigurării procesului echitabil, iar, pe de altă parte, dreptul acuzatului de a fi informat trebuie privit în lumina dreptului acuzatului de a-și pregăti apărarea⁵⁸⁶.

Dreptul acuzatului de a fi informat despre cauza și natura acuzării ce i se aduce, presupune și acordarea unei atenții speciale notificării acuzației în adresa persoanei⁵⁸⁷, or actul acuzației are un rol crucial în procesul penal, începând cu data notificării, întrucât persoana este oficial avizată despre baza faptică și de drept a învinuirii înaintate împotriva sa.

În cazul modificării acuzației aduse unei persoane, adică recalificarea infracțiunii de comiterea căreia persoana este bănuită, Curtea Europeană a reținut că acuzatul trebuie informat de o manieră promptă și completă despre modificarea acuzației, inclusiv schimbarea cauzei acesteia, cu asigurarea perioadei de timp și facilităților necesare răspunsului la ele și organizării apărării sale, ținând cont de multitudinea noilor informații și învinuri⁵⁸⁸. Mai mult, informarea trebuie realizată într-o limbă pe care cel interesat o înțelege, iar în cazul persoanelor alienate mintal, informarea ar trebui realizată prin reprezentanții lor.

O informare detaliată se impune și în cazul modificării acuzației sau în caz de schimbare a încadrării juridice a faptelor⁵⁸⁹. De asemenea, informarea trebuie să fie făcută și în cel mai scurt timp, din considerentul că acest drept are ca scop oferirea celui acuzat a timpului și înlesnirilor necesare pregătirii apărării. Astfel, în doctrină, s-a arătat că raportarea la intervalul de timp dintre data emiterii actului de acuzare și data comunicării acestuia este lipsită de interes practic. Însă, în fapt, prezintă importanță de cât timp a dispus acuzatul între data comunicării acuzației și data începerii procesului său, sau, între data schimbării încadrării juridice și data pledoariilor finale

---

⁵⁸⁶ BÎRSAN C. *Convenția Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*. București: C. H. Beck, 2005, p. 551

⁵⁸⁷ Ct.E.D.O., Cazul Block contra Ungariei, hotărârea din 25 ianuarie 2011, cererea nr. 56282/09. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103043> (vizitat la 16.11.2022)

⁵⁸⁸ Ct.E.D.O., Cazul Mattoccia contra Italiei, hotărârea din 25 iulie 2000, cererea nr. 23969/94. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58764> (vizitat la 16.11.2022)

⁵⁸⁹ MIGA-BEȘTELIU R., BRUMAR C. *Protecția internațională a drepturilor omului*. București: Universul Juridic, 2008, p. 142-154

în cauză. or, prin raportare la această perioadă de timp se poate stabili dacă acuzația a fost comunicată în cel mai scurt timp⁵⁹⁰.

În scopul asigurării unui acces efectiv la justiție, Curtea Europeană a reținut că autoritățile trebuie să adopte o abordare activă în vederea informării bănuților despre drepturile lor, inclusiv cel cu privire la asistență juridică⁵⁹¹ și modul de obținere a serviciilor juridice gratuite, și să confirme faptul că aceste drepturi au fost îndeplinite, or, că bănuitul a refuzat să beneficieze de aceste servicii garantate de Stat. Totodată, autoritățile trebuie să întreprindă și toate măsurile rezonabile pentru a se asigura că bănuitul este pe deplin conștient despre dreptul său la apărare și, în măsura în care este posibil, înțelege implicațiile conduitei sale în timpul interogatoriului⁵⁹².

Modul și măsura în care persoanele bănuite și învinuite sunt informate despre drepturile sale procesuale variază în mod considerabil în jurisdicțiile europene, iar în majoritatea dintre ele informația despre drepturile procesuale este oferită doar pe cale orală, ceea ce duce la scăderea eficienței informației și face monitorizarea mult mai dificilă⁵⁹³.

Informația cu privire la drepturi în procesul-verbal de reținere și confirmată prin semnăturile învinuitului și a organelor de urmărire penală, poate fi privită ca o procedură realizată în grabă de către organul de urmărire penală, întrucât, informația, de regulă, este scrisă cu litere mici, identic cu cel din legislația procesual penală și include cel puțin informația despre: dreptul de a avea acces la un avocat, gratuit dacă este cazul, dreptul de a fi informat despre învinuirea adusă și, acolo unde este cazul, să aibă acces la materialele dosarului, dreptul la interpretare și traducere, dreptul de a fi adus în mod prompt în fața instanței, dacă este arestat(ă).

Considerăm că dreptul de a dispune de timpul și facilitățile necesare apărării este o garanție care își începe aplicabilitatea din momentul în care persoana devine obiectul unei acuzații, iar durata necesară apărării se apreciază în funcție de factorii particulari ai fiecărui caz în parte: complexitatea, modul de lucru al avocatului apărării, stadiul procedural etc.

---

⁵⁹⁰ TRECHSEL S., SUMMERS S.J. *Human rights in criminal proceedings*. New York: Oxford University Press, 2006, p. 207

⁵⁹¹ Ct.E.D.O., Cazul Padalov contra Bulgariei, hotărârea din 10 august 2006, cererea nr. 54784/00. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76671> (vizitat la 16.11.2022); Ct.E.D.O., Cazul Talat Tunc contra Turciei, hotărârea din 27 martie 2007, cererea nr. 32432/96. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79898> (vizitat la 17.11.2022)

⁵⁹² Ct.E.D.O., Cazul Panovits contra Cipru, hotărârea din 11 decembrie 2008, cererea nr. 4268/04. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90244> (vizitat la 17.11.2022)

⁵⁹³ CAPE E., NAMORADZE Z. *Apărarea efectivă în Europa de Est*. Chișinău: Bons Offices, 2013, p. 37

În doctrină întâlnim opinia, precum că, la stabilirea duratei necesare apărării poate fi luat în considerare și comportamentul acuzatului, însă, o neglijență din partea sa nu va putea fi utilizată de către acesta în sensul art. 6 a Convenției Europene a Drepturilor Omului⁵⁹⁴.

Punctul de la care se consideră că începe să curgă termenul în care se poate pregăti apărarea îl constituie momentul de la care o persoană este subiectul unei acuzații penale, ca, de exemplu, data arestării sau data de la care o persoană este afectată în mod substanțial de o acuzație penală. Subsecvent, ținând seama de faptul că înaintarea acuzării se face în prezența obligatorie a avocatului, procurorul este obligat să înștiințeze avocatul ales sau numit, dacă acesta a fost admis în procesul penal sau să înștiințeze din timp învinuitul să-și invite un avocat ori să asigure prezența unui avocat din oficiu. Lipsa apărătorului la înaintarea acuzării atrage nulitatea acestui act și lipsa asigurării unui acces efectiv la justiție.

Totodată, acuzatul se bucură de o mare libertate în alegerea avocatului care să îi asigure apărarea, bineînțeles cu respectarea anumitor condiții, impuse de normele naționale cu privire la desfășurarea profesiei de avocat, însă, bănuitul/învinuitul sau inculptul nu are dreptul, în virtutea prevederilor legale, de a fi apărat de un număr nelimitat de avocați⁵⁹⁵. Astfel, atunci când învinuitul sau inculptul are angajați mai mulți apărători aleși, iar lipsa unuia dintre aceștia este de natură a duce la amânarea cauzei, întrucât prezența apărătorului respectiv este absolut necesară, neputând fi substituită prin concluziile celorlalți apărători, reprezintă o tergiversare intenționată a examinării cauzei, respectiv nu poate fi invocată încălcarea principiului examinării cauzei într-un termen rezonabil și în corespundere cu cerințele art.6 din Convenția Europeană.

Dreptul la apărare presupune posibilitatea acuzatului de a comunica cu avocatul său, în vederea pregătirii apărării, iar restrângerea acestui drept trebuie să fie justificată de un scop legitim de interes public, astfel că, în vederea asigurării unei apărări efective, precum și în interesul justiției, instanțele sunt obligate să asigure un avocat din oficiu, indiferent de faptul dacă persoana o solicită expres sau nu.

În acest sens, în cauza Roșca contra Moldovei, Curtea a reținut că este în obligația instanței naționale să realizeze faptul că după o noapte petrecută în detenție și după ce reclamantul a examinat doar procesul-verbal de reținere, acesta nu poate fi în stare să se pregătească pentru audiere, adică să poată identifica martorii în favoarea sa sau să beneficieze de o examinare medicală. Singura circumstanță în care astfel de garanții procedurale puteau fi omise era cazul în care solicitantul și-ar fi recunoscut vina și ar fi acceptat o procedură

⁵⁹⁴ SELEJAN-GUȚAN B. *Protecția europeană a drepturilor omului*. București: C.H. Beck, 2011, p. 144

⁵⁹⁵ PUȘCAȘU V. *Noul Cod de Procedură penală și dreptul la o apărare efectivă*. În: *Caiete de Drept Penal*, nr. 1 din 2011, p. 107

simplificată. Astfel, Curtea consideră că indiferent dacă a existat sau nu cererea de a i se acorda timp și facilități reclamantului pentru a-și pregăti apărarea, instanța ar fi trebuit să-i ofere din oficiu această oportunitate⁵⁹⁶.

În jurisprudența CEDO, întâlnim spețe când un termen de 3 săptămâni este suficient pentru ca un avocat să formuleze un răspuns la un document de 49 de pagini⁵⁹⁷, dar și cauze când acest drept a fost încălcat în condițiile în care avocații apărării au beneficiat de numai 2 săptămâni pentru a pregăti apărarea într-un dosar cu 17.000 de pagini⁵⁹⁸.

Este de menționat faptul că inculpatul și avocatul vizualizează dosarul complet abia la sfârșitul anchetei penale, iar principiul confidențialității urmăririi penale presupune că materialele de urmărire penală nu pot fi făcute publice, cu excepția cazului în care există autorizarea persoanei care conduce urmărirea penală și doar în măsura în care această persoană consideră că este posibil. Anume din acest considerent, în practică, confidențialitatea urmăririi penale, de obicei, este strict urmată de către ofițeri, iar din cauza accesului limitat la dosarul cauzei avocații nu sunt deosebit de activi în timpul procedurilor la etapa prejudiciară. Totuși, în conformitate cu prevederile art. 68 alin. (1) pct. (10) al CPP, apărătorul are dreptul de a lua cunoștință de procesele-verbale ale acțiunilor efectuate cu participarea lui și de a cere completarea lor sau includerea obiecțiilor sale în procesul-verbal respective, fapt ce denotă că apărătorul nu este lipsit integral de posibilitatea de a lua cunoștință de dosarul cauzei penale.

Directiva nr. 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012⁵⁹⁹, la art. 7, stabilește că atunci când o persoană este arestată și reținută în orice etapă a procesului penal statele trebuie să se asigure ca documentele referitoare la cauza specifică, aflate în posesia autorităților competente și care sunt esențiale pentru a contesta în mod efectiv, în conformitate cu dreptul intern, legalitatea arestării sau reținerii, sunt puse la dispoziția persoanelor arestate sau a avocaților acestora, iar termenul pentru a se lua cunoștință de materialele urmăririi penale nu poate fi limitat, însă în cazul în care persoana care ia cunoștință de materiale abuzează de situația sa, procurorul fixează modul și termenul acestei acțiuni, reieșind din volumul dosarului. În același timp, accesul la anumite materiale poate fi refuzat, în cazul în care un astfel de acces ar putea conduce la periclitarea gravă a vieții sau a drepturilor fundamentale ale unei alte persoane

⁵⁹⁶ Ct.E.D.O., Cazul Petru Roșca contra Moldovei, hotărârea din 6 ianuarie 2010, cererea nr. 2638/05. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144503> (vizitat la 21.05.2022)

⁵⁹⁷ Ct.E.D.O., Cazul Kremyow contra Austriei, hotărârea din 21 septembrie 1993, cererea nr. 12350/86. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164602> (vizitat la 21.11.2022)

⁵⁹⁸ Ct.E.D.O., Cazul Oçalan contra Turciei, hotărârea din 12 martie 2003, cererea nr. 46221/99. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69022> (vizitat la 21.11.2022)

⁵⁹⁹ Directiva nr. 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012 privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 01.06.2012

sau dacă refuzul este strict necesar pentru apărarea unui interes public important, ca de exemplu în cazurile în care accesul poate prejudicia o anchetă în curs sau poate afecta grav securitatea internă a statului membru în care se desfășoară procedurile penale.

Curtea Constituțională a Republicii Moldova a reținut că deși dreptul la o procedură contradictorie, implică facultatea de a lua cunoștință de observațiile sau actele prezentate de cealaltă parte, precum și de a le discuta, modalitățile de aplicare a acestor garanții pe durata fazei de urmărire penală depind de particularitățile de procedură și de circumstanțele cauzei, întrucât caracterul confidențial al urmăririi penale, presupune că anumite acte de urmărire penală pot fi cunoscute doar la momentul final al urmăririi penale. Această regulă este impusă de necesități obiective ce țin de operativitatea actelor de urmărire penală, de respectarea demnității persoanelor ce fac obiectul cercetării, de protejarea identității unor martori, de protejarea surselor de informare și a metodelor și tehnicilor folosite pentru strângerea probelor⁶⁰⁰.

Interdicția de a lua cunoștință de materialele dosarului la faza de urmărire penală este suplinită de alte garanții procesuale asigurate de legislația procesual penală în vigoare, or, după verificarea materialelor cauzei, procurorul aduce la cunoștință învinuitului, reprezentantului lui legal, apărătorului, părții vătămate, părții civile, părții civilmente responsabile și reprezentanților lor despre terminarea urmăririi penale, locul și termenul în care ei pot lua cunoștință de materialele urmăririi penale (art. 293 alin. (1) al CPP), iar după ce au luat cunoștință de materialele urmăririi penale, aceștia au posibilitatea de a formula cereri noi în legătură cu urmărirea penală (art. 293 alin. (6) al CPP).

Sușținem opinia potrivit căreia rolul activ al procurorului este unul important pentru asigurarea și garantarea exercitării accesului la justiție a părților, or, fiind și un principiu al procesului penal, ce apare ca o îndatorire pentru autoritățile judiciare⁶⁰¹.

Astfel, procurorului, întru asigurarea unui acces efectiv la justiție îi revin următoarele cerințe obligatorii ce derivă în legislația procesual penală, și anume:

- să explice părților drepturile procesuale și să le ajute în exercitarea lor, asigurând lămurirea cauzei sub toate aspectele;
- să suplinească deficiențele din cererile făcute de părți, dându-le acestora calificarea juridică prevăzută de lege;

---

⁶⁰⁰Decizia Curții Constituționale nr. 107 din 07.11.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 135g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 68 alin. (1) și (2) și articolul 293 alin. (1) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr.58-66 din 23.02.2018

⁶⁰¹OSTAVCIUC D. *Principiile procesului penal*. Chișinău: Print-Caro, 2022, p. 434; THEODORU Gr. *Tratat de drept procesual penal*. București: Hamangiu. 2013, p. 70.

- să dispună, din oficiu, administrarea probelor necesare pentru aflarea adevărului cu privire la toate împrejurările cauzei, dacă părțile nu au avut inițiativa în solicitarea lor;

- să pună în discuția părților, din oficiu, orice chestiuni de a căror lămurire depinde justa soluționare a cauzei, cerându-le să își exprime punctul de vedere asupra acestor chestiuni;

- să extindă investigațiile la tot ce este necesar pentru realizarea scopului procesului penal, în special cu privire la alte fapte și persoane decât cele pentru care există sesizare.

În cazul în care prejudiciul este născut din săvârșirea unei fapte pedepsită de legea penală, latura civilă trebuie să fie strâns legată de derularea procedurii penale, or, în procesul penal inculpatul suportă, în cazul constatării temeiniciei acuzațiilor, nu doar rigorile legii penale sub aspectul soluționării laturii penale, dar și a celei civile a procesului, odată ce a fost promovată o acțiune civilă în cadrul procesului penal. Astfel, în corespundere cu art. 219 alin. (1) CPP, acțiunea civilă în procesul penal poate fi intentată la cererea persoanelor fizice sau juridice cărora le-au fost cauzate prejudicii materiale, morale sau, după caz, le-a fost adusă daună reputației profesionale nemijlocit prin fapta (acțiunea sau inacțiunea) interzisă de legea penală sau în legătură cu săvârșirea acesteia, iar potrivit art. art.221 alin. (1)-(3) CPP, acțiunea civilă în procesul penal se înaintează în baza cererii scrise a părții civile sau a reprezentantului ei în orice moment de la pornirea procesului penal până la terminarea cercetării judecătorești.

Prin urmare, persoana căreia i s-a adus un prejudiciu în rezultatul infracțiunii are posibilitatea de a-și apăra dreptul încălcat prin exercitarea acțiunii civile în cadrul procesului penal, ceea ce constituie un beneficiu procesual acordat victimei infracțiunii de a valorifica toate elementele acumulate de procuror în acuzare, precum și întreg cadrul procesului penal, pentru a-și vedea satisfăcute interesele de ordin civil, patrimoniale sau morale afectate prin comiterea. În cazurile în care acțiunea civilă a fost exercitată în procesul penal, dar aceasta nu a ajuns în faza de judecată din motivul că procurorul a dat soluția scoaterii de sub urmărirea penală ori a încetării urmăririi penale, acțiunea civilă va fi rezolvată de către instanța civilă. În această ultimă ipoteză, instanța civilă va rezolva acțiunea civilă ținând seama de temeiurile care au stat la baza soluționării cauzei penale de către organele de urmărire penală. Pentru admiterea sau respingerea acțiunii civile, instanța civilă va analiza și conținutul ordonanțelor respective⁶⁰².

În opinia autorului, potrivit art.366 CPP, alături de expunerea de către procuror a învinuirii formulate, se citește și acțiunea civilă, dacă aceasta a fost înaintată, însă în cazul când procurorul nu susține acțiunea civilă, expunerea acesteia ar trebui să se facă de către partea civilă.

---

⁶⁰² ABABEI E. *Soluțiile instanței în raport cu acțiunea civilă examinată în cadrul procesului penal*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, nr. 8(128), 2019, p. 94-95

În astfel de situații, președintele ședinței de judecată trebuie să întrebe inculpatul, după caz, partea civilmente responsabilă dacă îi este clară acțiunea civilă, dacă o recunoaște sau nu și dacă dorește să apeleze la un mediator, în condițiile legii, or, având în vedere aceste raționamente, instanța de judecată are obligația să se pronunțe și asupra acțiunii civile, întrucât partea responsabilă civilmente poate formula apărări și excepții în orice fază a procesului penal, atât timp cât se pune în discuție eventualitatea obligării inculpatului la repararea prejudiciului cauzat victimei infracțiunii⁶⁰³.

Curtea Europeană a identificat o serie de criterii relevante pentru identificarea interesului bunei administrări a justiției: complexitatea cauzei, posibilitatea acuzatului de a se apăra singur, și impactul pe care l-ar putea avea soluționarea cauzei asupra acuzatului, dedus din gravitatea acuzării și posibila sancțiune aplicabilă⁶⁰⁴. Astfel, un acuzat nu poate invoca încălcarea art. 6 par. 3 lit. c) dacă nu a cerut recurgerea la sistemul de asistență judiciară, însă cu toate acestea, simpla desemnare a unui avocat din oficiu nu este suficientă pentru a asigura o apărare concretă și efectivă. În acest sens, instanța nu poate obliga un acuzat să se apere singur. Dacă acuzatul decide să se apere singur (și instanța admite aceasta), lui îi sunt recunoscute toate drepturile unui avocat, care trebuie să manifeste diligența specifică unui avocat (de exemplu, cu privire la termenele procedurale), neputând invoca în favoarea sa faptul că nu are avocat și nu a știut cum să se apere. Așadar, dreptul la apărare și asistență juridică se manifestă ca o garanție a unui acces efectiv la justiție în condițiile unui proces echitabil, fiindu-i specific următoarele aspecte⁶⁰⁵:

1. Partea are dreptul să-și apere singură interesele legale, astfel, învinuitul sau inculpatul beneficiază de o serie de drepturi procesuale care le dau posibilitatea de a-și asigura singuri apărarea: de a cunoaște învinuirea și de a o combate prin probe, să participe direct la efectuarea actelor de urmărire penală și la actele de judecată, să i se prezinte materialul de urmărire penală, pot exercita dreptul de apărare în cadrul dezbaterilor, prin căi ordinare de atac sau în unele condiții prin căi extraordinare de atac.

2. Organul judiciar este obligat să aibă în vedere din oficiu toate aspectele care sunt în favoarea părții. Având în vedere că orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăției sale printr-o hotărâre penală definitivă, asigurându-se protecția juridico-procesuală a persoanei, în calitatea ei de subiect al raportului juridic procesual penal, în administrarea

---

⁶⁰³ SCAFES (OPRAN) M.C. *Accesul la justiție în procesul penal al părții responsabile civilmente*. În: Revista Științe Juridice, Nr. 1, 2020, p. 152

⁶⁰⁴ SELEJAN-GUȚAN B. *Protecția europeană a drepturilor omului*. București: CH Beck, 2011, p. 145

⁶⁰⁵ NEAGU I. *Drept procesual penal, partea generală*. București: Artprint 1994, p. 68-70; ANDRIUC I. *Dreptul la apărare*. Cluj-Napoca: Nevali, 2003, p. 26

probelor, organele judiciare trebuie să țină seama și de probele care prezintă aspecte favorabile părților.

3. *Partea are dreptul la asistență juridică.* Atunci când partea consideră necesar, poate cere sprijinul unui avocat care poate acorda asistență juridică. Apărarea trebuie să se refere la cauză în complexitatea ei, atât în fapt, cât și în drept și trebuie să se desfășoare prin actele și îndeplinită după formele procesuale prescrise de lege, ea neputând fi îndeplinită în mod temeinic și în toată amploarea decât de un apărător cu pregătire juridică, de un avocat.

Prof. Herbert L. Packer, distinge două sisteme care pot funcționa într-un stat de drept, și anume⁶⁰⁶:

1. *Sistemul procesului conform*, unde eficiența este condiționată de viteza de desfășurare a proceselor și de atingere a finalului procedurii, care depind de existența unor proceduri informale și uniforme, cu o libertate mare acordată organelor de represivitate, îndeosebi în procedurile de obținere a probelor (interogarea suspectului sau acuzatului fiind principalul instrument de aflare a adevărului), iar atingerea finalului urmărit implică existența unor cât mai puține oportunități de contestare a procedurilor desfășurate;

2. *Sistemul controlului criminalității*, care reprezintă un aspru critic al instrumentelor de aflare a adevărului descris mai sus, pornind de la posibilitatea erorii în aceste proceduri informale, iar accentul este pus pe proceduri formale și contradictorii, desfășurate în fața unui tribunal imparțial și cu dreptul deplin al acuzatului de a contesta acuzațiile existente și de a face apel la garanțiile procedurale care îi sunt recunoscute cu generozitate.

În cazul modelului controlului criminalității, represivitatea comportamentului infracțional este de departe cea mai importantă funcție pe care trebuie să o îndeplinească procesul penal, chiar cu riscul asumat al restrângerii sau eludării unor garanții procedurale, pe când modelul procesului conform pune accentul pe protejarea drepturilor fundamentale ale suspectului și acuzatului, subordonând ideea de justiție celei de protecție a garanțiilor fundamentale.

În ordinea celor analizate, conchidem că apărarea, ca garanție a unui acces efectiv la justiție în condițiile unui proces echitabil, reprezintă un drept și nu o obligație a învinutului sau inculpatului, însă statul este obligat să-i asigure dreptul la apărare, întrucât asigurarea reală a apărării este o garanție a cercetării obiective complete a probelor și emiterii unei sentințe legale, or, dreptului la apărare reprezintă un numitor comun în toate sistemele procedurale ale statelor

---

⁶⁰⁶ PACKER H.L. *The Limits of the Criminal Sanction*. Stanford: University Press, 1968, p. 153-165

democratice, lucru ce derivă și din faptul că statele sunt semnatare ale documentelor internaționale ce consacră în mod expres acest drept⁶⁰⁷.

Într-o altă ordine de idei, dreptului de apărare, consacrat încă în dreptul roman sub forma unei reguli care garantează că nimeni nu poate fi judecat, nici măcar sclavul, fără a fi apărat, este considerat ca o garanție necesară pentru realizarea unui echilibru între interesele persoanei și cele ale societății, care nu este unul absolut, și poate suferi limitări, mai ales în privința căilor de atac, unde reglementarea internă poate prevedea faptul că reprezentarea de către avocat este obligatorie, iar dacă în aceste cazuri persoana acuzată nu dispune de mijloacele financiare pentru a-și angaja un avocat, asistența juridică din oficiu este de principiu obligatorie⁶⁰⁸.

Cât privește dreptul de a se apăra singur, reținem că acest drept poate suferi limitări ca urmare a intervenției instanței de judecată, care are o marjă largă de apreciere a dreptului acuzatului de a-și prezenta propria apărare, astfel că dacă instanța va considera că acuzatul nu se poate apăra singur în mod eficient, instanța este obligată să dispună numirea unui avocat din oficiu întru asigurarea unui acces efectiv la justiție în condițiile unui proces echitabil, or, egalitatea procedurală a părților în proces nuanțează principiul mai vast al egalității între cetățeni, precum și principiul aflării adevărului.

3.3. Concluzii la Capitolul 3

În scopul protejării accesului la justiție în concordanță cu statutul său de *ius cogens*, statele sunt obligate ca, prin îndeplinirea obligațiilor lor pozitive, să îi asigure acestuia efectivitate și accesibilitatea, astfel încât orice persoană să își poată satisface, în mod real, interesele în fața instanței, în măsura în care acestea sunt reale și licite, fără a fi admise cazuri în care instanța nu judecă un litigiu în termenul prevăzut de lege, ori când unei persoane nu îi este permis să își aducă cauza într-o materie non-penală în fața unui judecător, existând o denegare de justiție.

Efectivitatea accesului la justiție nu înseamnă și accesul la toate gradele de jurisdicție și la toate căile extraordinare de atac, acestea din urmă având prin definiție un caracter de excepție, tocmai pentru a asigura stabilitatea și securitatea raporturilor juridice.

---

⁶⁰⁷ TROCAN L.-M. *Garantarea dreptului la apărare în lumina dispozițiilor tratatelor internaționale specializate în materia drepturilor omului și jurisprudenței CEDO*. În: Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, nr. din 2010, p.111

⁶⁰⁸ SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Dreptul la apărare ca garanție complexă a dreptului de acces liber la justiție*. În: Studii Juridice Universitare, nr. 1, 2021, p. 54

Principiul contradictorialității constituie o garanție a unui acces efectiv la justiție, întrucât reprezintă posibilitatea părților implicate într-un proces de a lua cunoștință de toate probele și observațiile prezentate judecătorului, de natură să îi influențeze decizia și de a le discuta, să își aducă reciproc la cunoștință pretențiile, apărările și probele de care înțeleg să se folosească în proces, prin cererile scrise adresate instanței, astfel că în cursul procesului, toate părțile să se expună în mod egal asupra împrejurărilor de fapt sau de drept puse în discuție de instanță în vederea aflării adevărului în cauză.

Principiul publicității reprezintă o garanție a corectitudinii și imparțialității judecătorilor la înfăptuirea justiției, a independenței lor, și pentru acest motiv, părțile nu pot fi împiedicate să participe la dezbaterile cauzelor proprii, nici măcar atunci când s-a declarat ședință secretă, iar terțele persoane nu pot fi îndepărtate din sala de judecată decât în cazul ședințelor închise.

Garanția respectării termenului rezonabil pentru înfăptuirea actului de justiție, în condițiile unui proces echitabil, se aplică atât procedurilor civile cât și celor penale, și reprezintă o garanție a faptului că justiția, ca serviciu public, asigură apărarea drepturilor și libertăților cetățenilor, cu eliminarea oricăror mijloace șicanatorii și târăgănelii de natură să-i compromită eficiența și credibilitatea justiției, astfel că termenul rezonabil trebuie să fie raportat la fiecare caz în parte, ținându-se cont de durata procedurii, natura pretențiilor, complexitatea procesului, comportamentul autorităților competente care trebuie să manifeste o diligență particulară, dificultatea dezbaterilor, aglomerarea rolului instanței, exercitarea căilor de atac.

Mai reținem că, independența și imparțialitatea, reprezintă *garanții sine qua non* ale unui acces efectiv la justiție, din considerentul că independența justiției este o stare de spirit, care trebuie întregită la nivelul judecătorilor printr-un statut adecvat, în scopul satisfacerii unei judecăți corecte, iar imparțialitatea semnifică atitudinea instanței față de chestiunile și părțile unui anumit caz, dar și maniera în care este condus un proces, condiții în care accesul efectiv la justiție poate fi tratat ca o garanție a încrederii justițiabililor că judecătorii sunt implicați să hotărască în mod obiectiv și pe baza propriilor evaluări a faptelor relevante și a dreptului aplicabil.

Așadar, conchidem că, fără ca părțile să dispună de aceleași mijloace pentru a-și susține cauza, fără a avea acces fiecare dintre ele la actele și probele depuse la dosar pentru a le putea combate, fără posibilitatea fiecărei părți de a-și expune argumentele și fără existența unei proceduri contradictorii și termeni rezonabili, precum și a unei apărări efective în vederea aflării devărului în actul de justiție pot interveni erori judiciare, ceea ce în consecință s-ar aduce o lezare a dreptului la un acces efectiv la justiție.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Urmare a studiului realizat privind accesul la justiție ca garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil, putem formula următoarele concluzii și recomandări:

Cercetările efectuate au confirmat actualitatea și importanța tematicii supuse abordării, iar examinările îndeplinite au condus la atingerea integrală a scopului și obiectivelor preconizate, reieșind din următoarele considerente justificative:

1. Accesul la justiție, reprezintă un drept fundamental cu valoare de principiu constituțional, asigurat fiecărei persoane indiferent de cetățenie, rasă, naționalitate, sex, etc., menit să satisfacă efectiv accesul la instanțele judecătorești competente. Totodată, dreptul de acces la justiție este un drept-garanție de sorginte constituțională îndreptat împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime, întrucât garantează oricărei persoane interesate opțiunea de a introduce o acțiune în justiție și de a beneficia de dreptul ca cauza sa să fie examinată de către o instanță competentă, fără careva obstacole abuzive de natură juridică sau practică.

2. Din considerentul că este criticabilă opțiunea constituantului de a utiliza noțiunea de acces „*liber*” la justiție, deoarece acesta poate și trebuie să fie limitat, considerăm că noțiunea de „*acces liber la justiție*”, atât în doctrina juridică, cât și în normele legale ar fi oportun să fie înlocuită cu sintagma „*acces liber, egal, și efectiv la justiție*”, fiind astfel incluse în noțiune și caracterele juridice de exercitare a acestui drept-principiu.

3. Limitele dreptului de acces la justiție trebuie să urmărească un scop legitim, să nu afecteze substanța însăși a dreptului și să asigure un raport rezonabil de proporționalitate între scopul urmărit și mijloacele alese, precum ar fi: condițiile de formă în care poate fi sesizată o instanță de judecată, condiții privind termenele de prescripție ori de decădere pentru sesizarea unei instanțe, condiții privind plata ori consemnarea unor sume de bani, existența unor imunități conferite anumitor categorii de persoane acceptate în dreptul internațional și în dreptul intern.

4. Un acces efectiv la justiție, domină democrația constituțională și reprezintă un principiu eminent sistemului de garanții al drepturilor și libertăților, instituit să protejeze nu numai pe reclamant, dar și pe ceilalți participanți la proces, în sensul că aceștia beneficiază la fel ca și reclamantul de dreptul ca cererile lor să fie admise și dezbătute în fond, pentru a se stabili dacă ele sunt sau nu întemeiate. Pentru a fi efectiv, dreptul de acces la justiție nu trebuie să întâlnească niciun obstacol care să împiedice pe beneficiarul său să îl exercite, iar prin instituirea unor condiții suplimentare prin lege, ceea ce atribuie dreptului un caracter non-absolut, nu se afectează valoarea sa juridică, pe motiv că respectivele restrângeri sunt valabile și constituționale

în măsura în care nu ating existența dreptului sau libertății însăși, având un scop legitim și un raport de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul vizat.

5. Accesibilitatea justiției nu este echivalentă cu gratuitatea ei, iar taxele trebuie să fie proporționale cu valoarea obiectului procesului sau cu alte cheltuieli de judecată disproporționate față de posibilitățile financiare ale reclamantului, în caz contrar respectivele cheltuieli pot reprezenta o descurajare în fapt a liberului acces la justiție. Anume din aceste considerente, este necesar ca să fie instituite anumite facilități prin care anumite categorii de persoane sunt scutite de plata taxelor, prevăzute situații de amânare ori eșalonare a plății acestei taxe, sau scutită de o parte din aceasta, în funcție de situația materială a persoanei fizice. Totodată, cadrul normativ admite cazuri în care instanța judecătorească, în urma analizei stării materiale, financiare a persoanei fizice/juridice și a probelor administrate, poate să dispună amânarea plății taxei de stat, sau scutirea acesteia, ceea ce constituie un mecanism de asigurare a accesului la justiție, iar modificările recent operate cu privire la taxa de stat au ca obiectiv asigurarea unui echilibru bugetar între un serviciu public calitativ și obligația cetățeanului care folosește acest serviciu.

6. Accesul la justiție poate fi general, egal, și efectiv, dacă statul asigură instituirea unui sistem de asistență juridică gratuită, atât în materie civilă, cât și în penală, iar prin aplicarea scutirii, amânării sau eșalonării plății taxelor de stat se asigură o garanție iminentă a unui acces liber și efectiv la justiție, întrucât se reglementează acele situații în care partea nu poate face față cheltuielilor unui proces din cauza lipsei mijloacelor materiale, or, prin aprecierea legalității și a caracterului fundamentat al cererilor de scutire sau reduce a taxelor de stat, instanța de judecată își realizează misiunea de a asigura accesibilitatea persoanei la actul de justiție.

7. Accesul la justiție nu înseamnă accesul la toate gradele de jurisdicție și la toate căile extraordinare de atac, având prin definiție un caracter de excepție, anume pentru a asigura stabilitatea și securitatea raporturilor juridice, or, conținutul acestui drept-garanție rezidă în obligația pozitivă a statului de a asigura accesul la sistemul instanțelor judecătorești, procedura de judecată, competența și căile de atac, etc.

8. În virtutea obligațiilor sale pozitive, Statul nu trebuie să admită existența unui mecanism de imunități, care ar permite o exonerare a unor categorii de persoane de la orice formă de responsabilitate, inclusiv cea în domeniul non-penal, deoarece respectivele drepturi și privilegii ar constituie o lovitură asupra asigurării egalului acces la justiție, discreditând calitatea democrației într-un stat. Subsecvent, instituirea unor proceduri administrativ-teritoriale sau prealabile destinate, în general, să asigure soluționarea mai rapidă a unor categorii de litigii,

precum și decongestionarea instanțelor sau evitarea cheltuielilor de judecată, nu constituie o măsură de limitare a accesului liber, egal și efectiv la justiție.

9. Un acces efectiv la justiție presupune că pentru a fi echitabil, procesul trebuie să se desfășoare după o procedură contradictorie, cu respectarea dreptului de apărare și a egalității armelor, iar fiecare dintre părți, să dispună de posibilități suficiente, echivalente și adecvate pentru a-și susține poziția asupra problemelor de drept și de fapt. Astfel, în lipsa asigurării garanțiilor generale explicite (publicitatea activității judiciare, operativitatea activității judiciare), generale implicite (egalitatea armelor, contradictorialitatea, motivarea hotărârilor), explicite specifice (independența și imparțialitatea justiției, dreptul de a fi informat cu privire la natura acuzației, acordarea timpului și facilităților necesare pregătirii apărării, dreptul învinutului sau inculpatului de a interoga martorii din proces, dreptul la apărare, dreptul la asistența gratuită a unui interpret) și celor implicite specifice (dreptul învinutului sau inculpatului de a nu se autoincrimina), accesul *liber, egal, și efectiv la justiție* devine iluzoriu.

10. Impactul jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului a avut ca efect o valorificarea constituțională explicită a dreptului la un proces echitabil, astfel că instanțele naționale din țările europene au posibilitatea de a aplica în primul rând Constituția, care cuprinde o dispoziție cu privire la dreptul la un proces echitabil, spre deosebire de situația din Republica Moldova unde o astfel de reglementare explicită lipsește, iar instanțele de judecată fac referire la dispozițiile Convenției Europene a Drepturilor Omului. Prin urmare, ar fi necesar și în cazul Republicii Moldova de a proclama explicit dreptul la un proces echitabil în Legea Supremă, care ar constitui un garant de sorginte constituțional, pentru a asigura o efectivitate sporită a actului jurisdicțional în raport cu drepturile, libertățile și interesele legitime ale participanților la proces, precum și evitarea aplicării procedurii de ricoșet. Astfel, considerăm oportun consfințirea dreptul părților la un proces echitabil în cadrul aceluiași text constituțional care garantează accesul la justiție, astfel că art. 20 a Constituției Republicii Moldova, urmează a fi expus în redacția:

„Articolul 20 Accesul la justiție

(1) Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime.

(2) Nici o lege nu poate îngrădi accesul liber, egal și efectiv la justiție.

(3) Părțile au dreptul la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil.

(4) Hotărârile judecătorești trebuie să fie legale, suficient motivate și să se întemeieze numai pe circumstanțele constatate și probele cercetate în ședință de judecată.”

11. Pentru asigurarea unui acces efectiv la justiție, reieșind din raționamentul că dreptul la asistență juridică reprezintă componentă a dreptului la apărare, iar în ansamblu o garanție a dreptului de acces la o instanță considerăm oportun și modificarea art. 26 al Constituției Republicii Moldova, având următorul cuprins:

„ Articolul 26 Dreptul la apărare și asistență juridică efectivă

(1) Dreptul la apărare și asistență juridică efectivă este garantat.

(2) Fiecare om are dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale.

(3) În tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu.

(4) Amestecul în activitatea persoanelor care exercită apărarea în limitele prevăzute se pedepsește prin lege.”

12. Reieșind din garanțiile elucidate pentru asigurarea unui acces efectiv la justiție, precum și în contextul propunerii de a recunoaște explicit dreptul la un proces echitabil în Legea Supremă în cadrul aceluiași text constituțional care garantează accesul la justiție, considerăm oportun și elocvent ca dreptul la un proces echitabil să se regăsească ca principiu de bază (fundamental) și în legislația procesuală, având următorul cuprins:

„Dreptul la un proces echitabil

Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în termen optim și previzibil, de către o instanță independentă, imparțială și stabilită de lege. În acest scop, instanța este obligată să dispună de toate măsurile permise de lege și să asigure desfășurarea cu celeritate a judecății”.

13. Pentru a spori gradul de efectivitate a dreptului de acces la justiție este necesar ca hotărârile pronunțate să fie suficient motivate, ceea ce ar permite instanței superioare de a verifica corespunderea hotărârii cu legea, în cazul în care acestea sunt atacate cu apel sau recurs, or, nu numai nemotivarea hotărârii, dar și motivarea insuficientă sau motivarea în termeni generali, vagi, reprezintă motiv de casare. Mai mult, motivarea unei hotărâri trebuie să fie clară și precisă, să se refere la probele administrate în cauză și să fie în concordanță cu acestea, să răspundă în fapt și în drept la toate aspectele incidente în cauză, să conducă în mod logic și convingător la soluția din dispozitiv, să cuprindă, motivele de fapt și de drept care au format convingerea instanței, precum și cele pentru care s-au înlăturat cererile/apărărilor părților, considerent din care înaintăm următoarele propuneri

- modificarea art. 239 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225/2003, având următorul cuprins:

„ Hotărîrea judecătorească

(1) În scopul confirmării respectării de către judecător a principiilor dreptului la un proces echitabil, hotărîrea judecătorească trebuie să fie legală, suficient motivată și să se întemeieze numai pe circumstanțele constatate și probele cercetate în ședința de judecată.

(2) Hotărîrea judecătorească trebuie să se redacteze într-un limbaj clar, simplu și accesibil pentru a putea fi înțeleasă, cu invocarea coerentă, consecventă și lipsită de ambiguitate a tuturor motivelor.”

- modificarea art. 384 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122/2003 cu un alineat nou, cu următorul cuprins:

„Sentința judecătorească

(1) Instanța hotărăște asupra învinuirii înaintate inculpatului prin adoptarea sentinței de condamnare, de achitare sau de încetare a procesului penal.

(2) Sentința se adoptă în numele legii.

(3) În scopul confirmării respectării de către judecător a principiilor dreptului la un proces echitabil, sentința trebuie să fie legală, întemeiată, motivată suficient, redactată într-un limbaj clar, simplu și accesibil, pentru a putea fi înțeleasă, cu invocarea coerentă, consecventă și lipsită de ambiguitate a tuturor motivelor care au stat la baza emiterii acesteia.”

(4) Instanța își întemeiază sentința numai pe circumstanțele constatate și probele care au fost cercetate în ședința de judecată.”

Prin studiul, concluziile, recomandările și raționamentele expuse, considerăm că prezenta lucrare înregistrează un aport considerabil la cunoașterea științifică aprofundată a instituției accesului la justiție ca garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil, examinată prin prisma garanțiilor generale și specifice.

BIBLIOGRAFIE

I. Acte normative internaționale

1. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Roma, 04 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298-XIII din 24.07.1997. Ediția Oficială „Tratate Internaționale”, Vol. I. Chișinău – 1998, p. 341 – 358, ISBN: 9975-73-022-1
2. Declarația Universală a Drepturilor Omului, New-York, 10 decembrie 1948, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. În: Tratate Internaționale, Vol. I. Chișinău – 1998, p. 11 – 17. ISBN: 9975-73-022-1
3. Directiva 2008/52/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 21 mai 2008 privind anumite aspecte ale medierii în materie civilă și comercială. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, nr. 136 din 24 mai 2008
4. Directiva nr. 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012 privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 01.06.2012
5. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, New-York, 16 decembrie 1966, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. În: Tratate Internaționale, Vol. I. Chișinău – 1998, p. 30 – 49, ISBN: 9975-73-022-1
6. Recomandarea nr. (81) 7 privind mijloacele de facilitate a accesului la justiție, adoptată de Comitetul Miniștrilor în 14 mai 1981. În: Eficiența și echitatea justiției. București, 2006, p. 13-16
7. Regulamentul (CE) nr. 861/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L 199/1 din 31.07.2007.

II. Acte normative interne

8. Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial nr. 309-320 din 17.08.2018
9. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 111-115, din 12.06.2003
10. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 104-110, din 07.06.2003
11. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27 august 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994

12. Legea nr. 198 cu privire la asistența juridică garantată de stat din 26.07.2007. În: Monitorul Oficial nr.157-160/614 din 05.10.2007.
13. Legea nr. 315 din 17.11.2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”. În: Monitorul Oficial nr. 409-410 din 21.12.2022.
14. Legea nr. 514 din 06.07.1995 privind organizarea judecătorească, republicată în temeiul art.VIII alin.(9) al Legii nr. 153 din 5 iulie 2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 185 din 31.08.2012
15. Regulamentul privind modul de publicare a hotărârilor judecătorești pe portalul național al instanțelor de judecată și pe pagina web a Curții Supreme de Justiție, aprobat prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 658/30 din 10 octombrie 2017. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=112751&lang=ro (vizitat la 20.09.2022)

III. Acte normative străine

16. Legea nr. 610 din 21 februarie 1923 privind organizarea și unificarea corpului de avocați. În: Monitorul Oficial nr. 231 din 21 februarie 1923. Disponibil: <http://www.legex.ro/Legea-610-1923-29.aspx> (vizitat la 03.05.2022)
17. Legea nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale. Republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.807 din 3 decembrie 2010

IV. Jurisprudență

18. Ct.E.D.O. Cauza Coeme și alții contra Belgiei, hotărârea din 18 octombrie 2000, cererea nr. 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 and 33210/96. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59194> (vizitat la 28.07.2022)
19. Ct.E.D.O. Cauza A. și alții contra Danemarcei, hotărârea din 8 februarie 1996, cererea nr. 20826/92. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62528> (vizitat la 04.10.2022)
20. Ct.E.D.O. Cauza Acquaviva contra Franței, hotărârea din 21 noiembrie 1995, cererea nr. 19248/91. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57950> (vizitat la 04.10.2022)
21. Ct.E.D.O. Cauza Airey contra Irlandei, hotărârea din 9 octombrie 1979, cererea nr. 6289/73. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420> (vizitat la 20.05.2022)
22. Ct.E.D.O. Cauza Allenet de Ribemont contra Franței, hotărârea din 10 februarie 2005, cererea nr. 15175/89. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57914>(vizitat la 04.10.2022)
23. Ct.E.D.O. Cauza Angelucci contra Italiei, hotărârea din 19 februarie 1991, cererea nr. 12666/87. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57664> (vizitat la 14.10.2022)
24. Ct.E.D.O. Cauza Axen contra Germaniei, hotărârea din 8 decembrie 1983, cererea nr. 8273/78. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57426> (vizitat la 22.09.2022)

25. Ct.E.D.O. Cauza Balliu contra Albania, hotărârea din 16 iunie 2005, cererea nr. 74727/01. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69401> (vizitat la 23.11.2022)
26. Ct.E.D.O. Cauza BĚLEŠ și alții contra Republicii Cehe, hotărârea din 12 februarie 2003, cererea nr. 47273/99. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60750> (vizitat la 04.08.2022)
27. Ct.E.D.O. Cauza Block contra Ungariei, hotărârea din 25 ianuarie 2011, cererea nr. 56282/09. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103043>(vizitat la 16.11.2022);
28. Ct.E.D.O. Cauza Bodiou contra Republicii Moldova, hotărârea din 18 iunie 2019, cererea nr. 7516/10. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-193874> (vizitat la 06.08.2022)
29. Ct.E.D.O. Cauza Bönisch contra Austriei, hotărârea din 2 iunie 1986, cererea nr. 8658/79. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57442> (vizitat la 30.08.2023)
30. Ct.E.D.O. Cauza Borgers contra Belgiei, hotărârea din 30 octombrie 1991, cererea nr. 12005/86. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57720>(vizitat la 30.08.2023)
31. Ct.E.D.O. Cauza Brumărescu contra României, hotărârea din 23 ianuarie 2001, cererea nr. 28342/95. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122775> (vizitat la 06.08.2022);
32. Ct.E.D.O. Cauza Buchholz contra Germaniei, hotărârea din 6 mai 1981, cererea nr. 7759/77. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57451> (vizitat la 25.06.2022)
33. Ct.E.D.O. Cauza Burdov contra Rusiei, hotărârea din 4 mai 2009, cererea nr. 33509/04. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90671> (vizitat la 20.07.2022);
34. Ct.E.D.O. Cauza Bursuc contra României, hotărârea din 12 ianuarie 2005, cererea nr. 42.066/98. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122549> (vizitat la 14.10.2022)
35. Ct.E.D.O. Cauza Cantoni contra Franței, hotărârea din 11 noiembrie 1996, cererea nr. 17862/9. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58068> (vizitat la 25.06.2022)
36. Ct.E.D.O. Cauza Cesarini contra Italiei, hotărârea din 12 octombrie 1992, cererea nr. 11892/85. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62329> (vizitat la 04.10.2022)
37. Ct.E.D.O. Cauza Cordova contra Italiei, hotărârea din 30 ianuarie 2003, cererea nr. 40877/98. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60913>(vizitat la 20.08.2022);
38. Ct.E.D.O. Cauza Covalenco contra Republicii Moldova, hotărârea din 16 septembrie 2020, cererea nr. 72164/14. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203050> (vizitat la 20.09.2022);
39. Ct.E.D.O. Cauza Czekalla contra Portugaliei, hotărârea din 10 octombrie 2002, cererea nr. 38830/97. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60676> (vizitat la 03.12.2022)

40. Ct.E.D.O. Cauza Daud contra Marii Britanii, hotărârea din 21 aprilie 1998, cererea nr. 22600/93. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58154> (vizitat la 27.11.2022)
41. Ct.E.D.O. Cauza Dowsett contra Marii Britanii, hotărârea din 24 iunie 2003, cererea nr. 39482/98. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61174> (vizitat la 15.09.2022)
42. Ct.E.D.O. Cauza Engel și alții contra Olandei, hotărârea din 23 noiembrie 1976, cererile nr. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 și nr. 5370/72. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57478> (vizitat la 25.06.2022);
43. Ct.E.D.O., Cazul Farcaș și alții contra României, hotărârea din 11 noiembrie 2005, cererea nr.67020/01. Disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:\[%22001-123818%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-123818%22]}) (vizitat la 17.12.2023)
44. Ct.E.D.O. Cauza Fomin contra Moldovei, hotărârea din 11 octombrie 2011, cererea nr. 36755/06. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124104> (vizitat la 30.08.2023)
45. Ct.E.D.O. Cauza Fragner contra Austriei, hotărârea din 23 septembrie 2010, cererea nr. 18283/06. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100487> (vizitat la 14.10.2022)
46. Ct.E.D.O. Cauza Frau contra Italiei, hotărârea din 19 februarie 1991, cererea nr. 12147/86. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57661>(vizitat la 14.10.2022);
47. Ct.E.D.O. Cauza Golder contra Regatului Unit, hotărârea din 25 februarie 1975, cererea nr. 4451/70, Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496> (vizitat la 25.06.2022)
48. Ct.E.D.O., Cazul Gorshkov contra Ucrainei, hotărârea din 8 noiembrie 2005, cererea nr. 67531/01. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-70855> (vizitat la 17.12.2023)
49. Ct.E.D.O. Cauza Guðmundur Andri Ástráðsson contra Islandei, hotărârea din 1 decembrie 2020, cererea nr. 26374/18. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-206582> (vizitat la 25.06.2022)
50. Ct.E.D.O. Cauza Gurov contra Republicii Moldova, hotărârea din 11 iulie 2006, cererea nr. 36455/02, Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112627> (vizitat la 25.06.2022)
51. Ct.E.D.O. Cauza Guță contra României, hotărârea din 16 noiembrie 2006, cererea nr. 35229/02. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123228> (vizitat la 17.10.2022)
52. Ct.E.D.O. Cauza Güvec contra Turciei, hotărârea din 20 ianuarie 2009, cererea nr. 70337/01. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90700> (vizitat 03.12.2022)
53. Ct.E.D.O. Cauza Hornsby contra Greciei, hotărârea din 19 martie 1997, cererea nr. 18357/91. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58020> (vizitat la 14.08.2022)

54. Ct.E.D.O. Cauza Ibrahim și alții contra Marii Britanii, hotărîrea din 13 septembrie 2016, cererile nr. 50541/08, 50571/08, 50573/08 și 40351/09, Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-166680> (vizitat la 06.08.2022)
55. Ct.E.D.O. Cauza Imbrioscia contra Elveției, hotărîrea din 24 noiembrie 1993, cererea nr. 13972/88. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57852>(vizitat la 04.11.2022);
56. Ct.E.D.O. Cauza Iordachi și Alții contra Moldovei, hotărîrea din 10 februarie 2009, cererea nr. 25198/02. Disponibil: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/IORDACHI%20SI%20ALII%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/IORDACHI%20SI%20ALII%20(ro).pdf) (vizitat la 25.06.2022)
57. Ct.E.D.O. Cauza Ipsilanti contra Greciei, hotărîrea din 6 martie 2003, cererea nr. 56599/00. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65534> (vizitat la 14.10.2022)
58. Ct.E.D.O. Cauza Kadlec și alții contra Republicii Cehe, hotărîrea din 25 mai 2004, cererea nr. 49478/99. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66336> (vizitat la 14.08.2022)
59. Ct.E.D.O. Cauza Klass și alții contra Germaniei, hotărîrea din 6 septembrie 1978, cererea nr. 5029/71, Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57510> (vizitat la 25.06.2022)
60. Ct.E.D.O. Cauza König contra Germaniei, hotărîrea din 28 iunie 1978, cererea nr. 6232/73. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57512> (vizitat la 14.10.2022)
61. Ct.E.D.O. Cauza Kremyow contra Austriei, hotărîrea din 21 septembrie 1993, cererea nr. 12350/86. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164602> (vizitat la 21.11.2022)
62. Ct.E.D.O. Cauza Kress contra Franței, hotărîrea din 7 iunie 2001, cererea nr. 39594/98. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59511> (vizitat la 30.08.2023)
63. Ct.E.D.O. Cauza Kuopila contra Finlandei, hotărîrea din 27 aprilie 2002, cererea nr. 27752/95. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58784>(vizitat la 30.08.2023)
64. Ct.E.D.O. Cauza Kyprianou contra Cipru, hotărîrea din 15 decembrie 2005, cererea nr. 73797/01. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71671> (vizitat la 25.06.2022)
65. Ct.E.D.O. Cauza Lamanna contra Austriei, hotărîrea din 10 iulie 2001, cererea nr. 28923/95. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59564> (vizitat la 20.09.2022)
66. Ct.E.D.O. Cauza Lupăcescu și alții contra Moldovei, hotărîrea din 21 martie 2006, cererile nr. 3417/02, 5994/02, 28365/02, 5742/03, 8693/03, 31976/03, 13681/03 și 32759/03. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112638> (vizitat la 06.08.2022)
67. Ct.E.D.O. Cauza Makhfi contra Franței, hotărîrea din 19 octombrie 2004, cererea nr. 59335/00. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67120> (vizitat la 30.08.2023)
68. Ct.E.D.O. Cauza Marckx contra Belgiei, hotărîrea din 13 iunie 1979, cererea nr. 6833/74. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534> (vizitat la 06.08.2022);

69. Ct.E.D.O. Cauza Maria Atanasiu și alții contra României, hotărârea din 12 octombrie 2010, cererea nr. 30767/05 și nr. 33800/06. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100989> (vizitat la 20.10.2022)
70. Ct.E.D.O. Cauza Mattoccia contra Italiei, hotărârea din 25 iulie 2000, cererea nr. 23969/94. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58764> (vizitat la 16.11.2022);
71. Ct.E.D.O. Cauza Melnic contra Republicii Moldova, hotărârea din 2 iulie 2019, cererea nr. 46351/08, Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194242> (vizitat la 15.08.2022)
72. Ct.E.D.O. Cauza Mititelu și Antonovici contra Republicii Moldova, hotărârea din 2 iulie 2019, cererea nr. 15989/11. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194239> (vizitat la 30.07.2022)
73. Ct.E.D.O. Cauza Mocie contra Franței, hotărârea din 8 aprilie, 2003, cererea nr. 46096/99. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65559> (vizitat la 04.10.2022)
74. Ct.E.D.O. Cauza Muhina contra Republicii Moldova, hotărârea din 3 septembrie 2019, cererea nr. 342/09, Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-195538> (vizitat la 15.08.2022)
75. Ct.E.D.O. Cauza Nicoleta Gheorghe contra României, hotărârea din 3 aprilie 2012, cererea nr. 23470/05. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123579> (vizitat la 30.08.2023)
76. Ct.E.D.O. Cauza Oçalan contra Turciei, hotărârea din 12 martie 2003, cererea nr. 46221/99. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69022> (vizitat la 21.11.2022);
77. Ct.E.D.O. Cauza Padalov contra Bulgariei, hotărârea din 10 august 2006, cererea nr. 54784/00. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76671> (vizitat la 16.11.2022);
78. Ct.E.D.O. Cauza Talat Tunc contra Turciei, hotărârea din 27 martie 2007, cererea nr. 32432/96. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79898> (vizitat la 17.11.2022)
79. Ct.E.D.O. Cauza Pakelli contra Germaniei, hotărârea din 25 aprilie 1983, cererea nr. 8398/78. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57554> (vizitat la 27.11.2022)
80. Ct.E.D.O. Cauza Panovits contra Cipru, hotărârea din 11 decembrie 2008, cererea nr. 4268/04. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90244> (vizitat la 17.11.2022)
81. Ct.E.D.O. Cauza Perote Pellon contra Spaniei, hotărârea din 25 iulie 2002, cererea nr. 45238/99. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65194> (vizitat la 30.08.2023)
82. Ct.E.D.O. Cauza Petru Roșca contra Moldovei, hotărârea din 6 ianuarie 2010, cererea nr. 2638/05. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144503> (vizitat la 21.05.2022)

83. Ct.E.D.O. Cauza Plotnicova contra Republicii Moldova, hotărîrea din 15 august 2012, cererea nr. 38623/05. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110908> (vizitat la 30.07.2022)
84. Ct.E.D.O. Cauza Ponomaryov contra Ucrainei, hotărîrea din 3 aprilie 2008, cererea nr. 3236/03. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85683> (vizitat la 06.08.2022)
85. Ct.E.D.O. Cauza Pretto și alții contra Italiei, hotărîrea din 8 decembrie 1983, cererea nr. 7984/77. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57561> (vizitat la 06.08.2022)
86. Ct.E.D.O. Cauza R.D. contra Poloniei, hotărîrea din 18 februarie 2001, cererile nr. 29692/96 și 34612/97. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59992> (vizitat la 27.11.2022)
87. Ct.E.D.O. Cauza Raimondo contra Italiei, hotărîrea din 22 februarie 1994, cererea nr. 12954/87. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57870> (vizitat la 04.10.2022)
88. Ct.E.D.O. Cauza Roland Dumas contra Franței, hotărîrea din 15 iulie 2010, cererea nr. 34875/07. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99888> (vizitat la 04.10.2022)
89. Ct.E.D.O. Cauza Rosalba Pugliese contra Italiei, hotărîrea din 3 octombrie 2002, cererea nr. 43986/98. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65216> (vizitat la 04.10.2022)
90. Ct.E.D.O. Cauza Rotaru contra României, hotărîrea din 4 mai 2000, cererea nr. 28341/95. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58586> (vizitat la 25.06.2022)
91. Ct.E.D.O. Cauza Rowe și Davis contra Marii Britanii, hotărîrea din 16 februarie 2000, cererea nr. 28901/95. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58496> (vizitat la 15.09.2022);
92. Ct.E.D.O. Cauza Rusu Lintax SRL contra Republicii Moldova, hotărîrea din 13 decembrie 2016, cererea nr. 17992/09. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-169477> (vizitat la 06.08.2022)
93. Ct.E.D.O. Cauza Ryakib Biryukov contra Rusiei, hotărîrea din 17 ianuarie 2008, cererea nr. 14810/02. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-116911> (vizitat la 22.09.2022)
94. Ct.E.D.O. Cauza Sannino contra Italiei, hotărîrea din 27 aprilie 2006, cererea nr. 30961/03. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75213> (vizitat la 03.12.2022)
95. Ct.E.D.O. Cauza Sari contra Turciei și Danemarcei, hotărîrea din 8 noiembrie 2001, cererea nr. 21889/93. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-64430> (vizitat la 14.10.2022)
96. Ct.E.D.O. Cauza Schmidtová contra Cehiei, hotărîrea din 22 iulie 2003, cererea nr. 48568/99. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65789> (vizitat la 04.10.2022)

97. Ct.E.D.O. Cauza Șega contra României, hotărîrea din 13 martie 2012, cererea nr. 29022/04. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123767> (vizitat la 17.10.2022)
98. Ct.E.D.O. Cauza Steel și Morris contra Marii Britanii, hotărîrea din 15 februarie 2005, cererea nr. 68416/01. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224> (vizitat la 30.08.2023)
99. Ct.E.D.O. Cauza Stoianova și Nedelcu contra României, hotărîrea din 4 august 2005, cererea nr. 77517/01 și nr. 77722/0. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70043> (vizitat la 17.10.2021)
100. Ct.E.D.O., Cazul Stoianoglo contra Republicii Moldova, hotărîrea din 24 octombrie 2023, cererea nr. 19371/22. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-228733> (vizitat la 28.01.2024)
101. Ct.E.D.O. Cauza Stubbings și alții contra Regatului Unit, hotărîrea din 22 octombrie 1996, cererile nr. 22083/93 și 22095/93. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58079> (vizitat la 16.08.2022)
102. Ct.E.D.O. Cauza Suominen contra Finlandei, hotărîrea din 1 iulie 2003, cererea nr. 37801/97. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61178> (vizitat la 30.08.2023)
103. Ct.E.D.O. Cauza Sutter contra Elveției, hotărîrea din 22 februarie 1984, cererea nr. 8209/78. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57585> (vizitat la 20.09.2022)
104. Ct.E.D.O. Cauza Tatishvili contra Rusiei, hotărîrea din 22 februarie 2007, cererea nr. 1509/02. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79564> (vizitat la 30.08.2023)
105. Ct.E.D.O. Cauza The Sunday Times contra Marii Britanii, hotărîrea din 26 aprilie 1979, cererea nr. 6538/74. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57584> (vizitat la 25.06.2022)
106. Ct.E.D.O. Cauza Thomann contra Elveției, hotărîrea din 10 iunie 1996, cererea nr. 17602/91. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57996> (vizitat la 25.06.2022)
107. Ct.E.D.O. Cauza Tocono și Profesorii Prometeiști contra Moldovei, hotărîrea din 26 iunie 2007, cererea nr. 32263/03. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127962> (vizitat la 28.07.2022)
108. Ct.E.D.O. Cauza Tudor-Comerț contra Moldovei, hotărîrea din 4 noiembrie 2008, cererea nr. 27888/04. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127961> (vizitat la 15.08.2022);
109. Ct.E.D.O. Cauza Urechean și Pavlicenco contra Republicii Moldova, hotărîrea din 20 aprilie 2015, cererile nr. 27756/05 și 41219/07. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-148267> (vizitat la 20.08.2022);
110. Ct.E.D.O. Cauza Vallée contra Franței, hotărîrea din 23 aprilie 1994, cererea nr. 22121/93. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57884> (vizitat la 25.09.2022)

- 111.Ct.E.D.O. Cauza Varipati contra Greciei, hotărârea din 26 octombrie 1999, cererea nr. 38459/97. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62951> (vizitat la 04.10.2022)
- 112.Ct.E.D.O. Cauza Vayiç contra Turciei, hotărârea din 20.09.2006, cererea nr. 18078/02. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75900> (vizitat la 14.10.2022)
- 113.Ct.E.D.O. Cauza Xavier Lucas contra Franței, hotărârea din 09 iunie 2022, cererea nr. 15567/20. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-217615> (vizitat la 14.08.2022)
- 114.Ct.E.D.O. Cauza Zvolsky și Zvolska contra Republicii Cehe, hotărârea din 12 noiembrie 2002, cererea nr. 46129/99. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60749> (vizitat la 06.08.2022)
- 115.Ct.E.D.O., Cauza Pini și Bertani și Manera și Atripaldi împotriva României, hotărârea din 22 iunie 2004, cererile nr. 78028/01 și 78030/01. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122719> (vizitat la 14.08.2022)
- 116.Decizia Curții Supreme de Justiție din 06.12.2023. Dosarul nr. 2ra-835/23. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=73141 (vizitat 15.01.2023)
- 117.Decizia Curții Supreme de Justiție din 05.10.2023. Dosarul nr. 3ra-995/23. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=72584 (vizitat 15.01.2023)
- 118.Decizia Curții Supreme de Justiție din 02.06.2021. Dosarul nr. 3ra-576/21. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=61675 (vizitat 15.01.2023)
- 119.Decizia Curții Constituționale a României nr. 1168 din 15 septembrie 2011. În: Monitorul Oficial al României, nr. 806 din 15 noiembrie 2011
120. Decizia Curții Constituționale nr. 31 din 14.06.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 68g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 331 alin. (1) și articolul 362 alin. (2) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 247-255 din 05.08.2016.
121. Decizia Curții Constituționale nr. 62 din 19.09.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 107g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a unei sintagme din alin. (3) al articolului 34 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial nr. 181-189 din 09.06.2017
122. Decizia Curții Constituționale nr. 107 din 07.11.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 135g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 68 alin. (1) și (2) și articolul 293 alin. (1) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr.58-66 din 23.02.2018

123. Decizia Curții Constituționale nr. 133 din 15.11.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 161g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 142 din Codul de executare. În: Monitorul Oficial nr. 86-92 din 08.03.2019.
124. Decizia Curții Constituționale nr. 140 din 22.11.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 168g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 47 alin. (1) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 86-92 din 08.03.2019
125. Decizia Curții Constituționale nr. 74 din 21.05.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 93g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 267 lit. k¹) din Codul de procedură civilă. În: Monitorul Oficial nr. 230-237 din 19.07.2019
126. Decizia Curții Constituționale nr. 106 din 07.10.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 134g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a tezei I de la articolul 33 alin. (3), a tezei a II-a de la articolul 460 alin. (1) și a articolului 463 alin. (1) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 320-325 din 01.11.2019
127. Decizia Curții Constituționale nr. 148 din 23.12.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 188g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 53 din Codul de procedură civilă (examinarea cererii de recuzare). În: Monitorul Oficial nr. 36-43 din 07.02.2020.
128. Decizia Curții Constituționale nr. 152 din 26.12.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 208g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 225 alin. (3) din Legea insolvențabilității nr. 149 din 29 iunie 2012. În: Monitorul Oficial nr. 36-43 din 07.02.2020
129. Decizia Curții Constituționale nr. 56 din 02.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 23g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 207 alin. (2) lit. f) din Codul administrativ. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 180-187 din 17.07.2020
130. Decizia Curții Constituționale nr. 69 din 18.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 40g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 60 alin. (3) din Legea privind societățile cu răspundere limitată (modificarea și abrogarea hotărârilor adunării generale a asociațiilor societății cu răspundere limitată). În: Monitorul Oficial nr. 205-221 din 14.08.2020
131. Decizia Curții Constituționale nr. 56 din 19.04.2022 de inadmisibilitate a sesizării nr. 20g/2022. În: Monitorul Oficial nr. 164-169 din 03.06.2022
132. Hotărârea Curții Constituționale nr.12 din 14 mai 2015 privind excepția de neconstituționalitate a art. 287 alin. (1) din Codul de procedură penală (reluarea urmăririi penale). În: Monitorul Oficial nr. 254-257 din 11.09.2015

133. Hotărârea Curții Constituționale nr. 12 din 12.05.2016 pentru interpretarea prevederilor articolelor 116 alin.(2) și (4) și 136 alin.(1) din Constituție (extinderea mandatului unor judecători pînă la numirea succesorilor). În: Monitorul Oficial nr.416-422 din 02.12.2016
134. Hotărârea Curții Constituționale nr. 14 din 15.11.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 248-251 din 07.12.2012
135. Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 23.01.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din articolul 6 pct. 111) din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 44-54 din 14.02.2020
136. Hotărârea Curții Constituționale nr. 20 din 04.07.2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi de la articolul 260 alin. (4) din Codul fiscal. În: Monitorul Oficial nr. 267-275 din 20.07.2018
137. Hotărârea Curții Constituționale nr. 20 din 3 noiembrie 2022 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 437 alin. (1) din codul de procedură civilă (condiția dactilografierii cererii de recurs). În: Monitorul Oficial nr. 363-373 din 18.11.2022
138. Hotărârea Curții Constituționale nr. 38 din 07.12.2021 pentru interpretarea articolelor 1 alin. (3), 20 și 116 alin. (1) și (2) din Constituție și controlul de constituționalitate al articolului 11 alin. (1) din Legea nr. 544 din 20 iulie 1995 privind statutul judecătorului (numirea în funcție a judecătorilor pînă la atingerea plafonului de vîrstă). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 325-333 din 31.12.2021.
139. Hotărârea Curții Constituționale nr. 39 din 9 iulie 2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 090 din 02.08.2001
140. Hotărârea Curții Constituționale nr. 9 din 09.03.2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 364¹ din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial nr. 360-363 din 13.10.2017
141. Hotărârea Curții Constituționale nr.16 din 28 mai 1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 56-59/24 din 25.06.1998
142. Hotărârea Plenului CSJ „Cu privire la practica aplicării legislației pentru asigurarea dreptului la apărare al bănuیتului, învinuitului, inculpatului și condamnatului în procedură penală” nr.11 din 24.12.2010. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=347 (vizitat 27.11.2021)
143. Notă informativă ce vizează practica judiciară de examinare a cererilor cu valoare redusă. Disponibil: http://csj.md/images/Nota_informativaG.pdf (vizitat la 22.08.2022)

V. Surse Doctrinare

A. în limba română:

144. ABABEI E. *Soluțiile instanței în raport cu acțiunea civilă examinată în cadrul procesului penal*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, nr. 8(128), 2019, p. 94-105, ISSN 1814-3199
145. ALEXANDRU I. *Politică, administrație, justiție*. București: All Beck, 2004, 227 p. ISBN: 973-655-411-2
146. ALEXE C. *Rolul activ al judecătorului și riscul abuzului de drept în procesul civil român actual*. În: *Pandectele Române*, nr. 2/2005, p. 187-209, ISSN:1582-4756
147. ANDRIUC I. *Dreptul la apărare*. Cluj-Napoca: Nevali, 2003, 98 p., ISBN:973-86170-0-6
148. APOSTOL T. D. *Puterea discreționară și excesul de putere al autorităților publice*. București: All Beck, 1999, 397 p., ISBN: 973-9435-78-5
149. ARAMĂ E. *Istoria dreptului românesc*. Chișinău: Reclama S.A., 2003, 204 p., ISBN:9975-932-48-7
150. ARSENI A. *Aspecte conceptuale privind scopul sancțiunii în activitatea judecătorilor*. În: *Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală*. Vol. 1. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2023, 452 p. ISBN: 978-9975-62-529-6
151. ARSENI A. *Autoritatea judecătorească – veritabilă instituție de realizare a ramurii puterii de stat în condițiile edificării statului de drept*. În: *Revista Națională de Drept*, nr. 11, 2013, p. 16-24, ISSN 1811-0770
152. ARSENI A. *Jurisdicția constituțională a Republicii Moldova*. Chișinău: Euro-Press, 2000, 214 p., ISBN: 9975-917-46-1
153. ARSENI A. *Recursul constituțional-pârghie de garantare a drepturilor omului în justiție*. În: *Avocatul Poporului*, nr. 10, 2008, p. 1-3, ISSN: 1810-7141
154. ARSENI A. *Respectarea drepturilor omului în procesul judiciar - garant al statului de drept*. În: *Avocatul Poporului*, nr. 10, 2008, p. 10-12, ISSN: 1810-7141
155. ARSENI A., BALABAN S. *Legalitate și legitimitate – principii de bază aplicate în reglementarea organizării și funcționării sistemului judecătoreesc*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, nr. 3, 2022, p. 99-103, ISSN: 1814-3199
156. ARSENI A., DABIJA T. *Interdependența dintre jurisdicția constituțională și justiția de drept comun în domeniul asigurării legalității*. În: *Revista Națională de Drept*, nr. 3, 2014, p. 8-12, ISSN 1811-0770

157. ARSENI A., GHEDROVICI N. *Autoritatea judecătorească și unele cerințe întru realizarea autentică a actului de justiție: reglementări legale și abordări teoretice*. În: Revista Națională de Drept, nr. 11, 2014, p. 9-11, ISSN 1811-0770
158. ARSENI A., IVANOV V., SUHOLITCO L. *Drept constituțional comparat*. Chișinău: CE USM, 2003, 295 p., ISBN: 9975-70-356-9
159. AVORNIC Gh. *Intensificarea activismului juridic al cetățenilor prin intermediul instituției avocaturii-condiție de edificare a statului de drept*. Teză dr. hab. în drept. Chișinău, 2005, 259 p.
160. BĂCU I. *Garanțiile constituționale ale dreptului la un proces echitabil*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2020, 184 p.
161. BĂLĂNESCU I.-R. *Curs de enciclopedia dreptului*. București: Litografiată, 1947-1948, 574 p.
162. BEȘTELIU R.M., BRUMAR C. *Protecția internațională a drepturilor omului*. București: Universul Juridic, 2008, 450 p., ISBN 978-973-127-115-6
163. BÎRSAN C. *Convenția Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*. București: C. H. Beck, 2005, 1296 p., ISBN: 973-655-663-8
164. BÎRSAN C. *Convenția Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*. București: All Beck, 2010, 1920 p., ISBN: 978-973-115-676-7
165. BOGDAN D. *Procesul civil echitabil în jurisprudența CEDO*. Vol. I. București: Hamangiu, 2009, 434 p., ISBN: 978-973-0-065-97-8
166. BOGDAN D. *Procesul civil echitabil în jurisprudența CEDO*. Vol. II. București: Rosetti International, 2011, 546 p., ISBN: 978-973-0-10418-9
167. BOGDAN D., SELEGEAN M. *Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*. București: ALL Beck, 2005, 672 p., ISBN: 973-655-686-7
168. BOROI A., UNGUREANU Șt.-G., JIDOVU N. *Drept procesual penal*. București: All Beck, 2002, 488 p., ISBN: 973-655-222-6
169. BOROI G., ș.a., *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole*. Vol. I. București: Hamangiu, 2013, 1856 p., ISBN: 978-606-522-854-2
170. BOROI G., STANCU M. *Drept procesual civil*. Vol. I. București: Hamangiu, 2015, 1080 p., ISBN: 978-606-270-324-0
171. BRICIU Tr.-C. *Unele aspecte de noutate în materia taxelor judiciare de timbru pentru criteriile introduse la instanțele judecătorești*. În: RRDP, nr. 4/2013, p. 51-88, ISBN: 1843-264-601-304

172. CĂDERE V. *Tratat de procedură civilă*. București: Tipografiile Române Unite S.A., 1935, 606 p.
173. CAPE E., NAMORADZE Z. *Apărarea efectivă în Europa de Est*. Trad. Matei D. Chișinău: Bons Offices, 2013, 276 p., ISBN: 978-9975-79-808-2
174. CÂRNAȚ T. *Drept constituțional*. Ediția a II-a. Chișinău: „Print – Caro” SRL, 2010, 513 p., ISBN: 978-9975-4069-3-2
175. CÂRNAȚ T., CÂRNAȚ M. *Protecția juridică a drepturilor omului*. Chișinău: Reclama, 2006, 380 p., ISBN: 9975-932-62-2
176. CERNEA E., MOLCUȚ E. *Istoria statului și dreptului românesc*. București: Press Mihaela SRL, 2001, 278 p., ISBN: 973-9415-04-0
177. CHARRIER J. L., CHIRIAC A. *Codul Convenției europene a Drepturilor Omului*. Paris: Lexis Nexis SA, 2005, 475 p., ISBN: 2-7110-0378-7
178. CHIFA F., MIHAILOV-MORARU V. *Medierea garantată de stat. Analiză empirică a situației și perspective pentru Republica Moldova*. Chișinău, 2020, 86 p., ISBN: 978-9975-56-816-6.
179. CHIRIȚĂ R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*. Vol. I. București: C.H. Beck, 2007, 505 p., ISBN 978-973-11-5047-5
180. CHIRIȚĂ R. *Dreptul la un proces echitabil*. București: Universul Juridic, 2008, 472 p., ISBN: 978-973-127-015-9
181. CHIRIȚĂ R. *Paradigmele accesului la justiție. Cât de liber este accesul liber la justiție?* În: Pandectele Române nr. 1/2006, p. 176-214, ISSN: 1582-4756
182. CHIUZBAIAN G.I. *Sistemul puterii judecătorești*. București: Continent XXI, 2002, 429 p., ISBN:973-9330-26-6
183. CIOBANU V. M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*. Vol. II. București: Național, 1997, 733 p., ISBN: 973-9308-00-7
184. CIOBANU V.M. *Accesul la justiție – principiu constituțional*. În: Despre constituție și constituționalism. București: Hamangiu, 2006, p. 55-66, ISBN: 978-973-8957-73-7
185. CIOBANU V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*. București: Național, 1996, 509 p., ISBN:9739757413
186. COCHINESCU N. *Organizarea puterii judecătorești în România*. București: Lumina Lex, 1997, 439p., ISBN: 973-588-021-0
187. *Cod de procedură penală*. Comentariu. Chișinău:Cartier, 2005,767 p., ISBN: 9975-79-373-8

188. COJOCARIU B.N., LUPAȘCU Z., MOROZAN N., ZAGORNEANU A. *Aplicarea garanțiilor judiciare pentru evitarea restrângerii exercițiului unor drepturi și libertăți fundamentale ale omului*. În: *Abordări moderne privind drepturile patrimoniale*. Chișinău: MS Logo, 2022, p. 302-313, ISBN: 978-9975-3541-0-3
189. CONSTANTINESCU M., MURARU I., Iorgovan A. *Revizuirea Constituției române. Explicații și comentarii*. București: Rossetti, 2003, 142 p. ISBN 973-8378-45-1
190. *Constituția Republicii Moldova: comentariul*/ coord. de proiect: Klaus Sollfrank. Chișinău: Arc (Tipogr. „Europress“), 2012, 276 p. ISBN 978-9975-61-700-0
191. *Constituția României - Comentariu pe articole*. București: CH Beck 2008, 1523 p., ISBN: 978-973-115-419-0
192. *Constituția României revizuită - comentarii și explicații*. București: CH Beck, 2004, 363 p., ISBN: 978-973-655-436-8
193. CORBEANU I., CORBEANU M. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Lumina Lex, 2004, 240 p., ISBN: 973-588-808-4
194. COSTACHI Gh. *Cetățeanul și puterea în statul de drept. Monografie*. Chișinău: S.n., 2019 (Tipogr. „Print Caro”), 864 p., ISBN: 978-9975-56-700-8
195. COSTACHI Gh. *Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova*. Chișinău: S.n., 2009, 328 p., ISBN: 978-9975-4078-1-6
196. COSTACHI Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept*: Monografie. Chișinău: Print-Caro, 2021, 1071 p., ISBN 978-9975-56-894-4
197. COSTACHI Gh., CARP S. *Dreptul la un proces echitabil*. În: *Teoria și practica administrării publice, materialele conferinței internaționale din 17 mai 2018*. Chișinău: AAP, 2018, p. 310-313, ISBN: 978-9975-3019-7-8
198. COSTACHI Gh., GUCEAC I. *Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept*. Chișinău: ÎS FEP, „Tipografia Centrală”, 2003, 342 p., ISBN: 9975-78-229-9
199. COSTIN M. *Dicționar de drept procesual civil*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1983, 471 p.
200. CRAIOVAN I., ISTRATE M. *Ipostazele justiției*. București: Universul Juridic, 2012, 296 p., ISBN: 978-973-127-806-3
201. CREANGĂ I., GURIN C. *Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții*. Chișinău : TISH, 2005, 400 p., ISBN: 9975-947-63-0

202. CREANGA L. *Elemente probatorii în justiția medievală*. În: Anale științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAIRM: științe juridice. Nr. XII(2) din 2012, p. 32-36, ISSN:1857-0976.
203. DAMASCHIN M. *Dreptul la un proces echitabil în materie penală*. București: Universul Juridic, 2009, 323 p., ISBN 978-973-127-192-7
204. DĂNILĂ L. *Organizarea și exercitarea profesiei de avocat*. București: C.H. Beck, 2007, 288 p., ISBN: 978-973-655-968-6
205. DĂNILĂ L. *Organizarea și exercitarea profesiei de avocat*. București: Lumina Lex, 1999, 256 p., ISBN: 973-588-113-6
206. DEACONU Șt. *Drept constituțional*. București: C.H. Beck, 2011, 328 p. ISBN: 978-973-115-923-2
207. DELEANU I. „Termenul rezonabil” – exigență a unui proces echitabil. De la un „termen rezonabil” la un „termen optim și previzibil”. În: Revista de Drept Public, nr. 1/2005, 129-138, ISSN: 1224-4872
208. DELEANU I. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. 1. București: Europa Nova, 1996, 334 p., ISBN: 973-9183-35-2
209. DELEANU I. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. 2. București: Europa Nova, 1996, 480 p. ISBN: 9739183360
210. DELEANU I. *Drepturile fundamentale ale părților în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2008, 449 p., ISBN: 978-973-127-093-7
211. DELEANU I. *Instituții și proceduri constituționale în dreptul comparat și în dreptul român*. Arad: Servo-Sat, 2003, 750 p., ISBN: 978-973-944-240-4
212. DELEANU I. *Instituții și proceduri constituționale în dreptul comparat și în dreptul român*. Arad: Servo-Sat, 2001, 439 p., ISBN: 973-944-223-4
213. DELEANU I. *Instituții și proceduri constituționale în dreptul român și în dreptul comparat*. București: C.H. Beck, 2006, 924 p., ISBN:978-973-655-957-0
214. DELEANU I. *Justiția constituțională*. București: Lumina Lex, 1995, 448 p., ISBN: 973-3186-31-9
215. DJUVARA M. *Teoria generală a dreptului. Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*. București: ALL BECK, 1999, 608 p., ISBN: 978-973-943526--0
216. DOGARU I., DĂNIȘOR D.C., DĂNIȘOR Gh. *Teoria generală a dreptului*. București: Ed. Științifică, 1999, 466 p., ISBN: 973-44-0259-5

217. DOLEA I. *Considerente cu privire la conceptul „Favor Defensionis”, în contextul egalității armelor.* În: Integrare prin cercetare și inovare. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2021, p. 324-326, ISBN: 978-9975-152-48-8
218. DOLEA I. *Drepturile persoanei în probatoriul penal.* Chișinău: Cartea juridică, 2009, 416 p., ISBN: 978-9975-9927-7-0
219. DOLEA I. ș. a. *Codul de procedură penală. Comentariu.* Chișinău: Cartier juridic, 2005, 767 p., ISBN: 9975-79-373-8
220. DOLEA I. ș.a. *Drept procesual penal. Volumul II. Partea specială.* Chișinău: Cartdidact, 2006, 335 p., ISBN: 978-9975-940-95-5
221. DOLEA I., CARAMAN V. *Particularități privind admisibilitatea declarațiilor martorilor absenți la judecarea cauzei penale.* În: Studia Universitatis Moldaviae, Nr. 3, 2022, p. 14-21, ISSN: 1814-3199
222. DONGOROZ V. ș. a. *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală Român. Vol. I.* București: Academia R.S.R., 1976, 436 p.
223. DORFMAN I. *Drept procesual civil. Note de curs.* Chișinău: Tipografia Orhei, 2010, 248 p., ISBN: 978-9975-9753-4-6
224. DRĂGANU T. *Drept constituțional și instituții politice.* București: Lumina Lex, 1998, 416 p., ISBN: 9735880520
225. DRĂGANU T. *Liberul acces la justiție.* București : Lumina Lex, 2003, 263 p., ISBN: 973-588-653-7
226. DRĂGANU T. *Considerații critice cu privire la caracterul absolut atribuit dreptului la liber acces la justiție de legea de revizuire a Constituției din 21 noiembrie 2003.* În: Pandectele Române, nr. 4/2004, p. 108-118, ISSN: 1582-4756
227. *Drept procesual civil. Partea specială. Curs universitar.* Coord. E. BELEI. Universitatea de Stat din Moldova. Chișinău: S.n., 2016, 490 p., ISBN: 978-9975-4072-2-9
228. DUCULESCU V., CĂLINESCU C., DUCULESCU G. *Constituția României comentată și adnotată.* București: Lumina Lex, 1997, 479 p., ISBN: 973-588-014-8
229. DUMBRAVĂ H., CIGAN D., DANILEȚ Cr. *Factorii de presiune și conflictele de interes în justiție.* Iași: Timpul, 2007, 46 p., ISBN: 978-973-612-240-8
230. DUMITRAȘCU D. *Mijloace de apărare a pârâtului în cadrul procesului civil.* Teză de doctor în drept, Chișinău, 2022, 189 p.
231. DUMITRIU M. *Ghid de cercetare penală.* București: C.H. Beck, 2009, 320 p., ISBN: 978-973-115-593-7

232. DUNĂREANU I.A. *Justiție, judecător, management*. București: ALL Beck, 2005, 334 p., ISBN: 973-655-673-5
233. DUȚU M. *O istorie a avocaturii române. De la origini până la primul război mondial*. București: Economică, 2001, 304 p., ISBN: 9735904713
234. DVORACEK M. V. *Istoria dreptului românesc*. Iași: Chemarea, 1992, 344 p.
235. FIROIU D. V. *Istoria statului și dreptului românesc*. Vol. I. Cluj – Napoca: Argonaut, 1998, 330 p., ISBN: 973-9350-05-4
236. FRUNZĂ I. *Organele judiciare și extrajudiciare din Moldova sub regim totalitar bolșevic*. Chișinău: Pontos, 2000, 288 p., ISBN: 9975-938-12-4.
237. GORIUC S. CRASNOBAEV A. *Aspecte cu referire la exercitarea dreptului constituțional de petiționare*. În: Administrația publică nr. 3, 2018, p. 38-43, ISSN: 1813-8489
238. GORIUC S. *Puterea judecătorească în sistemul separației puterii în stat*. În: Protecția drepturilor omului: mecanisme naționale și internaționale, Chișinău, 2014, p. 35-45, ISBN 978-9975-4241-8-9.
239. GRUNEANȚU L. *Istoria Baroului Timiș*. Timișoara: Mirton, 2012, 374 p., ISBN: 978-973-52-1288-9
240. GUCEAC I. *Constituționalismul și statul de drept în Republica Moldova. Realități și perspective*. În revista: AKADEMOS, nr.3, 2017, p. 78-85, ISSN: 2587-3687
241. GUCEAC I. *Curs elementar de drept constituțional*. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004, 496 p., ISBN: 9975-70-399-2
242. GUCEAC I. *Liberul acces la justiție în legislația națională și prevederile Convenției Europene pentru apărarea Drepturile Omului și Libertăților Fundamentale*. În: Revista Academos, nr.2 (21) din 2011, p. 42-46, ISSN: 2587-3687
243. GUCEAC I. *Tratat elementar de drept constituțional*. Vol. I. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2020, 472, ISBN: 978-9975-151-78-8
244. GUCEAC I. *Tratat elementar de drept constituțional*. Vol. II. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2022, 574 p., ISBN: 978-9975-151-78-8
245. HAMANGIU C., ROSETTI-BĂLĂNESCU I., BĂICOIANU A. *Tratat de drept civil roman*. București: Ed. Națională S. Ciornei, 1929, 1276 p.
246. HANGA VI. *Drept privat roman*. București: EDP, 1978, 461 p.
247. HANGA VI. *Istoria dreptului românesc. Dreptul cutumiar*. Iași: Chemarea, 1993, 148 p.
248. HEROVANU E. *Principiile procedurii judiciare*. București: „Lupta” N. Stroilă, 1932, 524 p.

249. IACUB I. *Motivarea hotărârilor judecătorești – garanție fundamentală a calității actului de justiție*. În: *Relații Internaționale Plus*, 2020, nr. 2, p. 102-108, ISSN: 1857-4440
250. IALANJI Arina. *Particularitățile judecării cauzei în lipsa inculpatului*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2019, 205 p.
251. IANCU Gh. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Lumina Lex, 2002, 462 p., ISBN: 973-588-545-x
252. IANCU Gh. *Drepturile, libertățile, și îndatoririle fundamentale în România*. București: All Beck, 2003, 390 p., ISBN: 973-655-247-0
253. IONESCU C. *Dezvoltarea constituțională a României. Acte și documente (1741-1991)*. București: Lumina Lex, 1998, 912 p., ISBN: 73-588-139-X
254. IONESCU C. *Instituții politice și drept constituțional*. București: 2004, 446 p., ISBN: 973-86393-4-4
255. IONESCU M., MIRON G.-M. *Istoria Baroului Cluj*. Cluj-Napoca: Argonaut Mega, 2012, 334 p., ISBN: 978-606-543-238-3
256. IONESCU S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură*. București: Universul Juridic, 2010, 220 p., ISBN: 978-973-127-477-5
257. JIDOVU N. *Dreptul la apărare al învinuitului și inculpatului*. București: Rosetti, 2004, 183 p., ISBN: 973-8378-56-7
258. LEȘ I. *Organizarea sistemului judiciar românesc. Noile reglementări*. București: ALL BECK, 2004, 439 p., ISBN: 973-655-515-1
259. LEȘ I. *Principii și instituții de drept procesual civil*. București: Lumina Lex, 1998, 592 p., ISBN: 973-588-073-3
260. LEȘ I. *Sisteme judiciare comparate*. București: All Beck, 2002, 576 p. ISBN: 973-655-164-4
261. LEȘ I. *Tratat de drept procesual civil*. București: C. H. Beck, 2008, 1064 p., ISBN: 978-973-115-253-0
262. LEȘ I. *Tratat de drept procesual civil*. Ediția 5. București: C.H. Beck, 2010, 1216 p., ISBN: 978-973-115-702-3
263. LONGINESCU G.D. *Feria*. În revista istorică: *Balcania*. Nr. II - III \ 1939-1940, p. 199-318
264. *Manualul Judecătorului pentru cauze penale*, coord. ed.: Mihai Poalelungi. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, 1192 p., ISBN: 978-9975-53-231-0
265. MĂRGINEANU I., OSOIAN L. *Avocatura în Republica Moldova – o subtilă diplomație în dezvoltare, instituție juridică a societății civile cu viziune spre integrarea europeană*. Chișinău: [s. n.], 2003, 112 p.

266. MATEUȚ Gh. *Tratat de procedură penală. Partea generală*. București: C.H. Beck, 2007, 816 p., ISBN: 978-973-115-154-0
267. MICU D. *Garantarea drepturilor omului în practica Curții Europene a Drepturilor Omului și în Constituția României*. București: All Beck, 1998, 285 p., ISBN: 973-98766-3-3
268. MICULESCU P., CLIPA C. *Istoria dreptului românesc*. Timișoara: Universitas Timisiensis, 2002, 212 p.
269. MIGA-BEȘTELIU R., BRUMAR C. *Protecția internațională a drepturilor omului*. București: Universul Juridic, 2008, 450 p., ISBN: 978-973-127-115-6
270. MOSCALCIUC Vitalie. *Garanțiile procesual-civile ale părților la examinarea cauzei în lipsa pârâtului*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2022, 222 p.
271. MURARU I. *Dreptul constituțional și instituții politice*. București: Actami, 1997, 468 p. ISBN: 9739300014
272. MURARU I. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Actami, 1998, 480 p., ISBN: 973-9300-15-4
273. MURARU I., CONSTANTINESCU M. *Curtea Constituțională a României*. București: Albatros, 1997, 210 p., ISBN: 973-24-0424-8
274. MURARU I., CONSTANTINESCU M. *Studii constituționale*. București: Actami, 1995, 208 p., ISBN 978-973-970-167-9
275. MURARU I., IANCU Gh. *Drepturile, libertățile și îndatoririle constituționale*. Vol.I. București: IRDO, 1992, 50 p., ISBN: 973-95614-1-1
276. MURARU I., TĂNĂSESCU E. S. *Drept constituțional și instituții politice*. București: CH Beck, 2006, 280 p., ISBN: 973-655-810-X
277. MURARU I., TĂNĂSESCU E.S. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol.I. Ediția 13. București: CH Beck, 2008, 216 p., ISBN: 978-973-115-456-5
278. NEAGU I. *Drept procesual penal, partea generală*. București: Artprint 1994, 395 p.
279. NEGRU B., NEGRU A. *Teoria generală a dreptului și statului*. Chișinău: Bons Offices, 2006, 520 p., ISBN: 978-9975-928-90-8
280. NEGRU I. *Istoria dreptului românesc*. Lugoj: Nagard, 2014, 172 p., ISBN: 978-606-592-190-0
281. NEGULESCU P., ALEXIANU G. *Colecțiunea vechilor legiuri administrative*. București: Întreprinderile „Eminescu” S.A., 1944, 368 p.
282. NISTOREANU Gh., APETREI M., NAE L. *Asistența juridică în procesul penal*. București: Ed. Ministerului de Interne, 1993, 138 p.

283. *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole, vol. I-II*. București: Hamangiu, 2013, 1812 p., ISBN: 978-606-522-854-2
284. *Noul Cod de procedură civilă: comentat și adnotat* (coord.: V.M. CIOBANU, M. NICOLAE). București: Universul Juridic, 2016, 1830 p., ISBN 978-606-673-696-1
285. OPRAN M.C. *Accesul liber la justiție*. Craiova: Sitech, 2019, 189 p., ISBN: 978-606-11-6906-1
286. OSTAVCIUC D. *Principiile procesului penal*. Chișinău: Print-Caro, 2022, 179 p. ISBN: 978-9975-135-64-1
287. PASCU S., HANGA V. *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R. Vol. II*. București: Editura Științifică, 1958, 870 p.
288. PASCU S., HANGA V. *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R. Vol. III*. București: Editura Științifică, 1963, 941 p.
289. PATANCIUS T.-VI. *Accesul la justiție în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2019, 600 p., ISBN: 978-606-39-0331-1
290. PĂTULEA V. *Proces echitabil – Jurisprudența comentată a Curții Europene a Drepturilor Omului*. București: IRDO, 2007, 189 p., ISBN: 978-973-9316-63-7
291. PAVEL F. *Teoria generală a acțiunii în justiție: Condițiile dreptului la acțiune în justiție*. București: AGIR, 2003, 96 p. ISBN: 973-8466-30-x
292. PISARENCO O. *Drept procesual civil*. Chișinău: TEHNICA INFO, 2012, 404 p., ISBN: 978-9975-45-180-2
293. POP. T. *Drept procesual penal. Vol.I*. Cluj: Tipografia Națională S.A., 1946, 368 p.
294. POPA I. *Flagelul motivării kilometrice în fapt și în drept a hotărârii judecătorești*. În: Revista Universul juridic, nr. 11/2019, p. 6-16., ISSN: 2393-3445
295. POPA N., VOICU M. *Coordonate europene actuale privind dreptul la un proces într-un timp optim și previzibil*. În: Revista de Drept Public, nr. 1/2005, p.102-128, ISSN: 1224-4872
296. POPA V. *Drept public*. Chișinău: [s.n.], 1998, 460 p.
297. POPA V. *Tratat de drept constituțional și instituții politice*. Chișinău: Notograf Prim SRL, 2021, 1024 p., ISBN 978-9975-84-148-1
298. POPA V., SUSARENCO Gh. *Raportul național privind exercitarea justiției constituționale în Republica Moldova*. Chișinău: Prut International, 2004, 111 p., ISBN: 9975-69-673-4
299. POPESCU C.L. *Drepturile de procedură în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (2001-2002)*. București: All Beck, 2003, 288 p., ISBN: 975-655-400-7

300. POPOVICI C., ȘOVA L. *Accesul liber la justiție – principiu constituțional*. În: Integrare prin cercetare și inovare. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2017, p. 289-294, ISBN: 978-9975-71-812-7
301. PREDESCU I., PREDESCU B. *Mandatul parlamentar și imunitatea parlamentară*. Craiova: Scrisul Românesc, 2002, 264 p., ISBN: 973-38-0333-2
302. PREDESCU O., UDROIU M. *Convenția europeană a drepturilor omului și dreptul procesual penal roman*. București: C.H. Beck, 2007, 764 p., ISBN: 978-973-115-201-1
303. PREDESCU O., UDROIU M. *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal roman*. București: C.H. Beck, 2008, 1050 p., ISBN: 978-973-115-359-9
304. *Procesul echitabil garantat de Convenția Europeană pentru Drepturilor Omului*. Ghid pentru Republica Moldova. Chișinău: Sirius SRL, 2008, 144 p.
305. PUȘCAȘU V. *Noul Cod de Procedură penală și dreptul la o apărare efectivă*. În: Caiete de Drept Penal, nr. 1 din 2011, p. 98-123, ISSN: 1841-6047
306. RĂDULESCU A. *Pravilniceasca condică – 1780*. București: Editura Academiei Române, 1957, 268 p.
307. RĂDULESCU A. *Puterea judecătorească*. În: Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor. București: Humanitas, 1990, 636 p. ISBN: 9732801921
308. RAILEAN P. *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept*. Chișinău: Î.S. F.E.-P Tipografia Centrală, 2015, 608 p., ISBN: 978-9975-53-509-0
309. Raport privind evaluarea reformei Hărții Judiciare (Iulie 2021). Disponibil: https://crjm.org/wp-content/uploads/2022/05/Final-Report-JMA_Ro.pdf (vizitat la 17.12.2023)
310. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2020. Disponibil: <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/RAPORT2020romana.pdf> (vizitat la 17.12.2023)
311. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2021. Disponibil: https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/03/AP_raport_2021.pdf (vizitat la 17.12.2023)
312. RENUCCI J.-F. *Tratat de drept european al drepturilor omului*. București: Hamangiu, 2009, 1128 p., ISBN: 978-606-522-092-8
313. SĂNDULESCU-NANOVEANU I.G. *Explicațiunea teoretică și practică a Codicelui de procedură civilă*. București: Tipografia Ștefan Mihăilescu, 1879, 1354 p.
314. SCAFESȘ M.C. *Accesul la justiție în procesul penal al părții responsabile civilmente*. În: Revista Științe Juridice, Nr. 1, 2020, p. 151-159, ISSN: 1454-3699

315. SELEGEAN M. *Dreptul de acces la o instanță reglementat de art. 6 paragraf 1 din Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*. În: Themis, nr. 1/2005, p.19-28, ISSN: 2247-2592
316. SELEJAN-GUȚAN B. *Excepția de neconstituționalitate*. București: C.H.Beck, 2005, 312 p. ISBN 973-655-552-6
317. SELEJAN-GUȚAN B. *Protecția europeană a drepturilor omului*. București: CH Beck, 2011, 301 p. ISBN: 978-973-115-885-3
318. SMOCHINĂ A. *Istoria Universală a Statului și Dreptului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, 552 p. ISBN: 978-9975-53-247-1
319. SMOCHINĂ A. *Organele constituționale ale Republicii Moldova în condițiile regimului totalitar*. Chișinău: Tipografia PRAG-3, 2001, 192 p. ISBN: 9789975770071
320. SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Aspecte privind evoluția și consacrarea dreptului de acces liber la justiție*. În: Revista Națională de Drept nr. 1 (247), 2022, p. 112-124, ISSN:1811-0770
321. SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Dreptul la apărare ca garanție complexă a dreptului de acces liber la justiție*. În: Studii Juridice Universitare, nr. 1, 2021, p. 41-54, ISSN:1857-4122
322. SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Natura juridică a dreptului de acces liber la justiție*. În: Sistemele juridic, economic și administrativ, componente fundamentale ale unei societăți bazate pe respectarea drepturilor omului. Simpozion. Craiova: SITEH, 2021, p. 17-34, ISBN: 978-606-11-8016-5
323. SMOCHINĂ A., VLĂESCU G. *Evoluția și vocația universală aplicativă a principiului proporționalității în viața socială*. În: Știință, educație, cultură. Vol.2. Comrat, 2020, p. 353-360 ISBN 978-9975-83-092-8.
324. STĂTESCU C., BÎRSAN C. *Tratat de drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. București: ARSR, 1981, 455 p.
325. ȘTEFĂNESCU B. *Garanțiile juridice ale respectării legii procesual penale în activitatea de judecată*. București: Hamangiu, 2007, 299 p., ISBN: 978-973-1720-32-6
326. STRATAN V. *O perspectivă istorică asupra accesului la justiție în dreptul românesc*. În: Analele Universității de Vest din Timișoara, Nr. 2 din 2019, p. 213-227, ISSN 2784 – 1871
327. SUDRE F. *Drept european și internațional al drepturilor omului*. Iași : Polirom, 2006, 568 p., ISBN: 973-46-0151-2
328. SUDRE F., ANDRIANTSIMBAZOVINA J., MARGUENAUD J.-P. *Marile hotărâri ale Curții Europene a Drepturilor Omului*. București: Rosetti Internațional, 2011, 683 p., ISBN: 978-973-7881-65-6

329. TĂBÂRCĂ M. *Drept procesual civil*. Vol. I. București: Universul Juridic, 2005, 768 p., ISBN: 973-7643-05-4
330. TĂBÂRCĂ M. *Drept procesual civil*. București: Universul juridic, 2007, 1120 p., ISBN: 978-973-127-026-5
331. TĂNĂSESCU E.S. *Principiul egalității în dreptul românesc*. București: All BECK, 1999, 367 p., ISBN: 9789739435390
332. TĂNĂSESCU E.S. *Transformarea semantică a excepției de neconstituționalitate în România*. În: Buletin de informare legislativă, nr. 2, 2013, p. 3-22, ISSN: 1583-3178
333. THEODORU Gr. *Tratat de drept procesual penal*. București: Hamangiu. 2013, 896 p., ISBN: 978-606-522-441-4
334. THEODORU Gr. *Tratat de drept procesual penal*. București: Hamangiu, 2008, 1080 p., ISBN: 978-973-1836-86-7.
335. THEODORU Gr., CHIȘ I.P. *Tratat de drept procesual penal*. București: Hamangiu, 2020, 1192 p., ISBN: 978-606-27-1671-4
336. TROCAN L.-M. *Garantarea dreptului la apărare în lumina dispozițiilor tratatelor internaționale specializate în materia drepturilor omului și jurisprudenței CEDO*. În: Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, nr. 4, 2010, p. 111-128, ISSN: 1844-7031
337. TROCIN E. *Aspecte teoretico-practice cu privire la soluționarea cauzei într-un termen rezonabil prin prisma jurisprudenței CEDO*. În: Rolul instituțiilor democratice în asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului: Materiale ale mesei rotunde dedicate Zilei internaționale a drepturilor omului, 6 decembrie 2018. Chișinău: AAP, 2019, p. 262-267, ISBN: 978-9975-3240-3-8
338. TROCIN E. *Dreptul - principiu la un proces contradictoriu - condiție indispensabilă realizării unui acces la justiție efectiv*. In honorem Andrei SMOCHINĂ la 75 de ani. ICJPS, 8 decembrie 2021, p. 170 - 178
339. TROCIN E. *Motivarea hotărârii judecătorești - garanție generală implicită a dreptului de acces la justiție*. În: Universitas Europaea: spre o societate a cunoașterii prin europenizare și globalizare, conferință științifică internațională. Chișinău: ULIM, 2023, 246 p. ISBN 978-9975-3603-7-1
340. TROCIN E. *Unele aspecte cu privire la condițiile de exercitare a accesului liber la justiție*. În: Mecanisme de protecție a drepturilor omului: Materiale ale mesei rotunde cu participare

internațională, consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului, 6 decembrie 2017. Chișinău: CEP USM, 2018, p. 251- 256, ISBN: 978-9975-71-978-0

341. TULBURE A.Ș., TATU A.M. *Tratat de drept procesual penal*. București: ALL Beck, 2003, 688 p., ISBN: 973-655-279-9

342. ȚURCAN O. *Accesul liber la justiție: reglementare normativă și interpretare conceptuală*. În: Teoria și practica administrării publice, materialele conferinței științifico-practice internaționale, din 20 mai 2016. Chișinău: S.C. „Garamont-Studio” S.R.L., 2016, p. 315-319, ISBN: 978-9975-3019-6-1

343. VESCO I. *Acordarea asistenței juridice de către avocat în faza de urmărire penală*. Teză de doctor în drept, Chișinău, 2011, 165 p.

344. VITKAUSKAS D., DIKOV Gr. *Protecția dreptului la un proces echitabil conform Convenției Europene a drepturilor omului: Manual pentru practicieni în domeniul dreptului*. Ed. a 2-a. Strasbourg: Consiliul Europei, 2019, 174 p

345. VOICU M. *Accesul liber la justiție*. În revista: Dreptul, Nr.4/1997, p. 3-18, ISSN: 1018-0435

346. VOLONCIU N. *Drept procesual penal*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1972, 564 p.

347. VOLONCIU N. *Tratat de procedură penală*. București: PAIDEIA, 1994, 504 p., ISBN: 973-9131-01-8

348. ZAHARIA V. *Accesul la justiție ca principiu al statului de drept*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2006, 188 p.

349. ZAHARIA V. *Accesul la justiție: concept, exigențe, realizări și perspective*. Chișinău: Cartier Juridic, 2008, 187p. ISBN:978-9975-79-522-7

350. ZAHARIA V., CAPĂȚINĂ I. *Ghid privind acordarea asistenței juridice primare garantate de stat de către viitorii juriști*. Chișinău: IRP, 2015, 56 p.

351. ZAMAROVSKY V. *La început a fost Sumerul*. București: Albatros, 1981, 272 p.

352. ZAPOROJAN V. *Protecția drepturilor fundamentale în justiția constituțională a Republicii Moldova*. Autoreferat al tezei de doctor în drept. Chișinău, 2007, 24 p.

353. ZAPOROJAN V., CAZACU G. *Aspecte generale privind ridicarea și aplicarea excepției de neconstituționalitate*. În: Revista Națională de Drept, nr. 10, 2014, p. 17-21, ISSN: 1811-0770

354. ZUBCO V. *Curtea Constituțională – unica autoritate publică politico-jurisdicțională*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2000, 248 p. ISBN: 9975-9588-4-2

355. ZUBCO V. *Reprezentantul statului în teritoriu în dreptul comparat*. Chișinău: Prut Internațional, 2002, 104 p. ISBN: 9975-69-281-8

B. în limba engleză:

356. *Assessing the Effectiveness of National Human Rights Institutions*. Swizeland: I.C.H.R.P., 2005, 46 p. ISBN 2-940259-67-4
357. *Dictionary of Law*. Oxford: University Press, 1994, p. 37, 448 p., ISBN: 978-0192800008
- 358.ETHERINGTON B. *Notes on Diversity and Access to Justice*. In: Queen's Law Journal, 2000-2001, vol. 26, p. 43-65, ISSN: 0316-778X
- 359.GREENIDGE A. H. J. *Infamia: its place in Roman Public and Private Law*. Oxford: Clarendon 1894, 219 p.
- 360.HARRIS D., O'BOYLE M., WABRICK C. *Law of the European Convention on Human Rights*. London: Butterworths, 1995, 753 p., ISBN: 9780406259301
- 361.JACOBS F. G., WHITE R. C. *The European Convention on Human Rights*. Oxford: Clarendon Press, 1996, 469 p., ISBN: 9780198258209
- 362.PACKER H.L. *The Limits of the Criminal Sanction*. Stanford: University Press, 1968, 375 p.
- 363.SUMMERS S. J. *Fair trials: The European Criminal Procedural Tradition and the European Court of Human Rights*. Portland: Hart Publishing, 2007, 200 p., ISBN: 978-1841137308
- 364.TRECHSEL S., SUMMERS S.J. *Human rights in criminal proceedings*. New York: Oxford University Press, 2006, 724 p., ISBN:9780198299363
- 365.VAN DIJK P., VAN HOOFF G.J.H. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. Haga: Kluwer Law International, 1998, 850 p., ISBN: 9789041105981

C. în limba franceză:

- 366.BRIMO A. *Les Grands courants de la philosophie du droit et de L'Etat*. Paris: A. Pedone, 1968, 436 p.
- 367.CORNU G., FOYER J. *Procédure civile*. Paris: PUF, 1996, 780 p., ISBN: 2-13-048036-5
- 368.FAVOREAU L. *Droits et libértés fondamentalles*. Paris: Précis Dalloz, 2012, 730 p., ISBN: 978-2-247-12273-8
- 369.GLASSON E., TISSIER A., *Traité théorique et pratique d'organisation judiciaire, de compétence et de procédure civile*. Paris: Recueil Sirey, 1925, 3221 p.
- 370.GOMPERZ Th. *Les penseurs de la Grèce. Histoire de la philosophie antique*. Paris: Librairie Felix Alcan, 1908, 563 p.
- 371.GUINCHARD S. *Droit processuel; droits fondamentaux du procès (8e édition)*. Paris: Dalloz, 2015, 1446 p., ISBN: 978-2247150380
- 372.HAMELIN J., DAMIEN A. *Les regles de la profession d'avocat*. Dalloz: Erreur Perimes, 1989, 762 p., ISBN:2247010245

373. *La Convention européenne des droits de l'homme: commentaire article par article*. Paris: Economica, 1999, 1230 p., ISBN: 2-7178-3876-7
374. PELLOUX R. *Les arrest de la Cour européenne des droit de l'homme dans les affaires Wemhof et Neumeister*. En: *Annuaire français de droit international*, 1969. Paris: CNRS, p. 276 - 289
375. PERROT R. *Institutions judiciaires*. Paris: Montchrestien, 2000, 529 p., ISBN: 2707612006
376. PERROT R. *Institutions judiciaries*. Paris: Montchrestien, 1992, 601 p., ISBN: 2-7076-0442-9
377. RENAUT M.H. *L'accès à la justice dans la perspective de l'histoire du droit*. In: *Revue historique de droit français et étranger*. Vol. 78, no. 3/2000, p. 473-495, ISSN: 0035-3280
378. RUDEAU J. *Le droit au juge dans l'Union européenne*. Paris: LGDJ, 1998, 248 p., ISBN: 978-2-275-01754-9
379. SOLBERG P.C., CROS GUY-Ch. *Le droit et la doctrine de la justice*. Paris: Alcon, 1936, 178 p.
380. VELU J., ERGEC R. *La convention européenne des droits de l'homme*. Bruxelles: Bruylant 1990, 1185 p., ISBN: 978-2-8027-0528-4
- D. în limba rusă:**
381. ВОСКОБИТОВА Л.А. *Процессуальное регулирование доступа граждан к правосудию в уголовном судопроизводстве*. В: *Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации: год правоприменения: материалы. Междунар. науч.- практ. конф.* Москва: МГЮА, 2004, с. 42-47
382. ГОЛОВКО Л. В. *Отечественное понятие «право на судебную защиту» и европейское понятие «право на доступ к правосудию»: попытка функционального сравнения*. В: *Право на судебную защиту в уголовном процессе: Европейские стандарты и российская практика*. Томск: Изд-во Том. ун-та, 2007, с. 3–13, ISBN: 978-5-7511-1813-6.
383. ЖИЛИН Г.А. *Правосудие по гражданским делам. Актуальные вопросы*. Москва: Проспект, 2010, 574 с., ISBN: 978-5-392-01310-4
384. ЗИМНЕНКО Б. Л. *Право на справедливое судебное разбирательство в условиях фактических обстоятельств дела: практика Европейского суда по правам человека в отношении Российской Федерации*. В: *Законы России: опыт, анализ, практика*, 2008, № 12, с. 15–30, ISSN: 1992-8041
385. *Комментарий к Конституции РФ*. Под общ. ред. В.Д. Карповича. Москва: Юрайт, 2002, 956 с. ISBN: 5942271410

386. *Международная и внутригосударственная защита прав человека: Учебник* / Под ред. Р.М. ВАЛЕЕВА. Москва: Статут, 2011, 831 с., ISBN: 978-5-8354-0725-5
387. *Международная и внутригосударственная защита прав человека: Учебник* / Под ред. Р.М. Валеева. Москва: Статут, 2011, 834 с. ISBN 978-5-8354-0725-5
388. НАДЕЛЯЕВА Т. В. *Современное понятие и сущность правосудия в Российской Федерации*. В: Российский юридический журнал., 2011, № 6, с. 60–65, ISSN 2071-3797.
389. *Россия в поисках стратегии: общество и власть*. Под ред. Г.В. ОСИПОВА, В.К. ЛЕВАШОВА, В.В. СУХОДЕЕВА. Москва: Зерцало, 2000, 312 с., ISBN: 9785755601443
390. САВИЦКИЙ В. М. *Комментарий к ст. 118 Конституции РФ 1993 г.* В: Конституция Российской Федерации. Комментарий. Москва, 1994, 623 с., ISBN: 5-7260-0757-3
391. СЕМЕНОВ В. М. *Демократические основы гражданского судопроизводства в законодательстве и судебной практике*. Свердловск, 1979, 152 с.
392. *Судебная власть*. Под ред. И.Л. ПЕТРУХИНА. Москва: Проспект, 2003, 720 с., ISBN: 5-98032-092-X
393. *Теория государства и права*. Под ред. В.М. КОРЕЛЬСКОГО и В.Д. ПЕРЕВАЛОВА. Москва: НОРМА-ИНФРА, 1998, 570 с., ISBN: 5-89123-095-X

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

TROCIN Eugeniu _____

„_____” _____ 2024

CURRICULUM VITAE (CV)

Date personale

Numele, prenumele: TROCIN Eugeniu
Cetățenie: Republica Moldova
Domiciliul: mun. Bălți, str. Bulgară nr. 73, ap. 41
Telefon: 069982298
E-mail: TROCIN.eugeniu@gmail.com

Studii

2001 - 2006 – Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, studii de licență în drept.
2007 - 2008 – Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, studii de masterat în drept.
2017 - prezent – Universitatea de Stat, Școala doctorală științe juridice, doctorand în drept constituțional.

Activitate profesională

2006 - 2007 - Procuror în Procuratura Raionului Ocnița, Procuratura Generală a RM
2008 - 2010 - Procuror în Procuratura Raionului Fălești, Procuratura Generală a RM
2010 - 2014 - Procuror, Adjunct al Procurorului Raionului Dondușeni, Procuratura Generală a RM
2014 - 2019 - Procuror - șef al Procurorului Raionului Dondușeni, Procuratura Generală a RM
2019 - 2020 - Procuror - șef interimar al Procurorului Raionului Dondușeni, Procuratura Generală a RM
2020 - prezent - Procuror în Procuratura Raionului Edineț, Procuratura Generală a RM

Publicații științifice

1. SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Aspecte privind evoluția și consacrarea dreptului de acces liber la justiție.* În: Revista Națională de Drept nr. 1 (247), 2022, p. 112-124
2. SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Dreptul la apărare ca garanție complexă a dreptului de acces liber la justiție.* În: Studii Juridice Universitare, nr. 1, 2021, p. 41-54
3. TROCIN E. *Publicitatea procesului – garanție a unui proces echitabil.* În: Revista Studii Juridice Universitare, ULIM, ULIM, nr.2/2023, p. 23-27
4. SMOCHINĂ A., TROCIN E. *Natura juridică a dreptului de acces liber la justiție.* În: Sistemele juridic, economic și administrativ, componente fundamentale ale unei societăți bazate pe respectarea drepturilor omului. Simpozion. Craiova: SITEH, 2021, p. 17-34
5. TROCIN E. *Aspecte teoretico-practice cu privire la soluționarea cauzei într-un termen rezonabil prin prisma jurisprudenței CEDO.* În: Rolul instituțiilor democratice în asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului: Materiale ale mesei rotunde dedicate Zilei internaționale a drepturilor omului, 6 decembrie 2018. Chișinău: AAP, 2019, p. 262-267
6. TROCIN E. *Unele aspecte cu privire la condițiile de exercitare a accesului liber la justiție.* În: Mecanisme de protecție a drepturilor omului: Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională, consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului, 6 decembrie 2017. Chișinău: CEP USM, 2018, p. 251- 256
7. TROCIN E. *Dreptul - principiu la un proces contradictoriu - condiție indispensabilă realizării unui acces la justiție efectiv.* Comunicare științifică susținută în cadrul Conferinței științifico-practice naționale consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului cu genericul „Drepturile persoanei: probleme actuale în lumina jurisprudenței naționale”. In honorem Andrei SMOCHINĂ la 75 de ani. ICJPS, 8 decembrie 2021, p. 170 – 178
8. TROCIN E. *Motivarea hotărârii judecătorești - garanție generală implicită a dreptului de acces la justiție.* În: Universitas Europaea: spre o societate a cunoașterii prin europeanizare și globalizare, conferință științifică internațională. Chișinău: ULIM, 2023